

Маҷаллаи илмӣ-таҳлилии
Маркази миллии қонунгузории
назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Научно-аналитический
журнал Национального
центра законодательства
при Президенте
Республики Таджикистан

Scientific and analytical journal
of the National Center of Legislation
under the President of the
Republic of Tajikistan

**Дар шумора:
В номере:
In the number:**

Асосҳои ҷавобгарии
конституционӣ-хукуқӣ
дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Танзими хукуқии имзои
электронии раками
дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Предупреждение преступности
в Республике Таджикистан:
вопросы теории и практики

Правовая природа и особенности
упрощенного порядка судебного
следствия в уголовном
судопроизводстве

Сиёсати гендерӣ: ҷанбаи хукуқии
байналмилалӣ ва вазни воқеии
тагбиқи он дар Тоҷикистон

Мағҳум ва моҳияти назорати
прокурорӣ

Оид ба масъалаҳои иттилоот ва
тасъири он ба мафқураву аҳлоқи
аҳолӣ дар ҷомеаи муосир

Обзор системы
административного права
в Норвегии

Таҷрибаи хориҷӣ

Минбари олимони ҷавон

Гуногун

Иттилоот

Қонунгузорӣ

Законодательство

Legislation

№ 2 (34), 2019 апрел – июн

Маркази миллии қонунгузории назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Национальный центр законодательства
при Президенте Республики Таджикистан

National Center of Legislation under the
President of the Republic of Tajikistan

Қонунгузорӣ Законодательство Legislation

№ 2 (34), 2019
апрел – июн

Мачаллаи «Қонунгузорӣ»-и Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 31 майи соли 2018 ба Номѓӯи мачалла ва нашрияҳои тақризшавандай Комиссияи Олии Аттестационии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид гардида, дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст.

Мачалла инчунин дар Базаи маълумотҳои таҳлилии – Шохиси илмии тақризшавандай Россия шомил аст.

Нашрияи мазкур дар ҳамкории муштарақ бо Барномаи «Мусоидат ба давлатдории хукуқӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ»-и GIZ (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкории байнамилалӣ) нашр мешавад.

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкории байнамилалӣ) барномаи мазкуро бо супориши Вазорати федералии ҳамкории иқтисодӣ ва рушди Олмон (BMZ) иҷро менамояд.

Хулосау ақидаҳо ва шарҳу тафсири дар нашрияи мазкур зикргардида мавқеи муаллифон буда, мавқеи GIZ ё BMZ-ро инъикос наменамоянд.

Шумораи маҳдуди мачалла ба фурӯши чакана бароварда мешавад.

* * *

Журнал «Законодательство» Национального центра законодательства при Президенте Республики Таджикистан 31 мая 2018 года включен в Перечень ведущих рецензируемых журналов и изданий Высшей Аттестационной Комиссии (ВАК) при Президенте Республики Таджикистан. Зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан.

Журнал также включен в Аналитическую базу данных – Российский индекс научного цитирования (РИНЦ).

Данное издание публикуется совместно с Программой GIZ «Содействие правовой государственности в странах Центральной Азии».

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Германское общество по международному сотрудничеству) осуществляет эту программу по заказу Федерального министерства экономического сотрудничества и развития Германии (BMZ).

Приводимые в настоящем издании данные, заключения, мнения и интерпретации являются позицией авторов и никак не могут рассматриваться как отражающие позицию GIZ или BMZ.

В розничную продажу журнал поступает в ограниченном количестве.

Сармуҳаррир
Главный редактор
Саидзода Иззатулло Ҳабибулло – номзади илмҳои хукуқшиносӣ
кандидат юридических наук

Ҳайати таҳририя

Редакционная коллегия

Рахимзода М.З.,
доктори илмҳои хукуқшиносӣ, профессор,
узви вобастаи АИ ҶТ
доктор юридических наук, профессор,
член корреспондент АН РТ
Алимов С.Ю.,
доктори илмҳои хукуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Баҳридинзода С.Э.,
номзади илмҳои хукуқшиносӣ, дотсент
(муовини сармуҳаррир)
кандидат юридических наук, доцент
(заместитель главного редактора)
Маҳмадшозода Ф.А.
номзади илмҳои хукуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Бобоҷонзода И.Ҳ.,
доктори илмҳои хукуқшиносӣ, дотсент
доктор юридических наук, доцент
Букалерова Л.А.,
доктори илмҳои хукуқшиносӣ
доктор юридических наук
Маҷидзода Ҷ.З.,
доктори илмҳои хукуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Муртазоқулов Ҷ.С.,
доктори илмҳои хукуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Попондупуло В.Ф.,
доктори илмҳои хукуқшиносӣ
профессор, Арбоби илми ФР
доктор юридических наук, профессор
Заслуженный деятель науки РФ
Faфуров А.Д.,
доктори илмҳои хукуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Шонасиридинов Н.,
номзади илмҳои хукуқшиносӣ, дотсент
кандидат юридических наук, доцент
Меликов У.А.,
номзади илмҳои хукуқшиносӣ
кандидат юридических наук

Мухаррирон: Искандаров С.
Редакторы: Таиров С.С.

Чонибдори густариши гуногунандешӣ будани мачалла маъни ҳамакидаи муаллифон будани ҳайати таҳририяро ифода намекунад. Масъулият барои интихоб ва дақиқии фактҳо, далелҳо ва иқтибосҳо бар дӯши муаллифон аст.

Ба дастнависҳое, ки барои нашр пешниҳод мегарданд, тақриз дода намешавад ва баргардонида намешаванд. Ҳангоми истифодаи маводи мачалла истинод ба сарчашма ҳатмист.

Точки зрения редакционной коллегии и авторов не всегда совпадают. Ответственность за подбор, точность фактов, цитат и данных несут авторы опубликованных материалов.

Рукописи, предоставляемые для опубликования, не рецензируются и не возвращаются. При использовании материалов настоящего издания ссылка на источник обязательна.

Шӯрои машваратӣ

Редакционный совет

Рахмон Озода Эмомалий,
Роҳбари Дағстоҳи иҷроияи Президенти ҶТ
номзади илмҳои хукуқшиносӣ
Руководитель Исполнительного аппарата
Президента РТ,
кандидат юридических наук
Ализода Зариф,
Ёрдамчии Президенти ҶТ оид ба масъалаҳои хукуқӣ-
намояндаи комилхуқуки Президенти ҶТ
дар Маҷлиси Олии ҶТ
доктори илмҳои хукуқшиносӣ, дотсент
Помощник Президента РТ по правовой политике-
полномочный представитель Президента РТ в Мадж-
лиси Олии РТ
доктор юридических наук, доцент
Раҳмон Юсуф Аҳмадзод,
Прокурори генералии ҶТ
Генеральный прокурор РТ
Маҳмудзода М.А.,
профессор, академики АИ ҶТ
профессор, академик АН РТ
Шермуҳаммад Шоҳиён,
Раиси Суди Олии ҶТ
Председатель Верховного суда РТ
Қаландарзода М.С.,
Раиси Суди Олии иқтисодии ҶТ
Председатель Высшего экономического суда РТ
Бобозода Умед,
Ваколатдор оид ба хуқуқи инсон дар ҶТ
номзади илмҳои хукуқшиносӣ
Уполномоченный по правам человека в РТ
кандидат юридических наук, доцент
Саидвализода Б.С.,
номзади илмҳои хукуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Худоёрзода Б.Т.,
Раиси комиссияи марказии интихобот ва райъпурсии
ҶТ
номзади илмҳои хукуқшиносӣ, дотсент
Председатель Центральной комиссии по выборам и
референдумам РТ
кандидат юридических наук, доцент

МУНДАРИЧА

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Сайдзода И.Х.</i> Хумоюн бод истиқлоли тоҷик (ба истиқболи 28-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон)	5
12.00.01 – НАЗАРИЯ ВА ТАЪРИХИ ҲУҚУҚ ВА ДАВЛАТ; ТАЪРИХИ ТАЪЛИМОТ ОИД БА ҲУҚУҚ ВА ДАВЛАТ	
12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА; ИСТОРИЯ УЧЕНИЙ О ПРАВЕ И ГОСУДАРСТВЕ	
<i>Бобокалонов Г.М.</i> Становление и развитие трудового договора в Таджикистане.....	7
12.00.02 – ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ, МУРОФИАИ СУДИИ КОНСТИТУТСИОНӢ; ҲУҚУҚИ МУНИСИПАЛӢ (НИЗОМИ НАМОЯНДАГӢ)	
12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; КОНСТИТУЦИОННЫЙ ПРОЦЕСС; МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО (ПРЕДСТАВИТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА)	
<i>Шеров Ш.З.</i> Асосҳои ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	17
<i>Якубова С.Н., Камолов Ш.Х.</i> Роль адвокатуры в осуществлении защиты прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан.....	23
<i>Имомов Х.</i> Конституционно-правовые принципы создания и деятельности политических партий в Республике Таджикистан	26
12.00.03 – ҲУҚУҚИ ГРАЖДАНӢ; ҲУҚУҚИ СОҲИБКОРӢ; ҲУҚУҚИ ОИЛАВӢ; ҲУҚУҚИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ҲУСУСӢ	
12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО	
<i>Меликов У.А.</i> Танзими ҳуқуқӣ баъзе самтҳои афзалиятноки тичорати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	32
<i>Бобоев Ҷ.Қ.</i> Баъзе проблемаҳои қонунгузории гражданӣ оид ба уҳдадориҳои файришартномавӣ	38
<i>Пулатов А.С.</i> Доир ба тартиби бастани аҳди электронӣ барои анҷом додани хариди давлатӣ	42
<i>Азиззода И.М.</i> Танзими ҳуқуқии имзои электронии рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	50
<i>Абдуллозода А.Р.</i> Баъзе масъалаҳои таносуби шартномаҳои консессионӣ бо шартномаҳои ба ҳам алоқаманд.....	54
12.00.04 – ҲУҚУҚИ МОЛИЯ; ҲУҚУҚИ АНДОЗ; ҲУҚУҚИ БУЧЕТӢ	
12.00.04 – ФИНАНСОВОЕ ПРАВО; НАЛОГОВОЕ ПРАВО; БЮДЖЕТНОЕ ПРАВО	
<i>Абдураҳмони Б.</i> Мағҳум ва ҳусусиятҳои шартномаи пасандозӣ бонкӣ	60
12.00.08 – ҲУҚУҚИ ЧИНОЯТӢ ВА КРИМИНОЛОГИЯ; ҲУҚУҚИ ИЧРОИ ҶАЗО	
12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ; УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО	
<i>Бахриддинзода С.Э.</i> Предупреждение преступности в Республике Таджикистан: вопросы теории и практики	66
<i>Сафарзода А.И.</i> О правовой природе преступлений в сфере предпринимательской деятельности	70
<i>Бухоризода Б.Р., Эгамов У.Ш.</i> Баъзе проблемаҳои ҳолатҳои бандубасткунандай савдои одамон	75
<i>Анушервони И., Ёров А., Султанова Ф.</i> Проблемаҳои назариявии чиноятҳои коррупсионӣ доир ба гирифтани пора дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	80

12.00.09 – МУРОФИАИ ЧИНОЯТИ

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

- Негматов Б.* Правовая природа и особенности упрощенного порядка судебного следствия в уголовном судопроизводстве 86

12.00.10 – ҲУҚУҚИ БАЙНАЛМИЛАЙ; ҲУҚУҚИ АВРУПО

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО; ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО

- Содиқзода Ҳ. Җ.* Сиёсати гендерӣ: ҷанбаи ҳуқуқии байналминалӣ ва вазъи воқеии татбиқи он дар Тоҷикистон 93

12.00.11 – ФАҶОЛИЯТИ СУДӢ; ФАҶОЛИЯТИ ПРОКУРОРИ;

ФАҶОЛИЯТИ ҲУҚУҚҲИМОЯВӢ ВА ҲИФЗИ ҲУҚУҚ

**12.00.11 – СУДЕБНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ; ПРОКУРОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ;
ПРАВОЗАЩИТНАЯ И ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ**

- Маҳмудов И.Т.* Мағҳум ва моҳияти назорати прокурорӣ 98

- Усмонов Ф.Н.* К вопросу о методах реализации правоохранительной деятельности 104

- Хакимов М.К.* Система обеспечения национальной безопасности в Республике Таджикистан 109

12.00.13 – ҲУҚУҚИ ИТТИЛООТ

12.00.13 – ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРАВО

- М. Ҳамидзод* Оид ба масъалаҳои иттилоот ва таъсири он ба мафкураву ахлоқи аҳолӣ дар ҷомеаи муосир 115

ТАҶРИБАИ ХОРИЧӢ

ЗАРУБЕЖНАЯ ПРАКТИКА

- К. Свендсен* Обзор системы административного права в Норвегии 120

МИНБАРИ ОЛИМОНИ ҶАВОН

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ

- Давлатов Б.С.* Ба ҷамъият ҳавфнокии саркашӣ аз супоридани андозҳо ва пардохтҳо 124

- Қудбӯдинов Ф.Ш.* Дарҳост ҳамчун заминай шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақли бор дар нақлиёти роҳи оҳан 127

- Саъдуллоев Ш., Бурхонова А.И.* Семейная медиация как альтернативная процедура разрешения споров..... 132

ГУНОГУН

РАЗНОЕ

- Шуъбаи қонунгузории ғражданӣ, соҳибкорӣ ва оиласӣ* Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар

- Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузории Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил 136

- Шуъбаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат, муҳочирагӣ ва иҷтимоӣ* Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории соҳаи муҳочирагӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузории муҳочирагӣ давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил 140

ИТТИЛООТ

ИНФОРМАЦИЯ

- Навигарии қонунгузорӣ дар соҳаи меҳнат, муҳочирагӣ ва иҷтимоӣ..... 148

- Конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалий дар мавзӯи «Фаҷолияти ҳуқуқэҷодқунӣ

- дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоил ва дурнамо»..... 149

- Маҷлиси умунии Ташкилоти ибтидоии ҳизбии «Қонунгузорӣ»-и ҲҲДТ 150

Сайдзода Иззатулло Ҳабибулло,
Директори Маркази миллии қонунгузории
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент

ҲУМОЮН БОД ИСТИҚЛОЛИ ТОҶИК

Ба истиқболи 28-умин солгарди Истиқлонияти давлатии Тоҷикистон

Истиқлоният муқаддастарину азизтарин неъмат, рамзи саодат ва асолати миллат, шарафу номуси ватандорӣ ва нишонаи пойдориву бақои давлат мебошад.

Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон

Воқеан, Истиқлоният рамзи олии ватандорӣ, худшиносои миллий, ифтихор аз таъриху фарҳангӣ аҷдодӣ, неъмати беҳамтои давлатдории мустақил ва омили муҳими расидан ба истиқлонияти комили сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангист, ки рӯзгори осуда ва саодати воқеии миллатро таъмин менамояд.

Миллати тоҷик тайи бисту ҳашт соли истиқлоният бо азму талоши пайваста бо пайравӣ ва ҷонибдорӣ аз сиёсати сулҳпарварона ва оқилонаи Сарвари худ, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барои таҳқими давлатдории миллий корҳои бузургро ба анҷом расонида, ба сӯи ояндаи дурахшон субитқадамона роҳ мепаймояд.

Ба шарофати ин рӯйдоди бузурги таъриҳӣ ҳалқи мо соҳиби рамзҳои давлатии худ – Парчам, Нишон, Суруди миллий ва Конститутсия шуд ва Тоҷикистони азизи мо аз ҷониби ҷомеаи башарӣ ҳамчун давлати мустақил эътироф гардид.

Бузургтарин дастоварди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони Истиқлоният, ки соли 1994 сурат гирифт, қабули Конститутсия мебошад. Конститутсия мавқеи инсонро дар ҷамъият дар мадди аввал гузошт ва он асоси соҳтани давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд гардид.

Маврид ба зикр аст, ки Конститутсия манфиатҳои олии миллат ва давлати соҳибистиқоли Тоҷикистонро инъикос намуда, тағйирназар будани шакли идораи ҷумҳурӣ, тамомияти арзӣ, моҳияти демократӣ, ҳуқуқбунёдӣ, дунявӣ ва иҷтимоии давлатро шарти асосӣ ва бақои давлату миллат арзёбӣ менамояд. Аз ин лиҳоз, ин санади меъёрии ҳуқуқӣ барои мустақилияти

сиёсию иқтисодӣ, пешбурди сиёсати сулҳҷӯёна, боло рафтани эътибори давлату миллат дар муносибатҳои байналмилалӣ ва таъмини суботи сиёсию иҷтимоии ҷомеаи Тоҷикистон шароити мусоиди ташкилио ҳуқуқӣ фароҳам овардааст. Бо назардошти раванди муносибатҳои сиёсиву иҷтимоӣ ва тақозои пешрафтҳои замони мусоидир ҷиҳати боз ҳам таҳқим бахшидан пояҳои Истиқлонияти давлатӣ ва ба ин васила густариш бахшидан ба низоми истиқлони сиёсиву фарҳангӣ ва иқтисодию иҷтимоӣ ба ин санади асосии қишвар тағйиру иловаҳо ворид мегарданд, ки барои тақвияти равандҳои демократикунониу дигаргунсозиҳо дар ҷомеа ва фароҳам овардани шароити зиндагии арзанд ба ҳар як инсон мусоидат ҳоҳанд намуд.

Бояд гуфт, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби коршиносони байналмилалӣ ҳамчун яке аз конститутсияҳои беҳтарин эътироф гардидааст. Ин пеш аз ҳама ишора ба он меъёрҳои Конститутсия мебошад, ки онҳо зербинои мустаҳкамӣ ҷомеа ва давлати демократиро гузоштаанд. Тағйиротҳои солҳои 1999 ва 2003 ба Конститутсия воридгардида ин меъёрҳоро боз ҳам мукаммал намуда, тибқи онҳо ҷомеа ба марҳилаи навбатии инқишифи худ ворид гардид. Минбаъд зарур аст, ки ин меъёрҳои Конститутсия бо дарназардошти тараққиётни минбаъдаи ҷомеа боз ҳам такмил дода шаванд, то ки мо ба марҳилаи навбатии рушди демократия ва ҳуқуқу озодиҳои инсон комёб шавем. Бо ин мақсад ба якчанд меъёрҳои Конститутсия соли 2016 низ тариқи раъйпурсии умумихалқӣ тағйироту иловаҳо ворид гардид, ки ба рушди мин-

баъдаи равандҳои демократиунони ҳаёти чомеа, ҳуқуқу озодиҳои инсон ва кафолати риояю ҳифзи онҳо мусоидат менамоянд.

Истиқолият ба Тоҷикистони озод имкон дод, ки бо назардошти манфиатҳои миллӣ ва баҳри пешрафти некӯаҳволии соқинони қишвар дар заминаи меъёрҳои конститусионӣ низоми қонунэҷодкуниро тақвият баҳшида, қонунҳои миллии худро таҳия ва қабул намояд, ки имрӯз онҳо дар баъзе қишварҳои ҳамҷавор низ мавриди баррасӣ ва қабул қарор гирифтаанд. Аз ҷумла, қонунҳои Ҷумхурии Тоҷикистон дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим ва дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд, ки бо ташабbusи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо назардошти хостаҳои чомеаи қишвар таҳия ва қабул гардида, дар ҷомеа ҳуш па-зируftа шуд. Қонунҳои мазкур самари неки даврони соҳибиستикӯлии Тоҷикистон буда, дар самти тарбияи насли нав дар рӯҳияи солими созандагию ҳудшиносӣ ва боло рафтани сатҳи зиндагии мардум саҳми беназир доранд. Ин равандро имрӯз соқинони қишвар ба ҳубӣ эҳсос намуда, дар пайравӣ аз сиёсати бобарори Ҳукумати мамлакат зиндагии хешро пеш бурд ва беҳтар мекунанд.

Воқеан, Истиқолият бузургтарин неъмати давлатсозию давлатдорист, ки барои татбиқи ҳадафҳои созанда ва рушди ҷумхурӣ заминаи воқеӣ мегузорад. Бо шарофати соҳибистикӯлии Тоҷикистон тӯли 28 сол ба дастовардҳои бузург ноил гардид, ки сатҳи зиндагии мардумро ба маротиб афзуда, Тоҷикистонро дар арсаи байналмиллӣ низ бонуфуз гардонид. Дар ин давра бо заҳмати содиконаи фарзандони фарзонаи миллат зери ҳуҷӯбии Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон садҳо иншооти наву замонавӣ, корхонаву муассисаҳои иҷтимоӣ, роҳу пулҳо ва гайраҳо бунёд гардиданд. Бунёди НБО «Сангтӯда-1» ва «Сангтӯда-2», «Помир-1», «Роғун», роҳи оҳани Қўргонтеппа-Қўлоб, роҳи мошингарди Қўлоб-Қулма, нақбҳои «Анзоб»,

«Шар-шар» ва амсоли инҳо имкон медиҳанд, ки Тоҷикистони соҳибистикӯл дар қатори давлатҳои мутараккӣ рушд кунад.

Тавре Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар паёми табриқии худ ба муносибати 27-солагии Истиқолияти давлатӣ иброз доштанд: «Дар натиҷаи тадбирҳои амалинамудаи Ҳукумати мамлакат тайи бисту ҳафт соли соҳибистикӯлӣ сатҳи камбизоатӣ аз 81 фоиз то 28 фоиз коҳиҷ ёфт ва мо тасмим гирифтаем, ки то соли 2030 сатҳи камбизоатии аҳолии қи-шварро ба 15 фоиз расонем. Имрӯз мо дар доираи Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисодиву иҷтимоӣ барои солҳои 2016–2020 ҷиҳати аз мамлакати аграриву саноатӣ ба қишвари саноативу аграрӣ табдил дода-ни Тоҷикистон, яъне баланд бардоштани нақши саноат дар таъмини тараққиёти мамлакат заминаҳои заруриро фароҳам оварда истодаем».

Зикр намудан ба маврид аст, ки ба шарофати хизмати аҳлона ва заҳмату та-лошҳои мардуми қишвар таҳти ҳуҷӯбии ҳирадмандонаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон се ҳадафи стратегии миллии мо – таъмини истиқолияти энергетикӣ, раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ ва ҳи-фзи амнияти озуқаворӣ ба марҳалай ниҳоии худ наздик расидааст. Боварии комил до-рем, ки Тоҷикистон қадамҳои устувори худро баҳри татбиқи пайвастаи ҳадафҳои милливу стратегии худ минбаъд низ ҷасурона гузошта, баҳри таҳқими пояҳои давлатдории мустақил ва некӯаҳволии мардуми озоду сарбаланди хеш дар партави сулҳу субот ва ваҳдати миллӣ талош меварзад.

Таманнои ҷовидона ҳумоюн будани Истиқоли тоҷикро дорем.

*Хучаста бошад иқболи тоҷик,
Ба парвози навин шаҳболи тоҷик.
Гар истиқололаи истиқбол дорад,
Ҳумоюн бод истиқоли тоҷик!*

**12.00.01 – НАЗАРИЯ ВА ТАЪРИХИ ҲУҚУҚ ВА ДАВЛАТ; ТАЪРИХИ ТАЪЛИМОТ
ОИД БА ҲУҚУҚ ВА ДАВЛАТ**
**12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА; ИСТОРИЯ УЧЕНИЙ
О ПРАВЕ И ГОСУДАРСТВЕ**

Бобокалонов Г.М.,

начальник отдела законодательства по труду, миграции и социальной защите Национального центра законодательства при Президенте Республики Таджикистан, доцент кафедры предпринимательского и коммерческого права юридического факультета Таджикского национального университета, кандидат юридических наук

**СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ТРУДОВОГО ДОГОВОРА
В ТАДЖИКИСТАНЕ**

Калидвожаҳо: шартномаи меҳнатӣ; Кодекси қонунҳои оид ба меҳнати РСС Тоҷикистон; Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, танзими шартномавии муносабатҳои меҳнатӣ; кор-фармо; корманд.

Ключевые слова: трудовой договор; Кодекс законов о труде Таджикской ССР; Трудовой Кодекс Республики Таджикистан; договорное регулирование трудовых отношений; работодатель; работник.

Keywords: employment contract; Labor Code of the Tajik SSR; Labor Code of the Republic of Tajikistan; contractual regulation of labor relations; employer; worker.

Нынешнее правовое регулирование общественных отношений не обособлено от прошедшего и будущего. Она лишь новая, важная веха в ее истории, то есть в становлении и развитии. Современность, воплощая в себе разносторонние, сложные, подчас противоречивые тенденции прошлого, отрицает отжившее, наделяет перспективное иным качеством, порождая тем самым новые тенденции и явления, закладывающие предпосылки будущего. Соответственно, чтобы понять современное правовое регулирование общественных отношений, нужно знать, как они возникли, какие основные этапы прошли в своем развитии, какие причины повлияли на их образование, становление, развитие, изменение их формы и содержания.

Исходя из сказанного, можно констатировать, что изучение истории трудового договора в Таджикистане является весьма актуальным, практически и теоретически значимым. Коренные изменения в праве и правосознании, имеющие место в Таджикистане и странах СНГ, формирующиеся рынок труда и рыночные трудовые отношения, требующие определенного регулирования с позиций нового концептуального видения, делают

исследование избранной темы насущной потребностью нашего времени.

Изучение истории становления и развития трудового договора дает возможность в условиях поиска новых форм социальной и экономической жизни, оптимизации управления и самоуправления, найти решение многих проблем.

Исследование темы актуализируется и тем, что она еще не изучена достаточно глубоко в Таджикистане. Имеющиеся здесь проблемы вызывают как теоретический, так и живой практический интерес, обусловленный современным развитием общества.

Учитывая вышесказанное, изучение истории развития одного из институтов науки трудового права «трудовой договор» должно опираться, прежде всего, на тот богатейший материал, который содержится в источниках и в трудах учёных нашей эпохи.

Основным источником существования для любого человека является его труд. Именно поэтому труд признан одной из основ существования людей. И то, как регулируются трудовые отношения в тот или иной период времени, во многом отражается уровень их развития и экономического состояния, и безусловно

это оказывает влияние на уровень жизни человечества.

В течении своего существования в любом обществе происходят существенные реформы в сфере трудовых отношений, действуют традиции (законы) вековой давности.

По названному аспекту нами должно уделяться большое внимание на формирование правовых систем домусульманского Таджикистана.

Учитывая это, обратим внимание на времена Зороастризма.

Самым надежным источником для получения информации об этом времени является книга «Таджики в зеркале истории», написанная Президентом Республики Таджикистан Эмомали Рахмоновым (Emomali Rahmonov «The Tadjiks in the Mirror of History», London River Edition Ltd. ISBN 0-9540425-0-6) [1].

Изучение правовой системы Зороастризма основывается на тщательном исследовании его первоисточника, книги Авеста

Например, из писаний Зороастризма «Пусть ваши ноги, руки, разум будут готовы..., чтобы совершать законные, своевременные и добрые дела и не совершать незаконных, несвоевременных и плохих дел. Упражняйтесь в трудолюбии, делайте бедняков состоятельными» [2].

Авеста как древнейший источник права, значительное внимание уделяет вопросам социальной справедливости. Справедливость в первую очередь связывается с производительным трудом на благо человека, «где муж праведный соорудил дом, снабжением огнем, молоком, супругой, детьми, добрыми стадами».

Авеста как древняя религиозная книга зороастрцев, источник поведения людей, очаг благомыслия, благославия и благодействия древних народов Средней Азии и Ирана, бесспорно была единым моральным, правовым и религиозным кодексом. Кроме того, Авеста источник определяющий поведение древних арийцев, наполненная моральными, правовыми и религиозными нормами. Можно сказать, что Авеста это источник, где встречаются и взаимодействуют как единое целое, три формы социальной нормы, притом на таком уровне, что их единство и взаимовлияние ничуть не уменьшают ее умеренность как кодекса поведения и исторического памятника права [3].

А также, роль и значение трудового договора, невозможно рассматривать вне истори-

ко-культурного и религиозного контекста, каковым во многом определяется отношение к исламскому миру.

По теме историко-культурного и религиозного контекста, в исламском мире в выступлениях и статьях Основателя мира и национального единства – Лидера нации Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона, затрагиваются основные принципы взаимоотношения государства и ислама, вопросы места религиозного сознания в системе национальной культуры [4].

Для того чтобы понять, как распространялись нормы мусульманского права в начальной период своего возникновения, нам необходимо обратиться к истории появления арабов в Центральной Азии и правовым вопросам, связанные с их нашествием, начиная с первых соглашений и договоров.

Первое появление арабов в пределах Центральной Азии относится к середине VII в. т.е. к 652 г. Когда Ахнаф ибн Кайс направился в Тохаристан, завоевал некоторые селения и заключил мирный договор, обязался выплатить 60 000 дирхемов и принял ислам, за что был оставлен на прежнем посту и, как сообщает ат-Табари, его земли и земли его родственников не облагались хараджем [5].

В рамках священных канонов концепции исламского правления основным источником закона считается АЛЛАХ. При этом необходимость в самих законах и законодательной власти обосновывается также разумными, рациональными аргументами [6].

Концепция труда в исламе трактуется в тесной взаимосвязи с идейным контекстом вековых мусульманских традиций различного порядка. Право на труд ислам провозгласил еще четырнадцать столетий тому назад. Из Корана и Сунны следует, что, во-первых, труд является обязанностью члена общества, во-вторых, исламское государство должно предоставлять необходимую работу каждому трудоспособному человеку, в-третьих, трудящиеся имеют право требовать справедливую оплату за свой труд и нормальные условия труда.

Относительно того, чтобы признать источником права – Коран, имеются две точки зрения. Так шииты не допускают ссылки на Коран при решении дел, так как, по их мнению, простой человек не может понять и правильно истолковать его нормы. Они используют те нормы Корана, которые

прокомментированы их имамом. Напротив, сунниты говорят, что Коран написан простым доходчивым языком, и каждый мусульманин может ссылаться на него. Они считают Коран основным источником права. На наш взгляд, более объективным можно считать, мнение тех исследователей, которые считают Коран основным источником, а все другие – дополнением к нему [7].

Многие положения о труде закреплены в Коране, в котором указывается, что Аллах обеспечил средства к жизни своим людям, подарил им пропитание, заботу и благословение. В Коране в суре «Перенос ночью» говорится: «Мы почтили сынов Адама и носили их на сушу и на море, и уделили им блага» (Св. Коран, 17:70). В данной суре уважение к человеку сочетается с предоставлением ему Господом средств к жизни. Аллах говорит также, что он дал человеку средства передвижения, чтобы тот мог искать себе пропитание и другие милости Аллаха. А когда он будет иметь возможность, трудясь каждый день, получать хлеб, то сможет вести достойную жизнь и поклоняться одному Аллаху. Смысл данной нормы состоит также в том, что Аллах требует от человека путешествовать по земле и морям, чтобы приобретать средства к жизни законным путем. Если же он не будет прилагать никаких усилий в поисках хлеба и других милостей, ниспосланных ему, то он свернет с правильного пути и будет недостоин почета и уважения, оказанных ему Господом. Коран гласит: «Аллах – тот, который дал вам землю пребыванием, а небо – строением, и сформировал вас, и прекрасно дал вам формы, и наделил вас благами» (Св. Коран, 40:64). Итак, Аллах гарантировал людям пропитание и подчинение им всех источников богатства [8].

При тщательном изучении формирования государственности раннего ислама надо особенно внимательно исследовать договоры, заключенные Мухаммадом, которые и послужили основополагающим фундаментом зарождения и формирования мусульманского государства – Арабского халифата. По мнению таджикского ученого Б.А. Сафарова, именно договоры (клятвы) особенно при Аль-Акбе, Сахифат-аль-Мадина (Устав Мединской общине), договор при Худайбии и послужили основной создания мусульманской государственности; мусульманская община (умма) именно с помощью договорных актов

превратилась в государственное образование, а в дальнейшем выросла в полноценное государство [9].

В дореволюционном Таджикистане трудового законодательства, в частности трудового договора, в подлинном его смысле не было. Одним из важных традиционных источников трудового законодательства были многочисленные положения «Рисола», в которых регламентировались основные правила, особенности общественно-нормативного регулирования той или иной профессии. Так, в частности, Рисола-ый «Охангари ва заргари» – «Трактат о кузнецном и ювелирном ремеслах», правила о кузнецном и ювелирном ремеслах, Рисола-ый «Дехкони» – «Трактат о дехканстве (крестьянстве)» – правила о земледелии, Рисола-ый «Музадузи ва кафшдузи» – «Трактат о шитье сапог и башмаков» – правила о сапожниках, Рисола-ый «Бофандаги» – «Трактат о ткачестве» – правила ткачества. В «Рисолатах» не указывалось конкретно рабочее время и продолжительность труда [10].

Трактаты – это древнейшие рукописи говорящие о многочисленных положениях. Эти выражения, которые заключают в себе один из фундаментальных идеальных принципов мусульманской религии, согласно которому действия человечества, при условии правильного его применения, служит «зерном» хранящим и передающим Божественную Мысль.

Рисола рассказывает о сокровенном, все они открывают людям Истину о создании, бытии и переходе в иной мир. Вся священная книга мусульман является собой исчерпывающим руководством к действию раба божьего на протяжении его мирской жизни – экзамена и подготовки к вечному существованию.

Каждому следует воздавать должное каждому аяту, ибо каждый аят заключает в себе тот или иной аспект Истины.

Для человека этот мир является местом развития своих чувств и способностей. Поэтому в исламе существует принцип вознаграждения человека в соответствии с уровнем развития его чувств и способностей. Талант требует особого подхода, и следующий аят подчеркивает этот неизменный принцип ислама относительно вознаграждения и зарплаты: «Человек получит только то, к чему он стремился» (Св. Коран, 53:39).

Важные сведения о составе, структуре и сущности мусульманского права, в аспекте

исследуемой проблемы, можно почерпнуть в исследованиях академика Ф.Т. Тахирова, который выявил суть юридических обычаев в дореволюционном Таджикистане как «хашар» [11]. Отечественный ученый профессор О.У. Усманов выявил, что обычаи имеют широкое распространение в повседневных общественных отношениях людей [12].

Одновременно, нельзя не отметить и то, что нормы мусульманского права объединяли понятие имущественного и личного найма, что позволяло работодателю по своему усмотрению устанавливать условия, характер и объем работы, а работник за мизерную оплату натурой или деньгами, вынужден был работать от зари до зари. Не лучше было положение рабочих местных национальностей на промышленных предприятиях, где они трудились или по сезонно, или на подсобных и неквалифицированных работах [13].

Из сказанного можно отметить, что так называемое дореволюционное законодательство отдельно регулировало порядок найма работников и договор найма, как на сельские, так и на ремесленные работы.

Понятно, что виды работ носили частный характер, но они обычно правовыми способами регулировали трудовые отношения в этой сфере.

Нельзя не отметить, что историю и развитие дореволюционного законодательства изучали многие отечественные и иностранные ученые. Особый интерес среди ученых представляют работы, в которых рассматриваются проблемы истории права вообще и исламского права в частности, исследованных в трудах Г.С. Азизкулова «Цикл лекций по истории государства и права Республики Таджикистан»; У.А. Азизова «Эволюция институтов преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование»; А.М. Богоутдинова «Очерки по истории таджикской философии»; И.Б. Буриева «История государства и права Таджикистана (от древнейших времен до начала XX века)»; Б.Г. Гафурова «Таджики: древнейшая, древняя и средневековая история»; А.М. Диноршоева «Права человека в истории общественной мысли»; Ҷ.М. Зоирова, Б.А. Сафарова «Суверенная государственность на постсоветском пространстве: предпосылки и процесс формирования (на примере Республики Таджикистан)»;

М.М. Муллаева

«Происхождение и реакционная сущность шариата»; Э.С. Насурдинова «Правовая система и некоторые аспекты исламской правовой культуры»; Б.А. Сафарова «Формирование раннего исламского государства»; Р.Ш. Сотиволдиева, И.К. Миралиева «Международные, религиозные аспекты правовой политики в сфере прав человека»; Ф.Т. Тахирова «Становление советского права в Таджикистане»; «Развитие права в Таджикистане»; «Правовая система дореволюционного Таджикистана»; О.У. Усманова «История становления и развития советского гражданского законодательства Таджикской ССР в период строительства социализма»; А.Г. Халикова «Исламское право» и многих других отечественных и иностранных ученых.

В последующим, точнее в условиях советской власти, основные закономерности и особенности становления и развития трудового законодательства в Таджикистане, как и в целом по советским республикам, прежде всего, были связаны с принципом строительства нового государства и соответствующего ему нового права, где ведущее место заняла идея слома старого и создания нового права.

Особенностью становления трудового законодательства Таджикской АССР являлось то, что оно формировалось на основе трудового законодательства РСФСР, СССР и Узбекской ССР, но они не носили императивного характера и в установленном порядке могли изменяться и дополняться с учетом специфических условий Таджикистана.

Объективный процесс становления трудового законодательства в Таджикистане проходил в специфических условиях и хронологических рамках: 1) в 1918–1924 гг. на территории Северного Таджикистана действовало трудовое законодательство Туркестанской АССР, в состав которого входил Северный Таджикистан; 2) в 1920–1924 гг. на территории Южного и Центрального Таджикистана, входившего в состав Бухарской Народной Советской Республики, действовало трудовое законодательство этой республики; 3) с образованием Таджикской АССР начинается процесс становления и развития трудового законодательства в рамках национальной государственности таджикского народа.

Вопросы, касающиеся становления и развития трудового законодательства, в основном рассматривались в связи с исследованием про-

блем становления и развития законодательства и права бывшего СССР, стран Центральной Азии и Таджикистана в целом. Это труды А.А. Абрамова, В. Барабаша, К.П. Горшенина, А.И. Ишанова, Ф.М. Левианта, В.А. Ойгензихта, С.А. Раджабова, Х.С. Сулаймановой, Ф.Т. Тахирова, О.У. Усманова, и др.

В рассматриваемом аспекте особо следует отметить работы Т.С. Сагдуллаева [14], Ф.Т. Тахирова [15], В.А. Ойгензихта [16]. Тем не менее, многие вопросы становления и развития трудового законодательства в Таджикистане еще не были предметом исследования.

Справедливости ради следует отметить, что работы В.А. Ойгензихта, опубликованные еще в 60-е годы, имели глубокое историко-правовое обоснование. В начале 70-х годов он обратил свои взоры, и очень кстати, к истокам становления и развития трудового законодательства в Таджикистане, где, по праву, он является первым автором, посвятившим специальную работу истории становления законодательства о труде в Таджикской ССР в 1924–1929 годах [17]. Данная его работа почти 30 лет оставалась единственной специальной статьей и до сих пор не потеряла своего научного значения. Более того, она была и остается важным историческим источником.

В данной работе он отмечает, что молодая Таджикская автономная республика с первых же дней своего существования взяла курс на упорядочение рынка труда – на ликвидацию безработицы, улучшение положения безработных, но, несмотря на наличие безработицы, отдаленная, оторванная от коммуникаций республика испытывала острый недостаток в квалифицированных кадрах – специалистах различных отраслей создаваемого народного хозяйства. Особое положение, в котором находилась республика в эти годы, требовало соблюдение строжайшей трудовой дисциплины, правильной организации трудового процесса, четкого нормирования оплаты рабочих и служащих, охраны труда. Все эти вопросы и создавали особую специфику в развитии трудового права в годы существования Таджикской АССР [18].

Для осуществления всех стоящих перед республикой задач в области трудового права создается Народный Комиссариат труда, а 17.11.1925 г. протоколом №156 заседания президиума Ревкома Таджикской АССР утверждается положение об НКТ республики [19]. Анализ этого Положения им проведен бле-

сяще. Как отмечает он, этим положением регламентированы функции названного наркомата, его права и обязанности. В частности, на НКТ возлагалось:

1. Проведение на территории Таджикской АССР всех положений и норм по регулированию труда, издаваемых соответствующими органами Таджикской АССР, Узбекской ССР и Союза ССР;

2. Разработка и внесение на утверждение Ревкома проектов постановлений по вопросам текущего законодательства, в соответствии с общесоюзным законодательством о труде, а также дополнений к этому законодательству, которые вытекают из местных особенностей;

3. Издание постановлений и распоряжений по вопросам, связанным с работой по урегулированию условий труда;

4. Проведение на территории республики мероприятий Ревкома по упорядочению рынка труда; осуществление борьбы с безработицей;

5. Охрана труда;

6. Организация инспекции по разрешению трудовых конфликтов, по регулированию заработной платы, наблюдению за единообразным применением инструкций и положений; осуществление контроля за работой органов труда.

В НКТ Таджикской ССР были созданы специальные отделы: рынка и охраны труда, тарифно-конфликтный, социального страхования, социального обеспечения и общий. Во главе наркомата образовывалась коллегия. Указанное положение определяло также функции отделов.

Прежде всего, руководящие органы республики направили свои усилия на ликвидацию безработицы, на обеспечение безработных, на упорядочение рынка труда. Накануне национально-территориального размежевания Средней Азии в Туркестанской республике было около 17 тысяч безработных, в т.ч. 24% служащих, 21,2% квалифицированных рабочих, 40% чернорабочих [20]. Разбухшие штаты учреждений требовали проведения их сокращения, к тому же квалификация, например, счетных работников, была очень низкой.

Примечательно то, что в данной работе им ставится вопрос об обучении подростков наиболее перспективным профессиями, об организации общественных работ массового характера, о создании коллективов безработных. Требуется упорядочить также деятельность бирж труда.

С этой целью проводится регистрация только тех лиц, для которых работа по найму по данной квалификации является единственным источником существования и которые имеют определенный стаж работы по этой квалификации. В целях ускорения трудоустройства безработных разрешается нанимателям принимать их на работу, минуя биржи, с регистрацией в последующем, т.е. вносятся изменения в торговое посредничество, правда, лишь в отношении неквалифицированных и временных рабочих. В последующем на торговые биржи возлагаются только функции посредничества, создаются посредконторы, и найм рабочих и служащих производится лишь с содействия этих посредконтор [21].

Недостаток в кадрах некоторых профессий в квалифицированных специалистах вызвал к жизни систему индивидуальных договоров, которые в эти годы заключались с приглашенными работниками от имени правительственные органов республики. Важное место в этих договорах отводилось персональной оплате, льготам, компенсациям и гарантиям. Специальный типовой договор разработан не был, но в большинстве своем эти договоры имеют много общего, хотя, безусловно, в отличие друг от друга. Срок их, как правило, годичный. Такие договора начались заключаться уже в начале двадцатых годов [22].

Государственное регулирование обеспечения трудовой занятости населения в рассматриваемый период являлось не только защитой и помощью безработным, но в то же время одним из способов регулирования рынка труда, который был чрезвычайно специфичным, острым по своей сложности и противоречивым по своей сущности.

Были особенности в развитии трудового законодательства в определенные промежутки времени или этапы. Когда, исходя из общих задач, приоритет отдавался отдельным направлениям развития трудового законодательства. В частности, в нормах трудового права в 1925–1929 годы наибольшее внимание уделялось коллективному договору, трудовому договору, нормированию рабочего времени и времени отдыха.

В Таджикской АССР, как в автономной советской республике, а потом в Таджикской ССР, как в союзной советской республике, происходит формирование трудового законодательства Таджикистана как отрасли с разви-

тием самостоятельных институтов трудового законодательства страны.

Специальных исследований, посвященных становлению и развитию трудового законодательства в период 1918–1940 гг. в Таджикистане, нет.

Вопросы, касающиеся становления и развития трудового законодательства в период 1918–1940 гг. в Таджикистане, в основном рассматривались в связи с исследованием проблем становления и развития трудового законодательства Таджикской АССР и Таджикской ССР [23].

Главная особенность развития трудового законодательства Таджикской ССР и его кодификации обусловлена тем, что со временем Кодекс законов о труде Узбекской ССР, который действовал на территории Таджикистана, а также кодексы, действующие на территории двух соседних республик – Узбекской ССР и Таджикской ССР, претерпели различные изменения. С 1.01.1940 г. на основе многолетней работы по совершенствованию кодификационной деятельности и применения КЗоТ Узбекской ССР на территории Таджикистана, в Таджикистане, сформировался и был издан первый Кодекс законов о труде Таджикской ССР.

Кодекс законов о труде Узбекской ССР со всеми изменениями и дополнениями, внесенными в него Правительством Таджикской ССР до 1.01.1940 г., весной 1940 г. был переиздан как КЗоТ Таджикской ССР и состоял из 17 глав и в соответствии с общей порядковой нумерацией из 192 статей, фактически же имел более 215 статей. Кодекс имел 9 приложений, которые были его составной частью.

КЗоТ Таджикской ССР 1940 г., принятый в период перехода от многоукладной экономики к государственной экономике, существовал 32 года до вступления в силу Основ законодательства Союза ССР и союзных республик о труде, принятых 1.01.1971 г. и с 1.01.1973 г., когда вступил в силу КЗоТ Таджикской ССР принятый 16.06.1972 г. который действовал до принятия Трудового кодекса РТ от 15.05.1997 г. [24].

Вопросы, касающиеся становления и развития трудового договора, в основном рассматривались в связи с исследованием проблем становления и развития трудового права бывшего СССР. Это труды Н.Г. Александрова, Э.Н. Бондаренко, И.Б. Буриева, К.М. Варшавского, Л.Я. Гинцбурга, Е.А. Голованова,

В.А. Ойгензихта, Е.И. Снежкова, С.А. Соболева, Н. Шонасридинова и др.

Как известно, после распада СССР импульсами для формирования миграционного потока из РТ послужили политический фактор, нестабильность и гражданская война. Это вызвало соответствующие социально-экономические потрясения. Так, в начале 90-х гг. политическая нестабильность вынудила многих людей в Таджикистане оставить свои дома и переселиться в другие места, после чего начался спад производства, вырос уровень безработицы, что и стало основой экономической нестабильности в целом. Рост миграционных потоков задержал не только увеличение уровня безработицы, но в некоторой степени и дальнейший рост других негативных процессов. Так, в первую половину 90-х гг. в Таджикистане наблюдалось многократное падение уровня экономических показателей в целом по республике.

Изменения трудового законодательства происходили в условиях резкого спада производства, усиления процесса реорганизации, ликвидации и банкротств организаций. В республике произошел беспрецедентный рост массовых нарушений социально-трудовых прав работников.

Например, в целях совершенствования законодательства по вопросам трудовой дисциплины, ее укрепления, создания условий для упорядоченного перехода к рыночным отношениям и стабилизации экономики Верховным Советом РТ был принят Закон РТ «О мерах по укреплению трудовой дисциплины» [27].

КЗоТ Таджикской ССР, принятый в 1972 г., не соответствовал по большинству регулируемых им положений сложившейся в республике ситуации, поскольку был ориентирован на экономическую модель, когда практически единственным работодателем являлось государство. Насыщенность КЗоТа рядом экономически нереальных гарантий и льгот привело к тому, что в настоящее время стали проявляться, как минимум, две негативные тенденции:

– трудовые правоотношения, особенно в предпринимательском секторе экономики, зачастую механически подменяются гражданско-правовыми, в результате чего работники фактически лишаются даже действующего минимума гарантий, поскольку применение КЗоТа в полном объеме

становится для работодателя экономически невыгодным и нереальным;

– наиболее формально защищенными КЗоТом работники (женщины, молодежь, лица, совмещающие работу с обучением, инвалиды и др., фактически стали наименее конкурентоспособными на рынке труда и в массовом порядке вытесняются с него.

В связи с этим 15.05.1997 г. был принят новый Трудовой Кодекс РТ (далее – ТК РТ).

С 11.06.1997 г. вступил в действие ТК РТ. Новый ТК РТ пришел на смену КЗоТ Таджикской ССР, принятый в 1972 г., регулировавшему трудовые отношения почти 25 лет. За это время произошли кардинальные изменения в политической и экономической жизни страны. Рыночные отношения пришли в противоречие с нормами трудового законодательства, концепция которого была ориентирована на государственные предприятия и учреждения как единственных работодателей.

В связи с этим в ТК РТ принятым 15.05.1997 г. сделана попытка определить наиболее оптимальное сочетание между производственно-экономической, то есть ориентированной на создание экономической базы благополучия людей и общества, и собственно защитными функциями трудового законодательства.

По сравнению с КЗоТом в ТК РТ предусматривается более широкое использование договорного (коллективного и индивидуального) регулирования трудовых отношений. Одновременно предлагается расширить права сторон трудового и коллективного договоров в вопросах заключения, изменения и расторжения трудовых договоров, повышения роли работников и трудовых коллективов в регулировании трудовых правоотношений в организациях.

Парламентом страны 23.07.2016 г. был принят новый Трудовой кодекс Республики Таджикистан.

С 28.07.2016 г. он вступил в действие ТК РТ. Новый ТК РТ пришел на смену Трудового кодекса РТ, принятого в 1997 г., регулировавшему трудовые отношения почти 20 лет.

За это время произошли кардинальные изменения в политической и экономической жизни страны, в частности, произошли кардинальные изменения в законодательной

сфере. Таджикистан признан страной с рыночной экономикой. Рыночные отношения пришли в противоречие с нормами трудового законодательства, концепция которого была сориентирована на государственные предприятия и учреждения как единственных работодателей.

Справедливо отмечает Е.М. Акопова – еще недавно юридическая норма признавалась единственной формой объективного права. Сейчас в механизме правового регулирования есть элементы, не связанные напрямую с государственной волей. Появились и все шире используются возможности упорядочения общественных отношений «напрямую», минуя аппарат государства. Общедозволительный метод юридического опосредования трудовых отношений расширяет действенность механизма правового регулирования труда за счет включения в него соглашений и договоров, позволяющих обеспечить оптимальный баланс учета интересов работников, предпринимателей и государства [28].

При разработке ТК РТ 2016 г., были учтены многие практические положения, возникшие в ходе социально-экономических преобразований в республике, международный опыт, интересы сторон социального партнерства. Значительно усиlena роль государственных органов по труду, осуществляющих надзор и контроль за соблюдением трудового законодательства.

Одной из наиболее сложных для решения проблем является определение в ТК РТ договорного регулирования трудовых отношений.

В новом ТК РТ возможность договорного регулирования трудовых отношений существенно расширена. Наряду с индивидуальным трудовым договором большое значение придается коллективному договору, являющемуся правовым актом локального уровня. Причем, договорное регулирование трудовых отношений основывается на принципе соблюдения законности, к понятию которого относится недопустимость установления условий договоров, ухудшающих положение работника по сравнению с законодательством.

В ТК РТ договорная регламентация трудовых правоотношений впервые признана самостоятельной формой правового регулирования, а трудовой договор рассматривается как источник прав и обязанностей субъектов трудового отношения. ТК РТ в отличии от

предыдущих законов, устанавливает систему обязательных процедур, обеспечивающих законность при исполнении норм материального права. Эта особенность наиболее выражена при заключении трудового договора.

В целом же новый ТК РТ достаточно последовательно проводит идею договорного регулирования труда, при обязательном выполнении предусмотренных законом гарантий. Об этих обязательных гарантиях – разговор особый, но некоторые наиболее существенные сразу же привлекают внимание.

Список литературы:

1. Эмомали Раҳмонов. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум, Аз Ориён то Сомониён.– Душанбе: «Ирфон». 2002.– 128 с.; Эмомали Раҳмонов. Таджики в зеркале истории. Книга первая. От Арийцев до Саманидов.– 240 London & Flint River editions Great Britain. Emomali Rahmonov. The Tajiks in the mirror of history. From the Aryans to the Samanids.– St. Holier, Jersey: London & Flint River editions Great Britain, 2000.– 240 p.
2. Электронный ресурс: <http://iskusstvovidetmir.ru/zhizn-serdca/trudolyubie/page-8.html>.
3. Халиков А.Г. Правовая система зороастризма (древнее право). –Душанбе: «Маориф ва фарҳанг». 2005.– 55 с.; Халиков А.Г. Общая характеристика Авесты как источника зороастрийского права. [Текст] //«Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал».– 2013.– №6.– 14 с.
4. Эмомали Раҳмон. Независимость Таджикистана и возрождение нации. Т.6.– Душанбе: Ирфон, 2006.– 568 с.
5. Гоибов Г. Ранние походы арабов в Среднюю Азию.– Душанбе: «Дониш», 1989.– 76 с.; Буриев И.Б. Источники права исламского периода таджикской государственности: теория и практика.– Душанбе: «Ирфон», 2017.– 31 с.
6. Сотиволдиев Р.Ш., Миралиев И.К. Международные, религиозные аспекты правовой политики в сфере прав человека. Монография.– Душанбе: ТТНУ, 2019.– 23 с., Сотиволдиев Р.Ш., Эсмаили А.Х. Развитие законодательной системы Ирана в период вестернизации и исламизации иранской системы (XX в. – начала XXI в.). Монография.– Душанбе: ТТНУ, 2016.– 95 с.; Тохиров Ф.Т. Инкишофи хукуқ дар Тоҷикистон.– Душанбе: «Ирфон», 1994.– 32 с.;

- Буриев И.Б. Источники права исламского периода таджикской государственности: теория и практика.– Душанбе: «Ирфон», 2017.– 17 с.
7. Л.А. Хайлова. Концепция труда в исламе. Журнал Известия РГПУ им. А.И. Герцена. Общественные и гуманитарные науки. 45 том 19.– М., 2007.– 273 с. КиберЛенника: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsepsiya-truda-v-islame>.
8. Сафаров Б.А. Формирование раннего исламского государства.–Душанбе: 2011.– 87 с.; Насурдинов Э.С., Сафаров Д.С. История государства и права Таджикистана. Часть 1. (от древнейших времен до X в.) / Под общ. ред. Академика АН РТ Ф.Т. Тахирова.– Душанбе: 2013.–212 с.
9. Бобокалонов Г.М. Становление и развитие трудового законодательства в Республике Таджикистан (1917–1940).– 175 с.
10. Усманов О.У. История становления и развития советского гражданского законодательства Таджикской ССР в период строительства социализма.– Ташкент: 1975.– 39 с.; Муллаев М.М. Происхождение и реакционная сущность шариата.– Душанбе: «Ирфон», 1967. 102 с.; Азизкулова Г.С. Цикл лекций по истории государства и права Республики Таджикистан.– Душанбе: 1996; Буриев И.Б. Источники права исламского периода таджикской государственности: теория и практика.– Душанбе: «Ирфон», 2017.– С.50.
11. Тахиров Ф.Т. Становление советского трудового права в Ходжентском уезде (1917–1924 гг.) // Изв. АН Тадж. ССР. Сер.: Философия, экономика, правоведение, 1987.– №1.– 60 с.
12. Сагдулаев Т.С. Создание и развитие советского трудового права в Туркестанской АССР.– Ташкент, 1966.– 182 с.; Его же. Создание и развитие трудового права в Узбекской ССР.– Ташкент, 1975.– 112 с.; Его же. Основные этапы развития советского трудового права в Узбекистане.– Ташкент, 1983.– 160 с. и др.
13. Тахиров Ф.Т. Становление советского права в Таджикистане.– Душанбе, 1987.– 192 с.; Его же. Правовая система Таджикской АССР.– Душанбе, 1988.– 130 с.; Его же. История государства и права Таджикистана.– Душанбе, 2001.– Т.2, ч.1.– 493 с. и др.
14. Ойгензихт В.А. Развитие законодательства о труде в Таджикской АССР // Укрепление законности и правопорядка в период строительства коммунизма. Труды юридического факультета ТГУ им. В.И. Ленина.– Душанбе, 1972.– Ч.1.–158 с.
15. Ойгензихт В.А. Юридическое лицо и трудовой коллектив // Сущность. Поведения. Ответственность.– Душанбе, 1988.– 116 с.
16. ЦГА РТ, ф.9, оп.3, д.118, л.146.
17. Панафидин Ив. Очередные вопросы политики труда // Нар. хоз-во Средней Азии.– Ташкент, 1924.– №1.– 33 с.
18. Пресницкий Н. Рынок труда Туркестана в 1923–1924 хозяйственном году и перспективы работы по трудовому посредничеству // Нар. хоз-во Средней Азии.– Ташкент, 1924. – №1.– 238 с.
19. Бобокалонов Г.М. Проблемы развития трудового законодательства Таджикистана в трудах В.А. Ойгензихта. / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию профессора В.А. Ойгензихта. Душанбе, 2004 г.– 138 с.
20. Бобокалонов Г.М. Становление и развитие трудового законодательства в Республике Таджикистан (1917–1940).– 174 с.
21. Ойгензихт В.А. Увольнение по собственному желанию и по соглашению сторон // Социалистическая законность.– 1983.– №4.– 60 с.
22. Ойгензихт В.А. Дисциплина хозяйственно-договорная и трудовая: зависимость, связь, взаимодействие // Правовое обеспечение договорной и трудовой дисциплины.– Вильнюс, 1984.– 65 с.
23. Бобокалонов Г.М. Развитие законодательства о трудовой дисциплине и её совершенствование в трудовых отношениях. /Научно-аналитический журнал Национального центра законодательства при Президенте Республики Таджикистан, «Законодательство» №2(30).– Душанбе: 2018 апрель-июнь.– 13 с. (на тадж. яз.).
24. Акопова Е.М. Трудовой договор: становление, развитие и современное состояние: Автореф. дисс. докт. юрид. наук.– М., 2003.– 68 с.

Аннотатсия

Ташакқул ва рушди шартномаи меҳнатӣ дар Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур бъозе давраҳои инкишоф ва такмили шартномаи шогирдӣ таҳқиқ шудаанд. Ба мақсади таҳқиқи давраҳои инкишоф ва такмили шартномаи шогирдӣ таҳлили муқоисавии чунин санадҳои меъёрии хукуқӣ анҷом дода шуд: Кодекси қонунҳои оид ба меҳнати РСС Тоҷикистон аз 1 январи соли 1940; Кодекси қонунҳои оид ба меҳнати РСС Тоҷикистон аз 26 июни соли 1972; Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 майи соли 1997 ва Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 июляи соли 2016 ва инчунин бъозе дигар санадҳои меъёрии хукуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дар мақола масъалаи оид ба ташакқул ва инкишофи шартномаи меҳнатӣ, баҳусус дар корҳои илмии олимони бузург, ки дар робита бо омӯзиши мушкилоти ташакқул ва инкишофи қонунгузории собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Русия саҳм гузоштаанд, истифода шудааст.

Аннотация

Становление и развитие трудового договора в Таджикистане

В настоящей статье рассматриваются некоторые этапы становления и развития трудового договора, как самостоятельного вида договора трудового законодательства Республики Таджикистан. В этих целях, был проведен сравнительный анализ таких нормативных правовых актов, как: Кодекс Законов о труде Таджикской ССР от 1 января 1940 года; Кодекс Законов о труде Таджикской ССР от 16 июня 1972 года; Трудовой кодекс Республики Таджикистан от 15 мая 1997 года; Трудовой кодекс Республики Таджикистан от 23 июля 2016 года, а также некоторые другие нормативные правовые акты. В статье вопросы, касающиеся становления и развития трудового договора, в основном рассматривались в трудах ученых исследовавших проблемы становления и развития законодательства бывшего СССР, Республики Таджикистан и Российской Федерации.

Annotation

Formation and development of an employment contract in Tajikistan

This article discusses some stages of the formation and development of an employment contract, as an independent type of contract of labor legislation of the Republic of Tajikistan. For these purposes, a comparative analysis was conducted of such regulatory legal acts as: the Labor Code of the Tajik SSR of January 1, 1940; Labor Code of the Tajik SSR of June 16, 1972; Labor Code of the Republic of Tajikistan dated May 15, 1997; The Labor Code of the Republic of Tajikistan dated July 23, 2016, as well as some other legal acts. The article issues relating to the formation and development of an employment contract, mainly addressed the works of great scientists in connection with the study of the problems of the formation and development of legislation of the former USSR, the Republic of Tajikistan and the Russian Federation as a whole.

**12.00.02 – ҲУҚУҚИ КОНСТИТУЦИОНӢ, МУРОФИАИ СУДИИ КОНСТИТУЦИОНӢ;
ҲУҚУҚИ МУНИСИПАЛӢ (НИЗОМИ НАМОЯНДАГӢ)**
**12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; КОНСТИТУЦИОННЫЙ ПРОЦЕСС;
МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО (ПРЕДСТАВИТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА)**

Шеров Шерали Зафарович,
сардори шуъбаи қонунгузорӣ оид ба молия андозу
гумрук ва фаъолияти бонкии Маркази милли
қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон

**АСОСХОИ ЧАВОБГАРИИ КОНСТИТУЦИОНӢ-ҲУҚУҚӢ
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Калидвожаҳо: чавобгарӣ; чавобгарии ҳуқуқӣ; чавобгарии конститутсионӣ; чавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ; ҳуқуқвайронкунӣ.

Ключевые слова: ответственность; юридическая ответственность; конституционная ответственность; конституционно – правовая ответственность; правонарушение.

Keywords: responsibility; legal responsibility; constitutional responsibility; constitutional and legal responsibility; offense.

Масъалаи татбиқ намудани асосҳои чавобгарӣ яке аз ҷойҳои марказиро ҳам дар назарияи умумии ҳуқуқ ва ҳам дар илмҳои соҳавӣ-ҳуқуқӣ, аз он ҷумла, ҳуқуқи конститутсионӣ ишғол менамояд.

Тавре маълум аст, яке аз аломатҳои фарққунандай як намуди чавобгарии ҳуқуқӣ аз дигар намуди чавобгарии ҳуқуқӣ – ин асосҳои бавучуд омадани он мебошад, ки дар мачмӯй ҳусусиятҳои онро муайян мекунад.

Асосҳои чавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ ҳолатҳо мебошад, ки мутобики меъёрҳои конститутсионӣ-ҳуқуқӣ ба вучуд меояд.

Дар адабиёти ҳуқуқӣ ақидаи ягона оид ба муайян намудани асосҳои бавучудои чавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ вучуд надорад. Он ҳам кирдori зиддиҳуқуқӣ ва ҳуқуқвайронкунӣ, ҳам таркиби ҳуқуқвайронкунӣ ва асосҳои мураккаби чавобгарии ҳуқуқӣ маънидод карда мешавад.

Ба ақидаи Диноршоев А.М. асосҳои бавучудои чавобгарии конститутсионӣ бояд вайрон кардан Конститутсия ва дигар сарчашмаҳои ҳуқуқи конститутсионии ба он баробар эътироф карда шаванд [1, с.26].

Ғафуров М.С. дар зери асосҳои чавобгарии конститутсионӣ- ҳуқуқӣ бо меъёрҳои конститутсионӣ-ҳуқуқӣ пешбинӣ шудани ҳолатҳоеро мефаҳмад, ки мавҷудияти онҳо боиси

бавучудои чавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ мегарданд [2, с.6].

Дар зери асосҳои чавобгарии ҳуқуқӣ Колосова Н.М. ҳам меъёрҳои ҳуқуқии мушаххасе, ки вайрон карда мешавад ва ҳам дар як вакт дар кирдori шахс мавҷуд будани аломатҳои таркиби мушаххаси ҳуқуқвайронкуниро мефаҳмад [3, с.50].

Шон Д.Т., дар зери асосҳои чавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ амал ё беамалие (харакат ё беҳарақатие), ки ба ҳалқ, давлат зарар расонидааст ё мебоист зарар расонад, новобаста аз оне ки дар баробари ин вайронкуни меъёрҳои конститутсионӣ бавучуд меояд ё не, мефаҳмад [4, с.38]. Як қатор муаллифон дуруст қайд мекунанд, ки «тафовути принсиалий байни ин мағҳумҳо вучуд надорад ..., зоро ки кирдori зиддиҳуқуқӣ дар ҳуқуқвайронкунӣ намудор мешавад, моҳияти он мебошад, аммо ҳуқуқвайронкунӣ ҳатман таркиби худро дорад» [5, с.61].

Солҳои охир дар асосҳои чавобгарии ҳуқуқӣ ду паҳлӯро чудо мекунанд:

1. Асосҳои ҳуқуқии чавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ;

2. Асосҳои воқеии чавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ.

Дар асоси ин мо, масъалаи асосҳои бавучудои чавобгарии конститутсионӣ-

хукуқиро ҳамчун омилҳои объективӣ ва субъективӣ, ки мавҷудияти онҳо ҳукуқ медиҳад ҷораҳои маҷбуркунии давлатиро нисбати шахсе, ки кирдори барои ҷамъият зарарнокро содир мекунад, татбиқ кард, васеътар дид мебароем.

Инчунин, дар адабиёти ҳукуқӣ дид мебаромадани асосҳои ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқиро ҳамчун маҷмӯи таркибҳои зерин пешниҳод мекунанд:

1. Асосҳои воқеӣ (маҷмӯи фактҳои ҳукуқӣ, яъне таркиби ҳукуқвайронкунии санади алоҳида);

2. Асосҳои меъёри (мустаҳкам кардани таркиби ҳукуқвайронкунӣ дар санади меъёрии ҳукуқӣ);

3. Асосҳои давлатӣ-ҳукуқӣ (ҳукуки мақомоти даҳлдор ва шахсони мансабдор мутобиқи салоҳияти худ ба татбиқ кардани ҷораҳои маҷburkunii ҷавобгарӣ) [6, с.152–156].

Дар матни мазкур ба ақидаи мо, масъалаи чудо кардани асосҳои воқеӣ ва меъёрии ҷавобгарии ҳукуқӣ ҳангоми дид мебаромадани ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ аҳамияти муҳим дорад, зоро ҳусусиятҳои онро (ҷанбаҳои сиёсӣ, мураккабии чудо кардани меъёрои конституционӣ ва ғ.) ҳангоми омӯзиши масъалаҳо ба ҳисоб гирифтан зарур аст.

Асосҳои меъёрии ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ ин мавҷуд будани меъёрои конституционе мебошад, ки ягон намуди кирдоро манъ мекунад. Асосҳои меъёри на танҳо дар худи Конституция, балки дар дигар санадҳои аҳамияти конституционидошта, аз ҷумла санадҳои ҳукуқии байналмилаӣ низ ҷой доранд.

Бояд қайд намуд, ки дар қонунҳо ҳолатҳои содир намудани як қатор ҳукуқвайронкунҳо, ки метавонанд асос барои татбиқ намудани ҷораҳои муайянӣ ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ хизмат кунанд, аниқ муайян карда нашудааст. Аммо, агар ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ ҳамчун ҷавобгарии мусбӣ фаҳмида шавад, пас аниқтар кардани ҳолатҳои содир намудани ҳукуқвайронкунӣ талаб карда намешавад.

Ба ақидаи тарафдорони ҷиҳати мусбӣ асосҳои ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқии мусбӣ бояд далели ба даст овардани вазъи маҳсуси конституционӣ-ҳукуқӣ бошад. Азбаски ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ яке аз намудҳои ҷавобгарии ҳукуқӣ мебошад,

яъне аз ҷиҳати манғӣ бармеояд, пас асосҳои он пеш аз ҳама, далели рафтори нодуруст дар соҳаи конституционӣ-ҳукуқӣ мебошад. Ниҳоят ин рад кардан аз қоиди рафторе, ки дар меъёрои конституционӣ-ҳукуқӣ мустаҳкам карда шудааст, мебошад. [7, с.84]

Кобили зикр аст, ки асосҳои меъёрии ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ дар соҳаи амалисозии ҳокимиюти давлатӣ меъёрои конституционӣ мебошанд, яъне меъёроҳо, ки бевосита дар Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои конституционӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳукуқӣ мустаҳкам карда шудаанд. Набудани асосҳои меъёри зиддиҳукуқӣ будани кирдорро истисно мекунад.

Ба ақидаи мо, асосҳои бавучудоии ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ бояд вайрон кардани меъёрои Конституция ва дигар сарчашмаҳои ҳукуки конституционӣ ба он баробаркардашуда эътироф карда шавад, яъне санадҳо, ки қабули онҳо дар Конституция пешбинӣ карда шудааст.

Асосҳои меъёрии ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ ин маҷмӯи меъёрои конституционӣ-ҳукуқӣ мебошад, ки:

– таркиби ҳукуқвайронкунии конституционӣ;

– санксияҳои конституционӣ-ҳукуқӣ ва принципҳои татбиқи онҳо;

– доираи субъектҳое, ки ваколати татбиқ намудани санксияҳои конституционӣ-ҳукуқиро доранд – зинаи ҷавобгарӣ;

– ҷараёни татбиқ кардани ҷораҳои ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқӣ, яъне шакли мурофиавии онро дар бар мегирад[8, с.27–30].

Асосҳои воқеӣ – ин амал ва ҳодисае мебошад, ки аҳамияти ҳукуқӣ дорад. Масалан, содир кардани амалҳои муайян, яъне нашри санадҳои меъёрии ҳукуқие, ки хилоғи Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад ё ин ки иҷро накардани уҳдадориҳои гузошташуда ва ғайра.

Дар адабиёти ҳукуқӣ асосҳои воқеии ҷавобгарии конституционӣ-ҳукуқиро гуногун дид мебароянд. Як қатор муҳаққиқон ба сифати асосҳо номутобиқатии амали (кирдори) субъект ба манғиатҳои олӣ, амалҳои ғайримақсаднок, рафтори ноҳӯш, ба натиҷаҳои зарурӣ нарасидан ва ғайра мебинанд [9, с.22].

Н.М. Колосова дар зери асосҳои ҷавобгарии конституционӣ ҳукуқвайрон-

куни мушаххасеро мефаҳмад, ки вақте дар ҳаракат (бехаракатии) субъекти муносибатҳои хукуки конститутсионӣ аломатҳои таркиби хукуқвайронкунини конститутсионӣ ҷой дорад [10, с.151].

Ба ақидаи В.А. Виноградов асосҳои воқеӣ барои бавучудои чавобгарии конститутсионӣ-хукуқӣ, пеш аз ҳама, кирдори субъекти мушаххаси муносибатҳои конститутсионӣ-хукуқӣ мебошад, ки ба диспозитсияи меърҳои конститутсионӣ-хукуқӣ, ки бо санксияҳои конститутсионӣ-хукуқӣ ҳифз карда мешавад, мутобиқат намекунад [11, с.151].

Ба ақидаи мо, асосҳои воқеӣ барои бавучудои чавобгарии конститутсионӣ-хукуқӣ – ин хукуқвайронкунини конститутсионӣ мебошад, яъне кирдори (амал ё беамалии) субъекти муносибатҳои конститутсионӣ-хукуқӣ, ки ба талаботи меърҳои хукуки конститутсионӣ мутобиқат намекунад.

Қайд намудан зарур аст, ки дар адабиёти хукуқӣ ақидае мавҷуд аст, ки тибқи он нисбати асосҳои воқеии чавобгарии конститутсионӣ-хукуқӣ мумкин аст истилоҳи «деликти конститутсионӣ»-ро истифода бурдан [12, с.10–15]. Истилоҳи деликт аз қалимаи лотинии «*delictum*» гирифта шуда, маънои хукуқвайронкунӣ, кирдори зиддиҳукуқиро дорад, ки аз хукуқвайронкунини конститутсионӣ ҳеч тафовут надошта, навъи он мебошад.

Деликти конститутсионӣ ё ин ки хукуқвайронкунини конститутсионӣ – ин кирдори (харакат ё бехаракатии) субъекти чавобгарии конститутсионӣ-хукуқӣ ҳамчун иштирокчи муносибатҳои хукуқии конститутсионие мебошад, ки ба рафтори лозима (зарурӣ) чавобгӯ набуда, татбиқ кардани ҷараҳои чавобгарии конститутсионӣ-хукуқиро ҷалб мекунад [13, с.289].

Қобили зикр аст, ки вайрон кардани ягон намуди меърҳои маънавӣ, ахлоқӣ, сиёсӣ ҳамчун асоси чавобгарии конститутсионӣ-хукуқӣ наметавонад дига баромада шаванд, агар ин меърҳо мустаҳкамёбии даҳлдорро дар меърҳои хукуқ наёфта бошанд.

Хукуқвайронкунӣ асоси намудҳои гуногуни чавобгарии хукуқӣ мебошад ва вобаста аз дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ ба ҷиноят ва кирдори зиддиҳукуқӣ тақсим мешавад.

Ҷиноят мутобиқи моддаи 17 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон кирдори (харакат ё бехаракатӣ) содиршудаи гунаҳгоронаи барои ҷамъият хавфноке, ки ҳамин Кодекс бо таҳди迪 татбиқи ҷазо манъкардааст, ҷиноят эътироф мешавад [14].

Кирдори зиддиҳукуқӣ нисбат ба ҷиноят дараҷаи ками ба ҷамъият хавфнокӣ дошта, вобаста аз объектҳои хукуқвайронкунӣ ва тартиби ба чавобгарии хукуқӣ қашидан ба хукуқвайронкунини гражданий, маъмурӣ, интизомӣ ва конститутсионӣ-хукуқӣ тақсим мешавад.

Хукуқвайронкунини гражданий-хукуқӣ хукуқвайронкуние мебошад, ки дар соҳаи муносибатҳои хукуқии гражданий содир мешаванд ва дар риоя накардан, ба таври даҳлдор ичро накардан уҳдадориҳо, расонидани зарар ва ғайра ифода мейёбад.

Хукуқвайронкунини маъмурӣ асосан ба тартиби идорақунии давлатӣ ва тартиботи ҷамъиятӣ сӯйқасд мекунад.

Хукуқвайронкунини интизомӣ – дар вайронкунии зиддиҳукуқии интизоми меҳнатӣ, хизматӣ, таълими, ҳарбӣ ва ғайра ифода мейёбад.

Хукуқвайронкунини конститутсионӣ тавре дар боло зикр намудем, – ин кирдории (харакат ё бехаракатии) субъекти муносибатҳои конститутсионӣ-хукуқӣ, ки ба рафтори зарурӣ чавобгӯ набуда, бо меърҳои хукуки конститутсионӣ пешбинӣ шуда ва ба ҳуд татбиқ кардани ҷораҳои муқаррарнамудаи чавобгарии конститутсионӣ-хукуқиро ҷалб мекунад. Ин амал ё беамалиҳо ичро карда намешаванд ё ба тарзи ғайридаҳлдор уҳдадориҳои конститутсионӣ ичро карда мешаванд, хукуқ ва манфиатҳои қонунии иштирокчиёни муносибатҳои хукуқи конститутсионӣ вайрон карда мешаванд.

Тавре Кондрашов А.А. қайд менамояд, «оид ба шумораи асосҳои чавобгарии хукуқӣ дар назарияи хукуқ ду нуктаи асосӣ вуҷуд дорад: тарафдорони гурӯҳи якум, асосҳои умумии чавобгарии таркиби хукуқвайронкуниро дар ягонагӣ аз 4 таркиб эълон мекунанд: объект, тарафи объективӣ, субъект, тарафи субъективӣ; аммо тарафдорони гурӯҳи дуюм, ба сифати асосҳо ба таври оддӣ кирдори зиддиҳукуқӣ, мавҷудияти оқибатҳои хукуқвайронкунӣ дар намуди зарар (молу мулкӣ ё ғайри молу мулкӣ), алоқаи сабабӣ байни кирдор ва зарар ва гуноҳи шаҳс дар содир кардани кирдорро

пешниҳод мекунанд. Ҳамзамон, нұқтаи назаре баён шуда буд, ки асосхой ягонаи воқеи қавобгарй санади хуқуқтатбиккүй мебошад» [15].

Дар масъалаи мазкур мо, нұқтаи назари тарафдорони гурӯхи якумро дастгирй намуда, аммо дар баробари ин меҳохем қайд намоем, ки таркиби хуқуқвайронкунини конститутсионий хусусиятхой хосе дорад, ки аз мазмунни батанзимдарории муносибатхой чамъиятй бармеояд.

Объекти хуқуқвайронкунини конститутсионий – маңмүй муносибатхой чамъиятии болонун муҳофизатшаванда мебошад, ки дар Конститутсияи Ҷумхурии Тоҷикистон мустаҳкам карда шуда, ба онҳо кирдорхой зиддиҳуқуқй равона шудаанд. Ба чунин муносибатхо ҳангоми содир намудани хуқуқвайронкунини конститутсионий зарар расонида мешавад ё ин ки мумкин аст зарар расонида шавад. Тавре Ю.П. Ерёменко дуруст қайд мекунад «маҳз қонунияти конститутсионий ва тартиботи хуқуқй ҳамчун қисмхой таркибии сохтори конститутсионий объекти хуқуқвайронкунини конститутсионий мебошанд, ба худ татбиқ кардани чораҳои мушаххаси қавобгарии конститутсиониро ҷалб мекунанд» [16, с.156].

Ба ақидаи мо, ба сифати объектҳои хуқуқвайронкунини конститутсионий инҳо баромад мекунанд: асосхой сохтори конститутсионий, хуқуқ ва озодихои инсон ва шаҳрванд, сохтори марзӣ-маъмурӣ, низоми интихобот ва хуқуқи интихобот, инчунин тартиби ташкил ва фаъолияти мақомоти ҳокимиияти давлатй.

Тарафи объективии хуқуқвайронкунини конститутсионий – ин маңмүй аломуатхое мебошанд, ки тарафи берунии кирдори мушаххасро тавсиф намуда, ба муносибатхой конститутсионий сўйиқасд мекунанд. Таркиби тарафи объективии хуқуқвайронкунини конститутсионий инҳо мебошанд: кирдори зиддиҳуқуқй (ҳаракат ё беҳаракатй), оқибатхой манғй ва алоқаи сабабй байни онҳо.

Ҳамагуна хуқуқвайронкунини конститутсионий дар шакли кирдор содир карда мешавад, ки дар 2 шакл зоҳир мейбад: амал (ҳаракат) – рафтори фаъоли субъекте, ки он чизеро, ки хуқуқ манъ кардааст, вайрон мекунад; беамалй (беҳаракатй) – рафтори манғии субъект, ки дар ичро накарданни нишондодҳои хуқуқй ифода мейбад.

Дар адабиёти хуқуқй намудҳои гуногуни кирдорхой зиддиҳуқуқй дар соҳаи конститутсиониро чудо мекунанд. Масалан, С.А. Авакъян намудҳои зеринро пешниҳод мекунад:

1. татбиқ накарданни меъёрҳои давлатй – хуқуқй;
2. ба таври зарурӣ татбиқ накарданни меъёрҳои давлатй – хуқуқй;
3. бевосита вайрон кардани меъёрҳо [7, с.22].

Дигар муаллифон чунин меҳисобанд, ки қавобгарии конститутсионий-хуқуқй танҳо дар ҳолати хуқуқвайронкунини конститутсионий ба вучуд меояд, вақте ки сухан дар бораи ё бевосита вайрон кардани он чизе ки Конститутсия манъ кардааст ё ичро накарданни вазифаҳои конститутсионий, уҳдадориҳо, ки ба мақомоти давлатй, мақомоти худидораи маҳаллӣ ва шахсони мансабдори онҳо гузошта шудааст. Н.М. Колосова асосхой дигари қавобгарии конститутсиониро чудо мекунад: бевосита ё бавосита вайрон кардани меъёрҳои Конститутсия, дигар сарчашмаҳои хуқуки конститутсионий, ичро накарданни уҳдадориҳо аз ҷониби мақомоти ҳокимиияти давлатй, мақомоти худидоракунй ва шахсони мансабдори онҳо, ба таври далҳдор субъектҳои қавобгарии конститутсионий уҳдадориҳои конститутсионии ҳудро ичро накардан, вайрон кардани принсипҳои конститутсионий [17, с.17].

Дар матни мазкур мо, нұқтаи назари С.А. Авакъянро дастгирй менамоем, зеро вариантыҳои пешниҳоднамудаи ўаниқ мөҳияти тарафи объективии қавобгарии конститутсионий-хуқуқиро мекушояд. Ҳамзамон, дар адабиёти хуқуқй нұқтаи назаре баён карда шудааст, ки тибқи он додани номгӯи аниқи ҳолатҳо, ки метавонад асосхой қавобгарии конститутсионий-хуқуқй хизмат кунад, номумкин аст [2, с.39].

Набудани асосхой мушаххаси маҳз ба қавобгарии конститутсионий-хуқуқй кашидан, ҳамчун қоида, камбудии асосии қонуни конститутсионий мебошад.

Хусусияти тарафи объективии хуқуқвайронкунини конститутсионий аз он иборат аст, ки таркиби зарурии он танҳо кирдори зиддиҳуқуқй мебошад (ҳаракат ё беҳаракатй). Ба ақидаи мо, мавҷуд будани оқибатхой манғй ҳамчун таркиби зарурии таркиби хуқуқвайронкунини конститутсионий бояд бевосита дар санадҳои меъерии хуқуқй, ки қавобгариро муқаррар мекунанд, инъикос

карда шавад. Бинобар ин, дар аксарияти ҳолатҳо оқибатҳои ба ҷамъият ҳафнок (зараравар) ва алоқаи сабабӣ байни кирдор ва оқибатҳо таркибҳои иловагии тарафи объективӣ баромад мекунанд.

Ҳамин тариқ, кирдори зиддиҳукуқӣ иҷро накардани уҳдадориҳо ё сӯистифода аз ҳуқуқҳоро ташкил медиҳад. Аммо бояд қайд намуд, ки на ҳама гуна иҷро накардани ҳама гуна уҳдадориҳо ё сӯистифода аз ҳама гуна ҳуқуқҳо ба худ ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқиро ба вучуд меорад, балки танҳо барои он кирдоре, ки барои он ҷавобгарӣ дар қонун пешбинӣ шудааст.

Субъектҳои ҳуқуқвайронкунии конститутсионӣ – ин иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи конститутсионӣ мебошанд, ки ба онҳо мумкин аст санкcionҳои конститутсионӣ дар сурати аз ҷониби онҳо риоя накардани уҳдадориҳои конститутсионӣ ё дар сурати сӯистифода аз ҳуқуқҳои конститутсионӣ татбиқ карда шавад, мебошанд.

Ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ бо субъектҳои маҳсуси ҳуқуқвайронкунӣ тавсиф карда мешавад. Ба сифати субъектҳои ҳуқуқвайронкунии конститутсионӣ инҳо баромад мекунанд: давлат, мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти ҳудидори маҳалӣ, шахсони мансабдори онҳо ва дигарон, ки Конститутсиия ба зими онҳо функсияи амалисозии ҳокимияти давлатиро voguzoштааст.

Тарафи субъективии ҳуқуқвайронкунии конститутсионӣ муносибати рӯҳии (психикии) ҳуқуқвайронкунанда ба кирдори содирнамудааш мебошад, ки дар шакли қасдана ё аз беэҳтиёти ифода мейбад. Таркиби зарурии тарафи субъективии ҳуқуқвайронкунии конститутсионӣ гуноҳ мебошад. Ангеза ва мақсад ба сифати аломатҳои иловагии тарафи субъективӣ баромад мекунанд.

Ду нуқтаи назари асосӣ оид ба фаҳмиши таркиби асосии тарафи субъективӣ – гуноҳ вучуд дорад. Якум, ҳолатҳои истисноии бегуноҳ ба миён омадани ҷавобгарӣ вучуд дорад, ки ба ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ низ даҳл дорад. Дуюм, дар ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ мавҷуд будани гуноҳи маҳсус, зеро ки нисбати як қатор субъектҳои ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ чунин шаклҳои гуноҳро ба монанди қасдана ё аз беэҳтиёти фарқ кардан душвор аст.

Дар масъалаи мазкур ба ақидаи мо, беш аз ҳама, нуқтаи назари дуюм дуруст мебошад, зеро ба гайр аз гуноҳ үнсурҳои таркибии тарафи субъективӣ мақсад ва ангеза баромад мекунанд. Аммо ин аломатҳои тарафи субъективӣ дар ҳуқуқи конститутсионӣ истифода намешаванд, зеро вайрон кардани меъроҳои конститутсионӣ-ҳуқуқӣ татбиқ кардани ҷораҳои мачбуркунии даҳлдорро бо сабаби набудани тафриқаи ҷораҳои таъсиррасонии конститутсионӣ ба вучуд меорад.

Мазмуни гуноҳ дар ҳуқуқи конститутсионӣ ҳусусияти муҳим дорад. Гуноҳ на танҳо шарти ба миён омадани ҷавобгарӣ, балки асоси ҳуди институти ҷавобгарӣ, таркиби ҳатмӣ ва ҳалкунандаи он мебошад.

Ҳамин тариқ, дар асоси гуфтаҳои боло метавон чунин хулоса баровард:

- асосҳои ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ ҳуқуқвайронкунии конститутсионӣ мебошанд;
- таркиби ҳуқуқвайронкунии коноститутсионӣ аз үнсурҳои асосии зерин иборат аст: объект, тарафи объективӣ, субъект, тарафи субъективӣ;
- ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ ҳангоми мавҷуд будани гуноҳ ба вучуд меояд;
- гуноҳ ҷанбаи муҳими бавучудоии ҷавобгарии конститутсионӣ-ҳуқуқӣ мебошад.

Рӯйхати адабиёт:

1. Диноршоев А.М. К вопросу о конституционно-правовой ответственности в Республике Таджикистан. Қонунгузорӣ №1, 2011 январ–март.
2. Faufurov M.S. Конституционно-правовая ответственность органов государственной власти в Республике Таджикистан. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук.– Москва, 2013.
3. Колосова Н.М. Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура. дисс. докт. юрид. наук: 12.00.02.– М.: РГБ, 2006.– С.150.
4. Шон Д.Т. Конституционная ответственность. // Государство и право, 1995.– №7.– С.38.
5. Боброва Н.А., Зражевская Т.Д. Ответственность в системе гарантий конституционных норм.– Воронеж, 1985.– С.61.
6. Самошенко И.С., Фарукшин М.Х. Ответственность по советскому законодательству.– М., 1971.– С.71.

7. Галагаи И.А. Административная ответственность в СССР.– Воронеж, 1970.– С.152–156.
8. Боброва Н.А., Зражевская Т.Д. Ответственность в системе гарантий конституционных норм.– Воронеж, 1985.– С.84.
9. Авакъян С.А. Государственно-правовая ответственность // Советское государство и право, 1975.– №10.– С.22.
10. Н.М. Колосова. Указ. соч.– С.151.
11. Виноградов В.А. Конституционно-правовые санкции // Законодательство, 2001.– №12.– С.54–62.
12. Лучин В.О. Конституционные деликты // Государство и право, 2000.– №1.– С.10–15.
13. Лучин В.О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации.– М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.– С.289.
14. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.1998, м.17.
15. Кондрашов А.А. Конституционно-правовая ответственность в Российской Федерации.– М., 2006.– С.78.
16. Ерёменко Ю.П. Советская Конституция и законность.– Саратов, 1982.– С.156.
17. Колосова Н.М. Конституционная ответственность в России.– М.: Городец, 2000.– С.17.

Аннотатсия

Асосҳои ҷавобгарии конституционӣ-хуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур муаллиф асосҳои бавуҷудои ҷавобгарии конституционӣ-хуқуқиро тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор дода, мушкилоти соҳаи мазкурро ҳам аз ҷиҳати назариявӣ ва ҳам амалӣ, баҳусус вобаста ба камбуҷидои қонунгузорӣ ва проблемаҳое, ки дар амалия мавҷуданд, баррасӣ намуда, роҳҳои ҳалли онҳоро баён намудааст.

Аннотация

Основания конституционно-правовой ответственности в Республике Таджикистан

В данной статье автор проанализировал основания наступления конституционно-правовой ответственности в соответствии с законодательством Республики Таджикистан, проанализировав проблемы данной отрасли, как в теоретическом, так и в практическом отношении, особенности существующие в законодательстве и в практике, а также причины и пути решения этих проблем.

Annotation

Grounds for constitutional and legal responsibility in the Republic of Tajikistan

In this article, the author analyzed the grounds of the constitutional and legal responsibility in accordance with the legislation of the Republic of Tajikistan, discussing the problems of this industry, both in theoretical and practical terms, especially the existing problems in legislation and practice, as well as the causes and solutions to these problems.

Якубова Сабохат Нарзуллоевна,
доцент кафедры конституционного права
юридического факультета ТНУ

Камолов Шайхмухаммад,
Старший преподаватель Кафедры конституционного
права юридического факультета ТНУ
E-mail: orash-kamolov@mail.ru

РОЛЬ АДВОКАТУРЫ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калидвоожаҳо: Конститутсия; адвокатура; чомеаи шаҳрвандӣ; ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд; ёрии ҳуқуқӣ; тафтишот; суд; кафолат.

Ключевые слова: Конституция; адвокатура; гражданское общество; защита прав и свобод человека и гражданина; юридическая помощь; следствие; суд; гарантия.

Keywords: Constitution; advocacy; civil society; protection of human rights and freedoms; legal assistance; investigation; court; guarantee.

В любом государстве в осуществлении защиты прав и свобод человека и гражданина важную и значительную роль играет адвокатура. Адвокатура среди других механизмов защиты, которые защищают права и свободы человека и гражданина, имеет особый статус, и оказание юридической помощи – ее единственная обязанность и конституционное предназначение [1]. Как отмечает Е.Н. Соломатин «важнейшим элементом в механизме организации и реализации прав человека выступает адвокатура» [2]. Это свое утверждение он подкрепляет следующими доводами: «, во-первых, с социальной и юридической точек зрения институт адвокатуры является механизмом регулирования человеческой деятельности. Социальная направленность адвокатуры проявляется в том, что она выступает посредником между государством и субъектами гражданского общества, представителями государственных органов и граждан. Во-вторых, адвокатура выступает в качестве одного из регуляторов общественных отношений, что необходимо для дальнейшего развития гражданского общества и правопорядка. В-третьих, государство гарантирует доступность правовой помощи населению и создает определенные условия для ее предоставления» [3]. В современных условиях, в период ста-

новления и развития гражданского общества и демократического политического режима, существование адвокатуры необходимо. Для того чтобы регулировать деятельность адвокатов как правоохранительного механизма, государство применяет все существующие правовые средства, включая издание законов, которые устанавливают правила функционирования адвокатуры и адвокатов, а также гарантируют их независимость. По мнению Г.В. Резника «адвокатура – не государственная структура, а профессиональное объединение, независимое от органов власти. Адвокаты – не чиновники, а люди «свободной профессии». Только при таком статусе адвокатуры и адвокатов возможны эффективная защита прав и интересов граждан, полемика с государственным обвинением, выявление ошибок следствия и суда» [4]. Согласно Конституции РТ «юридическая помощь гарантируется на всех стадиях следствия и суда». Закон РТ «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» гласит, что «адвокатура в Республике Таджикистан является независимым профессиональным объединением, обеспечивающим, в соответствии с Конституцией Республики Таджикистан, оказание юридической помощи физическим и юридическим лицам» [5]. В этом контексте А.М. Диноршоев указывает, что «осу-

ществляя защиту прав и законных интересов физических и юридических лиц, адвокат олицетворяет идеи гуманизма, справедливости, законности. Практически в большинстве случаев адвокат защищает права и свободы человека и гражданина. В осуществлении права на судебную защиту, гарантированного Конституцией, огромное значение имеет деятельность защитника, направленная на ограждение прав и законных интересов лица от неправомерных действий государственных органов» [6]. Согласно закону, юридическая помощь со стороны адвоката может осуществляться в формах дачи консультаций и разъяснений, устных и письменных справок по юридическим вопросам, составления заявлений, жалоб, ходатайств и других документов правового характера, – наведения справок, сбора сведений и подготовки материалов для рассмотрения и разрешения их в установленном порядке, осуществления представительства по гражданским делам, делам об административных правонарушениях и другим категориям дел, участия в уголовном судопроизводстве, при рассмотрении хозяйственных споров и в Конституционном суде в качестве защитников и других представителей, а также другими способами, не противоречащими действующему законодательству.

В уголовном судопроизводстве известны два вида участия адвоката в суде:

- 1) участие адвоката по назначению суда;
- 2) участие адвоката по заявлению обвиняемого.

Задача по назначению суда заключается в том, что в определенных случаях суд назначает адвоката для участия в деле [7]. Задача адвокатуры в целом и каждого адвоката заключается не в оказании содействия суду, а в защите прав и законных интересов лиц, обратившихся к ним за юридической помощью. Но объективно эта деятельность способствует достижению задач, стоящих перед правосудием. Адвокат не является помощником суда, а слугой своего клиента, интересы которого он обязался защищать всеми доступными законными средствами. Клиенту не нужен адвокат, выполняющий функции помощника суда. Более того, адвокат призван спорить с судом при обжаловании приговора или другого судебного решения. Объективно деятельность адвокатуры укрепляет верховенство закона. Но перед адвокатом нельзя ставить задачу укреплять законность в целом, вне связи с защищкой прав и законных интересов конкретного клиента[8]. В Республике Таджикистан в последние годы деятельность адвокатуры стала

намного эффективней. Это связано с тем, что правовое сознание в обществе из года в год постоянно возрастает. Однако и здесь существует ряд проблем, которые связаны с квалификацией адвокатов. К сожалению, имеют места случаи, когда адвокаты из-за нехватки опыта и профессионализма не могут защитить интересы своего подзащитного в суде. В этих случаях, они из адвокатов, которые должны защищать интересы своих подзащитных, превращаются в «посредников». Другой проблемой является то, что в процессе уголовного следствия и судопроизводства органы дознания и следователи, ведущие расследование, игнорируют присутствие адвоката во время расследования и всяческими способами стараются «избежать» его. Если орган прокуратуры обеспечивает надзор за точным и единообразным исполнением законов, орган милиции – за общественным правопорядком, то адвокатура в первую очередь осуществляет защиту прав и законных интересов физических и юридических лиц, которые нуждаются в юридической помощи. Законодательство РТ устанавливает те случаи, в которых явка или присутствие адвоката обязательны. Согласно ст.51 УПК РТ, который был принят 3.12.2009 г., обязательное участие адвоката производится в таких случаях: «1) по делам глухих, слепых и других лиц, которые в силу своих физических или психических недостатков не могут сами осуществлять свое право на защиту; 2) по делам несовершеннолетних; 3) по делам лиц, не владеющих языком судопроизводства; 4) по делам лиц, преданных суду за преступления, за которые в качестве меры наказания может быть применена смертная казнь или пожизненное заключение [9].

Подводя итог, следует отметить, что адвокатура включается в организованную государством систему защиты прав и свобод человека и гражданина, что свидетельствует о существующем в обществе комплексе определенных правовых методов и процедур осуществления правосудия, посредством которых должны ограниченно совмещаться интересы личности, общества и государства.

Список литературы:

1. Волков В., Подольный А. Как гарантировать квалифицированную юридическую помощь? // Российская юстиция.– 2000.– №9.– С.75.
2. Диноршоев А.М. Участие защитника в судебном разбирательстве.– Душанбе, 2003.– С.8.

3. Закон Республики Таджикистан «Об адвокатуре и адвокатской деятельности (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2015 год, №3, ст.204; №11, ст.958, 2016 год, №5, ст.362).

4. Искандаров З.Х. Ҳуқуқи инсон ва механизмои милли ҳимояи он. Душанбе, 2007.— С.125.

5. Резник Г.В Адвокатуре завелся вирус коммерции, но эпидемия предотвратима. // Российская юстиция. 1999.— №11.— С.47.

6. Соломатин Е.Н. Адвокатура как важнейшее звено в механизме организации и осуществлении защиты конституционных прав граждан // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. №2-2. 2010.

Аннотация

Нақши адвокатура дар амалисозии ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар ҳама давлатҳо дар амалигардонии ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд мақомоти адвокатура нақши хеле муҳим мебозад. Адвокатура дар миёни ниҳодҳои ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд мавқеи маҳсус дошта, расонидани ёрии ҳуқуқии ягона уҳдадорӣ ва рисолати конситутсионии он аст. Дар замони муосир, ки ҷомеаи шаҳрвандӣ ва режими демократӣ ташаккул меёбад мавҷуд будани мақомоти адвокатура муҳим ва ҳатмӣ арзёбӣ мегардад. Ба-рои батанзимандозии фаъолияти адвокатура ҳамчун механизми ҳимояи ҳуқуқ давлат ҳамаи им-кониятҳоро истифода мекунад, аз ҷумла қабули қонун, ки фаъолият, функция ва мустақилиятии онҳоро муқаррар мекунад. Тибқи Конститутсия «ёрии ҳуқуқӣ дар ҳамаи давраи тафтишот ва суд кафолат дода мешавад» Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи адвокатура» адвокатура иттиҳоди қасбии мустақил буда, тибқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ёрии ҳуқуқиро ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ таъмин мекунад.

Аннотация

Роль адвокатуры в осуществлении защиты прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан

В любом государстве в осуществлении защиты прав и свобод человека и гражданина важную и значительную роль играет адвокатура. Адвокатура среди других механизмов защиты, которые защищают права и свободы человека и гражданина, имеет особый статус, и оказание юридической помощи – ее единственная обязанность и конституционное предназначение. В современных условиях, когда создается гражданское общество и демократический режим, существование адвокатуры является обязательным. Для регулирования деятельности адвокатуры как правозащитного механизма, государство использует все возможности, включая издание закона, который устанавливает правила деятельности и функции адвокатуры и адвоката, а также их независимость. Согласно Конституции РТ «юридическая помощь гарантируется на всех стадиях следствия и суда». Закон РТ «Об адвокатуре» гласит, что адвокатура в Республике Таджикистан является независимым профессиональным объединением, обеспечивающим, в соответствии с Конституцией Республики Таджикистан, оказание юридической помощи физическим и юридическим лицам.

Annotation

The role of advocacy in implementation of the protection of the rights and freedoms of man and citizen in the Republic of Tajikistan

In any state, the advocacy plays an important and significant role in the protection of human and civil rights and freedoms. The bar, among other protection mechanisms that protect the rights and freedoms of man and citizen, has a special status, and the provision of legal assistance is its only duty and constitutional purpose. In modern conditions, when a civil society and a democratic regime are created, the existence of the bar is mandatory. In order to regulate the activities of the bar as a human rights mechanism, the state shall use all possibilities, including the promulgation of a law that establishes the rules and functions of the bar and the lawyer, as well as their independence. According to the Constitution, "legal aid is guaranteed at all stages of investigation and trial". The law "On the bar" States that "the bar in the Republic of Tajikistan is an independent professional Association providing, in accordance with the Constitution of the Republic of Tajikistan, legal assistance to individuals and legal entities".

Имомов Хумоюн,
ассистент кафедры конституционного права
юридического факультета ТНУ
E-mail: fardod-2012@mail.ru

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ПРИНЦИПЫ СОЗДАНИЯ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калиджосваҳо: принсипҳои конституционӣ-ҳуқуқӣ; ҳизбҳои сиёсӣ; бақайдгирии давлатӣ; худидоракунӣ; қонуният; ихтиёрӣ; манфиатҳои умумии ҳизб, демократия; гуногунандешии сиёсӣ ва мафкуравӣ; бисёрҳизбӣ.

Ключевые слова: конституционно-правовые принципы; политические партии; государственная регистрация; самоуправление; законность; добровольность; общие интересы партии; демократия; политический и идеологический плюрализм; многопартийность.

Keywords: constitutional and legal principles; political parties; state registration; self-government; legality; political and ideological pluralism; multi – party system.

Составным элементом политической системы демократического общества являются политические партии. Политические партии – это организованная структура общества, созданная определенными гражданами страны для защиты своих прав, свобод и для участия в политической жизни и осуществлении государственной власти.

Основное место в регулировании полисубъектных взаимоотношений между государством и гражданским обществом по поводу организации и деятельности политической власти, отводится политическим партиям. Собственно, в сфере политических отношений четко прописаны полномочия гражданского общества и государства: чем больше политических функций берет на себя государство, тем меньше их остается гражданскому обществу. И наоборот, чем больше укрепляется гражданское общество, тем меньше политических функций принадлежит государству. Поэтому политические отношения регулируются и политическими нормами гражданского общества, и юридическими нормами государства.

Так, в законодательстве Республики Таджикистан определяются принципы регулирования политических отношений (демократизм, плюрализм идеологии, законность и др.) и закрепляется правовое положение субъектов политических отношений (депутатов нижней палаты парламента, парламентских фракций, политических партий, общественных объединений).

Именно политические партии, выполняя функции выражения, агрегирования, презентации интересов, способствуют трансформации экономических, социальных, духовных интересов и потребностей членов общества в политические требования и программы, создают демократические механизмы формирования государственной власти.

Партия, по мнению французского ученого Мориса Дюверже, является самым значительным механизмом, обеспечивающим чувствительность государства к общественным интересам [6, с.560]. Действительно, политическая партия – это политическое образование, в связи с которым государство, являясь скорее административным, а не политическим, приобретает последнее качество. Концентрация политического в партиях делает их мощным выразителем воли к публичному и заинтересованному обмену политическим капиталом. Поэтому современная демократия, хотим мы этого или нет, остается партийной при всем множестве ее идеальных типов и реальных моделей. Именно эта демократия связана с либеральными представлениями о власти и механизмах ее формирования.

В современном значении политические партии должны исходить и соблюдать основные принципы демократии как политического многообразия, народное представительство, выборность должностных лиц, многопартийность, законность, соблюдение Конституции страны и законов, разделения властей и т.д.

В науке теории государства и права под понятием «принципы права» понимаются основные исходные положения, юридически закрепляющие объективные закономерности общественной жизни» [9, с.215]. Принципы аккумулируют в себе наиболее характерные черты права, определяют его юридическую природу. Принципы права лежат в основе деятельности правового государства, всех органов государственной власти, общественных объединений и политических партий.

Надо особо отметить, что в науке конституционного права конституционно-правовые принципы анализируются со стороны многих ученых-конституционалистов и являются наиболее общей и высшей формой юридического закрепления режима законности. Это объясняется тем, что Конституция служит базой для построения всей системы законодательства, а все принимаемые в стране законы издаются на ее основе и во исполнение ее установлений. В этом состоит ее верховенство по отношению к другим актам в государстве. Как ни парадоксально, методология выявления конституционных принципов до сих пор не сложилась, более того, мнения по этому вопросу расходятся.

Авторы Большого юридического словаря под редакцией профессора А.Я. Сухарева к конституционным принципам относят: республиканскую форму правления (республиканизм), народный суверенитет, приоритет и нерушимости прав и свобод человека и гражданина, разделение властей и федерализм [4, с.330].

В свою очередь, ученый-правовед С.А. Авакян к конституционным принципам относит принципы организации государства в его соотношении с личностью и гражданским обществом. Эти принципы составляют содержание главы первой Конституции РФ: принцип политического плюрализма; принцип организации системы органов государственной власти и местного самоуправления; принцип равноправия субъектов Российской Федерации, принцип равенства (в качестве права гражданина гарантирует всеобщее и равное избирательное право, обеспечивает защиту национальным меньшинствам, защиту от дискриминации, устанавливает запрет на выдачу собственных граждан, запрет на привилегии и, соответственно, равенство всех граждан перед законом; принцип разделения властей между законодательными, исполнительными и судебными органами государства); принципы

формирования федеральных государственных органов и органов государственной власти субъектов РФ и т.д. [1, с.240].

Рассматривая конституционные нормы-принципы, профессор Г.А. Гаджиев отмечает, что они в большей степени, нежели конкретные конституционные нормы, подвержены трансформации в процессе истолкования [5, с.26]. Этим обеспечивается динамизм в развитии конституционного права. Сам по себе конституционный текст метафизичен: нормы-принципы оперируют понятиями, которые носят предельно абстрактный характер («правовое или социальное государство», «демократия», «соизмерное ограничение основных прав» и т.д.).

Законодательной основой организации и деятельности политических партий в Республике Таджикистан являются Конституция РТ, Закон РТ «О политических партиях» от 13 ноября 1998 года [7], другие нормативные правовые акты, а также международно-правовые акты, признанные Таджикистаном.

В Конституции РТ заложены основные принципы создания и существования политических партий, это свободное волеизъявление, общность интересов граждан и признание политического плюрализма. Так, согласно ст. 8 Конституции РТ, в Таджикистане общественная жизнь развивается на основе политического и идеологического плюрализма [8]. Общественные объединения и политические партии в рамках Конституции РТ и законов РТ создаются и осуществляют свою деятельность. Помимо этого, в норме ст.28 Конституции РТ закрепляется, что граждане имеют право объединяться. Гражданин вправе участвовать в создании политических партий, профессиональных союзов и других общественных объединений, добровольно входить в них и выходить из них. Политические партии способствуют формированию и выражению воли народа на основе политического плюрализма и участвуют в политической жизни. Их структура и деятельность должны соответствовать демократическим нормам.

Также, ст.1 Закона РТ «О политических партиях» определяет, что право граждан объединяться в политические партии реализуется посредством:

- создания политических партий в соответствии со своими убеждениями;
- добровольного вступления в политические партии при условии признания вступающими их уставов;

– участия в деятельности политических партий в соответствии с целями, определенными их программами, и в формах, установленных их уставами;

– свободного выхода из политических партий.

Помимо этого, политические партии свободны в определении своей внутренней структуры, целей, форм и методов деятельности, за исключением ограничений, установленных Конституцией РТ и законами РТ.

К таким ограничениям относятся:

1) создание и деятельность общественных объединений и политических партий, пропагандирующих расовую, национальную, социальную и религиозную вражду или призывающих к насильственному свержению конституционного строя и организации вооруженных групп (ст.8 Конституции РТ);

2) создание и деятельность политических партий других государств, создание партий национального и религиозного характера, а также финансирование политических партий зарубежными государствами и организациями, иностранными юридическими лицами и гражданами (ст.8 Конституции РТ);

3) при узурпации государственной власти (ст.6 Конституции РТ);

4) создание и деятельность политических партий, цели или действия которых направлены на насильственное свержение конституционного строя и организацию вооруженных групп, пропаганду местничества, национальной, социальной и религиозной вражды (ст.4 Закона РТ «О политических партиях»);

5) при использовании религиозных организаций со стороны политических партий или их членов в своей деятельности (ст.4 Закона РТ «О политических партиях»);

6) создание и деятельность политических партий в органах государственной безопасности, внутренних дел, прокуратуры, таможни, налоговой полиции, юстиции, судов, Вооруженных Силах и других вооружённых формированиях Республики Таджикистан, а также в органах государственной власти, средних школах и высших учебных заведениях (ст.4 Закона РТ «О политических партиях»);

7) пропаганда, создание и деятельность структур политических партий, общественно-политических и религиозных движений в образовательных учреждениях (ст. 3 Закона РТ «Об образовании»).

В науке конституционного права принципами создания и деятельности политических партий уделяется особое внимание со стороны ученых конституционалистов. По мнению российского ученого-конституционалиста Т.К. Байковой принципы правового статуса политических партий разделяются на три вида – общие принципы положения коллективных субъектов права, принципы положения общественных объединений и принципы положения политических партий [3, с.68]. Автор в рамках своего научного исследования рассматривает те принципы, которые прямо предусмотрены нормами законодательства Российской Федерации. К общим принципам относятся признание человека, его прав и свобод высшей ценностью (ст.2 Конституции РФ), верховенство закона (ст.15 Конституции РФ), равенство коллективных субъектов права перед законом и судом (ст.ст. 13, 19 Конституции РФ). Принципы общественных объединений закреплены как в Конституции РФ, так и в федеральных законах об общественных объединениях. К ним относятся, многообразие, равенство перед законом, свобода создания объединений и свобода деятельности объединений. Существуют также принципы правового статуса политических партий. В России на конституционном уровне их закрепление ограничилось существованием единственного конституционного принципа статуса партий – принципом многопартийности. В Российской Федерации основное закрепление принципы правового статуса партий получили на уровне федерального закона. В настоящее время это Федеральный закон «О политических партиях». Он закрепил принципы равенства партий перед законом, добровольности, равноправия, самоуправления, законности, гласности и независимости.

На конституционном и законодательном уровне Таджикистана тоже можно реализовать три вида принципов правового статуса политических партий предложенное Т.К. Байковой (общие принципы положения коллективных субъектов права, принципы положения общественных объединений и принципы положения политических партий). Так, к общим принципам относятся признание человека, его прав и свобод высшей ценностью (ст.5 Конституции РТ), верховенство закона (ст.10 Конституции РТ), равенство коллективных субъектов права перед законом и судом (ст.ст. 10, 17 Конституция РТ). Принципы общественных объединений закреплены как в

Конституции РТ, так и в Законе РТ «Об общественных объединениях». К ним относятся, многообразие, равенство перед законом, свобода создания объединений и свобода деятельности объединений. Существуют также принципы правового статуса политических партий на конституционном уровне. В отличии от конституционного законодательства Российской Федерации в нормах Конституции РТ более объемно определяется правовой статус политических партий. В ст.28 Конституции РТ дается обзорное понятие политической партии, его характеристика и структура деятельности. В РТ основное закрепление принципов правового статуса политических партий получили на уровне закона. В настоящее время это Закон РТ «О политических партиях» от 13 ноября 1998 года. Он закрепил принципы равенства партий перед законом, добровольности, равноправия, самоуправления, законности, гласности и независимости.

Принцип добровольности, применительно к деятельности политических партий, связан прежде всего с реализацией правом граждан добровольно объединяться во вновь создаваемые политические партии и вступать в существующие партии, а также и выходить из них. Вместе с тем добровольность выражается в том, что все мероприятия организуются и проводятся политической партией по своей воле. Иначе говоря, ее внутренние акции – съезды, конференции, различные собрания, активы, форумы и т.д. являются усмотрением самой партии. Надо отметить, что какие-то мероприятия партия вынуждена проводить, например, готовить и сдавать в контролирующие и налоговые органы сведения о себе, отчеты и т.д. Однако даже в этом плане можно говорить о добровольности, поскольку те, кто идет на создание партии, сознательно принимают на себя необходимость выполнять такие задачи [2, с.194].

Принцип равноправия, как принцип деятельности политической партии, имеет внутреннее и внешнее проявление. Во внутрипартийном плане принцип равноправия вытекает из самого права на объединение в политическую партию, означает равные права и обязанности членов партии на пребывание в ней, участие в партийных мероприятиях, выполнение внутрипартийных функций и занятие тех или иных постов. При реализации принципа равноправия особое внимание обращается на то, чтобы деятельность политических партий, как бы она ни способствовала удовлетворению интересов членов партии, строилась также на со-

блюдении интересов всех граждан страны. А также политические партии должны создавать мужчинам и женщинам, гражданам Республики Таджикистан, являющимся членами политической партии, равные возможности для представительства в руководящих органах политической партии, в списках кандидатов в депутаты и на иные выборные должности в органах государственной власти и местных органах представительной власти.

Во внешнем проявлении принцип равноправия предполагает, что у партий одинаковые общественно-политические возможности в части влияния на государственные дела, жизнь общества. Если партия выигрывает выборы, у нее появляются дополнительные возможности такого влияния, но они опять же одинаковы для тех партий, кто смог провести своих представителей на выборные должности в органах публичной власти.

Принцип самоуправления как принцип деятельности политических партий означает, что в партии все вопросы организации, структуры, планирования и проведения мероприятий решаются только членами данной организации. Делается это либо на собраниях членов партии, проводимых по территориальному принципу, либо на заседаниях органов партии, формируемых членами партии либо партийными руководителями, избранными партийными ячейками или органами и уполномоченными ими, а также уставом партии на выполнение соответствующих функций.

Законность как принцип деятельности политической партии понимается как обязанность партии в целом, а также отдельных членов и органов партии соблюдать нормативные правовые акты, так или иначе касающиеся политических партий, а также, в более широком плане, все законодательство страны. Законность обуславливает, что партийная среда не имеет права поставить свои интересы и решения выше нормативных правовых актов. К этому следует добавить, что принцип законности требует соблюдения партией, руководством и рядовыми членами партии положений устава и других документов партии, выполнения решений ее съездов, центральных комитетов и других руководящих органов, принятых на основе устава, в том числе, если это необходимо, в развитие нормативных правовых актов органов публичной власти.

Гласность как принцип деятельности политических партий означает, что эта деятельность носит открытый характер. Создание партии, ее

уставные документы, решения партийных органов становятся достоянием Средств массовой информации (СМИ). Партийные мероприятия освещаются в газетах, по телевидению и радио. Практически с момента создания, а уж тем более после государственной регистрации партией создаются свои СМИ, они освещают внутрипартийные события, а также ее позицию по вопросам жизни общества и государства.

Таким образом, на основе научного анализа принципов создания и деятельности политических партий Республики Таджикистан можно сделать вывод, что конституционно-правовые принципы имеют особое значение для института политических партий. В своем создании и деятельности политические партии, до своей государственной регистрации, должны придерживаться основных принципов, таких как законность, соблюдение Конституции и законов, приоритетность человека, его прав и свобод и др. Принципы создания и деятельности политических партий, как и правовые нормы имеют большое значение для политических партий и от их реализации во многом зависит участие политической партии как института гражданского общества и как основного субъекта конституционно-правовых отношений.

С нашей точки зрения существует ещё один принцип правового статуса политических партий. Это принцип территориальности. Согласно ч.1 ст.3 Закона РТ «О политических партиях» в Таджикистане могут быть созданы только республиканские политические партии. Согласно данному принципу, во-первых, деятельность политических партий ограничена территорией РТ, во-вторых, распространяется на всю территорию Республики Таджикистан и, в-третьих, на территории РТ имеют право действовать только таджикские партии и их структурные подразделения. Принцип территориальности является единственным принципом, свойственным ис-

ключительно правовому статусу политических партий. Все иные принципы, свойственны в равной мере, как политическим партиям, так и иным общественным объединениям. Невозможно отрицать превалирующее значение всех принципов для определения направления развития политических партий как конституционно-правового института.

Список литературы:

1. Авакян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность.– М., 2000.– С.240.
2. Авакян С.А. Конституционно-правовой статус политических партий в России: учебное пособие / С.А. Авакян.– М.: Норма: ИНФРА-М, 2011.– С.194.
3. Байкова Т.К. Конституционно-правовой статус политических партий в Российской Федерации: Диссертация кандидата юридических наук.– Москва, 2002.
4. Большой юридический словарь. 3-е изд., переработанное и дополненное. / Под ред. проф. А.Я. Сухарева.– М., 2007.– С.330.
5. Гаджиев К.С. Ведение в политическую науку. http://gosprav.ru/gadziev_science/26/c/ (дата обращения: 23.05.2019 г.).
6. Дюверже М. Политические партии / Пер. с фр.– М., 2002.– С.560.
7. Закон Республики Таджикистан «О политических партиях» от 13 ноября 1998 года АМО РТ // 1998.– №22.
8. Конституция Республики Таджикистан принятой всенародным референдумом от 6 ноября 1994 года (с последними изменениями и дополнениями от 22 мая 2016 года).– Душанбе., 2016 год.
9. Храпанюк В.Н. Теория государства и права: Учебное пособие для высших учебных заведений / Под ред. профессора В.Г. Стрекозова.– М., 2000.– С.215.

Аннотатсия

Принсипҳои конституционӣ-хуқуқии таъсис ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақола муаллиф масъалаҳои мубрами принсипҳои конституционӣ-хуқуқии таъсис ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ намудааст. Дар таъсис ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ принсипҳои конституционӣ-хуқуқӣ нақши бениҳояд муҳим доранд. Дар мазмуни муосири худ ҳизбҳои сиёсӣ бояд ба принсипҳои умумиэтирофшудаи демократия, ба монанди, гуногунандешии сиёсӣ, намояндагии халқ, интихобӣ будани шахсони мансабдор, бисёрхизбӣ, қонуният, риояи Конститутсия ва қонунҳо, таҷзияи ҳокимиияти давлатӣ ва ғайра асос ёфта, онҳоро ҳатман риоя ва ичро намояд.

Аннотация

Конституционно-правовые принципы создания и деятельности политических партий в Республике Таджикистан

В статье автор рассматривает актуальные вопросы принципов создания и деятельности политических партий в Республике Таджикистан. В создании и деятельности политических партий конституционно-правовые принципы имеют особую важность. В современном значении политические партии должны исходить и соблюдать основные принципы демократии как политического многообразия, народное представительство, выборность должностных лиц, многопартийность, законность, соблюдение Конституции страны и законов, разделения властей и т.д.

Annotation

Constitutional and legal principles of creation and activity political parties in Republic of Tajikistan

In article author consider relevant issues of creation and activity political parties in Republic of Tajikistan. In creation and activity political party constitutional and legal principles have particular importance. In modern significance political party should proceed and observe main principles of democracy such as political variety, national representative, appointment by election of officials, multi-party system, legality, observance constitution of country and law, separation of powers and etc.

**12.00.03 – ҲУҚУҚИ ГРАЖДАНИ; ҲУҚУҚИ СОҲИБКОРӢ; ҲУҚУҚИ ОИЛАВӢ; ҲУҚУҚИ
БАЙНАЛМИЛАЛИИ ХУСУСӢ**
**12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ
ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

Меликов Умрилло Асадуллоевич,
муалими қалони кафедраи ҳуқуқи
тиҷорати ДДТТ, номзади илмҳои ҳуқуқ

**ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ БАЪЗЕ САМТҲОИ АФЗАЛИЯТНОКИ ТИҶОРАТИ ЭЛЕКТРОНИЙ
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Калидвожаҳо: тиҷорат; электронӣ; қонун; ҳуқуқ; савдо; мақомот; соҳибкор; шартнома; иҷозатнома; бақайдигирӣ.

Ключевые слова: коммерция; электронный; закон; право; торговля; органы; предприниматель; договор; лицензия; регистрация.

Keywords: commerce; electronic; law; right; trade; authorities; businessmen; contract; license; registration.

Ҳар соҳа самтҳои муайяни худро дорад, ки вобаста ба аҳамиятнокиаш ба он муносибат менамоянд. Дар тиҷорати электронӣ низ баъзе масъалаҳое вучуд доранд, ки ҳалли онҳо хусусияти аввалиндарава дорад. Аз мушохидаҳо чунин ба назар мерасад, самтҳои афзалиятноки тиҷорати электронӣ чунинанд:

- 1) Бақайдигирии электронии соҳибкорон;
- 2) Иҷозатдигӣ ва иҷозатномадигӣи электронӣ;
- 3) Таъсиси майдонҳои савдои электронӣ (торговые площадки).

Маҳз ҳамин се омили ибтидой имкон медиҳанд, ки тиҷорати электронӣ муттасил рушд намояд. Зеро бе субъекти фаъолияти соҳибкорӣ ва майдонҳои савдои электронӣ, тиҷорати электрониро тасаввур намудан ғайриимкон аст.

Доир ба бақайдигирии электронии соҳибкорон мақомоти андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле фаъол мебошад. Онҳо дар портали худ «Тартиби бо речай электронӣ пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳо барои бақайдигирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиоридро омода карда, мавриди амал қарор дода истодаанд [1]. Тахлили тартиби мазкур нишон медиҳад, ки он тавсифи техникии модули кор бо ҳуҷҷатҳои электронӣ мебошад. Яъне, дар он тартиби бо барномаи компьютерии бақайдигирӣ чӣ тавр кор

кардан мумкин аст, пешбинӣ шудааст. Масалан, дар он чунин зикр шудааст, ки «Тибқи модули нави зикргардида, андозсупорандагон аз 1 январи соли 2018 оғоз карда имконият доранд, ки ҳуҷҷатҳои заруриро барои бақайдигирии давлатии таъсисёбии шахсони ҳуқуқӣ, соҳибкорони инфиоридӣ ва филиалу намояндагиҳои шахсони ҳуқуқии ҳориҷӣ бемонеъа бо тартиби электронӣ ба шӯъба ва бахшҳои бақайдигирии давлатии маҳаллии фаъолияти худ пешниҳод намоянд.

Барои истифода бурдани тартиби мазкур андозсупорандагонро зарур аст, ки худро дар портали электронии Кумитаи андоз ба сифати истифодабарандай барномаи мазкур ба қайд гиранд. Бо ин мақсад онҳо ба сомонаи расмии Кумитаи андоз бо суроғаи электронии www.andoz.tj ворид гардида, қисмати «пешниҳоди ҳуҷҷатҳо барои бақайдигирии давлатиро интихоб менамоянд. Дар равзанаи кушодашуда нуқтаи ишорашударо интихоб карда, ворид мешаванд ва маълумотҳои шиносномавии худро дохил карда, баъдан нусхай шиноснома ва акси худро илова карда, ирсол менамоянд.

Дар сурати дурустии маълумотҳои тариқи электронӣ пешниҳодшуда, аз тарафи Кумитаи андоз маълумотҳо тасдиқ ва бо тариқи СМС-хабар ба телефони мобилии андозсупорандагон Рамзи маҳфӣ равон карда мешавад ва

андозсупоранда дар портали электронии Кумитаи андоз ба таври доимӣ ба қайд гирифта мешавад. Рамзи маҳфии додашуда доимӣ буда, барои ворид гардидан ба портали электронии Кумитаи андоз истифода мешавад». Ҳангоми омӯзиши ҳуҷати мазкур як масъала мавриди тававҷӯҳ қарор мегирад, ки оё ин тартиб санади меъёрию ҳуқуқӣ ба шумор меравад? Дар матни тартиб ягон ишора ба санади меъёрию ҳуқуқӣ будани он вучуд надорад. Яъне, ин тартиб ҳанӯз санади меъёрию ҳуқуқӣ ҷиҳати бақайдигирии электронии соҳибкорон нест, балки як дастури корӣ ба шумор меравад. Илова бар он як масъаларо фаромӯш кардан зарур нест, ки натанҳо ташкилотҳои тиҷоратӣ ва соҳибкорони инфириодӣ ниёз барои бақайдигирии электронӣ доранд, инчунин ташкилотҳои гайритиҷоратӣ низ дар оянда бояд мадди назар нашаванд ва бо усули электронӣ қайди онҳо ба роҳ монда шавад.

Дар самти танзими ҳуқуқии электроникунонии тиҷорат, қонунгузорӣ аз таҷриба қафо монда истодааст. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдигирии давлатии шаҳсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфириодӣ» танҳо масъалаи пешбуруди Феҳристи ягонаи давлатӣ ба воситаи ҳомилии электронӣ пешбинӣ гардид.

Мувоғики моддаи 7 Қонуни мазкур «Пешбуруди Феҳристи ягонаи давлатӣ ба воситаи ҳомилии электронӣ тибқи принсипҳои ягонаи ташкилӣ, якшаклӣ, эътиборнокӣ ошкоро, методологӣ ва барномавию-техникӣ, ки ҳамбастагии Феҳристи ягонаи давлатиро бо дигар системаҳо ва шабакаҳои иттилоотии давлатӣ таъмин менамояд, анҷом дода мешавад.

Бақайдигирии электронии соҳибкорон на танҳо дар ин қонун, балки дар санадҳои зерқонунӣ низ бояд танзими ҳудро ёбад. Яъне, дар қонун меъёри умумӣ ва ҳаволавӣ кифоя аст, зоро раванди қайди давлатӣ бо усули электронӣ ҳусусияти зуд-зуд инкишифёбӣ дорад, бинобар ин мақомоти салоҳиятдор бояд имкони бо санади зерқонунӣ онро ба танзим дароварданро дошта бошад.

Масоили иҷозатдихӣ ва иҷозатномадиҳии электронӣ низ, яке аз самтҳои афзалиятноки пешбуруди тиҷорати электронӣ мебошад ва барои амалий кардани он қадамҳои нахустро Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ гузошта, сайти www.ijozat.tj ташкил намуд. Аммо мутаассифона ҷараёни

гирифтани иҷозат ва иҷозатномаҳо ҳоло пурра бо тариқи электронӣ ба роҳ монда нашудааст. Аз ҳамин лиҳоз дар ин самт ҳам қонунгузорӣ ва таҷрибари такмил додан зарур аст.

Дар Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомали Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 декабря соли 2019 зикр шудааст, ки «Дар баробари ин, барои бартараф кардани монеаҳои маъмурӣ, таъмин намудани самаранокии хизматрасониҳои давлатӣ ба соҳибкорон ва аҳолӣ ба Ҳукумати мамлакат супориш дода мешавад, ки соли 2019 лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасониҳои давлатӣ»-ро таҳия ва пешниҳод намояд» [2]. Амалий шудани ин иқдом имконияти хеле ҳуб барои гузарӣ ба ҷараёнҳои электроникунонии фаъолияти субъектҳои гуногун мегардад. Зоро, таҷриба давлатҳои ҳамсоя, аз ҷумла Қазоқистон нишон медиҳад, ки дар ҳолати бо тариқи электронӣ ба роҳ мондани хизматрасониҳои давлатӣ, аксарияти масъалаҳои марбут ба ҷараёнҳои электроникунонии фаъолияти соҳибкорӣ, аз ҷумла иҷозатномадиҳӣ ва иҷозатдихӣ ҳалли ҳудро мейбанд.

Масъалаи дигаре ки ҳамчун самти афзалиятноки танзим ҷиҳати рушди тиҷорати электронӣ мебошад, ин майдонҳои савдои электронӣ ба шумор меравад. Майдонҳои савдои электронӣ гуфта, пеш аз ҳама сайтиҳоеро меноманд, ки дар он амалиётҳои гуногуни савдо сурат мегирад. Дар Тоҷикистон мисоли он шуда метавонад, шабакаи савдои «Faberlice», somon.tj, <http://zakupki.gov.tj> ва ғайра. Тибқи нишондоҳои оморӣ «дар соли 2014 танҳо бист ҳазор истифодабарандагон аз Тоҷикистон аз сомонаи www.somon.tj истифода намудаанд. Ва дар соли 2018, ин рақам аллакай ба шашсад ҳазор ҳаридорону фурӯшандагон дар як моҳ баробар мегардад ва дар як сол бошад ба 7,2 миллион нафар рост меояд» [3]. Яъне, аҳолии Тоҷикистон аллакай барои иштирок дар муносибатҳои тиҷорати электронӣ омодаанд, танҳо зарур аст, ки барои рушди он шароит фароҳам оварда шавад.

Мағҳуми майдони савдои электронӣ дар қонунгузории Тоҷикистон ҳанӯз муқаррар нашудааст. Дар лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳариди давлатӣ» чунин мағҳум пешбинӣ гардидааст: **музоядаи электронии баръакс (реверсӣ)** – усули ҳариди онлайн дар низоми вақти воқеӣ, ки аз тарафи

ташкилоти харидор барои интихоби пешниҳоди мувоғиқ истифода гардида, аз ҷониби таҳвилгарон (пудратчиён) пешниҳод гардидани дарҳостҳои нарҳашон мунтазам поёнраванда ё тибқи меъёрҳои аз рӯи миқдор баҳододашаванда дар давоми давраи мукарраргардидаи вакт ба тарики дигар беҳтаршаванда, инчунин баҳодихӣ, дараҷабандӣ ва дараҷабандии такрории автоматии дарҳостҳоро пешбинӣ менамояд [4].

Дар моддаи 8 лоиҳаи қонуни зикршуда нигоҳдорӣ ва инкишофи портали ягонаи хариди электронии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дастрасии ягона барои ҳамаи харидҳо ва иттилоот дар бораи харид дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидааст. Ҳамзамон дар моддаҳои 47–50 лоиҳаи қонуни мазкур бо таври муфассал ҷараёни музоядаи электронӣ пешбинӣ гардидааст. Ҳолатҳои мазкур аз он шаҳодат медиҳанд, ки масъалаи макур таҳти назари мақомоти масъули давлатӣ қарор гирифтааст ва оянда ҳалли худро талаб менамояд.

Дар Қонуни ФР «Дар бораи низоми шартномавии дар самти хариди мол, кор ва хизматрасонӣ барои талаботи давлат ва муниципалитет» аз соли 2013 мағҳуми майдонҳои савдои электронӣ мукаррар шудааст. Ҳамзамон дар сатҳи мақомотҳои маҳаллии Россия санадҳои гуногун барои тақвияти майдонҳои савдои электронӣ пешбинӣ гардидаанд. Дар майдонҳои савдои электронӣ асосан пешниҳод доир ба кору хизматрасониҳо тавзеҳ дода мешаванд, инчунин имконият дода мешавад, ки муштариён ба он мароқ зоҳир намуда, онро қабул кунанд, таклифҳои худро пешниҳод намоянд ва ғайра.

Дар майдонҳои савдои электронӣ супоришиҳандана ва харидор метавонанд масъалаҳои гуногуни марбург ба муомилоти тиҷоратиро ҳаллу фасл намоянд. Майдонҳои савдои электронӣ вазифаҳои зеринро иҷро менамоянд:

1. Вазифаи иттилоотӣ доранд, ки доир ба намуди кору молу хизматрасонии ташкилот ба омма маълумот мерасонанд;

2. Тавассути он баргузор намудани маркетинг ниҳоят осон аст, зеро дар он ҷустуҷӯи харидорону фурӯшандагони молу маҳсулотҳои муайян осон аст. Инчунин муайян карда мешавад, ки ба қадом намуди молу маҳсулот талабот зиёд аст.

3. Вазифаи рекламавӣ доранд. Вақте ташкилот доир ба молаш дар майдони савдои

электронӣ маълумот ҷойгир менамояд, пас он бе заҳмати зиёд дастраси умум мегардад.

4. Ташкилкунандагони савдоҳо ва музоядаҳо маҷмӯи амалҳои хариду фурӯшро дар майдонҳои савдои электронӣ анҷом медиҳанд.

5. Майдонҳои савдои электронӣ имконият медиҳанд, ки таҳлили муқоисавӣ ҷиҳати масъалаҳои гуногуни тиҷорат ба анҷом расонида шавад.

6. Истифодаи имзои электронӣ дар майдонҳои савдои электронӣ имконият медиҳад, ки амалиётҳо ва сирҳои тиҷоратӣ махфӣ нигоҳ дошта шаванд [5].

Дар дохили майдонҳои савдои электронӣ савдоҳо ва музоядаҳои электронӣ баргузор карда мешаванд. Ташкили майдонҳои савдои электронӣ ва тавассути он баргузор намудани музоядаҳо ва савдоҳои харидҳо пеш аз ҳама шаффоғ мегузаранд ва таҳти назорати натанҳо мақомоти давлатӣ, инчунин ҷамъият қарор мегирад [6].

Майдонҳои савдои электронӣ на бо тариқи умумӣ, балки бо тартиби мукарраркардаи мақомотҳои ваколатдори соҳавӣ густурда мешаванд. Маслан, дар Россия барои хариди электронӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ Вазорати иқтисод ва Ҳадамоти зиддинҳисории Россия маҳсус моделҳои майдонҳои савдои электрониро коркард кардаанд [7].

Майдонҳои савдои электронӣ аз интернет-мағозаҳо бъязе фарқиятҳо доранд. Дар интернет-мағозаҳо асосан харидорон тавассути шартномаи ҳамроҳшавӣ молу маҳсулотро харид менамояд. Дар майдонҳои савдои электронӣ ташкилкунандаи савдо бо тартиби муайян савдоро ташкил менамояд ва интизори харидори мувоғиқ мегардад.

Майдонҳои савдои электронӣ гуногун мешаванд. Ҳангоми танзими ҳукуқӣ ба намудҳои зерини он маъмулан аҳамият дода мешавад:

1. Майдонҳои савдои электронии молу кор ва хизматрасонӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ;

2. Майдонҳои савдои электронӣ барои фурӯши молу мулки қарздорон дар ҷараёни муфлишшавӣ;

3. Майдонҳои савдои электронӣ ҳангоми хусусигардонии моликияти давлатӣ;

4. Майдонҳои савдои электронӣ барои харидҳои ташкилоту муассисаҳои давлатӣ ва корхонаҳое, ки дар он саҳми давлат аз 50% зиёд аст.

Доир ба намуди яқуми майдонҳои савдои электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бъязе

корхо анчом шудааст. Масалан дар сайти <http://zakupki.gov.tj> элементҳои хоси майдонҳои савдои электрониро диди метавонем, зеро дар он шарту шароитҳо барои амалӣ намудани хариду фурӯш барои эҳтиёҷоти давлатӣ пешбинӣ карда шудааст. Аммо чунин ба назар мерасад, ки он ҳанӯз ниёз ба такмил ва ташвиқу тарғибот дорад. Дар моддаи 30 Қонуни ҶТ «Дар бораи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ» аз соли 2006 чунин пешбинӣ гардидааст: Хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ метавонад бо истифодаи мубодилаи электронии маълумот байни ташкилоти харидор ва молрасон (пудратҷӣ) анҷом дода шавад. Истифодаи ин усули хариди давлатӣ танҳо ҳангоми таъмини аслият, эътимоднокӣ ва маҳфияти маълумот иҷозат дода мешавад. Усули хариди электронӣ тибқи тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

Моддаи мазкур З масъаларо пешбинӣ намудааст: 1) харидору фурӯшандаги метавонанд, ҳангоми муомилот аз воситаҳои электронӣ истифода намояд; 2) дар ин ҷараён бояд аслият ва маҳфияти маълумот таъмин бошад; 3) усули хариди электронӣ тибқи тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад. Таваҷҷӯх бештар ба масъалаи сеюм равона мешавад, ки оё доир ба усули хариди электронӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ягон тартиби мушаххас ҳамчун санади меъерио ҳуқуқӣ қабул гардидааст, ё не? Мутаасифона дар маҳзани ҳуқуқии «Адлия» мо чунин санадро дарёфт накардем. Аммо дар банди 4 Низомнома дар бораи ҷараёни хариди давлатӣ, ки бо Фаромиши Вазорати рушди иқтисод ва савдо аз 28 январи соли 2008, №4 [8] қабул шудааст, чунин муқаррар мегардад, ки яке асосҳои пешбуруди хариди давлатӣ, тиҷорати электронӣ мебошад. Лекин мутаассифона дар ин санад ҳам масъалаи мазкур бо таври муфассал танзим нашудааст.

Ҳамзамон дар Тоҷикистон Барномаи хариди электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013–2015 қабул шудааст, ки тибқи он «Бартарияти хариди электронӣ аз назаррас баланд бардоштани сатҳи шаффофиати расмиёти харид, пешниҳод намудани дастрасии баробар ва номаҳдуд барои иштирок, паст намудани нарҳҳои харид

дар натиҷаи афзоиши рақобат, кам гардидани муҳлати расмиёти харид ва ҳароҷот барои амалӣ намудани он, пурзӯр намудани назорати давлатӣ ва ҷамъиятӣ, созмонҳои электронии маълумот оид ба ташкилотҳои харидор, молрасонон (пудратҷӣ) ва қарордодҳои бастащуда иборат мебошад» [9].

Доир ба майдонҳои савдои электронӣ барои фурӯши молу мулки қарздорон дар ҷараёни муфлисшавӣ дар қонунгузории Тоҷикистон меъёри маҳсус пешбинӣ нашудааст. Дар таҷрибаи Россия масъалаи мазкур бо тариқи васеъ дар Қонуни ФР «Дар бораи муфлисшавӣ» муқаррар гардидааст, ки тибқи он аксарияти ҳолатҳои ҷараёни муфлисшавӣ дар сайти даҳлдор бояд ҷой дода шавад.

Танзими майдонҳои савдои электронӣ ҳангоми ҳусусигардонии моликияти давлатӣ низ яке аз масъалаҳои асосии соҳа мебошад. Танзими он дар қонунгузории Россия доир ба ҳусусигардонӣ мушаххас пешбинӣ шудааст. Масалан, дар моддаи 12 Қонуни ФР «Дар бораи ҳусусигардонӣ» чунин пешбинӣ шудааст, ки нархи ибтидоии моли ҳусусигардонидашавандагӣ бояд дар сайт гузошта шавад. Доир ба ин масъала Ҳукумати Россия сайти маҳсус таъсис додааст [10].

Дар мо Портали амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон [11] ташкил шудааст, ки он қисман вазифаи майдони савдои электронӣ барои ҳусусигардонии моликияти давлатиро иҷро менамояд. Дар сайти мазкур мо маълумот дар бораи музояда вобаста ба амволи давлатиро мушоҳида менамоем. Масалан, дар сайти мазкур чунин оварда шудааст [12]:

Номи амвол: Воситаҳои асосие, ки ҳамчун моликияти давлатӣ (толори варзишӣ, бунгоҳи тиббӣ ва комбинати таълимӣ) дар тавозуни собиқ Ҷамъияти саҳомии кушодай «Сирандӯд» (ҳозира ҶДММ КМ ТТ «Тоҷпроф»).

Таърихи баргузории музояда: (2019-04-03)

Намуди амвол: Иншооти ғайриманқӯл

Маълумоти муҳтасар дар бораи амвол бо аксоҳ:

Сурога: шаҳри Ҳуҷанд, маҳалай 3.

Масоҳат: Масоҳати умумӣ 621,7 м².

Нархи ибтидоӣ: 120 000 сомонӣ.

Қобили зикр аст, ки танҳо эълон нашр кардан доир ба моли дар савдо гузаштада ин қадами аввал барои таъсиси майдонҳои савдои электронӣ мебошанд. Пеш аз ҳама бояд қонунҳо ва зерқонунҳои соҳа такмил дода шаванд ва имконият фароҳам оварда шавад, ки харидорон иртибототи электронии баръаксро дошта бошанд.

Масъалаи ташкили майдонҳои савдои электронӣ барои харидҳои ташкилоту муассисаҳои давлатӣ ва корхонаҳое, ки дар он саҳми давлат аз 50% зиёд аст, низ дар мо бо таври густурда ба роҳ монда нашудааст. Баамалории чунин майдонҳо бештар ба он ташкilotҳое хос буда метавонад, ки дар он саҳми давлат аз 50% зиёд аст ва тибқи Қонуни ҶТ «Дар бораи харид давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ» ҳамчун ташкилоти харидори соҳибхисос ба шумор мераванд.

Қобили зикр аст, ки нақши низомномаҳои соҳавӣ дар ин ҷараён ниҳоят муҳим аст. Масалан, дар Низомномаи тартиби фурӯши объектҳои моликияти давлатӣ дар музоядаҳо, ки бо Қарори Ҳукумати ҟТ аз 30.03.2010 № 188, аз 5.12.2013, №577 тасдиқ шудааст, чунин зикр шудааст: «Ҳабари иттилоотӣ оид ба гузаронидани музояда барои фурӯши воситаҳои асосии манқули давлатӣ (воситаҳои наклиётӣ ва механизмҳо,—таҷхизоту воситаҳои компьютерӣ, мебелу инвентар ва дигар воситаҳои манқул), амволи ҳабсгардида, ба фоидай давлат мусодирагардида, пораву партовҳои металлҳои сиёҳ ва ранга як маротиба на дертар аз 15 рӯзи тақвимӣ то санаи гузаронидани музояда дар яке аз рӯзномаҳои ҷумҳурияйӣ нашр мегардад, инчунин дар сомонаи интернетии фурӯшанд ё ташкилотии музояда ҷойгир карда мешавад.

Ҳабари иттилоотӣ оид ба фурӯши саҳмияҳои давлатӣ, иншооти гайриманқул, иншооти соҳтмони нотамом бо забони давлатӣ ё забони русӣ дар яке аз рӯзномаҳои ҷумҳурияйӣ чоп мегардад, инчунин дар

сомонаи интернетии фурӯшанд ё ташкилотии музояда ҷойгир карда мешавад [13]. Чуноне мебинем дар санади мазкур сухан танҳо дар бораи бо тариқи электронӣ паҳн намудани эълон доир ба музояда мераవад. Бοқимонда ҷараёни музояда бо тариқи анъанавӣ сурат мегирад.

Ҳамин тариқ, барои дар оянда муосидат намудан ба рушди тиҷорати электронӣ қонунгузории соҳавӣ бояд, ки такмил дода шавад. Ҳусусан, барои ба вучуд овардани майдонҳои савдои электронӣ барои фурӯши молҳо дар ҷараёни муфлисшавӣ ва ҳусусигардонии моликияти давлатӣ ба Қонуни ҟТ «Дар бораи муфлисшавӣ» ва Қонуни Ҕумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳусусигардонии моликияти давлатӣ» меъёрҳои умумии ҳаволакунанда ва баъдан дар партави онҳо қабули санадҳои зерқонунии соҳавӣ мувофиқи мақсад мебошад.

Рӯйхати адабиёт:

1. Тартиби бо речайи электронӣ пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳо барои бақайдигирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ. <https://andoz.tj/presidentRT/novosti-president-rt/rejai-elektronii.aspx> (санай дастрасӣ: 21.03.2019).
2. Паёми Президенти Ҕумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҕумҳурии Тоҷикистон аз 26 декабря соли 2019. <http://www.prezident.tj/node/19088> (санай дастрасӣ: 02.03.2019).
3. Давлатов А. Тиҷорати элекtronӣ: аҳамият ва рушди он дар Ҕумҳурии Тоҷикистон / Тоҷир, №1–2 (219-220) аз 31 январи соли 2019.
4. Лоиҳаи Қонуни Ҕумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хариди давлатӣ». <http://zakupki.gov.tj/tj/legislation/loi-ai-onuni-nav/> (санай дастрасӣ: 4.03.2019).

5. Электронная торговая площадка https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D1%89%D0%B0%D0%B4%D0%BA%D0%B0 (санаи дастрасӣ: 5.03.2019).
6. Лунева Е.В., Сафин З.Ф. Обязательные электронные торги в Российской Федерации: проблемы правового регулирования. <http://xn7sbaj7auwnffhk.xn--p1ai/article/28446> (санаи дастрасӣ: 5.03.2019).
7. Абрамов Н.К. Правовое регулирование электронного обеспечения контрактной системы. <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoe-regulirovanie-elektronnogo-obespecheniya-kontraktnoy-sistemy> (санаи дастрасӣ: 2.03.2019).
8. Низомнома расмиёти хариди давлатӣ. <http://zakupki.gov.tj/tj/legislation/regulations/> (санаи дастрасӣ: 21.03.2019).
9. Барномаи хариди электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013–2015. <http://zakupki.gov.tj/tj/legislation/eprocprog/> (санаи дастрасӣ: 22.03.2019).
10. Официальный сайт Российской Федерации для размещения информации о проведении торгов. <https://www.torgi.gov.ru/plan/planSearch.html?type=subject> (санаи дастрасӣ: 23.03.2019).
11. Портали амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон <http://molikiyat.tj/index.php?page=page&id=31> (санаи дастрасӣ: 28.03.2019).
12. <http://www.muzoyada-kvd.tj/index.php/tj/muzoyada-va-ozmun-o/19-inshoot-oi-ajriman-ul-1263-v-v-58p5-2pm> (санаи дастрасӣ: 28.03.2019).
13. Низомномаи тартиби фурӯши объектҳои моликияти давлатӣ дар музоядаҳо, ки бо Қарори Ҳукумати ҶТ аз 30.03.2010 №188 тасдиқ шудааст / Махзани ҳукукии «АДЛИЯ», 2018.

Аннотатсия

Танзими ҳукукии баъзе самтҳои афзалиятноки тичорати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақола муаллиф се самти асосии танзими ҳукукии тичорати электрониро таҳлил намудааст: 1) бақайдигирии электронии соҳибкорон; 2) иҷозатномадиҳии электронӣ; 3) Таъсиси майдонҳои тичоратии электронӣ. Дар натиҷа муаллиф пешниҳод менамояд, ки танзими ҳукукии истифодаи технологияҳои иттилоотио коммуникатсионӣ ҳангоми ҳусусигардонии моликияти давлатӣ, дар ҷараёни муфлишшавӣ ва амалияномаи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ бояд такмил дода шавад.

Аннотация

Правовое регулирование некоторых важных аспектов электронной коммерции в Республике Таджикистан

В статье автор проанализировал три важных аспекта правового регулирования электронной коммерции: 1) электронная регистрация предпринимателей; 2) электронное лицензирование 3) создание электронных торговых площадок. В результате анализа автор предлагает свои рекомендации по правовому регулированию использования информационно-коммуникационных технологий при приватизации государственного имущества, в процессе банкротства и при осуществлении государственных закупок товаров, работ и услуг.

Annotation

Legal regulation of some important aspects of e-commerce in the Republic of Tajikistan

Author analyzed In the article, the three important aspects of the legal regulation of electronic commerce: 1) electronic registration of businessmen; 2) electronic licensing 3) electronic trading platforms. As a result of the analysis, the author offers recommendations for the legal regulation of the use of information and communication technologies in the privatization of state property, in the process of bankruptcy and public procurement of goods for services and work.

Бобоев Ҷамрод Қурбонович,
мудири кафедраи ҳуқуқи иқтисодӣ, молиявӣ
ва зиддикорупсионии Донишгоҳи давлатии
молия ва иқтисоди Тоҷикистон. н.и.ҳ, дотсент
E-mail: jamrod@mail.ru

БАЪЗЕ ПРОБЛЕМАҲОИ ҚОНУНГУЗОРИИ ГРАЖДАНӢ ОИД БА УҲДАДОРИҲОИ ҒАЙРИШАРТНОМАВӢ

Калидвоожаҳо: *зарар; уҳдадорӣ; ҷуброни зарар; деликт; Кодекси гражданӣ, даромад.*

Ключевые слова: *вред; обязательство; возмещение вреда; деликт; Гражданский кодекс; доход.*

Keywords: *harm; obligation; compensation for harm; tort; Civil Code; income.*

Рӯй овардан ба муносибатҳои иқтисодӣ таъсири худро на танҳо ба бозор, балки инчунин ба қонунгузорӣ низ гузошт. Дар давоми солҳои соҳибистиклой дар қатори қонунхое, ки ба ҳифзи ҳуқуқи шаҳрвандон ва сулҳу субот равона гардида буданд, инчунин қонунхое зиёд қабул гардианд, ки ҳусусияти иқтисодӣ доранд. Кодекси гражданӣ дар шароити кунунӣ яке аз қонунҳои асосии иқтисодӣ баҳисоб меравад. Маҳз ҳамин ҳолат боис гардид, ки дар КГ институтҳои нави шартномавӣ пайдо гардианд. Ҳамзамон дигар институтҳо низ таҷдиди назар қарор гирифта шуда ба онҳо тағириу иловашо ворид карда шуд. Бояд гуфт, ки ҳама гуна навгониҳо ин беш аз ҳама даъват ба омӯзиш мебошад. Мақсади омӯзиш низ ин дарёftи паҳлӯҳои мусбӣ ва мағнӣи меъёр мебошад.

Институтҳои калони ҳуқуқи гражданиро мусносибатҳои шартномавӣ ва ғайришартномавӣ ташкил медиҳанд. Муносибатҳои шартномавӣ дар аксари ҳолатҳо бо меъёрҳои диспозитивӣ танзим мегарад. Аммо дар муносибатҳои ғайришартномавӣ бештар меъёрҳои императивӣ ҷой доранд.

Бинобар ин, дар доираи ин мақола баъзе масъалаҳоро оид ба уҳдадориҳои ғайришартномавӣ дидар мебароем.

1. Қонунгузории гражданӣ як қатор меъерҳои пешгирикунандаро барои муътадил инкишоф ёфтани муносибатҳои гражданӣ пешбинӣ кардааст. Аз қабили ин гуна меъёрҳои пешгирикунанда моддаи 1080 КГ баҳисоб меравад. Чораҳои таъсиррасонии пешгирикунанда мақсади бевоситаи огоҳонидани эҳтимолияти бавучудоии

ҳуқуқвайронкунӣ ё ин ки бартараф кардани онро аз ҷониби шахсе, ки талаботи қонунро бо рафтори худ вайрон мекунад, нигаронида шудааст.

Чи тавре ки маълум аст, ҳадафи авалиндарачаи функсия ҳимояшавандай ҳуқуқи гражданӣ ин ҳифзи манфиатҳои молумулкӣ иштирокчиёни муомилоти гражданӣ мебошад. Аз ин хотир дарҷ гардида ни чунин меъёрҳо дар КГ бехуда нест.

Дар қонун дарҷ гардиданни имконияти ҳифзи ҳуқуқҳои гражданӣ ҳанӯз то ҳуқуқвайронкунии ҳақиқӣ кафили зарурии ҳуқуқҳои шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ мебошад.

Хатари зарари дар оянда расонидашуда муносибатҳои ҳуқуқии ҳатмиро оид ба ҷуброни вай ба вучуд намеорад. Асоси бавучудомадани ингуна уҳдадорӣ бо огоҳонидани расонидани зарар алоқаманд аст [1, с.67].

Қисми 2 моддаи 1080 КГ пешбинӣ менамояд, ки агар зарари расонидашуда аз оқибатҳои истифодаи корхона, иншоот ё дигар фаъолияти истеҳсолӣ ба миён омада бошад, ки зараррасониро идома медиҳад ё бо зарари нав таҳдид мекунад, суд ҳуқук дорад ҷавобгарро бар замми ҷуброни зарар, инчунин ба қатъи фаъолияти даҳлдор уҳдадор созад.

Бояд иброз намуд, ки қонун танҳо зарари расонидашударо бо оқибатҳои истифодаи корхона, иншоот ё дигар фаъолияти истеҳсолии зараррасон алоқаманд мекунад. Аз ин хотир ҳулоса кардан мумкин аст, ки танҳо дар ҳолати истифода кардани корхона, иншоот ё дигар фаъолияти истеҳсолӣ ҷабрдида ҳуқук дорад бо даъвояш ба суд муроҷиат намояд. Лекин ин

ҳолат чандон қобили қабул намебошад. Фаъолиятхое, ки хатар ва ё таҳди迪 хатарро бавуҷуд меорад хеле гуногунанд. Дар шароити имрӯза, ки ҳамрадифи он прогресси илмӣ техникӣ мебошад, таҷхизот ва барномаҳое компьютерио техникӣ мавҷуд мебошанд, ки зарар расонида метавонанд. Аз ин лиҳоз, нишон додани танҳо бо оқибатҳои истифодаи корхона, иншоот ё дигар фаъолияти истеҳсолии зараррасон баҳсталаб аст.

Аз рӯи мазмуни моддаи мазкур худи ҷуброни зарар барои пурра ҳифз кардани ҳуқуқҳои гражданий басанда нест ва он фаъолиятеро, ки дар натиҷаи он зарар расонда шудааст ва бо зарари нав таҳдид мекунад боз намедорад [2, с.96–97].

Аз ин лиҳоз, дар ҳолате, ки зарар расонида шудааст, ва ҷабрдида ба мақомоти судӣ бо даъвояш муроҷиат кардааст, суд ҳуқук дорад, ки бар замми ҷуброни зарар инчунин зараррасонро уҳдадор намояд, ки фаъолияти даҳлдори худро қатъ намояд.

Моддаи 1080 КГ инчунин пешбинӣ намудааст, ки суд ҳуқук дорад ҷавобгарро бар замми ҷуброни зарар, инчунин ба қатъи фаъолияти даҳлдор уҳдадор созад.

Дар фарқият аз қонунгузории Федератсияи Россия қонунгузории Чумхурии Тоҷикистон барои зарари расонидашуда ва оқибатҳои давомноки зикргардида, ки бо зарари нав таҳдид мекунанд, ҷораи ниҳоӣ – қатъ гардидани фаъолияти зараррасонро пешбинӣ кардааст. Қайд намудан ба маврид аст, ки қатъ намудани фаъолияти даҳлдор ҷораи бебозгашт буда дар ҳолате истифода бурда мешавад, агар имконияти бартараф кардани фаъолияти зараррасон вучӯд надошта бошад. Дар ҳолате, ки имконияти бартараф кардани фаъолияти зараррасон мавҷуд бошад, бояд суд фаъолияти зараррасонро боз дорад. Масалан, зарари расонидашуда ва таҳди迪 зарари нав чандон назаррас нест, лекин суд корхонаро уҳдадор менамояд, ки фаъолияти худро қатъ намояд. Мумкин аст, ки корхона фаъолияти истеҳсолии худро боздошта аз пайи бартараф кардани камбудиҳои он гашта, минбад фаъолияти безаҳари худро идома диҳад. Дар баъзе мавридиҳо мумкин аст, ки фаъолияти зараррасон маҳдуд карда шавад. Масалан, суд корхонаро уҳдадор намояд, ки дар вакти шабонарузӣ фаъолиятиашро боз дорад. Аз ин хотир ба мақсад муовиф мебуд, ки ин ҳолат дар қонунгузорӣ ҷойи худро пайдо намояд. Зоро айни ҳол ҷидду ҷаҳди давлату ҳукумат ба он равона карда

шудааст, ки корхонаҳои истеҳсолӣ ба кор даворада шаванд ва шаҳрвандонро бо кор таъмин намоянд.

2. Масъалаи дигари баҳснок ин омехта гардидани истилоҳи «хазина» дар моддаи 1085 мебошад. Қисми 2.моддаи 1085 КГ пешбини менамояд, ки ҷуброни зарар аз ҳисоби хазинаи ҷумҳурий ё хазинаи соҳтори мақомоти ҳокимијати маҳаллий анҷом дода мешавад, аз номи ин хазина мақомоти даҳлдори молиявӣ баромад мекунанд.

Бояд иброз дошт, ки тибқи Кодекси гражданий хазинаи давлат гуфта буҷети ҷумҳурий, заҳираи тиллою асьор ва хазинаи алмос, объектҳои моликияти истиносӣ (мутлак)-и давлатӣ ва дигар амволи давлатӣ, ки ба ашҳоси ҳуқуқии давлатӣ вобаста карда нашудаанд, хазинаи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд (м.238 КГ).

Аз мағҳуми додашуда бармеояд, ки истилоҳи хазина молу мулқро дарбар мегирад, яъне, ба сифати объекти ҳуқуқи гражданий баромад менамояд. Лекин дар матни моддаи мазкур хазинаи давлатӣ ҳамчун субъект пешбинӣ гардидааст.

Ин масъала дар адабиётҳои ҳуқуқӣ борҳо аз ҷониби олимон иброз гардида буд. Ба ақидаи В.А. Болдырев дар моддаи 1071 ГК РФ (1085 КГ РТ) табииати моддӣ-ҳуқуқӣ не, балки бештар мурофиавӣ инъикос гардидааст [3, с.84–87]. Баъдан вай иброз медорад, ки аз ибораи қалимаҳои «хазинаи ҷумҳурий» ё «хазинаи соҳтори мақомоти ҳокимијати маҳаллий» бармеояд, ки хазина ба сифати субъект баромад мекунаду, лекин дар асл ингұна иштирокчи муносибатҳои ҷамъиятӣ вучӯд надорад.

Ин ақидаи В.А. Болдырев боиси таваҷҷӯҳ ҳам мебошад. Зоро дар воқеъ ҳаракати мурофиавии ин модда бештар ба назар мерасад. Оиди ин, ки чунин иштирокчи муносибатҳои ҷамъиятӣ вучӯд надорад, фикр мекунем, ки муаллиф талаботи қисми 2 моддаи 1 КГ ба инобат гирифтааст. Аз рӯи қисми 2 моддаи 1 КГ иштирокчиёни муносибатҳои бо қонунҳои гражданий танзимшаванда шаҳрвандон, давлат, ашҳоси ҳуқуқӣ ва воҳидҳои марзию маъмурӣ мебошанд.

Ба андешаи мо ифода ёфтани хазина ҳамчун субъекти ҳуқуқ дар ин модда баҳснок мебошад. Зоро ин талабот мухолифати меъёрҳоро, аниқтараш гӯем ба моддаи 238 КГ ба вучӯд меорад.

Сабаби нодурост нишон додани хазина дар моддаи мазкур аз он иборат аст, ки дар қонун-

гузорӣ ва амалия калимаи «хазинадорӣ» аз калимаи «хазина» сарчашма гирифтааст. Калимаи хазинадорӣ бори муайяни мазмунӣ дошта, мақомоти давлатии молиявиро маънидод мекунад. Аз ин лиҳоз дар моддаи мазкур ба маънои хазинадорӣ гуфта омехта гаштааст.

Як ҳолати дигарро бояд хотирасон намуд, ки номи моддаи 1085 КГ «мақомот ва ашхосе», ки ҳангоми ҷуброни зарар баромад менамоянд пешбинӣ кардааст. Нисбати мақомот суоле нест, лекин нисбат ба ашхос саволе бавучуд меояд, ки он кӣ буда метавонад?

Тибқи талаботи қ.2 моддаи 136 КГ ҶТ дар ҳолатҳо ва мувофиқи тартиби пешбининамудаи қонун бо супориши маҳсуси Ҷумҳурии Тоҷикистон аз номи он дигар мақомоти давлатӣ, шахси ҳуқуқӣ ва шаҳрванд амал карда метавонанд.

Лекин то чӣ андоза ин меъёр нисбати шаҳрванд оиди ҷуброни зарар, ки дар моддаи 1085 КГ сухан меравад асос дорад, номаълум аст. Зоро шаҳрванд умаман аз номи хазина баромад карда наметавонад. Пеш аз ҳама, инро ҳуди моддаи мазкур иҷозат намедиҳад, ҷунончи аз номи хазина мақомоти даҳлдори молиявӣ бояд баромад намояд. Истифода бурдани калимаи «ашхос» дар номи моддаи мазкур зарурат надорад. Зоро ашхос ҳам шаҳрванди ҔТ, шаҳрванди ҳориҷӣ, ва ҳам ашхоси ҳуқуқиро фаро гирифта метавонад.

3. Инсоният орзуву манфиатҳои гуногунро доро буда, кӯшиш ба ҳарҷ медиҳад, ки онро то қадри имкон ҳифз намояд. Зарурат ба ҳифзи манфиатҳои ҳуд, зимни ҳолатҳои номусоид талабот ба сугуртакунониро бавучуд меорад. Масъалаи ҷуброни зарар, ки дар аксари ҳолатҳои ба вучӯд меоянд, маҳз бо меъерҳои сугуртакунонӣ алокамандӣ доранд.

Моддаи 1087 КГ пешбинӣ менамояд, ки шахси ҳуқуқӣ ё шаҳрванде, ки масъулияти ҳудро тибқи тартиби сугурtaи ихтиёри ё сугурtaи ҳатмӣ сугурta кардааст, ҳангоми ҷиҳати пурра ҷуброн намудани зарар нокифоя будани маблағи сугурta фарки байни маблағи сугурta ва андозai воқеии зарарро мепардозад. Меъери мазкур аз нигоҳи техникии қонунгузорӣ ва ҳуқуқи сугуртавӣ қобили қабул намебошад.

Тибқи моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти сугуртавӣ» маблағи сугуртавӣ – маблағи пулие, ки ба он объекти сугуртавӣ сугурta карда шудааст ва он ҳаҷми ниҳоии масъулияти ташкилоти сугуртавиро (азнавсугуртакуниро) ҳангоми рӯҳ

додани ҳодисаи сугуртавӣ дар бар мегирад, дониста мешавад.

Агар аз рӯи мазмуни моддаи мазкур баҳо дихем, маблағи сугуртавӣ ин ҳадди ниҳоии масъулият мебошад, ки он ба мазмуни моддаи тафсиршаванда хеч наздикie надорад. Дар ин ҷо истифода бурдани истилоҳи «пардоҳти сугуртавӣ» хубтар мебошад. Зоро тибқи моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти сугуртавӣ» пардоҳти сугуртавӣ маблағи пулӣ, ки ташкилоти сугуртавӣ (азнавсугуртакуниро) ба сугурташаванда (фоидагиранда) дар доираи маблағи сугуртавӣ ҳангоми рӯҳ додани ҳодисаи сугуртавӣ ба шахси сугуртавӣ шуда мепардозад, мебошад.

4. Тибқи талаботи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ду ҷой кардани шахс (моддаи 228) равост. Аз ин рӯи ҳангоми расонидани зарар ба саломатии шахс даромаде, ки вай аз ҷои кори дигари ҳуд ба даст меорад ба таркиби музди меҳнати аздастрафта дохил мешавад. Шарти асосӣ, ки барои муайян кардани музди меҳнати аздастрафта банаҳар гирифта мешавад ин таҳти **андозбанӣ** қарор гирифтани даромади шахс мебошад.

Мувофиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳама гуна маблағе, ки ба манфиати ягон шахс истифода мегардад, барои мақсадҳои андозбанӣ маблағи ба он шахс пардоҳтишуда ба ҳисоб меравад. Даромади (фоидаи) гирифтавӣ шуда, новобаста ба асосҳои ба даст омадани он, бояд мутобики Кодекси андоз андозбанӣ гардад.

Аммо бояд як ҳолатро қайд намуд, ки қонунгузории амалкунанда як қатор имтиёзҳои андозиро аз қабили озод намудан аз андозҳоро пешбинӣ намудааст. Масалан, мутобики зербанди 11 моддаи 104 ҚА ҔТ аз даромади шахсони воқеӣ дар шакли маблағҳои маош, подошпулиҳо ва дигар маблағҳои пардоҳтишуда вобаста ба адой хизмат (ичрои уҳдадориҳои мансабӣ) ба хизматчиёни ҳарбӣ, шахсони ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандай системаи вазоратҳои мудофиа, корҳои дохилӣ (ба истиснои Ҳадамоти давлатии «Муҳофиза»), мақомоти давлатии амнияти миллӣ, оид ба ҳолатҳои фавқулодда ва мудофиаи гражданий, воҳидҳои ҳифзи ҳуқуқи мақомоти назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия, мақомоти гумруқ, Агентии назорати маводи нашъовар, Гвардияи миллӣ, системаи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон андоз аз даромад ситонидан намешавад.

Инчунин тибки созишиномаҳо баъзан вақт ба ташкилотҳои байналхалқӣ ва кормандони он имтиёзҳо аз қабили озод намудан аз андозҳо дода мешавад. Дар чунин ҳолатҳо зараре, ки ба саломатии шахс расонида мешавад, бояд аз рӯи маблағи воқеӣ, ки дар ҳуҷҷатҳои муҳосибӣ қайд гардидаанду ба шахс ҳамчун музди меҳнат пардоҳт карда мешавад ба ҳисоб гирифташавад.

Аммо моддаи 1102 КГ танҳо он даромадҳоеро дар назар гирифтааст, ки таҳти андозбанӣ қарор гирифтааст. Дар инҷо ба мақсад мувоғиқ мебуд, агар дар қатори даромадҳое, ки таҳти андозбанӣ қарор мегиранд моддаи мазкур инчунин ба даромадҳое, ки таҳти андозбанӣ қарор намегиранд (андоз аз даромад) илова менамуд.

Дар фарҷом ҳаминро меҳостем қайд намоем, ки мутобиқ будани қонунҳо ба талаботи ҷамъиятӣ, пеш аз ҳама барои дуруст танзим намудани муносибатҳо равона гардидааст. Ошкор гардидан камбузидҳо аз нуқтаи назари илмӣ бояд ба бартараф кардани

меъёрҳо мусоидат намояд. Омӯзиши илмӣ хусусияти баҳодиҳии объективӣ дошта, набояд ба дигар маънӣ фахмида шавад. Албаттa, на ҳама пешниҳодҳои муаллифӣ қобили қабул мебошанд. Аммо барои омӯзиши минбаъда ва инкишофи илм заминагузор хоҳад буд.

Рӯйхати адабиёт:

1. Крашенинников В.П. Обязательства вследствие причинения вреда. Постатейный комментарий главы 59 Гражданского кодекса Российской Федерации. / Под. ред. П.В. Крашенинникова.– М.: Статут, 2009.
2. Кархалев Д.Н. Гражданско-правовые меры защиты и меры ответственности: Д.Н. Кархалев. Учебное пособие.– Уфа: РИО БашГУ, 2004.
3. Болдырев В.А. Юридические лица несобственники в системе субъектов гражданского права. / В.А. Болдырев.– Омск, 2010.

Аннотатсия

Баъзе проблемаҳои қонунгузории гражданий оид ба уҳдадориҳои ғайришартномавӣ

Дар мақолаи мазкур баъзе масъалаҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба уҳдадориҳои ғайришартномавӣ баррасӣ карда мешавад. Дар доираи масъалаи мазкур меъёрҳои ҳарактери огоҳқунанда таҳлил гардида ҷанбаҳои баҳсноки он ошкор карда шудаанд. Субъекти ҷуброни зарар аз рӯи моддаи 1085 КГ муайян гардидааст. Ҳамчунин дар мақола доир ба дигар моддаҳои КГ оид ба уҳдадориҳои ғайришартномавӣ аз қабили ҷуброн намудани зарар аз ҷониби шахси масъулияти ҳудро сугуртанамуда ва муайян намудани даромаде, ки дар натиҷаи аз даст додани саломатӣ ба миён меоянд, таҳлил гардидааст.

Annotation

Некоторые проблемы гражданского законодательства о внедоговорных обязательствах

В данной статье рассматриваются некоторые вопросы законодательства РТ о внедоговорных обязательствах. В рамках рассматриваемого вопроса анализируются нормы предупредительного характера и выявляются ее слабые стороны. Уточняется субъект возмещения вреда в рамках статьи 1085 КГ. Также в статье предлагается авторские мнения по ряду других статей ГК в области внедоговорных обязательств, таких как возмещение вреда лицом, застраховавшим свою ответственность и определение заработка (доходов), утраченного в результате повреждения здоровья.

Annotation

Some problems of civil law on non-contractual obligations

This article deals with some issues of the legislation of the Republic of Tajikistan on non-contractual obligations. In the framework of the issue under review, norms of a precautionary nature are analyzed and its weaknesses are identified. The subject of compensation for damage is specified in the framework of Article 1085 of the CG. The article also proposes the author's opinion on a number of other articles of the Civil Code in the field of non-contractual obligations such as compensation for harm by the person who insured his responsibility and the definition of earnings (income) lost as a result of damage to health.

Азамат Пулатов,

*Сардори шуъбаи қонунгузории кишоварзӣ, истифодай сарватҳои табии ва ҳифзи муҳити зисти
Маркази миллии қонунгузории назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ*

ДОИР БА ТАРТИБИ БАСТАНИ АҲДИ ЭЛЕКТРОНӢ БАРОИ АНҖОМ ДОДАНИ ХАРИДИ ДАВЛАТӢ

Калидвожаҳо: аҳди электронӣ; озмун (тендер); хариди электронӣ; хариди давлатӣ; хариди электронӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ.

Ключевые слова: электронная сделка; конкурс (тендер); электронная закупка; государственная закупка; электронная закупка для государственных нужд.

Keywords: electronic transaction; competition (tender); e-procurement; government procurement; e-procurement for government needs.

Пайдоиш ва инкишофи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ раванди муносибатҳои ҷамъиятиро ба қуллӣ дигаргун сохта, робитаи байни аъзоёни ҷомеаро боз ҳам беҳтар намудаанд. Барои мисол дар шароити имрӯза ҷунин технологияҳои мусоири иттилоотию коммуникатсионӣ ба монанди телефони мобилий ва Интернет ба истифодабарандагони ҳуд, ки дар маконҳои гуногун ва аз ҳамдигар дар масофаҳои дур қарор доранд, имконият медиҳанд, ки бо ҳамдигар дар тамос бошанд. Факс ё дигар алоқаҳои электронӣ имконият медиҳанд, ки мурасилоти ҳаттиро дар муддати ҷанд сония ба дилҳоҳ минтақаи ҷаҳон ирсол намуд.

Дар ҳоли ҳозир инсоният ҳаёти ҳаррӯзани ҳудро бидуни технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, ба монанди Интернет ва алоқаи мобилий тасаввур карда наметавонад. Дар шароити имрӯза технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ қарib дар тамоми соҳаҳои ҷамъиятий, ҳусусан тиҷорат истифода мегарданд.

Яке аз ҳадафҳои Стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ барои рушди Тоҷикистон» аз 5 ноябрисоли 2003 [6] фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди тиҷорати электронӣ пешбинӣ карда шудааст. Дар робита ба ин бояд гуфт, ки яке аз ҳусусиятҳои хос ва ҳамзамон унсурҳои асосии тиҷорати электронӣ анҷом додани аҳҷо тавассути технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ба ҳисоб меравад.

Хариди давлатӣ механизми қонеъ намудани талаботи давлат ба мол, кор ва хизматрасонӣ буда, ба ҳамаи соҳаҳои иқтисодиёт таъсири назаррас мерасонад ва қисми ҷудошавандай иқтисоди бозаргонӣ мебошад. Бояд гуфт, ки дар қишварҳои тараққиёта, ҳамчунин дар аксари мамлакатҳои рӯ ба тараққӣ, хариди давлатӣ аллакай ба марҳилаи истифодаи технологияҳои иттилоотии мусоир ба ҷои анҷом додани расмиёти харид бо формати коғазӣ гузаштааст ва номи хариди ҳукumatии электрониро гирифтааст [7].

Хариди давлатӣ ё ҳуд аҳд барои анҷом додани хариди давлатӣ тавассути гузаронидани озмун (тендер) анҷом дода мешавад. Озмун (тендер) дар баробар музояда як намуди савдо ба ҳисоб меравад. Дар озмун (тендер) шахсе, ки мутобики ҳулюсаи комиссияи озмунӣ (тендерӣ) қаблан аз ҷониби ташкилқунандай савдо таъингардида беҳтарин шартро пешниҳод намудааст, шахси бурдкарда шумурда мешавад. Дар музояда бошад шахсе бурдкарда ба ҳисоб меравад, ки нархи баландтарро пешниҳод намудааст. Ҳамин тарик, ҷенаки муайянкунандай ғолиб дар озмун (тендер) шартҳои беҳтарин буда (мисол, муҳлати иҷро, миқдори мол, сифати мол ва монанди инҳо), дар музояда бошад ҷенаки муайянкунандай ғолиб нарх ба ҳисоб меравад [1, с.119].

Тибқи қисми 1 моддаи 24 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ» аз 3 марта соли 2006 [5] хариди давлатӣ тавассути гузаронидани озмун (тендер) бо усуљҳои зе-

рин анчом дода мешавад: 1) озмуни харид аз тариқи иштироки номаҳдуд; 2) озмуни харид аз тариқи иштироки маҳдуд; 3) усули «рӯйхати мухтасар» (озмуни маҳсуси харид бо иштироки маҳдуд барои хариди хизматрасонии машваратӣ); 4) дарҳости нарҳномаҳо; 5) харид аз як манбā; 6) хариди электронӣ. Дар баробари ин дар қисми 2 моддаи мазкур қонунгузор муқаррар менамояд, ки усули асосии хариди давлатӣ озмуни харид аз тариқи иштироки номаҳдуд мебошад. Озмуни харид аз тариқи иштироки номаҳдуд озмуни хариде эътироф мегардад, ки бо иштироки теъоди номаҳдуди молрасонҳои (пудратчиёни) ҷиҳати иштирок дар расмиёти хариди давлатӣ даъватгардида баргузор мешавад. Бояд гуфт, ки қонунгузор ташкилотҳои харидорро уҳдадор менамояд, ки усули мазкурро ҳамеша истифода намоянд, ба истиснои ҳолатҳо, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ» маҳсус истифодаи дигар усулро иҷозат медиҳад. Дар ҳисботи Агентии хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст, ки дар озмун (тендер)-ҳо танҳо усули асосии харид – озмуни харид бо иштироки номаҳдуди довталабон татбик карда шудааст. Дар ягон расмиёти харидҳои давлатӣ усулҳои харид аз як манбā ва озмуни харид бо иштироки маҳдуни довталабон, ки усулҳои нисбатан камшаббоф мебошанд, истифода нагардидаанд [3].

Бояд дар назар дошт, ки интихоби усули дигари хариди давлатӣ танҳо дар мувофиқа бо Агентии хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба ҳайси мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба харид баромад менамояд, анчом дода мешавад.

Чи тавре аз муқаррароти қисми 1 моддаи 24 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ» бармеояд, яке аз усулҳои анчом додани хариди давлатӣ – хариди электронист. Хариди электронӣ маънои амалӣ намудани расмиёти харид бо истифодаи технологияи иттилоотӣ-коммуникатсиониро дорад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20 апрели соли 2012, таъқид намуда буданд: «Барои сарфакорона ва мақсаднок истифода

бурдани маблағҳои буҷетӣ ҳангоми хариди давлатӣ ва пешгирии омилҳои коррупсионӣ дар ин самт зарур аст, ки низоми хариди электронии молу маҳсулот бо истифода аз технологияҳои мусосири иттилоотӣ ҷорӣ карда шавад» [2].

Ба мақсади иҷрои супориши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барномаи хариди электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013–2015» [7] қабул гардид, ки дар он муносибатҳои асосӣ оид ба гузариши марҳила ба марҳила ба хариди электронӣ дарҷ гардидааст. Дар баробари ин, дар барнома зарурати бунёди низоми аз рӯи имконият дар истифода содда ва қуллай ба инобат гирифта шудааст.

Тибқи Барномаи хариди электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013–2015 аз 29 декабря соли 2012 сарфи назар аз он, ки системаи хариди давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҷмӯъ устувор буда, иштирокчиёни он, ҳам ташкилотҳои харидор ва ҳам баҳши ҳусусӣ, нисбати он эродҳои зиёде нағирифтаанд, ҳолати ҷории соҳаи мазкур пурра қаноатбахш эътироф шуда наметавонад. Дар қишварҳои тарақиёта, ҳамчунин дар аксари мамлакатҳои рӯ ба тарақӣ, хариди давлатӣ аллакай ба марҳилаи истифодаи технологияҳои иттилоотии мусосир (ба ҷои анчом додани расмиёти харид бо формати қофзӣ) гузаштааст ва номи ҳукумати электрониро гирифтааст.

Бартарияти анчом додани хариди давлатӣ тавассути усули хариди электронӣ аз назаррас баланд бардоштани сатҳи шаффоғияти расмиёти харид, пешниҳод намудани дастрасии баробар ва номаҳдуд барои иштирок, паст намудани нарҳҳои харид дар натиҷаи афзоиши рақобат, кам гардидани муҳлати расмиёти харид ва ҳароҷот барои амалӣ намудани он, пурзӯр намудани назорати давлатӣ ва ҷамъиятӣ, созмондӣ ва пешниҳоди дастрасӣ ба маҳзанҳои электронии маълумот оид ба ташкилотҳои харидор, молрасонон (пудратчиён) ва қарордодҳои басташуда иборат мебошад. Ҳамзамон, анчом додани хариди давлатии мол тавассути усули хариди электронӣ, амалҳои ҳусусияти коррупсионидоштаро, ба монанди забон як кардани иштирокчиёни хариди давлатӣ, мудоҳилаи ғайриқонунӣ ба расмиёти харид, ҳалалдор намудани иштироки молрасонони (пудратчиёни) дигар дар озмунҳо, мусоидати ғайриқонунӣ ба яке аз иштирокчиён барои ба даст овардани қарордод, пешгирий менамояд.

Усули хариди электронӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ имконият медиҳад, ки ҳар шахси манфиатдор иттилооти ба хариди давлатӣ та-аллуқдоштаро дастрас намуда, барои мониторинги раванди хариди давлатӣ дар марҳилаҳои гуногуни он имконият пайдо менамояд. Ҳамчунин, усули хариди электронӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ ба соҳторҳои давлатӣ, ки вазифаҳои назоратиро амалӣ менамоянд, имконият фароҳам оварда мешавад, ки бо иттилооти марбут ба хариди давлатӣ дар речай онлайн шинос гарданд, ки ин боиси коҳиш ёфтани миқдори санчишҳо дар чойҳо гашта истодааст.

Ҳамин тарик, бартарияти анҷом додани хариди давлатӣ тавассути усули хариди электронӣ барои фармоишгарон аз инҳо иборат аст: 1) имконияти сарфай бештари маблағҳои ташкилот; 2) муҳлати камтари расмиёти хариди давлатӣ; 3) озод гардидани кормандони қабл

дар расмиёти харид машғулбуда; 4) коҳиши назарраси хавфҳои байнидоравии марбут ба амалҳои дорои хусусиятҳои коррупсионӣ. Дар навбати худ бартарияти анҷом додани хариди давлатӣ тавассути Портали ягонаи хариди давлатӣ барои довталабони фармоиши давлатӣ аз инҳо иборат аст: 1) дастрасии бемамоният барои иштирок дар хариди давлатӣ; 2) муносибати беғаразона ҳангоми муқоиса ва арзёбии пешниҳодот; 3) кам намудани хаҷоҷоти иштирок дар расмиёти харид; 4) шакли содда ва қуллайи иштирок дар харидҳои давлатӣ. Дар ниҳоят бартарияти хариди электронӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ барои ҷомеа дар маҷмӯъ аз инҳо иборат аст: 1) бунёди механизми назорати ҷамъиятии харидҳо дар марҳилаҳои гуногуни расмиёт; 2) таъмини шағрофият ва рақобати баробар байни иштирокчиён; 3) дастрасии иттилоот оид ба феҳристҳои гуногуни хариди давлатӣ дар речай онлайн.

Расми 1.

Дар ҳоли ҳозир вазоратҳои маориф ва илм, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ, адлия, нақлиёт, рушди иқтисод ва савдо, саноат ва технологияҳои нав, мақомотҳои иҷроияи ҳокимиияти давлатии шаҳри Душанбе ва Ваҳдат, Палатаи ҳисоб, Бонки миллӣ, Гвардияи миллӣ озмунҳои хариди давлатии

худро тавассути Портали ягонаи хариди давлатӣ ба роҳ монданд.

Ба ҳайси Портали ягонаи хариди давлатӣ сомони расмии Агентии хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (<http://zakupki.gov.tj>) баромад менамояд (ниг. ба расми 1).

Фармоишҳои электронӣ					
Статус	Информация об заявке		Дата публикации	Дата исполнения	
Подана заявка	Электронные заявки №7756 Наименование: Запрос оставления наименования и наименование предоставляемых закупок товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан Заявитель: Агентство по государственным закупкам товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан		2019-10-12 10:00:08	2019-10-19 18:00:00	
Подана заявка	Электронные заявки №7753 Наименование: Запрос оставления наименования и наименование Агентства по государственным закупкам товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан Заявитель: Агентство по государственным закупкам товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан		2019-10-12 10:00:08	2019-10-19 18:00:05	
Подана заявка	Электронные заявки №7768 Наименование: Запрос оставления наименования и наименование Агентства по государственным закупкам товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан Заявитель: Агентство по государственным закупкам товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан		2019-10-13 10:00:08	2019-10-19 14:00:00	
Подана заявка	Электронные заявки №7769 Наименование: Запрос оставления наименования и наименование Агентства по государственным закупкам товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан Заявитель: Агентство по государственным закупкам товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан		2019-10-13 10:30:08	2019-10-19 13:30:00	

Расмі 2.

Дар Портали ягонаи хариidi давлатӣ ҳамаи амалиёт барои анҷом додани хариidi электронӣ аз утоқи кории истифодабарандагон амалӣ гардида, ворид шудан ба он барои ташкилотҳои харидори соҳибихтисос ва довталабон барои соҳиб гаштани фармоши давлатӣ дар мавриди мавҷудияти логин ва парол, ки ҳангоми баймзорасии Созишнома

дар бораи истифодабарии Портали ягонаи хариди давлатӣ дода мешавад, имконпазир мебошад. Аз номи фармоишгароне, ки дорои мақоми ташкилоти харидори соҳибхтисос намебошанд, ҳамаи амалиёт аз тарафи Агентии хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад.

Рабочий кабинет → Данные участника → Профиль участника → Кабинет АГЗ →

Расмис 3.

Чи тавре аз мукаррароти қисми 2 моддаи 464 КГ ҶТ бармеояд, бастани аҳд тавассути манзур намудани пешниҳод оиди бастани аҳд (оферта) ва қабули пешниҳоди мазкур (аксепт) сурат мегирад. Тибқи моддаи 31 Конуни Ҷумхурии Тоҷикистон «Дар бораи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ» ташкилоти харидор нияти худро ҷиҳати хариди давлатӣ бо роҳи дар воситаҳои дастраси умумии аҳбори оммаи миллӣ ва ё байналмилалӣ ва Бюллетени хариди давлатӣ чоп намудани даъватнома ҷиҳати иштирок дар озмуни харид изҳор менамояд. Ҳамин тавр ташкилоти харидор барои бастани аҳд ҷиҳати анҷом додани хариди давлатӣ офертаи худро дар шакли ирсол намудани «даъватнома ҷиҳати иштирок дар

озмуни харид» ифода менамояд. Даъватнома чихати иштирок дар озмуни харид дар воситаҳои дастраси умумии ахбори оммаи миллӣ ва ё байналмилалӣ ва Бюллетени хариди давлатӣ чоп карда мешаванд.

Дар робита ба хариidi электронни давлатӣ бошад ташкилоти харидор офертаи худ – даъватнома чиҳати иштирок дар озмунни харидро дар Портали ягонаи хариidi давлатӣ ба табъ мерасонад (ниг. ба расми 2).

Барои таҳия намудани эълон – даъватнома ҷиҳати иштирок дар озмуни ҳарид лозим аст, ки ба бахши «Утоқи корӣ (Рабочий кабинет)» гузашт ва банди «Таҳияи эълон (Создать объявление)»-ро интихоб намуд (ниг. ба расми 3).

Баъдан шакли таҳия намудани лоиҳаи эълон (создание проекта объявления) –

даъватнома ҷиҳати иштирок дар озмуни харид кушода мешавад (ниг. ба расми 4).

Расми 4.

Бояд дар назар дошт, ки даъватнома ҷиҳати иштирок дар озмуни харид ҳадди ақал бояд дори маълумоти зерин бошад: 1) ном ва суроғай ташкилоти харидор; 2) хусусият, миқдори мол ва маҳалли расонидани он, хусусият ва маҳалли коре, ки бояд ичро гардад ё хусусияти хизматрасонӣ ва маҳалле, ки дар он хизматрасонӣ амалий мегардад; 3) муҳлатҳои матлуб ё талабшавандай молрасонӣ, анҷоми кор ё хизматрасонӣ; 4) маълумоти таҳассусие, ки молрасонҳо (пудратчиён) бояд ба он мувоғиқ бошанд; 5) муҳлат, маҳал ва усули ба даст овардани ҳуҷҷатҳои тендерӣ; 6) ҳаҷми пардоҳт барои

фароҳам овардани ҳуҷҷати тендерӣ (агар он муқаррар карда шуда бошад); 7) маҳал ва муҳлати ниҳоии пешниҳоди дарҳости тендерӣ. Пас аз пур кардани ҳамаи ҳошияҳо ва пахш кардани тугмаи «Идома (Далее)» система ба таври худкор эълонро дар мақоми «Лоиҳа» дар бахши «Утоқи корӣ» – «Эълонҳои ман (ташкilotchi)» захира менамояд.

Байд аз оне ки эълон – даъватнома ҷиҳати иштирок дар озмуни харид дар Портали ягонаи хариди давлатӣ таҳия мегардад, низоми худкори портал имконият медиҳад, ки шакли эълон пешакӣ аз назар гузаронида шавад.

Расми 5.

Саҳифаи «Азназаргузоронии пешакии эълон» маълумоти умумиро дар бораи хариди давлатӣ ва маълумот дар бораи ташкилоти харидорро дар бар мегирад (ниг. ба расми 5).

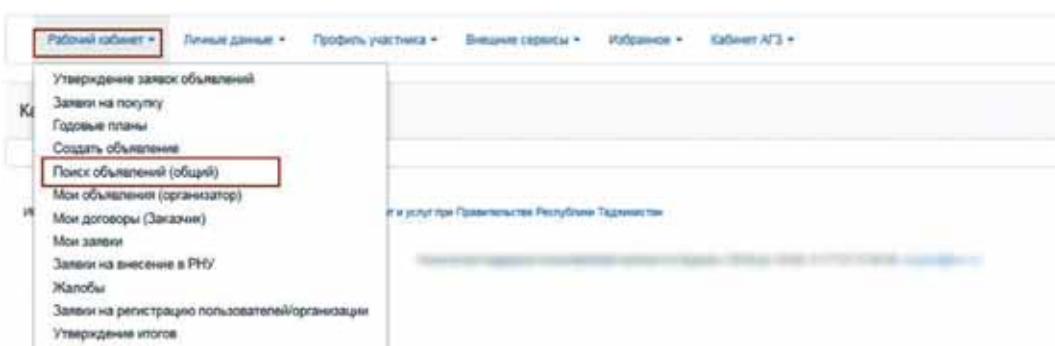
Барои он ки эълон – даъватнома ҷиҳати иштирок дар озмуни харид дар Портали

ягонаи хариди давлатӣ ба тасвиб расонида шавад, эълони мазкур аввал бояд аз ҷониби Агентии хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шавад. Барои анҷом додани амали мазкур тугмаи «Ирсол барои

тасдик аз чониби АХД (Отправить на утверждение АГЗ)»-ро бояд пахш намуд (ниг. ба расми 7).

Барои ирсол намудани аксент ҳангоми анҷом додани хариди давлатӣ тавассути Портали ягонаи хариди давлатӣ Молрасонро зарур аст, ки даъватнома ҷиҳати иштирок дар озму-

ни хариди лозимиро ҷустуҷӯ намояд. Барои ин Молрасонро лозим меояд, ки дар саҳифаи асосии утоқи шаҳсӣ ба баҳши «Утоқи корӣ (Рабочий кабинет)» гузарад ва баҳши «Ҷустуҷӯи эълонҳо (Поиск объявлений)»-ро интихоб намояд (ниг. ба расми 6).

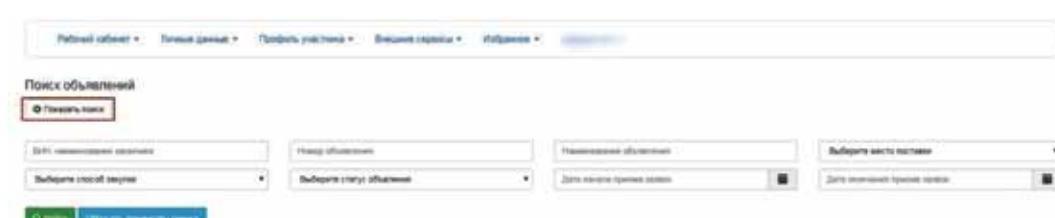

Расми 6.

Дар экран саҳифаи эълонҳо – даъватномаҳо ҷиҳати иштирок дар озмуни харид нишон дода мешавад. Дар саҳифаи мазкур ҷустуҷӯи хариди лозимиро ба воситаи маҷмӯи соғкунақҳо (фильтрҳо) анҷом додан мумкин аст, барои ин тугмаи «Нишон додани ҷустуҷӯ (Показать поиск)»-ро пахш намудан лозим аст. Нишон додани як ё якчанд меъёри ҷустуҷӯ кифоя аст ва тугмаи «Ҷустуҷӯ (Поиск)»-ро пахш намудан

лозим аст. Дар сурате ба миён омадани зарурияти тағйир додани меъёрҳои ҷустуҷӯ, бояд тугмаи «Партофтани меъёрҳои ҷустуҷӯ (Сбросить параметры поиска)»-ро пахш намуд (ниг. ба расми 7).

Пас аз пахш намудани тугмаи «Ҷустуҷӯ (Поиск)» натиҷаи он нишон дода мешавад (ниг. ба расми 8).

Расми 7.

Эълон - даъватнома ҷиҳати иштирок дар озмуни харид маълумотҳоро оиди муҳлати хариди давлатӣ, номгӯй, рақами эълон, санаи интишор, маълумотҳои умумӣ, муҳлати

амалнамоии дарҳост, инчунин маълумотҳо оиди шартҳои таҳвил дар баҳши «Лотҳо»-ро дар бар мегирад (ниг. ба расми 8).

Результаты поиска								
№	Организатор	Название объявления	Способ закупки	Вид предмета закупки	Дата начала приема заявок	Дата окончания приема заявок	Кол-во лотов	Статус
391544-2	[REDACTED]	Торги с озг_товар Торги с озг_товар	Торги с ограниченным участием	Товар	2017-10-18 14:38:05	2017-10-19 14:44:54	2	Опубликовано (прием заявок)

Расми 8.

Дар охир бояд гуфт, ки дар соли 2015 хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ тавассути низоми хариди электронӣ 148 озмун ба маблағи 21 736 089 сомонӣ баргузор гардида, ба маблағи 20 154 619 сомонӣ тавсияҳо барои бастани қарордод пешниҳод карда шудаанд. Дар натиҷа ба маблағи 1 581 470 сомонӣ сарфа ба даст оварда шуда, меъёри фоизи сарфа аз ҳаҷми маблағҳои барои харид пешниҳодшуда 7,28 фоизро ташкил дод [3]. Дар робита ба ин бояд қайд намуд, ки ҷиҳати иҷрои банди 22 қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи натиҷаҳои рушди иҷтимоиу иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2016 ва вазифаҳо барои соли 2017» аз 30 декабря соли 2016, барои «ташкilotҳои харidori соҳibixtisos» озмунҳо дар Портали ягонаи хариди давлатӣ тавассути низоми хариди электронӣ аз рӯи 611 дарҳост ба маблағи 569 358 029 сомонӣ баргузор гардида, ба маблағи 531 094 723 сомонӣ тавсияҳо барои бастани қарордод пешниҳод карда шудаанд. Дар натиҷа, ба маблағи 38 263 306 сомонӣ сарфа ба даст оварда шуда, меъёри фоизии сарфа аз ҳаҷми маблағҳои барои харidori соҳibixtisos» дар озмунҳои анъанавӣ, ки худашон мустақилона баргузор менамуданд, ба маротибҳо камтар буда, баъди ҷалб шудан ба портали мазкур аз нимсолаи дуюми соли 2016 меъёри фоизии сарфа тамоюли афзоиш дорад. То марҳилаи баргузор намудани озмунҳои хариidi давлатӣ тиқи низоми электронӣ, сарфai миёнаи маблағҳои «ташkilotҳои хaridori соҳibixtisos» аз рӯи озмунҳои аnъanavӣ (дар асоси ҳисоботҳои онҳо, ки дар Портали ягонаи хариidi давлатӣ фаъолият намуданд) 1,94 фоизро ташкил менамуд. Ҳоло бошад, меъёри фоизии сарфai «ташkilotҳои хaridori соҳibixtisos» тавассути Портали ягонаи хариidi давлатӣ 6,72 фоизро ташкил дода, нисбат ба харidҳои аnъanavӣ ба 4,78 банди фоизӣ афзудааст [4].

Дар соли 2015 дар низоми худкори харidи электронии давлатӣ, барои иштирок дар расмиёти харidи электронӣ 85 молрасон ба қайд гирифта шудаанд [3]. Дар соли 2017 бошад, дар натиҷаи андешидани ҷороҳои зарурӣ баҳри вусъат ёфтани фарогирии харidҳо бо низоми харidи электронӣ, миқдори молрасонон ва молистехсолкунандагони дар Портали ягонаи

хариidi давлатӣ бақайдгирифташуда аз 413 адад ба ҳолати аввали соли 2017 то 1077 адад ба ҳолати 31 декабря соли 2017 расонида шуд, яъне миқдори иштирокчиёни эҳтимолии озмунҳои электронӣ ба андозаи 260 фоиз меафзояд. Ҳатто барои бақайдгирий ва фаъолият дар Портал ширкатҳои ҳориҷӣ муроҷиат намуда, 15 ширкат аз Федератсия Россия, ҷумҳуриҳои Қазоқистон ва Қирғизистон, Ҷумҳурии Мардумии Чин, Аморати Муттҳидаи Араб, Британияи Кабир ва ИМА ба қайд гирифта шудаанд [4].

Рӯйхати адабиёт:

1. Илюшина М.Н., Чельшев М.Ю., Ситдикова Р.И. Коммерческое право: Учебное пособие; Практикум; Учебная программа.– М., 2002.– 344 с.
2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Мачлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Манбаи электронӣ: <http://president.tj/node/1084> (санаси муроҷиат 20.06.2019).
3. Ҳисобот оид ба фаъолияти Агентии хариidi давлатии мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2015 // Манбаи электронӣ: <http://test.zakupki.gov.tj/tj/clauses/otchet-za-2012-god/> (санаси муроҷиат 20.06.2019).
4. Ҳисобот оид ба ҷамъбасти натиҷаҳои фаъолияти Агентии хариidi давлатии мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2017. Манбаи электронӣ: [// http://test.zakupki.gov.tj/tj/clauses/otchet-za-2017-god/](http://test.zakupki.gov.tj/tj/clauses/otchet-za-2017-god/) (санаси муроҷиат 20.06.2019).
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хariidi давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ» аз 3 марта соли 2006 (Ахбори Мачлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2006. №3. Мод. 158; 2012. №4. Мод. 265.).
6. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотио коммуникатсионӣ барои рушди Тоҷикистон» аз 5 ноября соли 2003, №1174 тасдиқ карда шудааст // Маҳзани марказонидашудаи иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Адлия. Версияи 7.00.
7. Барномаи хariidi электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013–2015. Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 декабря соли 2012, №769 тасдиқ шудааст // Маҳзани марказонидашудаи иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Адлия. Версияи 7.00.

Аннотация

Доир ба тартиби бастани аҳдҳои электронӣ барои анҷом додани ҳариди давлатӣ

Дар мақола доир ба тартиби бастани аҳдҳои электронӣ барои анҷом додани ҳариди давлатӣ тадқиқот гузаронида шудааст. Дар робита ба ин муаллиф тартиби анҷом додани ҳариди электронии давлатиро дар Портали ягонаи ҳариди давлатӣ – сомонаи расмии Агентии ҳариди давлатии мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор додааст.

Annotation

To the issue of the procedure for concluding electronic transactions for public procurement

В статье исследуется порядок заключения электронных сделок для совершения государственных закупок. В связи с этим автор проанализировал процедуру совершения государственных электронных закупок на Портале государственных закупок – официальном сайте Агентства по государственным закупкам товаров, работ и услуг при Правительстве Республики Таджикистан.

Annotation

On the issue of the procedure for concluding electronic transactions for public procurement

The article investigates the procedure for the conclusion of electronic transactions to commit public procurement. In this regard, the author reviewed the procedure for conducting government e-procurement in the Government procurement Portal - the official website of the Agency for public procurement of goods, work and services under the Government of the Republic of Tajikistan.

Азиззода Икромиддин Музаффар,
сармутахассиси Раёсати ҳуқуқи Дастигоҳи
иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ ИМЗОИ ЭЛЕКТРОНИИ РАҶАМӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Калидвожаҳо: имзои электронӣ, технологияҳои иттилоотӣ, интернет, ҳуҷҷатҳои электронӣ, сертификати калиди имзо.

Ключевые слова: электронная подпись, информационные технологии, интернет, электронные документы, сертификат ключа подписи.

Keywords: information technology, Internet, electronic documents, certificate of signature key.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ташакулёбии пурраи гардиши ҳуҷҷатии электронӣ аз дигар давлатҳо фарқкунанда бошад ҳам, айни замон он дар давраи рушд қарор дорад. Агар дар ҷумҳурии мо, ин ҷараён дар солҳои наздик пайдо шуда бошад, пас дар давлатҳои хориҷӣ бастани шартнома дар асоси ивази иттилоот бе истифода бурдани коғаз ҳанӯз дар ибтидои солҳои 70-уми асри 20 васеъ паҳн шуда буд. Бо пайдоиши шабакаҳои компьютерӣ, аз он ҷумла Интернет, рушди гардиши ҳуҷҷатии электронӣ на танҳо миқдоран, балки сифатан афзуд.

Танзими ҳуқуқии татбиқи имзои электронии раҷамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон [1] ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи имзои электронии раҷамӣ аз 27 июля соли 2007 [2] ба танзим дароварда мешавад.

Ҳанӯз то ба кувваи қонунӣ даромадани ин қонун истилоҳи «имзои электронии раҷамӣ» дар чандин санадҳои меъёри ҳуқуқӣ истифода мешуд, аммо танҳо ин қонун асосҳои ҳуқуқии маҷмӯиро барои васеъ истифода бурдани он дар фаъолияти соҳибкорӣ ва рушди тиҷорати электронӣ дар давлати мо мусоидат кард.

Таъиноти қонун на танҳо моҳияти ҷорӣ намудани фаъолияти тиҷоратиро осон мекунад, балки барои сифатан рушди технологияҳои иттилоотӣ ва давраи нави таъсирӣ мутақобилаи шаҳрвандон ва мақомотҳои давлатӣ шароит ба вучуд меорад.

Таъиноти асосии имзои электронии раҷамӣ дар он аст, ки ҳақиҷати иттилооте, ки дар

ҳуҷҷати электронӣ ҷой дорад, кафолат дода шавад, инчунин додани имконияти ба ҳама гуна тарафи сеом (шарикони аҳд) исбот кардани он, ки ҳуҷҷати электронӣ маҳз аз ҷониби фиристонанда ё бо супориши ў ва маҳз дар ҳамон навъе, ки он пешниҳод карда шудааст, имзо карда шуда бошад.

Тавре дар худи Қонун гуфта мешавад, максади он таъмини шароитҳои ҳуқуқии истифода бурдани имзои электронии раҷамӣ дар ҳуҷҷатҳои электронӣ, ки ҳангоми риояи он имзои электронии раҷамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ баробар аст ба имзои дастие, ки дар ҳуҷҷат ё дар коғаз имзо карда шудааст.

Амали қонуни мазкур бо муносибатҳое, ки ҳангоми анҷом додани аҳҷои граждани-ҳуқуқӣ ва дигар ҳолатҳое, ки дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вучуд меоянд, паҳн мешавад, аммо амали он ба муносибатҳое, ки ҳангоми истифода бурдани дигар имзои монанд бо имзои дастии худ паҳн намешаванд.

Дар маҷмӯъ моҳияти қонун дар асоси қисми 2 моддаи 185 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон [3] асос меёбанд, муқаррар мекунанд, ки ҳангоми бастани аҳд истифодаи акси айни имзо бо ёрии воситаҳои нусхабардории механикӣ ё воситаи дигар, имзои электронию раҷамӣ ё шакли дигари имзои шахсӣ дар ҳолатҳо ва мувоғиҳи тартиби пешбининамудаи қонун ё созишномаи тарафҳо роҳ дода мешавад.

Ҳамзамон, мутобики моддаи мазкури Кодекси гражданий аҳд дар шакли хаттӣ бояд бо роҳи тартиб додани ҳуҷҷатҳое, ки мазмуни онро

ифода мекунад, анчом дода шавад ва бояд аз чониби шахсе (шахсоне), ки ахдро мебанданд, имзо карда шавад. Файр аз ин, мутобики Конуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бараи имзои электронии рақамӣ» кифоя аст танҳо тасдик кардани ҳакиқати имзои электронии рақамӣ (мутобики калиди пӯшида ва кушода) барои он, ки ахдҳо аз ҷиҳати ҳуқуқӣ ҳатмӣ эътироф карда шаванд. Се истилоҳи ишорашуда дар доираи қонун бо чунин тарз кушода мешаванд:

Тасдиқи аслӣ будани имзои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ – натиҷаи мусбии санчиш бо воситаи даҳлдори сертификатсияшудаи имзои электронии рақамӣ, бо истифодаи сертификати калиди имзо оид ба тааллук доштани имзои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ ба соҳиби сертификати калиди имзо ва мавҷуд набудани таҳриф дар ҳамин ҳуҷҷати электронии бо имзои электронии рақамӣ имзошуда.

Калиди кушодаи имзои электронии рақамӣ – пайдарҳамии рамзҳои имзои электронии рақамӣ, ки ба ҳар шаҳс дастрас аст ва барои тасдик кардани айнияти имзои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ таъин гардидаст.

Аз мазмуни гуфтаҳои боло чунин бармеяд, ки аҳде, ки аз чониби шахси файраваколатдор бо истифода бурдани имзои электронии шахси дигар баста шудааст, барои хисоби чунин имзо ҳатмӣ мебошанд.

Мутобики қонунгузории Чумхурии Тоҷикистон – имзои электронии рақамӣ – реквизити ҳуҷҷати электронӣ, ки барои аз соҳтакори ҳифз намудани ҳуҷҷати электронӣ пешбинӣ шуда, дар натиҷаи дигаргунсозии криптографии иттилоот бо истифодаи калиди пӯшидаи имзои электронии рақамӣ ба даст омадааст ва имконият медиҳад, ки имзои соҳиби сертификати калиди имзо ҳаммонанд карда шуда, мавҷуд набудани иттилооти таҳрифшуда дар ҳуҷҷати электронӣ муайян гардад. [4]

Сертификати калиди имзо – ҳуҷҷат дар ҳомили қоғазӣ ё ҳуҷҷати электронӣ бо имзои электронии рақамии пӯшидаи шахси ваколатдори маркази тасдиқкунанда, ки дар таркиби ҳуд дорои калиди кушодаи имзои электронии рақамӣ мебошад ва он аз чониби маркази тасдиқкунанда ба иштирокчии системаи иттилооти ҷиҳати тасдиқи аслӣ будани имзои электронии рақамӣ ва ҳаммонандсозии сертификатаи калиди имзо дода мешавад.

Қобили зикр аст, ки мафҳумҳои дар боло зикршуда мафҳумҳои ягонаи имзои электро-

нии рақамӣ дар қонунгузории Чумхурии Тоҷикистон намебошанд. Ғайр аз ин мафҳумҳо дигар мафумҳо дар қонунгузорӣ низ вуҷуд доранд. Масалан:

– ҳуҷҷати электронӣ – ҳуҷҷате, ки дар он иттилоот дар шакли электронии рақамӣ пешниҳод гардидааст;

– ҳомили мошинӣ – диски магнитӣ, лентай магнитӣ, диски лазерӣ ва дигар ҳомилони моддие, ки барои сабт ва нигоҳдошти иттилоот бо қӯмаки техникаи электронии ҳисоббарор истифода бурда мешаванд;

– воситаҳои имзои электронии рақамӣ – воситаҳои дастгоҳӣ ва (ё) барномавӣ, ки татбиқи яке аз функцияҳои зайлро таъмин менамояд, таъсиси имзои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ бо истифодаи калиди пӯшидаи имзои электронии рақамӣ, тасдиқи аслӣ будани имзои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ бо истифодаи калиди кушодаи имзои электронии рақамӣ, таъсиси калидҳои пӯшида ва кушодаи имзоҳои электронии рақамӣ;

– сертификати воситаҳои имзои электронии рақамӣ – ҳуҷҷат дар ҳомили қоғазӣ, ки мувоғики қоидҳои сертификатонӣ ҷиҳати ба талаботи муқарраргардида мутобик будани воситаҳои имзои электронии рақамӣ дода шудааст ва дигар мафҳумҳое, ки дар Қонун истифода мешаванд.

Мафҳуми дар боло зикршудаи имзои электронии рақамӣ мафҳуми ягонаи имзои электронии рақамӣ набуда, дар илми ҳуқуқ мафҳумҳои гуногуни имзои электронии рақамӣ дода шудааст. Аз ҷумла:

1. Имзои электронии рақамӣ – намуди имзои дастии ҳуди воситаи ҳифзи иттилоот мебошад, ки имконияти назорати пурра ва тасдиқи аслӣ будани ҳуҷҷатҳои электрониро таъмин мекунад. Имзои электронии рақамӣ имконият медиҳад, ки мансубияти онро ба соҳиби бақайдгирифташуда тасдиқ кунад ва қисми ҷудонашавандай имзои ҳуҷҷати электронӣ мебошад, (пакети ҳуҷҷатҳои электронӣ).

2. Имзои электронии рақамӣ – намуди имзои дастии ҳуди воситаи ҳифзи иттилоот мебошад, ки ҳангоми ивази ҳуҷҷати электронӣ байни бонкҳои Чумхурии Тоҷикистон ва муштариёни он истифода бурда мешавад ва имконияти назорати пурра ва тасдиқи аслӣ будани ҳуҷҷатҳои электрониро таъмин менамояд. Имзои электронии рақамӣ имконият медиҳад, ки тааллукияти онро ба соҳиби бақайдгирифташуда тасдиқ кард.

3. Имзои электронии рақамӣ – рамзи пайдарпайие, ки дар натиҷаи азnavташкилшаваи криптографии иттилооти баромадашуда гирифта шудааст, ки имконият медиҳад пурва тағайирнаёбии ин иттилоот, инчунин муаллифии онро тасдиқ кард [5].

Тавре дар боло зикр шуд, дар қонунгузории давлатҳои хориҷӣ низ муайянкуниҳои гуногуни имзои электронии рақамӣ вуҷуд дорад ва тафовутҳои қонунгузорӣ бо инҳо маҳдуд намешавад. Масалан, шаҳс, ки имзои электронии рақамӣ дорад дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон «соҳиби сертификати калиди имзо» номида мешавад.

Мутобики қонун соҳиби имзо метавонад танҳо шаҳси воқеӣ бошад. Чунин нуқтаи назар ҳатто дар қонунгузориҳои давлатҳои хориҷӣ қабул шудааст. Воқеан, ҳам дар ҳолати имзои дасти худӣ, шаҳси воқеӣ метавонад аз номи шаҳси ҳуқуқӣ амал кунад, аммо барои чунин ваколат ҳатман бояд дар сертификати калиди имзо қайд карда шавад.

Дар қонунгузории дигар давлатҳо, масалан Иёлоти Муттаҳидаи Амрико тааллук доштани имзои электронӣ на танҳо ба шаҳсони воқеӣ, балки ба шаҳсони ҳуқуқӣ низ иҷозад дода шудааст. [6]

Мутобики қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон имзои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ бо имзои дастии худӣ баробар аст дар ҳуҷҷат дар соҳиби коғаз ҳангоми дар як вақт риоя кардани шартҳои зерин:

– сертификати калиди имзо ба ин имзои электронии рақамӣ тааллук дорад, қувваи ҳудро гум накардааст дар лаҳзаи санҷиш ё дар лаҳзаи имзои ҳуҷҷати электронӣ ҳангоми мавҷуд будани исботе, ки лаҳзаи имзогузориро муайян мекунад;

– аслӣ будани имзои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ тасдиқ карда шудааст;

– имзои электронии рақамӣ мутобики маълумотхое, ки дар сертификати калиди имзо қайд шудаанд, истифда бурда шавад.

Бояд қайд намуд, ки нақши маҳсусро дар қонунӣ кор кардани системаи имзои электронии рақамӣ Маркази тасдиқунанда (шаҳодатномадиҳанда) мебозад.

Фаъолияти Маркази тасдиқунанда дар он ифода мейбад, ки он:

– сертификати калиди имзоро тайёр мекунад;

– калидҳои имзои электронии рақамиро бо дарҳости иштирокчиёни системаи иттилоотӣ бо

кафолати маҳфӣ нигоҳ доштани калиди пӯшидаи имзои электронии рақамӣ тайёр мекунад;

– амали сертификатҳои калиди имзоро манъ ва аз нав барқарор мекунад, инчунин онҳоро бекор мекунад;

– реестри сертификатҳои калиди имзоҳоро пеш мебарад, мубрамият ва имконияти дасрасии озоди ба он иштирокчиёни системаи иттилоотиро таъмин мекунад;

– беҳамто будани калидҳои кушодай имзои электронии рақамиро дар феҳристи сертификатҳои калидҳои имзоҳо ва бойгонии Маркази тасдиқунанда месанҷад;

– сертификатҳои калиди имзоҳоро дар шакли ҳуҷҷатҳо ба соҳибони когаз ё дар шакли ҳуҷҷатҳои электронӣ бо иттилоот оиди амалҳои онҳо медиҳад;

– метавонад бо иштирокчиёни системаи иттилоотӣ дигар хизматрасониҳое, ки бо истифода бурдани имзои электронии рақамӣ алоқаманданд, пешниҳод намояд [7].

Ҳамин тавр, дар шароити муосири технологияҳои иттилоотӣ нақши давлат дар механизми нигоҳдошти сифатноку самараноки танзими ҳуқуқии имзои электронӣ ва ҳамчунин таҳқиқу инкишофи технологияҳои иттилоотӣ бузург мебошад.

Рӯйхати адабиёт:

1. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.1999, №6, мод.153, мод.154; с.2001, №7, мод.508; с.2002, №4, қ.1, мод.170; с.2005, №3, мод.125; с.2006, №4, мод.193; с.2007, №5, мод.356; с.2010, №3, мод.156; №12, қ.1, мод.802; с.2012, №7, мод.700, №12, қ.1, мод.1021; с.2013, №7, мод.504; с.2015, №3, мод.200; Қонуни ҶТ аз 23.07.2016 с., №1334.

2. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2007, №6, моддаи 532; №7, мод.682, мод.560; с.2011, №3, мод.166.

3. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.1999, №6, мод.153, мод.154; с.2001, №7, мод.508; с.2002, №4, қ.1, мод. 170; с.2005, №3, мод.125; с.2006, №4, мод.193; с.2007, №5, мод.356; с.2010, №3, мод.156; №12, қ.1, мод.802; с.2012, №7, мод.700, №12, қ.1, мод.1021; с.2013, №7, мод.504; с.2015, №3, мод.200; Қонуни ҶТ аз 23.07.2016 с., №1334.

4. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2007, №6, моддаи 532; №7, мод.682, мод.560; с.2011, №3, мод.166, моддаи 2.

5. Пазизин С.В. От цифровой подписи через электронную цифровую подпись к

- простой «не подписи» // BIS J.– Информационная безопасность банков, 2012.– №1.– С. 54.
6. Попов В.О. Проблемы построения и функционирования больших систем защиты информации // Системы высокой доступности, 2011.– Т.7.– №2.– С.6.
7. Туркин Р. Электронная подпись: опыт комплексного изучения / Р. Туркин // Информационно-правовой портал Закон.ру: 2013.

Аннотация

Танзими хуқуқии имзои электронии рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур муаллиф имзои электронии рақамиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил намуда, намудҳои нави истифодабарии имзои электронии рақамиро пешниҳод намудааст. Ҳамзамон, муаллиф таҷрибаи истифодай имзои электронии рақамиро дар дигар давлатҳо нишон додааст.

Аннотация

Правовое регулирование электронной цифровой подписи в Республике Таджикистан

В данной статье автор исследует электронную цифровую подпись в Республике Таджикистан, предлагает новые виды использования электронной цифровой подписи. Одновременно, автор показывает практику использования электронной цифровой подписи в других странах.

Annotation

Legal regulation of electronic digital signature in the Republic of Tajikistan

In this article the author investigates electronic digital signature in the Republic of Tajikistan, offers new types of used electronic digital signature. At the same time, the author shows the practice of using electronic digital signature in other countries.

Абдуллозода Аҳтам Рустам,
унвончӯи кафедраи ҳуқуқи байналмилалии
факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи
миллии Тоҷикистон

БАЪЗЕ МАСъАЛАҲОИ ТАНОСУБИ ШАРТНОМАҲОИ КОНСЕССИОНӢ БО ШАРТНОМАҲОИ БА ҲАМ АЛОҚАМАНД

Калидвоҷсаҳо: шартномаи консессионӣ; конседент; ичора; қонунгузорӣ; консессияи тиҷоратӣ.

Ключевые слова: концессионный договор; концедент; аренда; законодательство; коммерческая концессия.

Keywords: concession agreement; concession; rent; legislation; commercial concession.

Ташаккули шаклҳои бозоргонии фаъолияти иқтисодӣ ва эълон гардиҳани истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон имкониятҳои васеъро барои ҷалби сармояи ҳусусӣ ба иқтисодиёти кишвар ва барқарор намудани ҳамкории байни давлат ва бахши ҳусусӣ, аз ҷумла тавассути бастани шартномаҳои консессионӣ фароҳам овард. Бо дарназардошти муҳимиёти масъала Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии мамлакат дар соли 2010 қайд намуданд, ки аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ мо бояд муҳити озодро фароҳам оварем, ки дар он ҳар як ҳоҳишманди ташкил намудани фаъолияти соҳибкорӣ тавонад аз ҳифз ва дастгирии давлат баҳраманд шавад. Ҳамчунин зикр гардид, ки рушди устувори соҳибкорӣ – кафили рушди боэъти моди иқтисодиёт ва паст кардани таъсири буҳрон гардида, ба зиёд шудани буҷет мусоидат меқунад. Инчунин, тавассути механизми ҳамкории байни бахшҳои давлатӣ ва ҳусусӣ метавон ҳиссаи воситаҳои буҷетро дар лоиҳаҳои сармоягузории инфрасохторӣ қоҳиш дод. Ин лоиҳаҳоро мебояд дар аксари ҳолатҳо ба лоиҳаҳои барқарорсозӣ табдил дод ва дар ин сурат метавон механизми консессияро истифода намуд [1].

Дар назарияи илмӣ ва таҷрибаи давлатҳо аксар вақт тафовутгузорӣ байни шартномаи консессионӣ ва дигар шартномаҳои монанд ба баҳсу мунозираҳои муҳталифи илмӣ оварда мерасонад. Новобаста аз ин дар аксар давлатҳо, ҳусусан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

шартномаи консессионӣ ва ҳам дигар намуди шартномаҳои монанд мавҷуданд, ки бо ҳам дар алоқамандӣ ва тафовут қарор доранд.

Қайд намудан лозим аст, ки дар илми ҳуқуқшиносӣ мухокима оид ба таносуби шартномаи консессионӣ бо дигар шартномаҳои монанд то ҳанӯз вучуд дорад. Аз ҷумла, дар робита ба табиити ҳуқуқии он қайд мешавад, ки шартномаи консессионӣ дорои ҳусусиятҳои ичора, лизинг, шартномаҳои соҳтмонӣ, идоракуни эътиимоднок ва як катор муомилоти дигари гражданию ҳуқуқиро дар бар мегирад [2]. Тахлилҳои муқоисавӣ-ҳуқуқӣ баъзе монандӣ ва фарқияти шартномаи консессиониро бо дигар амалиётҳои гражданию ҳуқуқии номбаршуда ошкор менамояд, аммо ҳусусияти ҳуқуқӣ ва моҳияти шартномаи консессионӣ аз мустақилияти ин таркиби шартномавӣ гувоҳӣ медиҳад.

Баъзе ҳуқуқшиносон аз нигоҳи назарияӣ ба муносибати мушобехи ичора ва консессия ишора намудаанд. Бухарин Н.И., барои мисол қайд менамояд, ки «Консессия аз рӯи моҳияти худ ҳамон ичора мебошад, аммо дар инҷо мо сармоядорони ичорагири сатҳи олиро дар назар дорем, ки қисми сармояи асосӣ, таҷҳизот, биноҳо ва гайраҳо ворид месозанд» [3].

Доҳии пролетариати ҷаҳон, «асосгузори» сиёсати нави иқтисодӣ (НЭП) ва сиёсати консессионӣ Ленин В.И. дар ҳусуси консессия ҳамчун «созишномаи ичора» қайд намудааст, ки «Сармоядор дар асоси шартнома дар давоми муҳлати муайян ичорагири қисми амволи давлатӣ шуда, соҳибмулк намешавад» [4].

Шретер В.Н. ақидаи дигар дошта, таъкид мекард, ки ичора ин муомилоти хусусӣ бо ҳарочот мебошад, дар ҳоле, ки консессия ба консессионер ҳуқуқҳои маҳсусро пешниҳод карда, аз тағиироти минбаъдаи қонунгузорӣ кафолат медиҳад. Моҳияти консессия – додани ҳуқуқи фаъолияти муайяни соҳибкорӣ, ичора бошад – истисмори амволи муайян мебошад.

Назарияи муносабатҳои ҳамшабехӣ ичора ва консессияро Котов В.В. дастигирӣ намуда, қайд менамояд, ки консессия шакли ичора мебошад ва наметавонад категорияи мустақили иқтисодӣ бошад. Муаллиф мағҳуми ичораро ҳамчун категорияи ибтидой нисбат ба консессия ҳисоб мекунад, вале бо вучуди ин қайд менамояд, ки аз рӯи нишонаҳо монанд буда, консессия ва ичора бо бা�ъзе намудҳо фарқият доранд [5].

Дроздов И.К. ба ҳулоса меояд, ки муносабат ба консессия ва ичора гуногун мебошад. Ў ба тарафдории назарияи худ се далели асосӣ меорад:

1) Тибқи шартномаи консессионӣ, консессионер вазифадор аст, на танҳо аз амволи консессионӣ истифода намояд, балки ҳолати онро сифатан беҳтар намояд ва беҳтар намудан бояд чунин бошад, ки амволи ба консессионер додашуда ҳосияти ашёи навро дошта бошад. Тибқи шартномаи ичора бошад, ба иҷорадеҳ пас аз гузаштани муҳлати шартнома баргардонидани ҳамон амвол дар назар аст, яъне амволе, ки дар раванди истифодабарӣ ҳусусиятҳои табиии ҳудро нигоҳ доштааст;

2) Истифодаи объекти шартномаи консессионӣ на танҳо ҳуқуқ, балки уҳдадории консессионерро дар назар дорад;

3) Ҳусусияти маҳсуси объекти шартномаи консессионӣ, аз ғайриимкон будани ситонидани чунин амвол ҳангоми ба амал омадани масъулияти шартномавӣ ё ғайришартномавии конседент, инчунин имконнапазирии додани минбаъдаи ҳуқуқи моликияти ба объекти консессионер ва имконнапазирии мавҷуд будани ҳуқуқи шахсони сеюм ба объекти шартномаи консессионӣ дар лаҳзаи гузаштани он ба консессионер иборат мебошад [2].

Ба ақидаи Варнавский В.Г. консессия дар аксари ҳолатҳо ичораро дар назар дорад, вале бо он маҳдуд намешавад, дорои таҳқиқоти умумӣ оид ба ҳусусияти ҳуқуқии шартномаҳои консессионӣ мебошад [6].

Дар адабиёти ҳуқуқӣ ақидае низ мавҷуд аст, ки мувофиқи он пурра монанд доностани

шартномаи консессионӣ ва шартномаи ичора нодуруст аст [7].

Мақсади бастани созишномаҳои консессиониро баррасӣ намуда, Нигматуллина Ж.Р. ба ҳулоса меояд, ки шартномаи ичора ҳамон вакт истифода мешавад, агар иҷорагир мувакқатан ба амвол ниёз дорад, ё наметавонад онро ҳаридорӣ намояд, дар ҳоле ки ба иҷорадеҳ ин амвол зарур нест, ё ў меҳоҳад барои ба даст овардани даромад онро барои истифодаи мувакқатӣ ба шахси дигар дихад. Шартномаи консессионӣ ба андешаи муаллиф ба хотири истифодаи самарано-ки моликияти давлатӣ, беҳтарсозии сифати мол, кор ва хизматрасонӣ ба истеъмолкунандагон, ташкил ва азнавсозии иншоот аз ҳисоби сармоя-гузори ҳусусӣ баста мешавад [8].

Ба назари мо, таҳлили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки бо вучуди шабехияти мушаҳҳас дар муносабатҳои консессия ва ичора фарқиятҳо вучуд доранд.

Якум, мақоми маҳсуси таркиби субъекти шартномаҳои консессионӣ. Мувофиқи моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи консессияҳо», ба сифати яке аз тарафҳои шартномаи консессионӣ ҳамеша давлат дар шахси мақоми давлатӣ, ки аз ҷониби Ҳукумат ваколат мешавад ва ё мақомоти ҳокимиyaти давлатӣ дар маҳалҳо, ки ба онҳо ҳуқуқи машғул шудан бо масъалаҳои консессия дода шудааст, баромад мекунанд.

Дуюм, дар муқоиса аз шартномаи ичора, ки мавзӯи онҳо объектҳои ҷамъияти ё ҳусусӣ мебошанд, тибқи шартномаи консессионӣ танҳо иншооти моликияти давлатӣ ба истифодаи мувакқатӣ дода мешаванд.

Сеюм, шартномаи консессионӣ танҳо бо роҳи гузаронидани озмун ва ё дар ҳолатҳои истисной тавассути гуфтушунидҳои мустақим ва бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баста мешаванд, дар ҳоле, ки шартномаи ичора бо тартиби умумӣ ба имзо мерасад.

Чорум, объекти моликияти давлатӣ, ки ба консессия дода мешавад бояд аз ҳуқуқи шахсони сеюм озод бошад, дар ҳоле, ки додани молу мулк ба ичора, асос барои қатъ ё тағиیر додани ҳуқуқи шахсони сеюм нисбат ба он шуда наметавонад.

Панҷум, тибқи қонунгузории гражданий имконияти гузариши молу мулки ба кироя гирифташуда ба моликияти иҷорагир пас аз гузаштани муҳлат ё пеш аз анҷоми мӯҳлати он бо шарти пардоҳти нарҳи воқеии ҳариди молу мулк аз ҷониби иҷорагир тибқи шартнома

иҷозат дода мешавад. Бо вучуди ин, моҳияти шартномаи консессионӣ ба консессионер ба ҳеч ваҷҳ ҳуқуқи ба даст овардани иншооти консессиониро иҷозат намедиҳад.

Шашум, ҳусусияти асосии шартномаи консессионӣ дар он ифода гардидааст, ки иншооти аз ҳисоби консессионер дар давоми фаъолияти консессионӣ соҳташууда, дар оянда ба моликияти конседент мегузарад, дар ҳоле ки тибки қонунгузории амалкунанда баъзе беҳбудиҳои моликияти корфармо, молу мулки ў маҳсуб меёбад, агар дар шартнома тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад.

Аз ин бармеояд, ки новобаста ба баъзе монандиҳо, vale ғафуутҳои ҷиддӣ имкон даст намедиҳад, ки шартномаҳои консессиониро ҳамчун намуди шартномаи ичора баррасӣ намоем.

Инчунин дар илми ҳуқуқшиносӣ оид ба ҳамшабеҳ будани шартномаи консессионӣ бо шартномаи консессияни тиҷоратӣ фикру андешаҳо вучуд доранд. Ба ақидаи олимон, ки тибки он дар фаъолияти консессионӣ мачмӯи ҳуқуқҳои истисноӣ ба вучуд меояд [9] дорои таваҷҷӯҳи маҳсус мебошад.

Бо вучуди монандии шартномаи консессионӣ ва шартномаи консессияни тиҷоратӣ танҳо умумияти истилоҳотии онҳо зарур дониста намешавад. Бояд қайд кард, ки ягона тавзехоҳе, ки ин мағҳумҳоро ба ҳам мепайвандад қалимаи лотинии «консессия» мебошад, ки дар номи ин шартномаҳо омадааст [10].

Аз тарафи муҳаққиқони ватани ҳамчунин қайд карда шудааст, ки шартномаи консессияни тиҷоратӣ аз шартномаи консессионӣ бо он фарқ мекунад, ки объекти шартномаи консессияни тиҷоратӣ дорои ҳуқуқ ба номи фирмавӣ ва (ё) аломати тиҷоратӣ ва иттилооти тиҷоратии маҳфузшаванда мебошад, дар ҳоле, ки тибки шартномаи консессионӣ объекти муносабатҳои ҳуқуқӣ қитъаҳои замин, қанданиҳои ғоиданоки табиӣ ва дигар захираҳо ба моликият шуда метавонанд. Шартномаи консессияни тиҷоратӣ аз шартномаи консессионӣ инчунин бо таркиби субъекти худ фарқ мекунад. Дар шартномаи консессионӣ ба сифати яке аз тарафҳо шахсони ҷамъиятӣ-ҳуқуқӣ баромад мекунад [11].

Дар воқеъ, тибки шартномаи консессияни тиҷоратӣ ба истифодабаранда мачмӯи ҳуқуқҳои истисноӣ, аз ҷумла ҳуқуқ ба номи фирмавӣ ва (ё) аломати тиҷоратии соҳибмулӯқӣ ба иттилооти тиҷоратии маҳфузшаванда, инчунин дигар ҳуқуқҳои истисноӣ ба объектҳо,

ки дар шартнома пешбининамуда – тамғаи молҳо, хизматрасонӣ ва ғайра (моддаи 958 қисми дувуми Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон) дода мешавад.

Дар фаъолияти консессионӣ, консессионер ҳуқуқи маҳсуси истисноиро ба даст меорад. Ҳусусан, дар доираи фаъолияти муайяни тибки шартнома мукарраргардида ҳамин гуна фаъолияти соҳибмулӯқ аслии ҳуқуқҳои истисноӣ, яъне конседент ва дигар шахсони сеюм иҷозат дода намешавад. Сарчашмаи ҳуқуқҳои истисноие, ки ба консессионер дода мешавад, на мақоми конседент ҳамчун соҳиби моликияти консессионӣ, балки ҳуқуқи конседент ҳамчун мақоми ҳокимияти ҷамъиятӣ баромад мекунад [12].

Таҳлили муқоисавию ҳуқуқии шартномаҳои баррасишаванда нишон дод, ки далели фарқият байни онҳо аз рӯи усули бастани шартнома, таркиби субъект, тартиби гузариши ҳуқуқ ба шахсони сеюм ва ғайра имконпазир аст. Тибки қонунгузории гражданий, шартномаи консессияни тиҷоратӣ байни ташкилотҳои тиҷоратӣ ва шаҳрвандоне баста мешаванд, ки дорои мақоми соҳибкори инфиродӣ мебошанд ва бе гузаронидани озмун баста мешаванд. Ҳамзамон, ҳамчун яке аз тарафҳои шартномаи консессионӣ ҳамеша шахсони ҳуқуқӣ баромад мекунанд. Ҳусусан тибки шартномаи консессияни тиҷоратӣ ба истифодабаранда имконият дода мешавад, ки дар асоси зерконсессия ба шахсони дигар истифодаи мачмӯи ҳуқуқҳои истисноии худ ё қисми онро дихад.

Таҳлили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки фаъолияти оид ба беҳтар намудан ва таҷдиди объектҳои шартномаи консессионӣ ба номгӯи уҳдадориҳои консессионер доҳил намешаванд. Бо дарназардошти ин ва тибки амалияи ҷаҳонии бастани шартномаҳои консессионӣ, инчунин ҷавҳари асосии ҳамкории консессионии давлат ва баҳши ҳусусӣ, пешниҳод менамоем, ки ин проблемаҳо дар қонунгузорӣ бартараф карда шаванд.

Дар сурати ба номгӯй ворид намудани уҳдадориҳои фаъолияти консессионер оид ба тақмил ва азnavsозии объекти консессионӣ, он шарти муҳим маҳсуб меёбад, ки конседент ба-рои довталабони консессия муқаррар мекунад, дар ҳоле ки чунин фаъолият, аниктараш ичрои корҳо дар асоси шартномаи пудрат, ҳамчун мақсади асосии шартномаи мазкур ба шумор меравад.

Жданухин Д.Ю. қайд мекунад, ки таркиби ҳуқуқии созишномаи консессионӣ бештар ба

шартномаи пудрат монанд аст, аммо фарқият аз пудрати муқаррарӣ дар он аст, ки дар давоми амали созишномаи консессионӣ, консессионер имконият пайдо мекунад, ки иншооти дахлдорро ихтиёрдорӣ ва истифода бурда, аз он даромад гирад [13].

Дар ҳолатҳои монанди шартномаи консессионӣ ва шартномаи пудрат тавакқуф намуда, бояд зикр кард, ки аз рӯи шакли классикии шартномаи консессионӣ ва шартномаи пудрат, пудратчӣ ба монанди консессионер уҳдадор аст, ки кори муайянро бо минбаъд супоридани натиҷаҳо ба моликияти давлатӣ иҷро намояд. Аломати дигари монандии шартномаҳои баррасиshawанда дар муайян карданни муҳлат ҳамчун шарти асосии шартнома, инчунин муайян намудани вазифаҳои назорати шахсони ҳуқуқӣ аз рафти иҷрои шартнома мебошад. Пас, дар асоси моддаи 765 қисми дувуми Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фармоишгари шартномаи пудрати соҳтмонӣ ҳуқуқи назорат бурданӣ раванд ва сифати кори иҷрошуда, риояи муҳлати татбиқи онҳо, сифати маводи аз тарафи пудратчӣ пешниҳодшаванда, инчунин истифодаи дурусти маводи фармоишгар аз тарафи пудратчӣ, бе даҳолат кардан ба фаъолияти иқтисодии пудратчӣ дода мешавад. Чунин вазифаҳои назоратӣ бе даҳолат кардан ба фаъолияти иқтисодии консессионер тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи консессияҳо» ба мақомати консессионӣ дода мешавад.

Бо вучуди ин, таҳлили муқоисавию ҳуқуқии шартномаҳои мазкур нишон медиҳад, ки дар танзими чунин масъалаҳо фарқиятҳо ба монанди додани ҳуқуқи моликият дар натиҷаи иҷрои кор, таркиби субъект, пардоҳт, мақсад, муҳлати ба имзо расонидан ва гайра мавҷуданд. Бинобар ин, дар шартномаи консессионӣ обьекти тибқи шартнома соҳтаshawанда фавран ба моликияти конседент намегузарад ва мутаносибан ба консессионер арзиши корҳои иҷрошуда аз ҷониби шахси ҳуқуқӣ пардоҳт карда намешавад.

Ҳангоми бастани шартномаи консессионӣ, консессионер ба истифодаи дарозмуҳлати обьекти молу мулки давлатӣ ва албатта ба пардоҳти ҳарочоти худ аз ҳисоби хизматрасонҳои гуногун тавассути обьекти консессионӣ умединад, во мукофотпулиро ба консессионер шахсони сеюм пардоҳт мекунанд, ки бо хизматрасонии консессионер ниёз доранд. Аз рӯи шартномаи пудрат бошад фармоишгар вазифадор аст кори иҷронамудаи пудратчиро қабул карда, арзиши онро пардозад.

Андешае низ вучуд дорад, ки тибқи он мақсади пудратчӣ дар гирифтани маблаг аз кори иҷронамудааш аст, дар ҳоле, ки ҳадафи консессионер истифодаи обьекти соҳташуда ва гирифтани даромад дар давоми мӯҳлати тӯлонӣ мебошад. Ҳусусияти фарқунандаи ин шартномаҳо инчунин таркиби субъективӣ мебошад, зоро яке аз тарафҳои шартномаи консессионӣ ҳамеша давлат дар шахсияти мақомати салоҳиятдори он баромад мекунад.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи консессияҳо» мӯҳлати ниҳоии бастани шартномаҳои консессионӣ нишон дода шудааст, ки мутаносибан 49 ва 99 солро вобаста ба ҳарочоти лоиха ташкил медиҳанд, ки дар ҳусуси дарозмуҳлат будани шакли ҳамкории давлат ва баҳши ҳусусӣ шаҳодат медиҳад. Шартномаи консессия дорои соҳтори мураккаб нисбат ба шартномаи пудрат мебошад ва усули бастани он низ фарқ мекунад, ки дар муносибати озмуни барои интиҳоби консессионер ба назар мерасад.

Бояд қайд кард, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи қонунгузорӣ, дар баробари консессияҳо, «созишнома дар бораи тақсимоти маҳсулот» танзими ҳуқуқии мустақилро дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи созишномаҳои тақсимоти маҳсулот» аз 5 марта соли 2007 ёфтаанд. Қонуни мазкур муносибати давлатро аз як тараф ва сармоягузорро аз тарафи дигар, дар натиҷаи амалӣ гардиданни сармоягузориҳои дохилио ҳориҷӣ барои иқтилоф ва истиҳроҷи қанданиҳои фоиданок дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи шартҳои созишнома дар бораи тақсимоти маҳсулоти истехсолшуда ба танзим медарорад.

Дар илми ҳуқуқшиносӣ масъалаҳои таносуби шартномаи консессионӣ ва созишнома дар бораи тақсимоти маҳсулот баҳснок бοқӣ мемонанд. Ҳамин тавр, баъзе олимон, аз қабили Сосна С.А., Клюкин Б.Д. ва Золоева Я.О. дар тадқиқотҳои илмии худ созишнома дар бораи тақсимоти маҳсулотро ба категорияи созишномаҳои консессионӣ доҳил мекунанд.

Муаллифони дигар, аз ҷумла Сокол П.В., Савинова О.Н. тарафдори мавқее мебошанд, ки мавзӯи созишнома дар бораи тақсимоти маҳсулот дар муқоиса аз шартномаи консессионӣ танҳо тавассути додани ҳуқуқи истиносии давлат ба истифодаи захираҳои маъдан маҳдуд мебошад, бинобар ин шартномаи консессионӣ маҳсуб намеёбад. Инчунин илова карда мешавад, ки гарчанде ин шартномаҳо дорои ҳу-

сусияти ҳуқуқии якхела мебошанд, онҳо аз рӯи нишонаҳои муҳим фарқ мекунанд ва аз ҷониби муаллифон ҳамчун шаклҳои шартномавӣ дониста шудаанд, ки навъи категорияи умумӣ – шартномаи сармоягузорӣ мебошанд [10].

Савелева В.М. чунин мешуморад, ки созишина дар бораи тақсимоти маҳсулот навъи шартномаи консессионӣ бо дарназардошти шакли қабулнамуда дар таҳрири зерин дониста намешавад. Бо вучуди ин, бо дарназардошти хусусияти сармоягузории муносибатҳо ва ҳамроҳшавии давлат ҳамчун субъекти муносибатҳои ҳуқуқӣ чунин созишиномаро метавон ба мафҳуми консессия бо маъни васеъ, яъне ҳамчун шакли маҳсуси шартномавии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дохил намуд [15].

Далелҳои баъзе муаллифон дар хусуси он, ки ин шаклҳои шартномавӣ ҳанӯз аз рӯи намудҳои пардоҳт ба давлат фарқ мекунанд муҳим арзёбӣ мегардад. Чунин ақида аз он бармеояд, ки тибқи созишина оид ба тақсимоти маҳсулот, маҳсулоти истехсолшуда бояд тақсим карда шавад, зоро аз рӯи шартномаи консессионӣ тамоми маҳсулоти истехсолшуда ба моликияти консессионер мегузарад, ки ў дар навбати худ ба конседент маблаги дар қонун ва шартнома пешбинишударо пардоҳт мекунад. Дар робита ба ин, нуктаи назари Сосна С.А. ҷолиби диккат мебошад, ки аз рӯи шартномаи консессионӣ давлат метавонад қисми андозҳо ва дигар пардоҳтҳои консессионерро дар шакли табиӣ, яъне дар шакли канданиҳои фоиданок гирад [14].

Таҳлили қонунгузории ҷумҳурӣ нишон медиҳад, ки муайян нагаштани мавқеъи мафҳуми «пардоҳти консессионӣ» дар он боиси як қатор ҳолигихо мегардад. Дар робита ба ин, пешниҳод менамоем, ки ба моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурӣ Тоҷикистон «Дар бораи консессияҳо» қисми ҳафтум бо мазмуни зерин илова карда шавад:

«– пардоҳти консессионӣ – маблаге, ки аз тарафи консессионер ба конседент дар давоми давраи истифодаи объекти шартномаи консессионӣ дар шакли маблаги муайян аз фоизи муайяни маҳсулот ё даромад аз моликияти муайяни конседент, ки дар ихтиёри консессионер карор дорад ё дигар намудҳо, ки аз ҷониби тарафҳо дар доираи шартнома муқаррар карда шудаанд, пардоҳта мешавад».

Боиси таъкид аст, ки дар муқоиса бо қонунгузории баъзе давлатҳои ИДМ, қонунгу-

зории Ҷумҳурӣ Тоҷикистон ғоиданокро яке аз объектҳои имконпазир барои супоридан ба консессия ҳисоб мекунад. Ду шартномаҳои дар боло зикршударо муқоиса намуда, мебояд таъкид намоем, ки: дар муносибатҳои танзимшаванда давлат ва сармоягузор баромад мекунанд; ҳар ду шартнома ба фаъолияти сармоягузорӣ асос ёфта, давлат онҳоро имзо намуда, ба гирифтани даромад манфиатдор мебошад; объекти шартномаҳо моликияти давлатӣ мебошад, ки дар муомилот маҳдуҷанд; давлат ҳуқуқи истисноии худро дар ихтиёрдории объекти муайян татбик карда, онро барои истифода ба сармоягузор медиҳад, яъне барои гирифтани даромад имконият фароҳам меорад; ташаббускори ба вучуд омадани муносибатҳо давлат мебошад ва асос барои ин надоштани имконият барои мустақилона истифода бурдани иншооти бо сабаби мавҷуд набудани захираҳои кофии молијавӣ, техникий, технологӣ ва дигар захираҳо мебошад; муносибатҳои тарафҳо хусусияти музdnокро дорад, яъне тарафҳо фоида ва даромади мутакобила ба даст меоранд.

Аз ин бармеояд, ки созишина дар бораи тақсимоти маҳсулот навъи созишинаи консессионӣ буда, минбаъд дар фаъолияти қонунэҷодкунӣ бояд тарики ягона баррасӣ шаванд.

Таҳлили масъалаҳои баррасишаванда нишон дод, ки консессия ва чунин муносибатҳо, ба монанди ичора, пудрат ва муносибатҳои консессияи тиҷоратӣ дорои монандии зоҳирӣ буда, аз рӯи алломатҳои ҷузъӣ хеле гуногунанд. Ба ақидаи мо созишинаҳои консессионӣ – навъи дигари мустақили шартномавӣ мебошанд.

Рӯйхати адабиёт:

1. Сомонаи расмии Президенти Ҷумҳурӣ Тоҷикистон // www.president.tj.
2. Дроздов И.К правовой природе концессионного соглашения // Хозяйство и право.– 2006, №6.– С.49.
3. Бухарин Н.И. Избранные произведения.– М., 1988.– С.28.
4. Ленин В.И. Мачмӯи осор.– Ҷ.43.– С.249.
5. Котов В.В. Государственные и муниципальные концессии в системе отношений собственности // Экономика строительства.– 2004.– № 9.– С.33.
6. Варнавский В.Г. Концессионный механизм партнерства государства и частного сектор.– М., 2003.– С.36.

7. Завьялов А.А. О квалификации концессионных соглашений и некоторых перспективах их применения. Имущественные отношения в Российской Федерации.– 2007.– №1.– С.25.
8. Нигматуллина Ж.Р. Аренда или концессия: что выбрать? // Журнал «ЖКХ».– 2005, №1.
9. Муравьёва К.М. Соотношения понятий «концессия» и «коммерческая концессия» // Законодательство и экономика.– 2007, №8.
10. Савинова О.Н. Договорное регулирование концессионных отношений по законодательству Российской Федерации, дисс. канд. юрид. Наук.– Казань, 2006.– С.78.
11. Бобоев Д.К. Договор коммерческой концессии по законодательству Республики Таджикистан.– Душанбе: «ЭР-граф», 2012.– С.41–42.
12. Сосна С.А. Концессионное соглашение – новый вид договора в российском праве // Журнал российского права.– 2003, №2; Лисица В.Н. О проекте федерального закона «О концессионных договорах, заключаемых с российскими и иностранными инвесторами» // Законодательство и экономика.– М., 2002.– №9.– С.28.
13. Жданухин Д.Ю. Комментарий к Федеральному закону от 21.07.2005, №115-ФЗ «О концессионных соглашениях» // Агентство юридической безопасности ИНТЕЛЕКТ-С.– URL: www.intellectpro.ru.
14. Сосна С.А., Клюкин Б.Д. О развитии договорной основы пользования недрами // Государство и право.– 2004, №9.– С.50; Золеева Я.О. Концессионные и иные договоры с иностранными инвесторами в области добычи полезных ископаемых, дисс. канд. юрид. Наук.– М., 2003.– С.98.
15. Савельева В.М. Концессионное соглашение как институт гражданского права, дис. канд. юрид. Наук.– М., 2011.– С.105.

Аннотация

Баъзе масъалаҳои таносуби шартномаҳои консессионӣ бо шартномаҳои ба ҳам алоқаманд.

Дар маколаи мазкур муаллиф паҳлӯҳои гуногуни шартномаҳои консессиониро бо шартномаҳои алоқаманд мавриди баррасӣ ва таҳлили илмӣ-мукоисавӣ қарор додааст.

Муаллиф дар заминаи таҳлили қонунгузории Чумхурии Тоҷикистон тафовут ва монадии шартномаҳои консессиониро бо шартномаҳои алоқаманд ба он шартномаҳои пудрат, ичора ва тақсимоти маҳсулот муайян намудааст.

Дар мақола аз нигоҳи муаллиф нуқтаи назари сиёсатмадорон, назари илмии олимони ватаниву хориҷӣ оид ба аҳамият, хусусият, объект, таркиби субъективӣ ва мазмуни шартномаҳои консессионӣ мавриди баррасии ҳамаҷониба қарор дода шудаанд.

Annotation

Some issues of the relationship of concession contracts with related contracts

В настоящей статье автор проводит научно-сравнительный анализ различных сторон концессионных договоров со смежными договорами.

Автор выявляет различие и схожесть концессионных договоров со смежными договорами подряда, аренды и раздела продукции на базе анализа законодательства Республики Таджикистан.

В статье с авторской точки зрения всесторонне рассмотрены взгляды политиков, научные взгляды отечественных и зарубежных ученых о значении, характеристики объекта, субъективного состава и содержания концессионных договоров.

Annotation

Some issues of the relationship of concession contracts with related contracts

In this article, the author carries out a scientific and comparative analysis of various parties to concession agreements with related agreements.

The author reveals the difference and similarity of concession contracts with related contracting, rental and production sharing agreements based on the analysis of the legislation of the Republic of Tajikistan.

The article from the author's point of view comprehensively examined the views of politicians, the scientific views of domestic and foreign scientists on the meaning, characteristics, object, subjective composition and content of concession agreements.

**12.00.04 – ҲУҚУҚИ МОЛИЯ; ҲУҚУҚИ АНДОЗ; ҲУҚУҚИ БУЧЕТӢ
12.00.04 – ФИНАНСОВОЕ ПРАВО; НАЛОГОВОЕ ПРАВО; БЮДЖЕТНОЕ ПРАВО**

Абдураҳмони Баҳром,
эдвайзер оид ба таълим дар факултети
мененҷмент ва ҳуқуқи иқтисодии Донишгоҳи
давлатии молия ва иқтисодии Тоҷикистон

МАФҲУМ ВА ХУСУСИЯТҲОИ ШАРТНОМАИ ПАСАНДОЗИ БОНКӢ

Калидвожаҳо: кафолати пасандоз; бонк; пасандоз; шартнома; қонунгузории гражданӣ; қонунгузории бонкӣ; шартномаи пасандозӣ бонкӣ.

Ключевые слова: гарантийный депозит; банк; депозит; договор; гражданское право; банковское законодательство; договор банковского вклада.

Keywords: guarantee deposit; bank; deposit; contract; civil law; banking legislation; bank deposit agreement.

Дар низоми шартномаҳои ҳуқуки гражданӣ метавон шартномаи пасандози бонкиро чудо намуд, ки дар шароити имрӯзai бухронии иқтисоди ҷаҳонӣ аҳамияти маҳсус касб менамояд, зеро шакли асосӣ ва нисбатан қулии истифодабарии воситаҳои пулии муваққатан озоди шаҳсони воқеӣ ва ҳуқуқии аз ҷониби бонкҳо бо мақсади ба кредит додани онҳо ба субъектони гуногуни хочагидорӣ ба ҳисоб меравад, ки дар натиҷа талаботи ҳамаи субъектони дар ин раванд иштирок менамуда қонеъ гардонида мешавад [8, с.38].

Дар Барномаи миёнамӯҳлати рушди ҶТ барои солҳои 2016–2020 аз 28 декабряи 2016, №678 маҳсус ишора шудааст, ки: «Сарфи назар аз дастовардҳо, сатҳи пасти дастрасӣ ҳам ба маблағҳои амонатӣ ва ҳам қарзӣ боқӣ мемонад. Ҳамин тариқ, дар соли 2015 пасандозҳо 17,8 фоиз ва қарзҳо 23,2 фоизи ММД-ро ташкил доданд, ки дар минтақаи Осиёи Марказӣ нишондиҳандай аз ҳама паст мебошад. Гарчанде амонатҳои ҷалбнамудаи ТМХ рушди устуворро нишон диҳанд ҳам, vale ҳаҷми онҳо хеле хурд мебошад. Ҳамин тариқ, зиёда аз 95 фоизи амонатҳои дар соли 2015 ҷалбнамудаи муассисаҳои молиявӣ ба бонкҳо рост меояд» [1].

Яке аз санадҳои муҳими дигаре, ки оид ба ин масъала муқаррароти алоҳидаро пешбинӣ намудааст. Стратегияи сиёсати пулию қарзӣ ва асьории ҶТ барои солҳои 2016–2020 мебошад. Аз ҷумла дар самти пасандозҳои бонкӣ чунин

муқаррарот ҷой дорад: «Бонки миллии Тоҷикистон меъёри захираҳои ҳатмиро дар мӯҳлати тӯлонӣ ҳам барои уҳдадориҳо бо пули миллӣ ва ҳам бо асьори ҳориҷӣ дар як сатҳ муқаррар намуда буд. Дар соли 2008 бо мақсади паст намудани сатҳи долларикунонӣ дар иқтисодиёт ва баланд бардоштани эътиими мардум ба пули миллӣ, меъёри дусатҳаи захираҳои ҳатмӣ ҷорӣ карда шуда, барои пасандозҳо бо пули миллӣ 9,0 фоиз ва асьори ҳориҷӣ 11,0 фоизи солона муайян гардида, мунтазам ин нишондиҳандаҳо, мутаносибан то ба 1,5 фоиз ва 7,0 фоизи солона дар соли 2015 коҳиши дода шуд. Ин иқдом, барои афзун гардиҳани маблағҳои озоди ташкилотҳои қарзӣ ва вусъат ёфтани сармоягузории иқтисодиёт шароит фароҳам овард» [12].

Тибқи Стратегияи миллии рушди ҶТ барои давраи то соли 2030 яке аз самтҳои афзалиятнок ин танзим ва такмили соҳаи бонкии ҶТ ба ҳисоб меравад. «Дар давраи татбиқи СМР-2015 ҳаҷми депозитҳои бонкии ҷалбшуда ва қарзҳои бонкӣ 1,8 маротиба ва дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ 2 маротиба афзоиш ёфтанд. Ҳаҷми дороиҳои ташкилотҳои хурди қарзӣ (ТҲҚ) 5,3 маротиба ва қарзҳои додашуда 6 маротиба афзоиш ёфт. Дастрасии хизматрасониҳои бонкӣ дар ҳудуди кишвар беҳтар гардид, ки ба он инкишофи шабакаи филиалҳо ва дигар воҳидҳои амалиёти берун аз тавозуни бонкҳо ва ТҲҚ дар саросари кишвар мусоидат намуд. Шумораи филиалҳои

бонкъо аз 237 адад (соли 2009) то 344 адад (соли 2014) расонида шуда, дигар воҳидҳои амалиётӣ қариб 2 маротиба зиёд гардида.

Шумораи kortҳои пардохтии бонкии ба муомилот баровардашуда дар солҳои 2007 – 36 872 адад, 2008 – 49 337 адад, 2009 – 61 210 адад ва 2014 – 1 107 079 ададро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2007 беш аз 30 маротиба зиёд аст. Рушди ширкатҳои лизингӣ ва суғуртавӣ ба назар мерасад, тэъдоди ломбардҳо ва иттиҳодияҳои қарзӣ зиёд шуданд» [11].

Аз ин санадҳои муҳими давлатӣ маълум мегардад, ки дар соҳаи иқтисодӣ пасандозҳо нақши асосӣ дошта, бо меъёрҳои ҳуқуқӣ танзим намудани ин соҳа айни замон хеле муҳим аст. Дар ин радиф барои татбиқ намудани масъалаҳои пасандози бонкӣ пеш аз ҳама бо шартнома алоқамандии бевосита дорад. Шартномаи пасандози бонкӣ ба гурӯҳи он шартномаҳои дохил карда мешавад, ки яке аз тарафи он ҳамеша бонк ва ё дигари муассисаи кредитӣ баромад менамояд, ки барои бастани ин гуна шартнома ҳуқӯқ дошта бошад [10, с.120].

Тибқи қ.1, м.854 КГ ҶТ [4] шартномаи пасандози бонкӣ (депозити бонк) як тараф (бонк), ки маблағ (пасандоз)-и ба ҳисоби тарафи дигар (амонатгузор) воридшударо қабул кардааст, уҳдадор мешавад, ки ба амонатгузор ин маблағро баргардонад ва барои он фоиз ё дар шакли дигар тибқи шарт ва тартиби пешбининамудаи шартнома фоида пардозад.

Бояд қайд кард, ки зери мағҳуми пасандоз воситаҳои пулии бо асъори ҔТ ё асъори хориҷие, ки аз ҷониби шахсони воқеӣ бо мақсади нигоҳ доштан ва аз он фоида ба даст овардан дар бонк гузошта шудааст, фаҳмида мешавад.

Даромад аз пасандоз дар шакли пулӣ ва бо фоиз пардохт мегардад. Пасандоз бо аввалин дарҳости амонатгузор ба ўтибқи талаботи қонун ва шартномаи басташуда баргардонида мешавад. Истилоҳи «депозит» ҳамчун истилоҳи ғайрирасмии «пасандози бонкӣ» метавонад истифода шавад. Масалан, депозити идораи нотариалий ё суд, ки низоми маҳсуси ҳуқуқӣ дорад. Бояд қайд кард, ки дар қонун ба таври дақиқ тафовути миёни мағҳумҳои «пасандози бонкӣ» ва «депозити бонкӣ» чой надорад.

Дар амалияи бонкӣ ҷунин аст, ки бо шахсони воқеӣ шартномаи пасандози бонкӣ ва бо шахсони ҳуқуқӣ бошад – шартномаи депозит баста мешавад. Холигии қонунгузорӣ дар ху-

суси мавҷуд набудани тафовути дақиқ миёни мағҳумҳои ҳам аз ҷиҳати ҳуқуқӣ ва ҳам аз ҷиҳати иқтисодӣ муҳим ба монанди «пасандози бонкӣ» ва «депозити бонкӣ», ҳамчунин «шартномаи пасандози бонкӣ» ва «шартномаи депозит» ё «шартномаи депозити бонкӣ» ба андешаи мо камбудии назарраси қонунгузорӣ ба ҳисоб меравад.

Бояд дар қонунгузорӣ ҷунин пешбинӣ шавад, ки «шартномаи пасандози бонкӣ» аз ҷониби бонк танҳо бо шахсони воқеӣ баста мешавад ва мутаносибан воситаҳои пулиро ба «пасандоз» танҳо «амонатгузор» шаҳрванд гузошта метавонад. Дар баробари ин, созишномаи монанд аз ҷониби ташкилоти кредитӣ бо шахси ҳуқуқӣ бояд номи «шартномаи депозит»-ро дошта бошад ва воситаҳои пулии аз ҷониби шахси ҳуқуқӣ тибқи шартномаи мазкур гузошта аз ҷониби бонк ҳамчун «депозит» бояд ҷалб карда шавад.

Шартномаи пасандози бонкӣ шартномаи реалий ва музднок мебошад. Шартномаи пасандози бонкӣ аз рӯзи ворид шудани пасандоз ба бонк басташуда ба ҳисоб меравад. Шартномаи мазкур барои он музднок мебошад, ки дар ҳама ҳолат бонк уҳдадор аст ба амонатгузор фоизи аз даромади маблағи гузоштаи ўро пардохт намояд. Бинобар ин, ҳатто дар ҳолати аз тарафи амонатгузор пеш аз мӯҳлат қатъ намудани шартномаи бонк наметавонад пардохти фоизро ба амонатгузор рад намояд. Аммо ин ҳолат бонкро аз ҳуқуқи паст намудани фоизи пешбининамудаи шартнома дар натиҷаи пеш аз мӯҳлат қатъ намудани шартнома аз ҷониби амонатгузор, маҳрум намегардонад.

Хусусияти яктарафа доштани шартномаи пасандози бонкӣ дар он ифода мейбад, ки мувофиқи созишномаи мазкур бонк ҳамчун қарздор баромад намуда, танҳо дорои уҳдадорӣ мебошад, амонатгузор бошад ба сифати кредитор баромад намуда, ҳуқуқи талабкуниро пайдо мекунад. Мувофиқи қ.2, м.854 КГ ҔТ шартномаи пасандози бонкие, ки дар он амонатгузор шаҳрванд мебошад, шартномаи оммавӣ ба ҳисоб меравад.

О.Н. Садиков ду хусусияти асосии шартномаи оммавиро ҷудо намудааст. Пеш аз ҳама шакли ташкилий-ҳуқуқии ташкилот, ки шартнома мебандад. Ташкилот бояд танҳо тиҷоратӣ бошад. Хусусияти дигар ба характеристи фаъолияти ташкилоти мазкур даҳл дорад, ки он ба фурӯши мол, иҷрои кор ва расонидани хизмат нисбат ба ҳар як муроҷиаткунанда алоқаманд аст [5, с.687].

Яъне, хусусияти асосии шартномаи оммавӣ дар он ифода мейбад, ки дар доираи шартномаи мазкур ташкилоти тичоратӣ уҳдадор аст, на ҳуқуқ дорад, ки бо тамоми субъектони ба он муҷроҷиаткунанда шартнома бандад. Ҳуқуқ надорад як субъекtro аз субъекти дигар авлотар гузорад. Аммо бо талаботи замон қонунгузор ба бонк имконияти интихобан бастани шартномаи баррасишавандаро додааст. Барои мисол бо мақсади пешгирии қонунигардонии даромадҳои бо роҳи чиной ба даст овардашуда ва маблағгузории терроризм қонунгузор ба ташкилотҳои кредитӣ ҳуқуқи рад намудани бастани шартнома бо шахсони воқеӣ ва ҳуқуқиро дар бâъзе ҳолатҳо иҷозат медиҳад. Барои мисол мавҷуд будани эҳтимолияти алоқа доштани субъект ба ташкилотҳои террористӣ ва ё бевосита иштирок намудани онҳо дар ин амалиётҳо.

Табиати ҳуқуқии шартномаи пасандози бонкӣ дар адабиёти ҳуқуқӣ то ҳол баҳснок мебошад. Мувоғики қ.3, м.854 КГ ҶТ нисбат ба муносибатҳои бонк ва амонатгузор оид ба суратҳисобе, ки ба он пасандоз гузошта шудааст, қоидаҳо дар бораи шартномаи суратҳисоби бонкӣ, агар дар қоидаҳои ҳамин боб (Боби 42. Пасандози бонкӣ) тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад ва аз моҳияти шартномаи пасандози бонкӣ тартиби дигаре барнаояд, татбиқ мегардад.

А.Е. Шерстобитов қайд менамояд, ки дар натиҷаи таҳлили таркиби объективии ҳар дуи ин шартнома чунин хулоса баровардан мумкин аст, ки ин шартномаҳо ба ҳам монанданд, зеро маблағҳои тибқи шартномаҳои мазкур ба бонк ворид мешаванд чи нақдӣ ва чи ғайринақдӣ новобаста аз шакл дар суратҳисоби муайян ворид ва нигоҳ карда мешаванд [13, с.266]. Аммо ҳолати мазкур маъни онро надорад, ки шартномаи пасандози бонкӣ яке аз намудҳои шартномаи суратҳисоби бонкӣ ба ҳисоб меравад, зеро дар суратҳисоби муайян ҷойгир шудани маблағҳои ғайринақдӣ дар доираи шартномаи пасандози бонкӣ танҳо хусусияти техникий дораду ҳалос.

Бояд қайд кард, ки новобаста аз асосҳои гуногуни дар адабиётҳои ҳуқуқӣ пешбинӣ шудаи алоқамандии шартномаи пасандози бонкӣ ва шартномаи суратҳисоби бонкӣ, ки яке аз онҳо дар боло зикр гардид, шартномаҳои мазкур шартномаҳои мустақили ҳуқуқи гражданий буда, аз яқдигар бо як қатор асосҳо фарқ мекунанд, аз ҷумла мақсад, предмет ва ғайра. Барои мисол мақсади бастани шартномаи пасандози бонкӣ – ин аз он ба даст овардани фо-

ида мебошад, мақсади шартномаи суратҳисоби бонкӣ бошад – ба роҳ мондани ҳисоббарабаркунӣ.

Баъзе аз муҳаққикон чунин меҳисобанд, ки шартномаи пасандози бонкӣ аз рӯйи табиати ҳуқуқии худ яке аз намудҳои шартномаи қарз мебошад, зеро воситаҳои пулӣ аз ҷониби амонатгузор – кредитор ба бонк – қарздор пешниҳод карда мешавад. Аммо тибқи шартномаи қарз баъд аз пешниҳоди воситаҳои пулӣ қарздор соҳибмулки он мегардад, ки ҳолати мазкур дар шартномаи пасандози бонкӣ дида намешавад.

Дар фарқият аз шартномаи қарз, шартномаи пасандози бонкӣ гузариши пурраи ҳуқуқи соҳибмулкӣ ба воситаҳои пулиро пешбинӣ намекунад. Ҳуқуқи истифодабарии воситаҳои пулиро ҳар ду тараф доро мебошанд. Истифодабарии маблағҳои пулӣ аз ҷониби бонк ҳуқуқи амонатгузорро оид ба ихтиёрдории ин маблағҳо маҳдуд намекунад. Инчунин бояд қайд кард, ки шартномаи пасандози бонкӣ дорои ҳайати маҳсуси субъективӣ мебошад, он дар фарқият аз шартномаи қарз, ки бемузд низ шуда метавонад, ҳамеша музdnок мебошад. Шартномаи пасандози бонкӣ дар ҳоле, ки амонатгузор – шахси воқеӣ мебошад шартномаи оммавӣ ба ҳисоб рафта, бонк уҳдадор мешавад шартномаро бо ҳар як субъекти муҷроҷиаткунанда бандад, дар ҳоле, ки маҷбур намудани қарздиҳанда барои бастани шартномаи қарз дар доираи шартномаи мазкур иконопазир аст.

Мавҷуд набудани уҳдадории бонк оид ба нигоҳдории маблағҳои пулии амонатгузор дар мағҳуми расмии дар қ.1, м.854 КГ ҟТ пешбинӣ шуда, тафовути шартномаи пасандози бонкиро аз шартномаи ниғаҳдошт пешбинӣ менамояд. Бояд қайд кард, ки бонк дар доираи шартномаи пасандози бонкӣ маблағҳои пулии амонатгузорро дар суратҳисоби ўнигоҳ намедорад, балки ҳисботи онро таъмин менамояд, уҳдадор мешавад маблағи амонатро, инчунин фоизҳои онро низ, ки дар шартномаи бастаи онҳо пешбинӣ шудааст ба амонатгузор пардоҳт намояд. Дар сурати иҷро накардан ва ё ба таври номатлуб иҷро намудани уҳдадории худ бонк дар шакли ҷуброни зиён ва шаклҳои дигари муқаррарнамудаи қонун масъулият дорад.

Оид ба он, ки амонат ба сифати объекти ҳуқуқи ашёй баромад карда наметавонад, Е.А. Павловский менависад. ў қайд менамояд, ки нисбати маблағи пулӣ, мисли дигар объ-

ектҳои бо нишони гурухӣ муайяншуда, винди катсия татбиқ намегардад [9, с.116]. Бо мақсади билохира чудо намудани шартномаи пасандози бонкӣ аз муносибатҳои ҳуқуқи ашёй, бояд қайд кард, ки дар муносибатҳои ҳуқуқи ашёй талоботи соҳибмулк будуни даҳолати шахсони дигар аз моли зери соҳибмулкии ўқордошта қонеъ мегардад. Дар муносибатҳои уҳдадорӣ бошад талаботи субъекти ваколатдор бо амали шахси уҳдадор қонеъ мегардад.

Шартномами пасандози бонкӣ гуфта созишро меноманд, ки дар асоси он як тараф – бонк маблағи (пасандозӣ) ба ҳисоби тарафи дигар – амонатгузор воридшударо қабул кардааст, уҳдадор мешавад, ки ба амонатгузор ин маблағро баргардонад ва барои он фоиз ё дар шакли дигар тибқи шарт ва тартиби пешбининамудани шартномаи фоида пардозад. Дар асоси мағҳуми мазкури шартномаи пасандози бонкӣ чунин хусусиятҳои онро метавон қайд намуд:

- шартномаи пасандози бонкӣ ба сифати шартномаи яктарафа, реалий ва музднок баромад менамояд. Яктарафа будани шартномаи мазкур аз он бармеояд, ки дар шартномаи пасандози бонкӣ як тараф – амонатгузор дар назди бонк ягон уҳдадорӣ надошта, балки ҳуқуқи талаб намудани пасандози худро, вобаста аз навъи он, доро мебошад. Реалий будани шартномаи мазкур аз он бармеояд, ки шартномаи мазкур танҳо дар ҳолати аз ҷониби амонатгузор гузоштани амонат баста мешавад. Музднокии шартнома дар содир намудани ҳаракатҳои мутақобила ба фоидаи ҳамдигар аз ҷониби тарафҳои он дарҷ мегардад;

- дар шартномаи мазкур ба сифати яке аз тарафҳои он ба таври ҳатмӣ бояд бонк баромад менамояд. Категорияи «бонк» ва хусусиятҳои он дар Қонунгузории бонкии ҶТ, аз ҷумла дар Қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» аз 19 майи соли 2009, №524 [6] дарҷ карда мешавад. Масалан, мутобики моддаи 1 Қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» аз 19 майи соли 2009, №524 – бонк ташкилоти қарзие, ки мақсади асосиаш гирифтани фоида буда, дорои сармояи оинномавии барои он муқарраркардаи Бонки миллии Тоҷикистон ва ҳуқуқи икрои на камтар аз се амалиёти зерин: ҷалби амонат ва пасандозҳо, додани қарз, кӯшодан ва пешбурди суратхисобҳои бонкӣ мебошад. Аз ин таърифи категорияи «бонк» чунин бармеояд, ки пасандози бонкӣ ба сифати яке аз он амалиётҳои ҳатмие эътироф карда мешавад, ки бонк онро бояд ба амал барорад.

Инчунин, дар Қонунгузории бонкӣ, аз ҷумла дар худи Қонуни ҶТ «Дар бораи

фаъолияти бонкӣ» аз 19 майи соли 2009, №524 [7] мағҳуми «пасандоз» низ баррасӣ ва пешниҳод карда мешавад. Мутобики он, пасандоз – маблағе мебошад, ки ҳуқуқи истифодаи муваққатиаш ба ташкилотҳои қарзӣ бо шарти пардоҳти фоизи муайян voguzor шудааст (м.1-и Қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» аз 19 майи соли 2009, №524). Аз ин бармеояд, ки пасандоз ба сифати танҳо маблағи пулӣ баромад менамояд ва дар асоси шартномаи пасандози бонкӣ он ба бонк пешниҳод карда мешавад;

- тарафи дигари шартнома амонатгузор баромад менамояд, ки ба сифати он ҳам шахсони воқеӣ ва ҳам шахсони ҳуқуқӣ баромад менамоянд. Хусусияти вазъи ҳуқуқии амонатгузорон – шаҳрвандон дар он зоҳир мегардад, ки ин субъектон дар асоси шартномаи пасандози бонкӣ ба банк маблағи муайянро ба сифати пасандоз пешниҳод менамоянд, ки чунин фаъолият ба сифати фаъолияти соҳибкорӣ эътироф карда намешавад. Зоро, шартномаи мазкур ба сифати шартномаи оммавӣ эътироф карда шуда (м.458 КГ ҶТ), амонатгузорон дар асоси бастани шартномаи мазкур манфиатҳои гайрисоҳибкории худро ҳимоя менамоянд ва аз ин сабаб амонатгузорон ба сифати истеъмолкунанда дар ин муносибати баромад менамоянд. Нисбати шахсони ҳуқуқӣ бошад, қоиди мазкур паҳн карда намешавад, зоро дар муносибати байни бонк ва амонатгузор – шахси ҳуқуқӣ шартномаи пасандози бонкии басташаванда ба сифати шартномаи оммавӣ эътироф карда намешавад ва ин субъектон дар муносибати мазкур ба сифати истеъмолкунанда баромад намекунанд;

- хусусияти дигари шартномаи пасандози бонкӣ дар он зоҳир мегардад, ки маблағи дар асоси шартномаи мазкур пардоҳтшаванда, ба сифати моликияти бонк эътироф карда шуда, амонатгузор дар асоси шартномаи мазкур ҳуқуқи талаб намудани икрои ин ё он супоришро нисбати бонк вобаста ба ин маблағҳои пулии ба амонат гузошташуда пайдо менамояд.

Қонунгузор муқаррар менамояд, ки шартномаи пасандози бонкӣ бояд дар шакли ҳаттӣ баста шавад (қ.1, м.857 КГ ҶТ [4]). Инчунин, тартиби ба таври ҳаттӣ баста шудани шартномаи пасандози бонкӣ дар ҳолати аз ҷониби бонк ба амонатгузор пешниҳод намудани дафтарчаи амонат, сертификат (амонат)-и бонкӣ ё дигар ҳучҷати ба амонатгузордодаи бонк, ки ба талаботи барои чунин ҳучҷатҳо муайяннамудаи қонун, қоидои мутобики он муқаррарнамудаи

бонкӣ ва дар амалияи анъанаҳои муомилоти көрии бонкӣ истифодашаванда ҷавобгӯй бошад, тасдиқ карда шудааст, эътироф карда мешавад (м.857 КГ ҶТ). Бояд қайд намуд, ки дар ҳолати риоя накарданчи чунин шакли шартномаи пасандозӣ бонкӣ, шартномаи басташуда беэътибор дониста мешавад (к.2, м.857 КГ ҶТ) ва ин гуна шартнома мутлақо беэътибор эътироф карда мешавад (м.193 КГ ҶТ).

Ҳамин тавр, шартномаи пасандозии бонкӣ шартномаи мустақили ҳуқуқи гражданий буда, дорони ҳусусиятҳои маҳсусе мебошад, ки тафовути онро аз дигар шартномаҳои ҳуқуқи гражданий, чи шартномаи қарз бошад ё чи шартномаи нигаҳдошт ё суратҳисоби бонкӣ, таъмин менамояд. Ҳусусиятҳои маҳсусе, ки шартномаи пасандозии бонкиро аз шартномаҳои дигари ҳуқуқи гражданий ҷудо намуда, ба категорияи алоҳидай мустақили шартномаи ҳуқуқи гражданий ворид намудааст, инҳо мебошанд:

- яктарафа будани шартнома ва дар баробари ин ҳусусияти музdnок доштани он;
- ҳайати маҳсуси субъективӣ доштани шартнома;
- ҳусусияти оммавӣ доштани шартнома, яъне шартномаи оммавӣ будани шартномаи пасандозии бонкӣ;
- мақсади шартнома, ки на танҳо нигоҳдории оддии маблағ балки аз он гирифтани фоида дар шакли илова намудани фоиз аз ҳаҷми маблағи ҷойдошта;
- ба сифати предмети шартномаи мазкур баромад намудани маблағи пули.

Рӯйхати адабиёт:

1. Барномаи миёнамӯҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016–2020 аз 28 декабри 2016, №678 // Манбаи дастрасӣ: URL: http://www.nbt.tj/tj/monetary_policy/strategiya.php (санай муроҷиат: 10.04.2019).
2. Гражданское право. Том II. Полутом 2 / Под ред. доктора юридических наук, профессора Е.А. Суханова.– М.: Издательство БЕК, 2003.– С.266.
3. Кодекси гражданий Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми 1) // [Манбаи электронӣ] http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=335
4. Кодекси гражданий Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми 2) // [Манбаи электронӣ] http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=336.
5. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой (постатейный). Руководитель авторского коллектива и ответственный редактор доктор юридических наук, профессор О.Н. Садиков.– М.: Юридическая фирма КОНТРАКТ: ИНФРА-М, 1997.– С.687.
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» аз 19 майи соли 2009, №524 // Манбаи дастрасӣ: URL: http://www.nbt.tj/tj/monetary_policy/strategiya.php (санай муроҷиат: 10.04.2019).
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» аз 19 майи соли 2009, №524 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2009.– №5.– Мод.331; с.2010.– №7.– Мод.555; с.2011.– №12.– Мод.846; с.2013.– №11.– Мод.786; с.2014.– №11.– Мод.663. Қонуни ҶТ аз 03.08.2018.– №1549.
8. Молдованов М.М. Правовое регулирование договора банковского вклада в Российской Федерации: дисс. канд. юрид. наук.– Москва, 2011.– С.38.
9. Нижегородцев Д.С. Проблема объекта договора банковского вклада и обеспечения исполнения обязанности по возврату вклада // Право и политика.– 2007.– №4.– С.116.
10. Ҳуқуқи гражданий Ҷумҳурии Тоҷикистон: китоби дарсӣ. Қисми дуюм / Муҳаррирони масъул: доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор, мудири кафедраи ҳуқуқи гражданий факултети ҳуқуқшиносии ДМТ Ғаюров Ш.К. ва номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Сулаймонов Ф.С.– Душанбе, 2014.– С.120.
11. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 аз 1 декабри соли 2016 // Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҟТ «Адлия». Шакли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санай муроҷиат: 10.04.2019).
12. Стратегияи сиёсати пулио қарзӣ ва асьории Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016–2020 // Манбаи дастрасӣ: URL: http://www.nbt.tj/tj/monetary_policy/strategiya.php (санай муроҷиат: 10.04.2019).
13. Гражданское право. Том II. Полутом 2 / Под ред. доктора юридических наук, профессора Е.А. Суханова.– М.: Издательство БЕК, 2003.– С.266.

Аннотация

Мафхум ва хусусиятҳои шартномаи пасандози бонкӣ

Дар мақола мазкур ба таври пурра мафхум ва хусусиятҳои шартномаи пасандозӣ бонкӣ дар заминай адабиёти хукуқӣ ва қонунгузорӣ баррасӣ шудааст. Ҳамзамон аз санадҳои муҳими давлатӣ маълум мегардад, ки дар соҳаи иқтисодӣ пасандозҳо нақши асосӣ дошта, бо меъёрҳои хукуқӣ танзим намудани ин соҳа айни замон хеле муҳим аст. Дар ин радиф барои татбиқ намудани масъалаҳои пасандози бонкӣ пеш аз ҳама бо шартнома алокамандии бевосита дорад. Дар умум муаллиф хулоса мекунад, ки шартномаи пасандози бонкӣ шартномаи мустақили хукуқӣ гражданиӣ буда, дорои хусусиятҳои маҳсусе мебошад, ки тафовути онро аз дигар шартномаҳои хукуқӣ гражданиӣ, таъмин менамояд.

Аннотация

Понятие и особенностей договора банковского вклада

В этой статье банк полностью ознакомился с условиями депозитного договора на основании правовых и законодательных документов. В то же время из важных государственных документов известно, что депозиты играют важную роль в экономике, и теперь очень важно регулировать этот сектор с помощью лагальных актов. В связи с этим, осуществление банковских депозитных вопросов имеет прямую связь с соглашением. В целом автор приходит к выводу, что договор банковского вклада является самостоятельным договором гражданского права и имеет свои особенности, которые обеспечивают его отличие от других договоров о гражданских правах.

Annotation

The concept and features of the bank deposit agreement

In this article, the concept and features of the bank deposit agreement is fully explored on the basis of legal and legislative documents. At the same time, it is known from important state documents that deposit play an important role in the economy and now to regulate this sector with legal acts very important. In this regard, the implementing bank deposit issues has direct connection with the agreement. In general, the author comes to the conclusion that the bank deposit contract is an independent civil law contract and has its own characteristics that ensure its difference from other civil rights treaties.

12.00.08 – ҲУҶУҚИ ЧИНОЯТӢ ВА КРИМИНОЛОГИЯ;
ҲУҶУҚИ ИЧРОИ ҶАЗО
12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ;
УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Бахридинзода С. Э.,
первый заместитель директора Национального
центра законодательства при Президенте
Республики Таджикистан, кандидат
юридических наук, доцент.
E-mail: Subhiddin_b@mail.ru

**ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН:
ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ**

Калидвожаҳо: пешгирии чинояткорӣ; чиноят; чинояткорӣ; терроризм; экстремизм; гардиши гайриқонуни маводи мухаддир.

Ключевые слова: предупреждение преступности; преступление; преступность; терроризм; экстремизм; незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ.

Keywords: crime prevention; crime, criminality; terrorism; extremism; illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances.

В современной криминологии проблема предупреждения преступности, как с точки зрения теории, так и практики, является актуальной. Для всестороннего и аргументированного исследования данной проблемы, первоначально следует, изучить причины преступности.

Ю.М. Антонян в своей работе своевременно отмечает, что «усилия всех поколений отечественных и зарубежных криминологов были сосредоточены на выяснении того, какие причины порождают преступность, причем стали выделяться причины всей преступности и причины индивидуального преступного поведения. Уяснение и оценка тех и других, помимо общетеоретических значимости, преследовали очень важную практическую цель – доказать необходимость сосредоточения профилактической деятельности государства и общества на конкретных криминогенных факторах» [1, с.4].

В системе борьбы с преступностью важную роль играет сама преступность. В некоторых средствах массовой информации иногда отмечается, что следует усилить наказание за преступное деяние. Однако, такими методами общество далеко не может идти, так как история человечества доказала, что не наказанием, а предупреждением можно будет сократить количественные и качественные показатели преступности. «В системе «преступность – борьба с ней» преступность первична. Самозащита

общества от преступности по своему происхождению вторична», – писал В.В. Лунеев [2, с.65]. С мнением данного великого криминолога следует согласиться, ибо борьба с преступностью – это ответ общества на совершенное преступное противоправное деяние, которое нанесло ущерб в различных его формах.

Определение причины и условия преступности дает нам возможность выявить ее основной очаг, а в дальнейшем предоставить базу и для ее предупреждения. На современном этапе, после раз渲ла Союза ССР, в постсоветском пространстве видоизменялись причины и условия преступности, следовательно, и тенденция преступности. В период существования СССР на территории каждой республики велся строгий контроль над преступностью, несмотря на территорию той или иной республики, что позволяло всем правоохранительным органам вести борьбу в едином фронте. С приобретением независимости в каждой республике происходили внутренние противостояния или гражданская война, например, в Республике Таджикистан. Гражнская война может выступить новым очагом роста преступности. Новые экономические отношения привели к появлению новых видов преступности. В результате на пространстве государств – участников СНГ происходили значительные изменения в показателях преступности, в том числе и в РТ.

Правительство РТ уделяет должное внимание проблемам предупреждения преступности. В своих выступлениях Основатель мира и национального согласия – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Раҳмон неоднократно указывает всем государственным органам принять все меры для достижения мира и согласия, установления правопорядка в обществе и т.д. Так, в своем послании Парламенту страны Президент напомнил о том, что правительство делает все возможное для предупреждения преступности, в частности предупреждения терроризма, экстремизма, коррупции, незаконного оборота наркотиков [3].

По данным уголовной статистики в республике преступность имеет тенденцию роста. Так, если в 2006 году количество совершенных преступлений составляло 11200 единиц, то этот показатель с каждым годом вырастал (например, в 2007 году было зарегистрировано 12100 преступлений, этот показатель соответственно составлял в 2008 году – 11700, 2009 г. – 12408, 2010 г. – 14542, 2011 г. – 16864, 2012 г. – 16593 преступлений) [4, с.102–103].

Проведенные исследования в сфере преступности в республике констатируют факт роста преступности. Так, за последние пять лет количество зарегистрированных преступлений в Таджикистане резко выросло (2013 год – 18336 преступлений, соответственно в 2014 г. – 19352, 2015 г. – 21585, 2016 г. – 21756, 2017 г. – 22018 и в 2018 году – 21957 преступлений) [5].

В целом, современная пресса очень большое внимание уделяет некоторым проблемам преступности на территории нашей республики, в особенности проблемам терроризма, экстремизма, коррупции и преступлений, совершаемых в сфере незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ. Уместно отметить, что тенденция роста преступности наблюдается и в других видах преступности, особенно совершение преступлений в сфере экономики.

В «Концепции правовой политики Республики Таджикистан на 2018–2028 годы», утвержденной Указом Президента РТ 6.02.2018 г., №1005, учитывая мировую глобализацию, появления новых форм преступности, одним из направлений вышеназванной политики названо совершенствование уголовного законодательства в сфере борьбы с терроризмом, экстремизмом, коррупции, незаконного оборота наркотических средств, киберпреступности и т.д. [6, п.25–26].

Исходя из вышеизложенного, следует отметить тенденцию изменения преступности вышеуказанных видов преступности. В частности, в последнее десятилетие в Таджикистане наметилась тенденция изменения соотношения преступлений, совершаемых в сфере незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ. По нашим данным, незаконный оборот наркотиков будет увеличиваться за счет двух факторов:

– во-первых, растет выявляемость незаконного оборота наркотиков. Это связано с созданием подразделений по борьбе с незаконным оборотом наркотиков, активизацией их деятельности, увеличением штатной численности, ростом профессионализма;

– во-вторых, наблюдается опережающий рост преступности, связанный с наркобизнесом, по сравнению с другими сферами преступной деятельности. В настоящее время незаконному обороту наркотиков преступники отдают предпочтение по ряду причин, в том числе и увеличения доли потребителей наркотиков на территории всех стран СНГ, а значит, увеличивается и спрос на этот нелегальный товар. Одним из криминогенных факторов для Таджикистана (также и для стран Центральной Азии) является наличие огромных сырьевых и социальных баз на территории соседнего государства (Афганистан). В материалах печати отмечается постоянное увеличение доли незаконного оборота наркотиков в структуре преступности, характерное для стран, имеющих соответствующую сырьевую и социальную базу.

Преступления, связанные с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ, представляют большую общественную опасность. Разработка механизма противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ играет важную роль в профилактике этих преступлений в обществе.

Применительно к наркопреступности при осуществлении практической уголовной политики известны три подхода по использованию мер уголовно-правового воздействия на незаконный оборот наркотиков.

Во-первых, преобладание карательных начал и увлечение репрессивными сторонами борьбы с незаконным оборотом наркотиков, наркотизмом и наркоманией.

Во-вторых, существует другой полярный подход к воздействию на наркопреступность – «гуманизация» борьбы с незаконным оборо-

том наркотиков и наркоманией. В частности, это может проявиться в виде легализации оборота наркотиков либо декриминализации их немедицинского потребления со всеми вытекающими из этого отрицательными последствиями. Отказ от уголовного преследования фактически означает разрешение немедицинского потребления наркотиков, порождает атмосферу вседозволенности. Вследствие этого резко возрастает как количество преступлений, связанных с наркотиками, так и количество лиц, совершивших преступления в состоянии наркотического опьянения.

Наиболее предпочтительным представляется, на наш взгляд, следующий подход к воздействию на наркопреступность – уголовно-правовая борьба с незаконным оборотом наркотиков с социально-профилактической направленностью, предусматривающая четкие правовые ограничения, дифференцированное отношение к различным преступлениям и правонарушениям, связанных с наркотиками, осуществляя законными средствами на определенной правовой основе.

В свое время П.Ф. Гришанин уместно отмечал, что «Уголовно-правовая борьба с преступностью заключается в осуществлении системы мер уголовно-правового воздействия на преступность. Они представляют собой разнообразную, основанную на уголовном законе деятельность правоохранительных органов, которая классифицируется по целям воздействия на преступность» [7, с.36–37].

Цели воздействия подразделяются на цели предупреждения, пресечения и реализации ответственности правонарушителей. Таким образом, можно сказать, что уголовно-правовая борьба с незаконным оборотом наркотиков есть основанная на уголовном законе деятельность правоохранительных органов по осуществлению системы уголовно-правовых мер по предупреждению и пресечению незаконного оборота наркотиков и реализации ответственности лиц, участвующих в ней.

На пороге нового тысячелетия терроризм и экстремизм превратились в одну из опасных проблем мирового сообщества, приобрели международно-глобальный характер и стали универсальным феноменом, с которым ни одно государство мира не в состоянии справиться в одиночку. По статическим показателям в Таджикистане количество таких преступлений невелико, но они имеют тенденцию к росту.

В современном мире терроризм является одним из опасных видов международной преступности. Он создает много проблем и препятствий для развития любой страны. Поэтому не случайно в Концепции национальной безопасности многих стран, в частности Российской Федерации, терроризм указан среди внешних и внутренних угроз национальной безопасности России [8]. Уместно отметить, что Республика Таджикистан придерживается такой же позиции.

На территории стран – членов СНГ уголовно-правовая политика в области борьбы с терроризмом находится не на должном уровне. В начале нового тысячелетия по данному поводу С.Ф. Милюков отмечал, что «уголовно-правовая база борьбы с терроризмом далеко не безупречна» [9, с.344].

Борьба с преступностью в Таджикистане, в том числе с терроризмом, является одной из задач государства на современном этапе. В начале нового тысячелетия указанные М.Ш. Шариповым факторы, оказывающими влияние на состояние борьбы с терроризмом в Таджикистане, не потеряли свою актуальность и по сей день. В свое время автор считал, что «главными такими факторами являются:

- неподготовленность государственных структур;
- продолжающиеся враждебные отношения спецслужб отдельных иностранных государств, ряда международных террористических и экстремистических организаций к Таджикистану, направление ими в республику наиболее подготовленных террористов, диверсантов для осуществления террористических и иных подрывных акций;
- непрекращающаяся угроза вооруженного вторжения формирований ИДУ в Центрально-Азиатские республики с использованием территории Таджикистана, вовлечение в их ряды некоторых граждан РТ;
- функционирование различных групп из числа деструктивных элементов, совершающие теракты, диверсии и другие государственные преступления;
- сращивание незаконных вооруженных формирований с наркомафиозными структурами, как в Таджикистане, так и в других государствах – членах СНГ.» [10, с.54–55].

Проведенные исследования в республике показывают, что в области борьбы с терроризмом, несмотря на достижения определенных успехов, предстоит сделать очень многое.

В целом Таджикистан поддерживает усиление деятельности правоохранительных органов стран мира в области борьбы с международным терроризмом и экстремизмом, в том числе в Центрально-Азиатском регионе.

Правоохранительные органы республики не в состояние своими силами до конца бороться с международным терроризмом, экстремизмом и их распространением на территории Таджикистана. Поэтому с ними следует вести борьбу всеми средствами и способами с помощью населения и мирового сообщества.

Одновременно, следует указать на необходимость разработки и утверждения новой долгосрочной государственной программы предупреждения преступности на территории Республики Таджикистан.

Список литературы:

1. Антонян Ю.М. Почему люди совершают преступления. Причины преступности.– М.: ИД «Камерон», 2006.
2. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции/ В.В.Лунеев.– Изд.2-е, перераб. и доп.– М.: Волтерс Клувер, 2005.
3. Послание Президента Республики Таджикистан Маджлиси Оли Республики Таджикистан. [Электронный источник] <http://www.prezident.tj/node/10589>.
4. Таджикистан в цифрах 2012.– Душанбе, 2012.
5. Показатели преступности по Республике отраженные на сайте МВД РТ. Электронный источник: <http://www.mvd.tj/index.php/tj/asosi/9993-sukhanron>.
6. Концепция правовой политики Республики Таджикистан на 2018–2028 годы от 6 февраля 2018 года, №1005 / Электронный ресурс: Адлия, версия 7.0.
7. Гришанин П.Ф. Современные проблемы уголовной политики и уголовно-правовой практики.– М. 1994.
8. Концепция национальной безопасности Российской Федерации. Утв. Указом Президента РФ от 17 декабря 1997 г. №1300, в ред. Указа Президента РФ от 10 января 2000 г. №24.
9. Милюков С.Ф. Проблемы криминологической обоснованности российского уголовного законодательства // Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук.– Санкт-Петербург, 2000.
10. Шарипов М.Ш. Таджикистан против международного терроризма и экстремизма // Государство и право. Душанбе.– 2001 (№4).

Аннотация

Пешгирии чинояткорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: масъалаҳои назария ва амалия

Дар мақолаи мазкур баъзе масъалаҳои пешгирии чинояткорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зери таҳлил қарор дода шудаанд. Муаллиф ҳолати ҳозираи чинояткорӣ ва таъсири ҷаҳонишавиро ба вазъи чинояткорӣ дар кишвар таҳлил намудааст. ў татбиқи ҷанбаҳои асосии Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар самти пешгирии чинояткорӣ дастгирӣ намуда, ба ҳулоса омадааст, ки зарурияти таҳия ва тасдиқи барномаи нави дарозмуддати пешгирии чинояткорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён омадааст.

Annotation

Crime prevention in the Republic of Tajikistan: theory and practice

В данной статье рассмотрены некоторые вопросы предупреждения преступности в Республике Таджикистан. Автором проанализировано нынешнее состояние преступности в республике, влияние глобализации на состояние преступности, на появление новых видов преступности и т.д. Автор, поддерживая реализацию Концепции правовой политики Республики Таджикистан, приходит к выводу о необходимости разработки новой долгосрочной государственной программы предупреждения преступности на территории Республики Таджикистан.

Annotation

Crime prevention in the Republic of Tajikistan: theory and practice

This article discusses some issues of crime prevention in the Republic of Tajikistan. The author analyzed the current state of crime in the country, the impact of globalization on the state of crime, the emergence of new types of crime, etc., the Author, supporting the implementation of the concept of legal policy of the Republic of Tajikistan comes to the conclusion about necessity of development of new long-term state programme of crime prevention on the territory of the Republic of Tajikistan.

Сафарзода А. И.,
заведующий кафедрой уголовного права и
противодействия коррупции юридического
факультета Таджикского национального
университета, д.ю.н, доцент
E-mail: anvar_safarov85@mail.ru

О ПРАВОВОЙ ПРИРОДЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Калидвожаҳо: фаъолияти соҳибкорӣ; чиноятаҳои иқтисодӣ; коррупсия; чинояткорӣ; моликият; гараз; қаллобӣ; фаъолияти тиҷоратӣ.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность; экономические преступления; коррупция; преступность; собственность; корысть; мошенничество; коммерческая деятельность.

Keywords: business activities; economic crimes; corruption; crime; property; greed; fraud; commercial activities.

Современная рыночная экономика невозможна без становления и развития предпринимательства, которое является одним из важнейших и необходимых условий роста благосостояния государства, общества и человечества.

Начиная с конца 80-х годов прошлого века, некоторые советские, а потом постсоветские ученые, в своих исследованиях обратились к изучению проблемы определения понятия «преступления в сфере экономики». Анализ юридической литературы, в которой дается определение «экономическая преступность», приводит к выводу, что в уголовно-правовой доктрине сформировались три основные точки зрения по категории «экономические преступления» [8, с.384].

Следует отметить, что идея выделения преступных посягательств именно в сфере предпринимательской деятельности не новая. Сторонниками данного подхода были Г.Н. Борзенков, Б.В. Волженкин, А.Э. Жалинский и др. Сегодня такой подход поддерживают А.М. Гармаш, А.П. Горелов, О.Г. Карпович, Ю.П. Кравец, Н.А. Лопашенко, Т.Д. Устинова, М.Н. Урда и др.

В действующем уголовном законодательстве Республики Таджикистан нет понятия «предпринимательские преступления», естественно нет и его определения, но устанавливается ответственность за конкретные пре-

ступления, которые лишь в обобщенном виде в теории уголовного права именуются «преступлениями в сфере предпринимательства», «предпринимательские преступления», «преступления в сфере экономической и предпринимательской деятельности». В связи с этим представляется, что в теории уголовного права определению данного понятия должно быть уделено самое серьезное внимание.

Поэтому возникает необходимость в определении понятий, которые используются для выражения основных признаков тех или иных явлений. При этом каждое понятие выражает определенное содержание и точное определение терминологии в уголовном праве и криминологии, которое является непременным условием четкости в решении проблемы борьбы с преступностью.

Следует отметить, что, прежде чем говорить об эволюции развития экономических преступлений, необходимо выявить особенности термина «преступления в сфере экономической деятельности». Здесь основным вопросом, требующим разрешения, является разграничение таких понятий, как «преступления в сфере экономической деятельности» и «экономические преступления» [11, с.4]. Правда, последние по большей части являются криминологическими. Иногда некоторые ученые для характеристики преступлений, описанных в главе 27 УК РТ, используют обобщающий

термин – «экономические преступления», который в настоящее время чаще встречается в криминалистике [13, с.23–29]. Одно время данный термин использовался как альтернативный понятию «хозяйственные преступления» и в уголовном праве [2, с.33].

В настоящее время ученые чаще констатируют тождественность категории экономических преступлений в широком смысле с преступлениями, ответственность за которые предусмотрена разделом XI УК РТ 1998 г. «Преступления в сфере экономики», а в узком смысле [9, с.31–32] – только с преступлениями, предусмотренными главой данного раздела под названием «Преступления в сфере экономической деятельности».

Представляется, что ввиду невозможности однозначного определения и согласования терминов, определяющих экономические преступления, следует принять за базовый именно последний подход, как наиболее соответствующий УК РТ – основополагающему законодательному акту, определяющему уголовную политику Таджикского государства. На основании вышеизложенного, можно сделать вывод, что «экономические преступления» и «преступления в сфере экономической деятельности» – это одно порядковые понятия. Они соотносятся между собой как целое с частью, где целым выступает понятие «экономические преступления», а частью – «преступления в сфере экономической деятельности».

Иногда экономическая преступность отождествляется с «бизнес-преступностью», «преступностью в сфере бизнеса», «хозяйственной преступностью», «беловоротничковой преступностью». Любая из названных дефиниций не дает четкого представления о предмете исследования. Например, наркобизнес, несомненно, является видом бизнес-преступности, но вряд ли правильно считать его разновидностью экономической преступности. Коррупция выступает элементом беловоротничковой преступности, но спорно отнесение ее к преступности экономической. При этом у исследователей остается весьма широкое поле для субъективного усмотрения и соответственно отнесения тех или иных преступлений к категории экономических [5, с.16].

В УК РТ 1998 г. в разделе XI законодательно закреплен новый перечень преступлений в сфере экономики, но при этом их определения не даются, что вызывает в науке разногласия при выяснении их содержания.

Понятие «преступления в сфере экономической деятельности», несмотря на проведение ряда уголовно-правовых и криминологических исследований, в которых уделялось внимание экономической преступности, ее понятийному аппарату, сущности и видам, трактуется учеными все же по-разному. Ни в мировой практике, ни в доктрине отечественной криминологии, нет единого определения этого социально-правового явления. В итоге понятие «экономические преступления» (в зависимости от различных подходов исследователей) может охватывать либо сферу экономических отношений, складывающихся в разных областях жизнедеятельности общества в целом, либо только экономику, либо, наконец, строго ограничиваться рамками бизнеса, предпринимательства [4, с.75].

Как видим, при определении преступлений в сфере экономической деятельности возникает ряд проблем, решение которых усложняется тем, что довольно трудно очертить четкие криминально-правовые границы преступности; преступления этой группы существенно различаются при характеристике их криминально-правового содержания; ответственность за экономические преступления, которые совершаются в процессе осуществления экономической деятельности, предусмотрены различными разделами уголовного законодательства республики.

По мнению большинства исследователей, понятие «экономическая преступность» заимствовано из западных криминологических учений [6, 49]. Так, еще в 1940 г. американский социокриминолог Эдвин Сатерленд ввел в научный оборот понятие «беловоротничковая преступность», означающее, по его мнению, «антиобщественное, нацеленное на обогащение поведение, которое практикуется лицами, занимающими социально престижное положение, в рамках своей профессии таким образом, что они при одновременной предпосылке законопослушного поведения всех остальных, злоупотребляют общественным доверием, которым обязательно пользуется их группа». В данном понятии четко выражена социальная опасность преступлений, совершаемых респектабельными лицами в сфере бизнеса [7, с.45–59].

Шведский криминолог Б. Свенсон, изучая экономические преступления, сделал вывод о том, что эти преступления распространены весьма широко и наносят значительный ущерб

обществу или группам лиц. Они тщательно конспирируются, и поэтому привлечь к уголовной ответственности виновных в противоправных деяниях не всегда удается. Ученый отмечает, что если имущественные преступления традиционного характера не имеют никакой связи с хозяйственной деятельностью, то они не являются экономическими. Б. Свенсон рассматривает экономические преступления исключительно как преступления, совершаемые предпринимателями. Только предприниматель, его заместитель или его агент могут совершать экономические преступления [12, с.25–29].

В УК РТ к экономическим преступлениям относятся преступления против собственности (ст.ст. 244–257); преступления в сфере экономической деятельности (ст. ст. 258–297), а также преступления, дополнительным непосредственным объектом которых выступают экономические отношения (экономический интерес). Чаще всего эти преступления, совершающиеся из корыстных побуждений или иной личной заинтересованности, или с использованием своего служебного положения. Достаточно широко определяет понятие экономической преступности А.Ю. Чупрова. Она считает, что данный вид преступности выражается как в совершении преступлений, предусмотренных в разделе «Преступления в сфере экономики», так и любых иных преступлений, имеющих экономическую направленность и являющихся базой «черной» экономики [10, с.73].

Таким образом, можно заключить, что широкое толкование экономических преступлений не дает возможности установить его четкие границы, поскольку на этом уровне недостаточно четко выражены системообразующие связи. При таком толковании в них можно включить преступления против собственности, но только в той части, которая затрагивает интересы экономики. Таковыми могут быть: мошенничество в сфере кредитования, мошенничество в сфере предпринимательской деятельности, а также преступления в сфере экономической деятельности. При таком подходе феномен экономической преступности можно было бы рассматривать в качестве рыночного явления, ограниченного лишь рамками экономической деятельности в сфере предпринимательства.

Узкое толкование экономической преступности имеет неоспоримое преимущество как в научно-теоретическом плане, так и в практическом. Использование подобной из-

бирательности в подходе к исследованию этого явления позволило бы, к примеру, устраниТЬ множественность трактовок понятия «экономическая преступность», ввести упорядоченную систему регистрации и учета экономических преступлений, разграничить на практике функции некоторых подразделений правоохранительных органов, сконцентрировать усилия и ресурсы на борьбу именно с бизнес-преступностью, как наиболее масштабным, экономически разрушительным и социально деструктивным видом преступного поведения.

Существует и ряд других аргументов, выдвигаемых в пользу определения экономической преступности как преступности, ограниченной сферой бизнеса, предпринимательства. Представляется неоспоримым тот факт, что бизнес, предпринимательство, экономическая деятельность составляют основу рыночной системы, базирующейся на частной собственности на средства производства и свободной конкуренции, т.е. системы, называемой рядом отечественных специалистов в области экономической теории «экономическим хозяйством» [6, с.52].

Исходя из вышеизложенного, можно заключить, что к преступлениям в сфере предпринимательства не следует относить деяния, имеющие отношение к сфере предпринимательства в качестве дополнительного либо факультативного объекта. Напротив, А. Горелов считает, что, «хотя область предпринимательства по своему определению уже область экономики, преступность в сфере предпринимательства выходит за пределы преступности в сфере экономических отношений, а в число преступлений, посягающих на предпринимательские отношения, могут входить в широком понимании – различные преступные деяния, ответственность за которые предусмотрена не только статьями главы преступлений в сфере экономической деятельности. Вместе с тем, поскольку мы говорим о необходимости выделения группы предпринимательских преступлений для решения задач уголовноправовой оценки, необходимо применять этот термин лишь в узком смысле, пригодном для использования в процессе квалификации преступлений. А это означает, что отношения в сфере предпринимательства в таких преступлениях выступают в качестве только основного, дополнительного либо факультативного объекта» [3, с.18].

Прежде чем дать определение понятию «преступления в сфере предпринимательской деятельности», следует рассмотреть, как соотносятся определения «экономическая деятельность» и «предпринимательская деятельность». Предпринимательская деятельность является одним из видов экономической деятельности. Правильно отмечает Б.В. Волженкин, что экономическая деятельность общества не сводится только к предпринимательству [1, с.54]. Такое же соотношение указанных категорий вытекает и из п.2 ст.12 Конституции РТ, закрепляющего гарантии свободной экономической и предпринимательской деятельности, равноправия и правовой защиты всех форм собственности, в том числе и частной.

Таким образом, соотношение между базовыми категориями, характеризующими рыночную экономику, можно выразить следующим образом; «экономическая деятельность» – «хозяйственная деятельность» «предпринимательская деятельность» – «комерческая деятельность». Тем самым в общей категории экономической деятельности выделяются частные ее виды, отличающиеся определенными качественными признаками, позволяющими осуществлять относительно самостоятельное правовое регулирование названных видов деятельности.

Список литературы:

1. Волженкин Б.В. Экономические преступления.– С.54.
2. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Уголовно-правовая охрана финансовой сферы: новые виды преступлений и их классификации: науч.-прак. пособие.– М., 1995.– С.33.
3. Горелов А. Об обоснованности выделения предпринимательских преступлений // Российская следователь.– 2004.– №6.– С.18.
4. Дзугаев М.Д. Понятие и признаки преступности в сфере экономической деятельности // Проблемы права.– 2006.– №1(10).– С.75.
5. Дмитриев О.В. Экономическая преступность и противодействие ей в условиях рыночной системы хозяйствования.– М., 2005.– С.16.
6. Мажитова С.Р. О проблеме определения понятия «экономическая преступность» (экономические преступления) // Вестник Челябинского государственного университета.– 2011.– №35(250).– С. 49.
7. Сатерленд Э.Х. Являются ли преступления людей в белых воротничках преступлениями? // Социология преступности. Современные буржуазные теории: Сборник статей: Перевод с английского.– М.: Прогресс, 1966.– С.45–59.
8. Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная: Учебник: Бобылев О.В., Бородин С.В., Босхолов С.С., Гаухман Л.Д., и др.; Под общ. ред.: Гаухман Л.Д., Колодкин Л.М., Максимов С.В.– М.: Юриспруденция, 1999.– С.384.
9. Устинов В.С., Арефьев А.Ю. Криминологические аспекты экономической преступности: Учебное пособие.– Н. Новгород: Нижегородский юридический институт МВД РФ, 2000.– С.31–32.
10. Чупрова А.Ю. Экономические преступления: понятия и классификация // Организованная преступность и коррупция. Исследования, обзоры, информация. Социально-правовой альманах. Специальный выпуск 1.– Екатеринбург, 2001.– С.73.
11. Шишко И.В. Взаимосвязь уголовно-правовых и регулятивных норм в сфере экономической деятельности: Дисс. докт. юр. наук.– Екатеринбург, 2004.– С.4.
12. Экономическая преступность. Перевод со шведского / Свенсон Б.; вступ. ст.: Решетов Ю.А. Под ред. и со вступ. ст.: Могунова М.А.– М.: Прогресс, 1987.– С.25–29.
13. Яблков Н.П. Криминалистическая характеристика финансовых преступлений // Вестник Московского университета.– 1999, №1.– С.23–29.

Аннотация

Оид ба табиати хуқуқии чиноятхо дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ

Мақолаи мазкур ба табиати хуқуқии чиноятхо дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳшида шудааст. Дар асоси таҳдил ва омӯзиши адабиётҳои хуқуқӣ, доир ба ин мавзӯъ муаллиф паҳлӯҳои гуногуни табиати хуқуқии чиноятхоро дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ дар ҶТ дида баромадааст. Инчунин муаллиф, мағҳумҳои фаъолияти соҳибкорӣ, фаъолияти иқтисодӣ ва фаъолияти ҳочагидориро муқоиса намуда, ақидаҳои худро пешниҳод намудааст.

Аннотация

О правовой природе преступлений в сфере предпринимательской деятельности

Данная статья посвящена правовой природе преступлений в сфере предпринимательской деятельности в Республике Таджикистан. На основе анализа и изучения юридической литературы касательно этой темы, автор рассматривает различные аспекты правовой природы преступлений в сфере предпринимательской деятельности в РТ. Кроме того, автор сравнивает понятия предпринимательская деятельность, экономическая деятельность и хозяйственная деятельность, и представляет своё мнение.

Annotation

On the legal nature of crimes in the field of business

This article is devoted to the legal nature of crimes in the field of business in the Republic of Tajikistan. Based on the analysis and study of legal literature on this topic, the author examines various aspects of the legal nature of crimes in the sphere of business activity in the Republic of Tajikistan. In addition, the author compares the concepts of entrepreneurial activity, economic activity and economic activity, and presents his opinion.

Бухоризода Беҳрӯз Рустам,
омӯзгори кафедраи тақмили ихтисоси
факултети № 3 Академияи ВКД
Ҷумҳурии Тоҷикистон, капитани милиитсия,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
E-mail: Buhoriev_1991@mail.ru

Эгамов Умар Шарифович,
омӯзгори кафедраи тақмили ихтисоси
факултети № 3 Академияи ВКД
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
майори милиитсия

БАЪЗЕ ПРОБЛЕМАҲОИ ҲОЛАТҲОИ БАНДУБАСТКУНАНДАИ САВДОИ ОДАМОН

Калидвоожаҳо: савдои одамон; бандубаст; аломатҳои бандубасткунанда; хавфи ҷамъияти.

Ключевые слова: торговля людьми; квалификация; квалифицирующие признаки; общественная опасность.

Keywords: human trafficking; qualification; qualifying signs; social danger.

Тавре ки маълум аст, таркибҳои ҷиноятҳо вобаста ба ҳусусият ва дараҷаи хавфнокиашон ҷудо мешаванд ба: таркиби асосӣ, таркиб бо ҳолатҳои вазнинкунанда – таркиби вазндор ва таркиби ҷиноят бо ҳолатҳои сабуккунанда – таркиби имтиёзном. Ин барои фардикунонии ҷазо ва риояи принсипи адолат зарур аст.

Таркибҳои бандубасткунандаи (маҳсус бандубасткунанда) савдои одамонро дар қонунгузории Тоҷикистон ба таври анъанавӣ ифода кардаанд. Ба монанди ҳамаи ҷиноятҳои вазнин ва маҳсусан вазнин савдои одамон ҳар се категорияҳои таркиби ҷиноятҳоро доро аст. Мавҷудияти аломатҳои вазnинкунанда ва маҳсусан вазnинкунанда боиси бандубости он бо қисми вазnintari мoddai Қисми маҳsusи КЧ мегардад [1, с.53–54].

Ин аломатҳои анъанавӣ аз он шаҳодат медиҳанд, ки онҳо дар аксари ҳолатҳо дар ин ё он ҷиноят содир мешаванд, аз ҷумла дар савдои одамон. Сохти ҳамаи таркибҳои мoddai 130¹ Кондекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд – КЧ ҔТ) чунин ифода карда шудааст, ки дар байни олимон ва маҳsusan дар байни кормандони амалӣ саволҳое ба миён меоянд, ки барои татбиқи дурусти ин меъёр монеъ мешаванд.

Муҳимияти баррасии баязе аз аломатҳои бандubastkuunanda moddai 130¹ КЧ ҔТ дар

натиҷаи чой доштани мушкилот дар фаъолияти ҳуқуқтатбиқкунандағон мебошад, ҷунки ҳолатҳои дар поён баҳододашуда бештар аз ҳама дар амалия вомехӯранд.

Аввалин аломати бандubastkuunanda қисми 2 мoddai 130¹ КЧ ҔТ ин «такроран» содир кардани ҷинояти мазкур мебошад.

Ҷорӣ намудани ин аломат ба сифати аломати бандubastkuunanda бо хавfnok будани шахсияти ҷинояткор барои ҷамъият вобаста аст, зеро баъди содир намудани як ҷиноят ўислоҳ нашуда боз ҷинояти дигар содир мекунад. Ҳанӯз дар замони худ Н.Б. Тагансев дар бораи нақши такроран содир кардани ҷиноят қайд карда буд, зеро он боиси изтироби қавӣ дар ҷомеа мешавад, майли нодурусти рафтторро инкишоф медиҳад ва тағйироти қавитарро дар аломати субъективӣ дидан мумкин аст: дар он ҳам тақвияти бадҳоҳӣ, ҳам одат ва ҳам ислоҳнашуданро мебинем [2, с.43, 47].

Зери такроран содир намудани ҷиноят ин содир намудани кирдорҳои дар мoddai 130¹ КЧ ҔТ, ки на камтар аз ду маротиба нисбати як шахс ва ё гурӯҳи шахсон содир шуда бошад, фаҳмида мешавад. Қасди содир карданни ҳар як кирдор дар ин маврид аз нав ба миён меояд. Дар ин ҳолат шарт нест, ки барои ҷинояти якум содиршуда шахс суд шуда

бошад: кофӣ аст, ки аз рӯзи содир шудани чунин чиноят мӯҳлати ба ҷавобарии чиноятӣ қашидани он нагузашта бошад (моддаи 75 КҶ ҶТ) ва агар шахс суд шуда бошад доги судии ўбардошта ё адо нашуда бошад. Чунин андешаро дигар муҳаққиқон низ тарафдорӣ мекунанд [3, с.73]. Кирдорҳои қисми 1 моддаи 130¹ КҶ ҶТ, яъне ҷалб, интиқол ва пинхонкунӣ, ки характеристери давомнокӣ доранд ва дар ин робита ҳангоми бандубаст хуқуқтатбиқкунанда бояд мақсади гунахгорро маълум қунад, барои он, ки ин ҳаракатҳо бо мақсади ягона содир шудаанд ва ё ҳангоми содир намудани онҳо гунахкор боз қасди нав пайдо мекард. Агар ҳаракатҳо бо мақсади ягона муттаҳид карда шуда бошанд, пас зарур аст, ки онро бо банди «в» қисми 2 моддаи 130¹ КҶ ҶТ, яъне нисбати ду ё зиёда шахс бандубаст карда шавад ва агар ҳангоми содир намудани онҳо қасд боз аз сари нав ба вучуд омада бошад, пас аз рӯи ҳолати вазнинкунандай мазкур бандубаст карда мешавад.

Дар баробари ин барои ҳамчун тақроран содиршуда эътирофи намудани савдои одамон зарур нест, ки гунахгор дар ҳамаи ҳолатҳо ба ҳайси иҷроқунанда баромад қунад ё дар ҳамаи ҳолатҳо савдои одамон хотимаёфта бошад. Ба ибораи дигар, шарикӣ дар савдои одамон ва сӯйкасд ба савдои одамон бояд ҳангоми муайян намудани аломати тақроран ба инобат гирифта шавад.

Ҳолати дигаре, ки ҳафнокии чиноятро вазнин мекунад банди «б» қисми 2 «аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шудааст», мебошад.

Ин аломат дар бораи маслиҳати баражлои иштирокчиён барои содир намудани кирдорҳои пешбининамудаи моддаи 130¹ КҶ ҶТ нишон медиҳад. Гунахкорон ҳангоми маслиҳат ҳусусият ва дараҷаи ҳавғонкии ҷамъиятии савдои одамонро дарк мекунанд.

Ҳаракатҳои фурӯшандагӣ ва ҳаридори инсон ҳамчун шарикӣ дар чиноят бандубаст карда намешавад. Тавзехоти мазкур дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [4] (минбаъд – ҚПСОҶТ) «Дар бораи таҷрибаи татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба ҳариду фурӯши одамон ва ҳариду фурӯши ноболиғон» (минбаъд – Пленум дар бораи савдои одамон) дода шудааст. Аммо агар ҳаридор пешакӣ ваъдаи ҳаридани инсонро дихад, пас ин ҳолатро бояд ҳамчун шарикӣ дар чиноят дар шакли ҳаридор-миёнарав ва иҷроқунанда-фурӯшандагӣ баҳо дода шавад. А.А. Жинкин низ чунин нуқтаи назарро тарафдорӣ мекунад [5, с.114].

Ҳаридор тавассути розикунонӣ ё бо роҳҳои дигар, шахси дигарро барои савдои одамон ба ҳуд ҷалб қунад, яъне ҳаридори «моли зинда» дар шакли одам, бояд ҳамчун таҳриккунанда дар савдои одамон дида баромада шавад. Фикр мекунем, ки чунин бандубаст дар пешгирии савдои одамон самаранок ҳоҳад буд, ҳамин тарик, мөн ҷавобарии бештарро барои «фармоиши» инсон ҳамчун мол voguzor ҳоҳем кард.

Дигар аломати бандубасткунанда дар банди «в» қисми 2 моддаи 130¹ КҶ ҶТ «нисбати ду ё зиёда шахсон» пешбинӣ шудааст.

Савдои одамон – нисбати ду ва ё зиёда шахсон яке аз маъмултарин таркиби чинояти мазкур ба ҳисоб меравад, ҷонки чинояти мазкур барои чинояткорон «тиҷорат» буда ва амалий намудани савдои яқвактаи одамон барои онҳо ҳам аз нуқтаи назари иқтисодӣ ва бо дарназардошти ҳавғҳои марбут ба вайрон кардани қонун фоиданок нест.

Вобаста ба ин аломати бандубасткунанда ва дар бораи қоидаҳои татбиқи он, дар доираи олимон якчанд нуқтаи назари гуногун вучуд дорад. Гурӯҳи аввали олимон [6] чунин мешуморанд, ки ҳангоми савдои ду ва ё зиёдаи одамон, кирдор бояд дар як замон ва ё дар фосилаи начандон қалони вакт ва бо доштани қасди ягона содир шавад. Мачмӯи чиноятҳо дар мавриди содир намудани савдои ду ва ё зиёда шахсон бе қасди ягонаи ғарзном ҳисобида мешавад [7, с.163].

Гурӯҳи дуюми олимон [8, с.28] ба таври дигар фикр мекунанд, ки мачмӯи чиноятҳо мавҷуд буда наметавонанд, агар кирдори дар болозикршуда ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи савдои одамон қайд шуда бошад.

Аз нуқтаи назари Ю.Е. Пудовочкин, барои эътирофи савдои одамон нисбати ду ё зиёда шахсон, ягонагӣ ё тафовут дар вакт, инчунин яқвактагӣ ва ё фосила дар вакти қасд аҳамият надорад [9].

Ба ақидаи Е.М. Полянская, масъаларо мегавон бо ворид намудани равшанӣ дар қонуни чиноятӣ, бо илова намудани қисми 1 моддаи 127 1 КҶ ФР банди «а» бо таҳияи зерин: «нисбати ду ё зиёда шахсон, ки бо қасди ягона фаро гирифта шуданд» ҳал кард [10, с.50].

Нуқтаи назари гурӯҳи дуюми мутахассисон ба қисми 1 моддаи 17-и КҶ ФР такъя шудааст, ки дар он гуфта мешавад: мачмӯи чиноятҳо эътироф карда мешавад дар ҳолати содир намудани ду ва ё зиёда чиноятҳое, ки барои ҳеч қадоми он шахс маҳкум нашудааст, ба истиснои ҳолатҳое, ки содир кардани ду ё зиёда чиноятҳо бо мод-

даҳои қисми маҳсуси КҶ ФР пешбинӣ шуда бошад, ба сифати ҳолате, ки таъини ҷазоро вазнинтар мегардонад.

Аммо дар КҶ ҔТ меъёр дар бораи маҷмӯи чиноятҳо ҷунин ҳолат надорад. Барои ҳалли масъала мумкин аст аз рӯи ҚПСОҔТ №21 аз 26 июни соли 2009 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандахои марбут ба одамкушӣ» (минбаъд – Пленум дар бораи одамкушӣ) назар қунем, ки дар он қайд шудааст – «бо банди «а» қисми 2-и моддаи 104 КҶ бояд қуштори ду шахс ё бештар аз он банду баст карда шавад, агар ҳаракати гунахгорро қасди ягона дар бар гирифта, ҷун қоида дар як вақт ё фосилаи қӯтоҳи вақт содир шуда бошад» [11]. Фикр мекунем, ки ин тавзехро ҳангоми бандубости парвандахои оид ба савдои одамон истифода бурда шавад, аммо бояд қайд кард, ки савдои одамон бо ангезаи ғарознок содир мешавад ва тавре ки аллакай дар боло гуфта шуда буд, ин «тиҷорати» чиноятӣ ва ба даст овардани фоида ҳамчун қасб содир намудани онро нишон медиҳад. Аввалан фаъолияти чиноятӣ барои ба даст овардани фоидаи қалон равона шудааст ва як роҳи асосии дарёftи музди гунахгор мебошад, аз ин рӯ, бо ҷониби гурӯҳи якуми олимон розӣ шуда, метавонем ба ҳулосае биёем, ки савдои ду ё якчанд одамон, дар ҳолате, ки дар як замон ва ё дар фосилаи начандон қалони вақт ва бо доштани қасди ягона содир шавад бо б. «в» қ.2 м.130¹ КҶ ҔТ бандубаст карда шавад.

Бояд қайд кард, ки агар гунахгор кирдори пешбининамудаи қисми 1 моддаи 130¹ КҶ ҔТ нисбат ба як одам содир қунад ва нисбат ба шахси дуюмин кирдори ҳудро бо сабабҳои аз ӯ новобаста то ба охир нарасонад, пас дар ин ҳолат нияти гунахгор танҳо қисман амалӣ шудааст. Ҳамин тарик, ҳаракатҳои гунахгор бояд ҳамчун сӯйқасд ба савдои ду нафар метавон бандубаст карда шавад. Аммо агар ҷунин кирдорро ҳамчун маҷмӯи чиноятҳо бандубаст қунем, дар ин ҳолати мачмӯи зиёдтар аз ҷазо барои ду ё зиёда аз он мешавад.

Аломати дигар дар банди «д» қисми 2 пешбинӣ шудааст, яъне «аз тарафи шахси мансабдор ё намояндаи ҳокимият бо истифодаи вазифаҳои хизматӣ, ё дигар шахсе, ки дар ташкилотҳои тиҷоратӣ ё дигар ташкилотҳои вазифаи идоракуниро» иҷро мекунад, мебошад.

Мафҳуми шахси мансабдор, шахсе, ки мансаби давлатиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ишғол мекунад дар эзоҳи моддаи 314 КҶ ҔТ

дода шудааст. Мафҳуми намояндаи ҳокимият дар эзоҳи моддаи 328-и КҶ ҔТ дода шудааст. Мафҳуми шахси иҷроқунанди вазифаи идоравӣ дар ташкилотҳои тиҷоратӣ ё дигар ташкилот дар эзоҳ ба моддаи 295 КҶ ҔТ оварда шудааст [12, с.121].

Зери истифодаи вазифаи хизматӣ фаҳмида мешавад: амалӣ гардонидани вазифаҳои идоракунӣ аз ҷониби шахси мансабдор бо мақсади соддагардонии содир намудани чиноят дар мақомотҳои муниципалиӣ ва давлатӣ ва муассисаҳо, динӣ ва тиҷоратӣ, инҷунин ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва шахсони дигар, ки дорои ҷунин ваколатҳои хизматӣ мебошанд.

Фаҳмиши васеи фаъолияти хизматӣ дар банди 8 ҚПСОҔТ «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандахои марбут ба одамкушӣ» дода шудааст, ки тибқи он ҷунин фаҳмида мешавад: «ҳаракатҳои шахс, ки ба доираи уҳдадориҳои хизматии ӯ дохил шуда, аз шартномаи меҳнатӣ (қарордод) бо корхона, дигар ташкилоти тибқи қонунгузорӣ бақайдигирифташудаи давлатию шахсӣ новобаста аз шакли моликияташон, бо соҳибкорон, ки фаъолияташон ба қонунгузории амалқунанда мухолиф нест, ба вуқӯй меояд, фаҳмида мешавад» [11].

Қайд кардан зарур аст, ки содир намудани савдои одамон аз ҷониби шахсони дар боло зикргардида бо фаъолияти қасбии онҳо вобаста аст, ки барои содир ё осон кардани савдои одамон истифода мешавад. Ҳангоми содир намудани савдои одамон, бо доштани имконияти истифодаи вазифаи хизматӣ, шахс онро амалӣ накунад, пас ин кирдор таҳти банди «е» қисми 2 моддаи 130¹ КҶ ҔТ қарор намегирад.

Охирин аломати бандубасткунанда дар банди «ё» қисми 2 моддаи таҳлилшаванда «бо ҷойивазкунии ҷабрдида тавассути сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (минбаъд – сарҳади давлатӣ) пешбинӣ шудааст [13].

Асоснокии ҷорӣ кардани ин аломат дар шарҳои зерин ифода мейбад: якум, имконияти поймол кардани ҳукуқи ҷабрдида дар ҳориҷа дучанд меафзояд; дуюм, истифодаи ҳолати очизии ҷабрдида ҳавғонокии ҷамъиятии кирдори содиршударо меафзояд.

Убури сарҳади давлатӣ ҳам дар асоси қонун ва ҳам ғайриқонунӣ шуда метавонад. Гузаштани ғайриқонуни сарҳад – ин убур кардани сарҳади давлатӣ бо вайрон кардани қоидаҳои гузаштани он ҳисобида мешавад. Вобаста ба бандубости ғайриқонуни убури сарҳади давлатӣ ҳангоми савдои одамон дар ҷаҳони илм ду нуқтаи назар вуҷуд дорад. Баъзе мутахассисон [14] дар он

ақида ҳастанд, ки убури ғайриқонуни сарҳади давлатии ҳангоми савдои одамон бо маҷмӯи моддаи 322-и КҶ ФР бандубаст карда мешавад. Дигарон [15] бошад қайд мекунанд, ки дар ин ҳолат банди «г» қисми 2 моддаи 127-и КҶ ФР ин кирдорро дарбар мегирад. Аз нуқтаи назари мо, ақидаи гурӯҳи дуюми тадқиқотчиён дуруст аст, чунки убур кардани сарҳади давлатӣ хавфнокии ҷамъиятии баландтари савдои одамонро нишон медиҳад ва қонунгузор аллакай ҷазои вазнинтар барои ин амал таъин кардааст. Ин банди маҳсус нисбат ба моддаи 335 КҶ ҶТ мебошад.

Қайд кардан муҳим аст, ки барои бандубастси савдои одамон аз рӯи ин банд бояд лаҳзаи ба миён омадани қасди гунахгор дар бораи интиқоли ҷабрдида муайян карда шавад. Агар ҷунин қасд дар қишивари пайдоиш ба вуҷуд омада бошад, пас дар ин ҳолат, кирдор зери аломати таҳлилӣ меафтад.

Таҳлили баъзе аломатҳои бандубасткунандаи моддаи 130¹ КҶ ҶТ ва истифодаи таҷрибаи Федератсияи Россия имкон дод, ки ба ҷунин ҳулоса биёем:

1. Савдои ду ё якчанд одамон, дар ҳолате, ки дар як замон ва ё дар фосилаи начандон қалони вакт ва бо доштани қасди ягона содир шавад бо б. «в» қ.2 м.130¹ КҶ ҶТ бандубаст карда шавад.

2. Убури сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон намуди вазнинтари ҳавфи ҷамъияти савдои одамон мебошад, чунки, аввалан, қоидаҳои убури сарҳад вайрон карда мешаванд, дуввум, ҷашни монеаҳо барои мақомоти тафтишот дар робита бо пинҳон кардани ҷабрдида дар қишивари дигар ва пеш омадани мушкилиҳо барои гузаронидани ҷорабинҳои оперативӣ-ҷустуҷӯй мебошад. Ҳамаи ҳолатҳои дар боло зикршуда боиси ҳатари қалони ҷамъият будани ин кирдор мебошад ва қонунгузор бо назардошти ин барои ҷунин кирдор ҷазои вазнинро ҷорӣ кардааст, ки бандубастро аз рӯи маҷмӯи моддаи 335 КҶ ҶТ талаб намекунад.

Рӯйхати адабиёт:

- Гауҳман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика.– М.: 2001.– С.53–54.
- Таганцев Н.С. О повторении преступлений.– СПб., 1867.– С.43, 47.
- Хайдарзода З.П., Хайдарзода М.П. Уголовно-правовая характеристика торговли людьми.– Душанбе. 2017.– С.73.
- Дар бораи таҷрибаи татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба ҳариду фурӯши одамон ва

ҳариду фурӯши ноболифон [Манбаи электронӣ]: Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри 2011 с. №12. URL: <http://www.adlia.tj/spisdoc.fwx/> (саная муроҷиат: 08.03.2019).

5. Жинкин А.А. Торговля людьми и использование рабского труда: проблемы квалификации и соотношение со смежными составами преступлений: дисс. канд. юрид. наук.– Краснодар, 2005.– С.114.

6. Жинкин А.А. Торговля людьми и использование рабского труда: проблемы квалификации и соотношение со смежными составами преступлений: дисс. канд. юрид. наук.– Краснодар, 2005.– С.121; Кулакова Н.Г. Криминологические и уголовно-правовые меры борьбы с торговлей несовершеннолетними: дисс. канд. юрид. наук.– М., 2000.– С.83–84; Мизулина Е.Б. Торговля людьми и рабство в России: международно-правовой аспект.– М., 2006.– С.184; Гетман И.Б. Уголовная ответственность за торговлю людьми: дисс. канд. юрид. наук.– Тюмень, 2010.– С.112; Егорова Л.Ю. Торговля несовершеннолетними: проблемы квалификации: дисс. канд. юрид. наук.– М., 2006.– С.41; Хайдарзода З.П., Хайдарзода М.П. Уголовно-правовая характеристика торговли людьми.– Душанбе, 2017.– С.76.

7. Волков К.А. Уголовная ответственность за торговлю людьми.– М.: ЦОКР МВД России. 2010.– С.56; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.А. Чекалина, В.Т. Томина, В.В. Сверчкова.– 4-е изд., перераб. и доп.– М., 2007.– С.163.

8. Грачёва Ю.В., Ермакова Л.Д. и др. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. А.И. Рарог.– 2-е изд., перераб. и доп.– М., 2004.– С.28.

9. Долголенко Т.В. Уголовная ответственность за преступление, предусмотренное статьей 127¹ УК РФ, торговлю людьми и соотношение состава этого преступления с другими преступлениями // Современное право.– 2010.– №1.– С.95–99; Бриллиантов А.В., Долженкова Г.Д., Иванова Я.Е. и др. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Под ред. А.В. Бриллианта.– М., 2010.– С.240; Зейналов М.М., Гаммаев В.М. Уголовно-правовой анализ квалифицирующих признаков торговли людьми // Современное право.– 2011.– №4.– С.121.

10. Полянская Е.М. Проблемы предупреждения использования рабского труда и торговли людьми: дисс. канд. юрид. наук.– Воронеж, 2014.– С.50.
11. Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандоҳои марбут ба одамкушӣ [Манбаи электронӣ]: Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни 2009 с. №21. URL: <http://www.adlia.tj/spisdoc.fwx/> (санаси муроҷиат: 08.03.2019).
12. Зейналов М.М., Гаммаев В.М. Уголовно-правовой анализ квалифицирующих признаков торговли людьми // Современное право.– 2011.– №4.– С.121.
13. Дар бораи Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон №481 аз 01.08.1997 с. // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1997 с.– №15–16.– М.254.
14. Волков К.А. Уголовная ответственность за торговлю людьми.– М.: ЦОКР МВД России. 2010.– С.60; Кулакова Н.Г. Криминологические и уголовно-правовые меры борьбы с торговлей несовершеннолетними: дисс. канд. юрид. наук.– М., 2000.– С.87; Мизулина Е.Б. Торговля людьми и рабство в России: международно-правовой аспект.– М., 2006.– С.185; Гетман И.Б. Уголовная ответственность за торговлю людьми: дисс. канд. юрид. наук. Тюмень, 2010.– С.114; Карязов Н.В. Квалифицированные и особо квалифицированные составы торговли людьми // Черные дыры в Российском законодательстве.– М., 2011.– №5.– С.110.
15. Зейналов М.М., Гаммаев В.М. Уголовно-правовой анализ квалифицирующих признаков торговли людьми // Современное право.– 2011.– №4.– С.122; Егорова Л.Ю. Торговля несовершеннолетними: проблемы квалификации: дисс. канд. юрид. наук.– М., 2006.– С.145; Измайлова И.Д. Уголовная ответственность за торговлю людьми: дисс. канд. юрид. наук.– М., 2007.– С.115.

Аннотация

Баъзе проблемаҳои ҳолатҳои бандубастқунандай савдои одамон

Дар мақола таҳлили баъзе аз ҳолатҳо, ки ҳамчун аломатҳои бандубастқунандай савдои одамон баромад мекунанд, таҳлил мешавад. Муаллифон аломатҳои бандубастқунандай савдои одамонро ба аломатҳои анъанавие, ки ба ҳамаи таркибҳои КҔ Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллук дорад, ва аломатҳои маҳсус, ки ба савдои одамон хос аст. Дар мақола таҷрибаи олимони россиягӣ барои аниқ кардани аломатҳои бандубастқунандай монанд бо қонунгузории ҷиноятии Федератсияи Россия истифода шудааст. Муаллифон хулоса ва пешниҳодҳои худро барои ҳалли масъалаҳои татбиқи чунин аломатҳо пешкаш мекунанд.

Annotation

Some problems of qualified characteristics of trafficking

В статье проводится анализ некоторых обстоятельств, выступающих в качестве квалифицирующих признаков торговли людьми. Авторы подразделяют квалифицирующие признаки торговли людьми на традиционные, присущие почти всем составам УК РТ, и особые, характерные непосредственно для торговли людьми. В статье используется опыт российских ученых по определению аналогичных квалифицирующих признаков по уголовному законодательству Российской Федерации. Авторами делаются выводы и предложения по решению проблем применения данных признаков.

Annotation

Some problems of qualified characteristics of trafficking

The article analyzes some circumstances that act as qualifying signs of trafficking. The authors subdivide the qualifying signs of human trafficking into traditional ones, inherent in almost all the compositions of the Criminal Code of the Republic of Tajikistan, and special characteristics characteristic of human trafficking. The article uses the experience of Russian scientists to determine similar qualifying characteristics under the criminal law of the Russian Federation. The authors draw conclusions and suggestions for solving the problems of applying these features.

Анушервони Исропил,
сармутахассиси шуъбаи қонунгузории
гражданӣ, соҳибкорӣ ва оилавии Маркази миллии
қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Ёров Абдулваҳоб,
мутахассиси шуъбаи қонунгузорӣ
оид ба меҳнат, муҳочират ва иҷтимоии
Маркази миллии қонунгузории назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Султанова Фотима,
котиби муовини якуми директори
Маркази миллии қонунгузории назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

ПРОБЛЕМАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ЧИНОЯТҲОИ КОРРУПСИОНӢ ДОИР БА ГИРИФТАНИ ПОРА ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Калидвоҷаҳо: чиноят; коррупсия; гирифтани пора; предмети пора; субъект; тарафи субъективӣ; объект; тарафи объективӣ.

Ключевые слова: преступление; коррупция; получение взятки; предмет взятки; субъект; субъективная сторона; объект; объективная сторона.

Keywords: crime; corruption; receiving a bribe; subject of a bribe; subject; subjective side; object; objective side.

Ташаккулёбии давлати ҳукуқбунёд дар омиљое, ки бо тафйиротҳои ҳаёти иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоии ҷамъият алоқаманд мебошад, ба вучӯд меояд. Аз як тараф, ҷудонопазирӣ ҷамъиятҳои шаҳрвандӣ ҷараёни бунёди муносабатҳои навро байни давлат ва ҷамъият мушкил мегардонад ва аз тарафи дигар бошад масъулият барои бунёди муносабатҳои нав байни давлат ва шаҳсият ба мақомотҳои давлатӣ voguzoшта шудааст. Дар ҳолатҳои мазкур сифати кор, қасбият, қонунунияти фаъолияти шаҳсони мансабдор аз ислоҳотҳое, ки дар мамлакат гузаронида мешаванд, вобастагӣ дорад. Коррупсия яке аз масъалаҳои мушкили замони имрӯза ба ҳисоб рафта, барои рушду инкишофи мамлакатамон монеа эҷод менамояд. Барои пешгирий аз ҳама намуди чиноятҳои коррупсионӣ, аз ҷумла гирифтани пора санаи 31 октябри соли 2003 Конвенсияи

Созмони Милали Муттаҳид зидди коррупсия қабул гардид [1] ва 9 декабря соли 2003 дар канфренсияи байналмилалии сиёсӣ бештар аз 100 давлат ба Конвенсияи мазкур имзои гузашта, онро эътироф намуданд. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун узви комилҳуқуки ҷомеаи ҷаҳонӣ дар баробари дигар мамлакатҳои аъзои СММ 25-уми сентябрی соли 2006 Конвенсияи мазкурро тасдик ва эътироф намуданд ва он ба низоми қонунгузории давлатамон ворид карда шуд.

Бояд зикр намуд, ки тибқи таҳлилҳои Ташкилоти байналмилалии «Transparency International» Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари бештар аз 170 давлати дунё соли 2007 дар самти дарки коррупсия дар зинаи 160-ум қарор дошта, дар соли 2019 ҷумҳурӣ дар зинаи 136-ум арзёбӣ гардид, ки ин маълумотҳо аз зина ба зина паст гаштани шиддати коррупсия

дар кишвар шаҳодат медиҳанд. Вале ҳанӯз ҳам барои боз ҳам паст намудани ин кирдори номатлуб корҳо аз ҷониби ҳукумати кишвар боз ҳам шиддатнок гардида истодаанд.

Бояд тазаккур дод, ки яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин пешгири намудани гирифтани пора мебошад, ки аз иродай бевоситаи Пешвои миллат бармеояд. Чи тавре, ки дар Паёми Асосгузори сулху Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 22 декабри соли 2016 қайд карда шуд, ки «Фаромӯш набояд кард, ки мубориза ба муқобили коррупсия факат вазифаи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ нест. Дар ин мубориза тамоми аҳли ҷомеа, ҳар як шаҳрванд ва ҷомеаи шаҳрвандӣ низ бояд бетараф набошад» [2].

Ҷинояти аз ҳама чиддӣ ва хатарнок, ки дар боби 30 «Ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ» Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КҖ ҔТ) ин гирифтани пора ба ҳисоб меравад. Сабабҳои гирифтани пора хело зиёд мебошанд.

Якум, ин пардоҳт барои тезонидани қабули қароре (ҳалнома), ки ба доираи уҳдадориҳои хизматии шахсони мансабдор дохил мешавад. Ба соҳибкор додани пора ва ҳарчи тезтар гирифтани иҷозатнома барои тиҷорати нӯшоқиҳои спиртӣ ба нафъ аст, нисбат ба он ки қарори масъалаи ҳудро интизор шавад.

Дуюм, ин пардоҳт барои боз доштани (нигоҳ доштани) амали шахси мансабдор аз иҷрои вазифаҳои ба зиммаашгузошташуда мебошад. Масалан, аз ҷониби духтури ХСЭ амали нагардидани ҷораҳо нисбат ба вайронкунандай талаботҳои меъёрҳои санитарӣ барои мукофоти муайян.

Сеюм, пардоҳт барои зарҳарид намудани ҳуди шахси мансабдор барои он ки ў ҳизматчӣ дар мақомотҳои давлатӣ ва мақомотҳои маҳаллии ҳокимияти давлатӣ истода, дар бораи манфиатҳои ғарзномаи порадҳо иноят кардан мебошад.

Ба ғайр аз ин, порагиранда ва порадиҳанда ба назари онҳо бо ин амали ҳуд бозингарони нодаркорро аз бозор тоза кардан мебошад. Онҳо иқтисодиётро на танҳо аз фишори давлат озод менамоянд, балки аз қоидаҳои бозии коркардшудаи субъектони коррупсия вобастагӣ пайдо менамояд.

Гирифтани пора ба шахси мансабдор ҳамчун даромади иловагӣ ҳисобида мешавад, ки

ба уҳдадориҳои вазифавиашон дохил намешавад ва барои қабули қарор таъсир мерасонад. Гирифтани пора роҳи ҷиноят ва даромади аввали мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ барои маблағи муайян омода ҳастанд, ки барои содир ё ин ки омодагӣ дидан ба ҷиноят ҷашмони ҳудро пушанд.

Дар бисёр маврид ҳолатҳоеро воҳӯрдан мумкин аст, ки гирифтани пора бо дигар ҷиноятҳо, аз ҷумла ҷиноятҳое, ки дараҷаи хатарашон вазнин ё ин ки маҳсусан вазнин тааллук дорад. Алалхусус, ҷиноятҳои ҳарактери иқтисодидошта (соҳибкории ғайриқонунӣ риоя накардани қоидаҳои гумrukӣ, насупоридани пардоҳтҳои андоз), бо ҷиноятҳои молу мулк (ғорат намудани молу мулк, қаллобӣ), бо ҷиноятҳои бар зидди адолати судӣ (ғайриқонунӣ нигоҳ доштан дар маҳбас, дидаву дониста баровардани ҳукми ғайриқонунӣ) алоқаманд мебошад. Зери мағҳуми гирифтани пора амали шахсони мансабдори мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти ҳокимияти давлатии маҳаллӣ ва мақомоти ҳудидоракунӣ фаҳмида мешавад, ки барои ба даст овардани фоидаи муайянни ҳислати моддӣ ва молу мулкидошта равона шудааст ва дар ҷавоб ба манфиати порадҳо содир намудани ҳаракати (бехаракатӣ) муайян мебошад. Дар ин ҷо бояд зикр намуд, ки ин ҳаракат (бехаракатӣ) метавонад оқибати уҳдадориҳои шахси мансабдор бошад (масалан, қатъ намудани парвандаи ҷиноятӣ аз ҷониби муфаттиш бо гирифтани пора аз ғунахгор) [3].

Мувофиқи мағҳуме, ки дар фарҳанги энсиклопедияи шуравӣ, «Гирифтани пора – ин аз ҷониби шахси мансабдор ба ҳамаи роҳ ва дар ҳама шакл ба даст овардани арзишҳои моддӣ ё ин ки неъматҳои моддӣ мебошад, ки ба манфиати порадҳо барои содир намудани (ё содир накардани) амале, ки ба салоҳияти шахси мансабдори мазкур дохил мешавад [4].

Мағҳуми ҳуқуқӣ яъне, мағҳуми қонуние, ки тафсири гирифтани пораро додааст, бори аввал дар моддаи 319 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст [5].

Хусусияти гирифтани пора дар он мебошад, ки порагир дорои ваколатҳои ҳокимияти мебошад ва ў метавонад шахси мансабдор ё ин ки метавонад манфиатҳои шахси мансабдорро намояндагӣ намояд. Аломати муҳими гирифтани пора предмети ҷиноят мебошад. Бинобар, ин тарафҳои ҷинояти мазкур кӯшиш менамоянд, ки чунин усули пардоҳтро интиҳоб намоянд, ки исбот намудани онро мушкил мегардонанд.

Ба предмети пора метавонад ҳамаи намудҳои арзишҳои моддӣ ба монанди пул, алалхусус асъори хориҷӣ ё дигар арзишҳои асъорӣ (масалан, расидҳо акредитҳо), коғазҳои қиматнок (саҳмияҳо, облегатсияҳо, векселҳо, шаҳодатномаҳои заҳирӣ), металлҳои қиматбаҳо (тилло, нуқра, платина) ва сангҳои қиматбаҳо (алмос, зумурлад, ёқути кабуд, ёқути сурҳ ва гайраҳо) предметҳои гуногуни қиматбаҳо (масалан, ҷавоҳиротҳои заргарӣ, дастгоҳҳои аудио-видео, нақлиётҳо), молҳои озуқаворӣ ва саноатӣ, молу мулки гайриманқул, инчунин шаклҳои гуногуни хислати молу мулкидошта, ки ба порагир бемузд ё ин ки бо нархи ноҷиз расонида мешавад, доҳил мешавад. Боз ба сифати пора роҳҳатҳои осоишгоҳӣ ва сайёҳӣ, чиптаҳои рафтуомад, пардоҳти ҳароҷотҳо ва дилхушихои шахси мансабдор, пардоҳти корҳои таъмири, иншоотӣ ва гайраҳо баромад карда метавонанд. Боз порагир аз порадех метавонад ба монанди қарзи бонкӣ, ба намуди подош намудани қарзи вучуднадоштаи шахс, ҳариду фурӯши ашёҳо бо нарҳҳои ноҷиз ё ин ки нарҳҳои дастрас, бо роҳи бастани шартномаҳои бардуруғ пардоҳт намудани ба порагир, хешовандони наздик ё ин, ки шахсони бовариники ўмузди меҳнат, мукофотҳо гӯё барои корҳои истеҳсолиашон, расонидани ёрии техниқӣ, пардоҳти ҳаққи қалам барои фаъолияти омӯзгорӣ ва навиштани адабиётҳо, қасдан боҳтан ҳангоми бозиҳои кортӣ ё ин ки бурди тасодуфӣ дар казино, инчунин бо дигар асосҳо гирифта мешавад. Дар таҷриба ҳамчунин интиқоли маблаг аз ҳисоби як ширкат (соҳибкори инфириодӣ) ба ҳисоби ширкати якрузас, ки шахси мансабдор ба ўишора кардааст, гӯё барои гирифтани молҳо бо пардохтнамоии минбаъда ва гирифтани ин маблаг аз ҷониби шахси мансабдор тавассути шахсони дигар дода мешаванд. Имкониятҳои интернет ҳамчунин ба порагир ва порадех барои интиқоли маблаг аз як ҳисоб ба ҳисоби дигар ёрӣ мерасонад. Дар ин ҳолат интиқоли маблаг бо роҳи пайёмҳои маблагҳои электронии почтаи электронӣ (Webmoney) анҷом дода мешавад, ки баъдан метавон маблагро тавассути банкоматҳо дастрас намуд. Ба ғайр аз ин, дар таҷриба дар бисёр маврид арзишҳои гайримоддӣ истифода мешаванд, зеро тибқи қонун онҳо ҳамчун предмети ҷиноят пешбинӣ намешаванд. Пороро метавон шахсан ё ин ки тавассути миёнарав қабул намуд. Дар муҳити соҳибкорӣ хело кам ҳолатҳоеро воҳӯрдан мумкин аст, ки соҳибкор ҳуд ба шахси мансабдор пора дихад ва чун қо-

ида тавассути миёнарав анҷом дода мешавад. Таҷриба нишон медиҳад, ки ба сифати миёнарави соҳибкор кормандон ва намояндагиҳои ширкат баромад мекунад.

Мутобики моддаи 609 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми дуюми) ба истиснои тухфаҳои оддии дорои арзиши на он қадар баланд ҳадя иҷозат дода намешавад:

1) аз ҷониби ашҳоси ҳуқуқӣ – ҳадия амволе, ки ба онҳо таҳти ҳуқуқи пешбурди ҳочагидорӣ ё идораи оперативӣ марбут аст;

2) аз номи атфоли ҳурдсол ва шаҳрвандони ғайри қобили амал эътироғардида – аз ҷониби намояндагони қонунии онҳо [6].

Агар мазмуни моддаи мазкури КГ ҶТ дода бароем, пас пора тухфаи гайриоддии дорои арзиши баланд мебошад. Аммо муқаррароти шабҳҳо дар қонунгузории ҷиноятӣ мавҷуд нест ва дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон доираи ҳадди ақали камтарини пора муқаррар нашудааст. Бинобар ин, зарур аст, ки аз алоқаи сабабу оқибати ба даст овардани фоида (аз ҷумла, моддаи 609 КГ ҶТ) ва содир намудани ҳаракати муайян ба манфиати порагир дода бароем.

Бояд қайд намуд, ки порагирӣ ҷинояти нисбатан мушкилошкоршаванд мебошад. Бинобар ин, барои пурзӯр намудани муковимат бо ин ҷиноят, зарур мебояд, ки ба ғайр аз муқаррар ва пурзӯр намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ, ба қонунгузориҳои амалқунандай бонкӣ, молиявӣ, гумrukӣ ва анҷоз тафйиру иловаҳои даҳлдор ворид карда шаванд.

Аз натиҷаи таҳқиқи гузаронидашуда метавон ҳулосабарорӣ намуд, ки ба сифати яке аз аломатҳои асосии ҷинояти дар моддаи 319 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишууда пора баромад мекунад, ки «...дар намуди пул, коғазҳои қиматнок дигар, молу мулк ё фоидай дорои ҳаракати молу мулкидошта» дода мешавад. Аломати асосии ҷинояти гирифтани пора хислати моддидоштаи ў мебошад, ки талаботи ҳамаҷонибаи ўро таъмин менамояд, инчунин имконият додад ки ба ҳаракати хизматии шахси мансабдор таъсир расонад. Шахси мансабдоре, ки пороро қабул менамояд, дар назди порадиҳонда ба ҳуд уҳдадорӣ мегирад, ки ба манфиати ў ягон коре анҷом медиҳад.

Ба сифати пора метавонад маблаг, коғазҳои қиматнок ё дигар хизматрасониҳои хусусияти молумулкдошта: масалан, таъмири хона, бунёди иншооти хона ва гайраҳо, ки дода шудаанд ё бемузд расонида шудааст, доҳил

мешавад. Маҳз Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумхурии Тоҷикистон дар банди 13 предмети чинояти гирифтани пороро ҳал намудааст [7].

Ҳамин тавр, таҳти мағҳуми пора аз ҷониби шахси мансабдор шаҳсан ё ба воситаи миёнарав гирифтани пора дар ҳамаи шакл барои ичро кардан ё накардани амали муайян ба манфиати порадиҳанда ё намояндагони ў, агар чунин ҳаракат (бехаракатӣ) ба доираи ваколати хизматии шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати ҳориҷӣ ё шахси ташкилоти байн-налимилай дохил бошанд, ё онҳо вобаста ба қудрати мавқеи мансабиашон ба чунин ҳаракат (бехаракатӣ) мусоидат карда метавонанд, фаҳмида мешавад. Гирифтани пора – яке аз ҳама чиноятаҳои ҳавфнок ва маъмултарин дар байни чиноятаҳои мансабӣ мебошад.

Гирифтани пора танҳо то он мавриде мавҷуд аст, ки шахси мансабдор метавонад сарчашмаҳои ба ў тааллукдоштаро бо роҳи қабл ва қабул накардани ин ё он қарор ихтиёрдорӣ намояд. Ба ҳисоби чунин сарчашмаҳо метавонад маблағҳои буҷетӣ, моликияти давлатӣ ва маҳаллӣ, хириди давлатӣ ё ин ки имтиёзҳо баромад кунад. Шахси мансабдор ҷарима, андоз ё дигар пардохтаҳои ҳатмие, ки қонунгузорӣ пешбинӣ намудааст, ҷамъоварӣ намуда, ҳамчунин сарчашмаҳои ба ў тааллукдоштаро ихтиёрдорӣ менамояд: агар ҷарима қонунан бошад, пас молики он давлат мебошад, агар ғайриқонунӣ бошад, пас молики он шаҳсест, ки ўро ба шахси мансабдор додааст. Шахси мансабдор уҳдадор аст, ки аз мақсадҳои худ қабул намояд, ки аз ҷониби ҳуқӯқ, ҷамъият, фарҳанг ва меъёрҳои аҳлоқӣ муқаррар шудаанд (ба монанди Конституция, қонунҳо, дигар санадҳои меъерии ҳуқӯқӣ).

Гирифтани пора дар Ҷумхурии Тоҷикистон бемории сиҳатнашаванда мебошад. Ҳатто як масъалаи оддиро наметавон бидуни додани пора ҳал намуд. Гирифтани пора ба ҳамаи соҳаи зиндагии мо дохил шудааст ва меъерии ҳақиқати ҷамъияти тоҷикон ҳисобида шудааст.

Гирифтани пора дар замони имрӯза яке аз чиноятаҳои маъмултарини чиноятаҳои коррупсионӣ ба шумор меравад, ки ҳамаи соҳаҳои иҷтимоиро дарбар гирифтааст ва ба ҳамаи ғаъолияти муқаррарии соҳторҳои ҳокимиияти давлат таъсир мерасонад, инчунин ба дигар гуншавии ақидаи ҷамъият мусоидат менамояд.

Тамоми зухуроти коррупсионӣ, аз чумла гирифтани пора ба таври пинҳонӣ, принсипи баробарии ҳамаро дар назди қонун вайрон ме-

кунад, инчунин ҳамчун принсипи баробарии шаҳрвандонро, ки муҳим ҳисобида шудааст, риоя нашудааст. Яъне, як тараф ба зарири дигарон бартариятҳои ғайриасоснок ва имкониятҳои иловагӣ мегиранд, ки барои қонев намудани манфиатҳои ғаразноки худ равона шудааст.

Шарт нест дар бораи он мулоҳиза намоем, ки ба чи андоза коррупсия, аз ҷумла гирифтани пора сатҳи боварии шаҳрвандон, соҳибкоронро ба мақомотҳои давлатӣ паст мекунад.

Ба сабабҳое, ки гирифтани пороро ба вучуд меоранд, метавон ҳолатҳои зеринро дохил намуд: ҳолигихо ва коркард нашудани са-надҳои меъерии ҳуқӯқӣ, ки ба шахси мансабдор ваколатҳои зиёд дода шудааст; номукамалии низоми ҳисоботӣ, назорат, зуд-зуд иваз шудани шакли ҳисобкунӣ дар ташкилотҳо; назорати суст аз болои ғаъолияти шахси мансабдор аз ҷониби роҳбарияти баландмартаба ва ғайраҳо [8].

Бинобар таҳлилҳои гузаронидашуда пешниҳодҳои зерин карда мешавад:

1. Пешниҳод карда мешавад, ки барои муқовимат намудан ба гирифтани пора боби нав 15.1. Мусодираи молу мулк (м.м. 104.1, 104.2, 104.3) барои чиноятаҳо, ки ҳусусияти молумул-кидошта аз ҷумла, моддаи 319 КҔ ҶТ пешбинӣ карда шаванд.

2. Дар моддаи 609 Кодекси граждании Ҷумхурии Тоҷикистон арзиши тухфаҳое, ки ба шахсони мансабдор аз ҷониби шаҳрвандон дода мешавад, маблаги онҳо ё ягон тартиби дигар ҳисоби онҳо имконпазир бошад пешбинӣ карда шавад ё пешниҳод карда мешавад, ки меъер бо чунин тарз ифода карда шавад: Шахсони мансабдори давлатӣ ҳуқӯқ надоранд тухфаро аз тарафи шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқӯқӣ қабул намоянд.

3. Барои боз ҳам паст намудани зухуроти коррупсионӣ чун чинояти гирифтани пора пешниҳод карда мешавад, ки миқдори музди меҳнати кормандони мақомотҳои давлатие, ки дар он омили бавучудои чиноятаҳои пора бештар ба назар мерасанд, дар барномаҳо, стратегияҳо ва дурнамоҳо инчунин санадҳои меъерии ҳуқӯқии Ҷумхурии Тоҷикистон зиёт карда шавад, зеро барои бартараф намудани омили коррупсионӣ мусоидат менамояд.

Ҳамин тавр, аломати якуми бандубасташавандаи пора ин гирифтани пора аз ҷониби шахси мансабдор барои ҳаракатҳои (бехаракатӣ) ғайриқонунӣ (к.2 мод.319 КҔ ҶТ).

Аломати бандубастшавандай дуюм ин кирдор дар қисми 1 ё қисми 2 моддаи 319 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст, ки тибқи он кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуюми ҳамин модда агар аз ҷониби шахсе содир шуда бошад, ки вазифаи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё сардори мақоми худидораи маҷаллиро ишғол мекунад (қ.3 ҳамин модда).

Гурӯҳи дигари аломатҳои бандубастшаванда аз ҷониби қонунгузор дар қисми 4 моддаи 319 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷамъ оварда шудааст; ки тибқи он кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум, дуюм ё сеюми ҳамин модда (моддаи 319 КҔ ҔТ), агар:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил;

в) бо тамаъҷӯи пора;

г) ба миқдори калон,

Аломати дигари чинояти гирифтани пора тамаъҷӯи пора мебошад. Таҳлили таҷрибаи судӣ нишон медиҳад, ки маҳз дар бандубаст намудани гирифтани пора дар аломати мазкур бештар саҳвҳо ба вучӯд меоянд.

Таҳти мағҳуми тамаъҷӯе, ки дар моддаи 319 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст, талаботи шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати ҳориҷӣ ё шахси ташкилоти байналмилалӣ оид ба додани пора зери таҳди迪 содир кардан чунин амалҳои вобаста ба фаъолияти хизматие, ки метавонад ба манфиатҳои қонунии порадиҳанда зарар расонад, ё инчунин қасдана гузоштани шаҳрванд ба чунин ҳолате, ки ў маҷбур аст барои бартараф кардан оқибатҳои зарарнок ба манфиатҳои қонунии худ пора диҳад, фаҳмида мешавад.

Тибқи эзоҳи моддаи 314 КҔ ҔТ Ҷумҳурии Тоҷикистон субъекти чинояти гирифтани пора, ки бо моддаи 319 ҳамин Кодекс пешбинӣ шудааст, шахсе шуда метавонад, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати маҳсус вазифаи намояндаи ҳокимијатро ба ҷо меоварад ё вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ ё маъмурию ҳоҷагидориро дар мақомоти ҳокимијати давлатӣ, мақомоти худидоракуни маҷаллий, муассисаҳои давлатӣ ва инчунин дар Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар қӯшунҳо ва ҷузъу томҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳад.

Давомнокии чинояти метавон ҳамчунин мунтаззам аз ҷониби шахси мансабдор қабул

намудани арзишҳои моддӣ ё дигар фоидаҳои хислати ғайримолумули дошта аз як ё якчанд порадиҳанда барои саҳлангорӣ ва пуштибонии умумӣ дар хизмат ба манфиати порадиҳанда, гарчанде тухфаҳои арзиши баланд бошанд, пора ҳисобида мешавад.

Ба ҷамъият ҳавғонокии чинояти гирифтани пора дар он зохир мегардад, ки чинояти мазкур ҳуқуқ ва манфиатҳои конститутионии шаҳрвандонро поймол мекунад, асосҳои демократиро аз байн мебарад, дастгоҳи фаъолияти давлатиро бадном мекунад, принципи қонуниятро таҳриф менамояд, барои гузаронидани ислоҳотҳо монеа эҷод мекунанд.

Сиёсати давлатӣ дар соҳаи муқовимат бо коррупсия, аз ҷумла бо гирифтани пора бояд аз ҷониби ҳамаи шоҳаҳои ҳокимијат дарк карда шаванд ва бояд дар барномаҳои маҳсуси даҳлдор бояд инъикос карда шаванд. Бояд барномаҳо дар сатҳи ҷумҳурияйӣ ва маҷаллий вобаста ба муқовимати коррупсия қабул карда шаванд.

Ҳамин тавр, дар таҳқиқоти мазкур масъалаҳои мағҳуми гирифтани пора, таҳлили ҳуқуқии асосҳои таркиби гирифтани пора, намудҳои бандубasti гирифтани пора, тафриқи гирифтаи пора ва сӯистифода аз ваколатҳои мансабӣ, проблемаи таносубияти меъёрҳои ҳуқуқи чиноятий ва ҳуқуқи гражданий, проблемаи муайян намудани ҳадди аққали маблағи пора, проблемаи бандубasti гирифтани пора, ҷанбаҳои қонунгузорӣ, ҳуқуқтатбиққунӣ ва ташкилотии муқовимат ба гирифтани пора, таҷрибаи судӣ баррасӣ карда шудаанд.

Рӯйхати адабиёт:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ворид намудан ба қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди коррупсия 31 октябри соли 2003 [Манбаи электронӣ] Маҳзани иттилотию ҳуқуқии «Адлия».

2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Мачлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 22 декабря соли 2016 <http://www.prezident.tj/node/13739>.

3. Тафсир ба Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон / Муҳаррири масъул Шарипов Ҳ.Ҳ. зери Роҳбари колективи муаллифон н.и.ҳ. ҳуқуқшиноси шоистаи Тоҷикистон Солиев К.Ҳ. / Душанбе, 2005.–Сах.902.

4. Фарҳанги энсиклопедии Шӯравӣ.— М.: Советская энциклопедия, 1983.— С. 217.
5. Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ] http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=23.
6. Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон (қ.2) [Манбаи электронӣ] http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=336.
7. Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 декабри соли 2008, №11 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандоҳои чинояти марбут ба гирифттан, додани пора ва ришвадиҳии тиҷоратӣ» Маҷмӯи Қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1992–2011) (бо забони русӣ ва тоҷикӣ).— 556 сах.
8. Бобоҷонов И.Ҳ. Масоили мубрами бандубости чиноятҳо (дар назария ва амалия): Вақоити таълимию амалӣ. Дар се қисм. Қисми 2.— Душанбе: «Ямини Содик», 2014-244.— Сах.5–107.

Аннотация

Проблемаҳои назариявии чиноятҳои коррупсионӣ доир ба гирифтани пора дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур муаллифон масъалаи проблемаҳои назариявии чиноятҳои коррупсионӣ доир ба гирифтани пора дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро баррасӣ намуда, барои рушд ва тақмилдиҳии қонунгузории ин соҳа якчанд пешниҳодҳо ироа намудаанд.

Annotation

Теоретические проблемы коррупционных преступлений о получение взятки в Республике Таджикистан

В данной статье рассмотрены теоретические проблемы коррупционных преступлений о получении взятки в Республике Таджикистан. Для развития и совершенствования законодательства в этой сфере даны некоторые предложения.

Annotation

Theoretical problems of corruption offenses on accepting a bribe in the Republic of Tajikistan

This article discusses the theoretical problems of corruption offenses about accepting a bribe in the Republic of Tajikistan for the development and improvement of legislation in this area are given some suggestions.

**12.00.09 – МУРОФИАИ ЧИНОЯТӢ
12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС**

Негматов Баҳодур,
ассистент кафедры судебного права и
прокурорского надзора юридического
факультета Таджикского национального
университета
E-mail: negmatov.bc87@mail.ru

**ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И ОСОБЕННОСТИ УПРОЩЕННОГО
ПОРЯДКА СУДЕБНОГО СЛЕДСТВИЯ
В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ**

Калидвожаҳо: пешбуруди сoddакардашудаи судӣ; тартиби сoddакардашудаи тафтиши судӣ; пешбуруди судии суръатнок; созии оид ба иқрори гуноҳ.

Ключевые слова: упрощённое судопроизводство; упрощенный порядок судебного следствия; ускоренное судопроизводство; сделка о признании вины.

Keywords: simplified legal procedure; simplified procedure for judicial investigation; accelerated legal proceedings; plea bargain; petition for a simplified trial.

После обретения независимости Республика Таджикистан взяла курс на построение правового государства, где преобладают права, свободы и законные интересы человека и гражданина. Новые общественные отношения потребовали коренных изменений во всех сферах народного хозяйства и в законодательной деятельности государства. Принятие новой Конституции РТ в 1994 г. проложило путь к проведению судебно-правовой реформы в Таджикистане. На этой основе был принят новый УПК РТ, который соответствует требованиям международно-правовых актов по правам человека, где в публичных отношениях преобладают права и свободы человека, доступ к правосудию и его эффективность.

Новый УПК РТ предусматривает новые институты, нормы, а также новые общественные отношения в уголовном судопроизводстве. Такие нововведения были включены не только в досудебных стадиях, но также в судебных стадиях.

Включение в УПК РТ новой нормы «Упрощенный порядок судебного следствия» (ст.310) создало предпосылки для формирования совершенно новой формы, обладающей признаками качественного и самостоятельного уголовного судопроизводства. Данная статья, по существу, изменила порядок судебного следствия на стадии судебного разбирательства. Законодатель предусматривает, что при согласии подсудимого с предъявленным обвинением нет необходимости

сти в осуществлении судебного разбирательства, и можно вынести приговор без исследования собранных по делу доказательств. Появление института упрощенного порядка судебного следствия стало результатом стремления законодателя создать эффективную форму уголовного судопроизводства при согласии подсудимого с предъявлением обвинением, в рамках которой, с учётом тяжести и сложности рассматриваемого преступления, правосудие осуществляется в сокращённые сроки и по упрощённым правилам.

Многие государства, в том числе и Республика Таджикистан, реформируя уголовно-процессуальное законодательство, пытаются найти такие модели уголовного судопроизводства, которые могли бы ответить адекватно изменившимся социальным условиям в современном обществе. Общая тенденция этих реформ направлена на расширение сферы применения ускоренных и упрощенных процедур, экономию времени участников процесса, сокращение по ряду дел судебного следствия. В целях рационализации и повышения эффективности уголовного судопроизводства активно используются различные упрощенные формы судопроизводства, допускающие сделки между сторонами обвинения и защиты [14].

Сегодня вопрос о том, является ли упрощенный порядок судебного следствия проявлением упрощенной формы судебного разбирательства, является спорным среди процессу-

алистов. Одни полагают, что упрощенный порядок судебного следствия – это ускоренное производство [5], другие расценивают упрощенный порядок как сокращенное производство [2] и особый порядок [9].

Для уяснения правовой природы и места упрощенного порядка судебного следствия в системе уголовного судопроизводства, невозможно переоценить целесообразность и необходимость существования данной уголовно-процессуальной формы и перспективы ее дальнейшего развития в уголовном процессе Республики Таджикистан.

Уголовно-процессуальное право, как и любая отрасль права, имеет систему, складывающуюся из следующих элементов: правовая норма – институт права – подотрасль права – отрасль права. Для того чтобы определить место норм об упрощённом порядке в системе уголовно-процессуального права, следует обратиться к общей теории права.

Институт права – это объединение норм, регулирующих определенный вид или группу общественных отношений. Правовой институт является элементом отрасли права. Например, институты уголовного наказания, необходимой обороны в уголовном праве и др. Такие институты называют отраслевыми институтами права. Существуют также комплексные институты права, нормы которых имеют межотраслевой характер, например, институт собственности и др. В литературе выделяются также субинституты права, как составная часть института права, регулирующая конкретную разновидность отношений в рамках института права (субинституты преступлений против жизни, здоровья и достоинства личности в составе института преступлений против жизни, здоровья, достоинства) [11].

Согласно теории государства и права, в качестве основных критериев, позволяющих объединить правовые нормы в самостоятельную отрасль права, выступают предмет правового регулирования и метод правового регулирования.

Уголовно-процессуальное право, как отрасль права, представляет собой совокупность норм, регламентирующих правовые процедуры при разрешении споров или при определении ответственности за преступления. Изучение и анализ норм УПК РТ показывают, что действующее уголовно-процессуальное законодательство предусматривает: а) обычную форму производства по уголовным делам и б) имеющую те или иные особенности. Исходя

из этого, логично можно перейти к выводу о наличии в уголовном судопроизводстве РТ двух подотраслей:

1. Подотрасли, регламентирующей обычную форму производства по уголовным делам.

2. Подотрасли, регламентирующей особую форму производства по уголовным делам [4].

В качестве предмета правового регулирования обычной формы производства выступают общественные отношения, связанные с деятельностью государственных органов, должностных лиц, граждан по совершенному или готовящемуся преступлению. В зависимости от характера общественных отношений могут быть использованы как императивный, так и диспозитивный методы правового регулирования.

Специфика общественных отношений особой формы производства заключается в том, что к уголовной ответственности привлекается лицо, обладающее какими-либо признаками и отличительными чертами, и в силу этого предусмотрены специфические дополнительные нормы, которые изменяют, по существу, обычный порядок судопроизводства. В свою очередь, подотрасль, предусматривающая особую форму судопроизводства по уголовным делам, включает в себя правовые институты. Ими являются: упрощенный порядок судебного следствия; производство по уголовным делам в отношении несовершеннолетних; производство о применении принудительных мер медицинского характера, производство по уголовным делам в отношении отдельных категорий лиц и т.д.

Упрощенный порядок судебного следствия следует относить к дифференциации процедуры судебного разбирательства, проявляющейся в упрощении только одного этапа данной стадии уголовного процесса. Причислять же рассматриваемый порядок к отдельному виду особой формы судопроизводства можно лишь с достаточно высокой долей условности. В ныне существующем варианте упрощенный порядок судебного следствия не отвечает всем характеристикам упрощенных судопроизводств. Но справедливо будет отметить, что правовые последствия применения данного института выходят далеко за пределы стадии судебного разбирательства и непосредственно затрагивают даже кассационное обжалование приговора. Однако на практике встречаются случаи, когда упрощенный порядок судебного следствия порождает определенные особенности

подготовительной части судебного разбирательства, хотя непосредственно в законе это и не закреплено.

С учетом вышесказанного, упрощенный порядок судебного следствия, как и некоторые уголовно-процессуальные институты, которые применяются в ряде зарубежных государств, следует относить к разновидностям упрощённой формы судебного разбирательства. В литературе нередко встречаются мнения авторов, которые отождествляют их с разновидностями упрощенного судебного производства и называют их «особыми», «сокращенными» «суммарными» производствами, «специальными» процедурами, когда, по сути, речь идет об одном и том же, но только под различными наименованиями. В этой связи данные понятия, для облегчения изложения материала, также будут использоваться в качестве синонимов [2].

Итак, рассмотрим, что представляет собой УПСС по УПК РТ. Упрощенный порядок судебного следствия появляется только при наличии согласия обвиняемого с предъявленным ему обвинением, согласия государственного (частного) обвинителя и (или) потерпевшего на постановление приговора без судебного разбирательства в общем порядке. В законе определены категории преступлений, по которым возможно применение такого порядка разрешения уголовного дела. Указанные признаки в совокупности образуют первую из вышеизложенных отличительных черт, позволяющих выделить упрощенный порядок в качестве самостоятельного уголовно-процессуального производства.

Вторым признаком самостоятельности упрощенного порядка, как формы уголовного судопроизводства, является наличие особенностей в уголовно-процессуальной деятельности на стадии судебного разбирательства уголовного судопроизводства. Это установление судом сознательности выбора подсудимого на разрешение дела в упрощенном порядке, разъяснение процессуальных последствий постановления приговора в упрощенном порядке.

Ходатайство обвиняемого о проведении УПСР должно быть заявлено только в судебных стадиях уголовного судопроизводства.

При упрощенном порядке приговор может быть вынесен без исследования и оценки в общем порядке доказательств, собранных по уголовному делу, за исключением обстоятельств, характеризующих личность подсудимого,

и обстоятельств, смягчающих или отягчающих наказание. По закону приговор, вынесенный в упрощенном порядке, обжалованию и протесту не подлежит (ч.9 ст.310 УПК РТ).

Следовательно, упрощенный порядок не только упрощает, но и сокращает судебную процедуру и вносит ряд особенностей в производство на других стадиях уголовного судопроизводства.

Указанные обстоятельства существенно отличают уголовное судопроизводство в упрощенном порядке от уголовного судопроизводства в общем порядке и позволяют признать упрощенный порядок не только самостоятельной формой уголовного судопроизводства, но и, по справедливому замечанию некоторых ученых-процессуалистов, «одной из сокращенных форм уголовного судопроизводства» [10], «упрощенной формой судопроизводства» [7], «упрощенным производством» [12].

Таким образом, упрощенный порядок судебного следствия представляет собой самостоятельный вид упрощенного судебного производства при согласии подсудимого с предъявленным ему обвинением.

Процессуалисты наряду с упрощенном порядке как упрощенной формой уголовного судопроизводства, обоснованно приходят к выводу о наличии в едином уголовном судопроизводстве также и иных различных видов производств, которые отличаются по степени сложности уголовно-процессуальной формы, что, в свою очередь, свидетельствует о ее дифференциации [12].

Понятие дифференциация (франц. differentiation, от лат. differentia – «разность, различие») подразумевает разделение, расчленение, расслоение целого на части, взаимосвязанные элементы [16].

Большинство же исследователей полагают, что процессуальная форма может быть дифференцирована, но при этом они или склоняются к упрощению уголовного судопроизводства, или считают, что его необходимо усложнить, введя новые институты уголовного процесса. Абсолютизация идеи дифференциации проходит под эгидой экономии процессуальных средств, а важнейшие принципы процесса отбрасываются как ненужные. Об упрощенной уголовно-процессуальной форме, полагая, что накопленный исторический опыт уголовного судопроизводства позволяет выявить все её недостатки и не допустить их повторения при построении новых упрощенных производств, пишет

А.В. Кищенков, и полагает, что упрощенное самостоятельное производство представляет собой производство по уголовным делам, которые характеризуются небольшой или средней тяжестью деяния, несложностью установления всех фактических обстоятельств дела и позволяющее быстро и эффективно, в отличие от общего порядка, расследовать и рассмотреть уголовное дело за счет внесения изменений в уголовно-процессуальную форму [6].

Особенности уголовно-процессуальной формы, в которой осуществляется производство по уголовному делу, следует рассматривать в качестве основания дифференциации уголовного судопроизводства, поскольку, как справедливо указывает А.П. Гуськова, уголовно-процессуальная форма включает в себя: «1) нормы, устанавливающие условия и последовательность производства отдельных процессуальных действий и принятия решений; 2) нормы, устанавливающие порядок уголовного судопроизводства по делам в целом» [1].

Такое утверждение в свое время вызывало немало дискуссий среди ученых и практиков. Большинство ведущих представителей советской юридической науки – например, В.З. Лукашевич, М.С. Стrogович, П.С. Элькинд – выступали против дифференциации уголовно-процессуальной формы. В свою очередь, ее сторонники – А.П. Гуляев, В.Я. Ермилов, П.Ф. Пашкевич, Р.Д. Рахунов, М.Л. Якуб и др. – были убеждены в том, что тотальная унификация процессуальной формы ведет к стагнации уголовно-процессуальной деятельности, торможению развития в ней демократических и гуманистических институтов [3].

Дифференциация как правовое явление позволяет повышать эффективность уголовно-процессуальных форм за счет возможности учитывать не только назначение уголовного судопроизводства, но и определенные особенности конкретного уголовного дела.

Построение уголовного судопроизводства, при котором для различных категорий дел, исходя из существующих особенностей, приспособливаясь к ним, существуют различные виды производств, понимается как дифференциация уголовно-процессуальной формы [13]. Основным критерием для их классификации является степень сложности уголовно-процессуальной формы, согласно которой выделяют обычные, усложненные и упрощенные производства. В советский период отношение к последним было крайне негативным, и со-

вершенствование уголовного процесса связывалось только с дальнейшим усложнением его формы. Любое возможное изменение в законодательстве, сопровождающееся сокращением обычной процедуры досудебного или судебного производства, рассматривалось как «упрощенчество», которое может повлечь ликвидацию важнейших процессуальных гарантiiй, чуждое советскому праву [3].

Дифференциация уголовного судопроизводства привела некоторых ученых к предложениям об упрощенном порядке судопроизводства по делам о преступлениях, представляющих сравнительно небольшую общественную опасность. Обсуждались вопросы совершенствования уголовного судопроизводства, пути повышения эффективности правосудия по уголовным делам в целях экономии процессуальных средств, в том числе в сторону его дифференциации, то есть введения различных более гибких и совершенных процессуальных форм, в зависимости от сложности и общественной опасности конкретного преступления.

Критика среди учёных по этой проблеме своевременна и справедлива, поскольку никакая форма упрощенного судопроизводства не может быть безболезненно интегрирована в уголовное судопроизводство. Развитие уголовного процесса способствовало появлению не только новых форм судопроизводства, но и новых правовых терминов (категорий). Например, появление в УПК РТ нового научного оборота «согласие обвиняемого с предъявленным ему обвинением» создало предпосылки для возникновения нового правового института в уголовно-процессуальном праве Республики Таджикистан.

УПК РТ установил новые правила ведения уголовного судопроизводства (ст.310 УПК РТ), согласно которым судья не проводит в общем порядке исследование и оценку доказательств, собранных по уголовному делу, и постановляет обвинительный приговор, назначая наказание не более двух третей от максимального срока (размера) наказания, предусмотренного за данное преступление.

Специфика уголовно-процессуальных правоотношений, участником которых становится подсудимый при его согласии с предъявленным ему обвинением, требует особой регламентации нормами уголовно-процессуального права, которые бы регулировали только данный вид правоотношений. Правовое регулирование упрощенного порядка, которое отличается от общего порядка судебного разбирательства, предопре-

делило выделение некоторой совокупности уголовно-процессуальных норм. В свою очередь, объединение норм, регулирующих определенный вид или группу общественных отношений, образует правовой институт [11].

Если посмотреть на статью 310 УПК РТ, то можно её разделить на две или более частей, или собрать в одной главе нормы из нескольких статей. Таким образом, нормы, регламентирующие упрощенный порядок судебного следствия, принятия судебного решения при согласии подсудимого с предъявленным ему обвинением, образуют часть отрасли уголовно-процессуального права и функционально направлены на регулирование узкого круга общественных отношений. Данные общественные отношения складываются в том случае, когда подсудимый согласен с предъявленным ему обвинением и ходатайствует о постановлении приговора без судебного разбирательства в общем порядке. Обеспечить полное законченное упорядочение своего круга общественных отношений – это главное назначение института права.

Таким образом, упрощенный порядок как совокупность уголовно-процессуальных норм, регулирующих определенные общественные отношения, представляет собой новый институт уголовно-процессуального права Республики Таджикистан, регламентирующий новую форму уголовного судопроизводства.

Упрощенный порядок судебного следствия, являясь самостоятельным уголовным судопроизводством, имеет ряд особенностей, которые охватывают судопроизводство в первой инстанциях, позволяющих отличить его от общей формы уголовного судопроизводства. Данному институту «тесно» в рамках части третьей УПК РТ (Судебное производство), поскольку указанная часть регламентирует производство только судебных стадий. Нельзя не отметить также и то, что, осуществляя классификацию дифференцированных порядков уголовного судопроизводства, некоторые процессуалисты относят упрощённый порядок судебного следствия к одной группе судопроизводств наряду с такими, как производство по уголовным по делам в отношении несовершеннолетних (гл.44 УПК РТ), производство о применении принудительных мер медицинского характера (гл.45 УПК РТ).

Представляется возможным в УПК РТ предусмотреть новую главу под названием «Упрощенный порядок судебного производства». Упрощенный порядок судебного произ-

водства обсуждался в научной литературе. Кроме того, в научной литературе этот институт называется «сокращенный порядок судебного следствия». Однако данное наименование недостаточно полно характеризует сущность упрощенного порядка судебного производства как самостоятельной формы уголовного судопроизводства, поскольку указывает лишь на особенности исключительно судебного следствия, поэтому является не совсем удачным.

Следует подчеркнуть, что наименование статьи 310 УПК РТ «Упрощенный порядок судебного следствия» неприемлемо, поскольку оно не полностью отражает сущность и значение рассматриваемой формы уголовного судопроизводства и указывает на особенности именно судебного разбирательства как судебного заседания, а не формы уголовного судопроизводства.

Нельзя не отметить, что законодатель был крайне непоследователен, называя «упрощенный порядок судебного следствия» совершенно по-разному при указании на его применение в тех или иных статьях УПК РТ. В соответствии с ч.ч. 4, 5 ст.21 УПК РТ «Все подлежащие доказыванию обстоятельства дела должны быть исследованы всесторонне, полно и объективно». «При решении любых возникающих в деле вопросов должны быть выяснены и учтены обстоятельства как уличающие, так и оправдывающие обвиняемого, а также смягчающие или отягчающие его ответственность». Исходя из выше приведенного, в нормы данной статьи предлагаем внести следующее изменение либо дополнение в новой редакции: «Рассмотрение уголовного дела в упрощённом порядке судебного производства проводится в соответствии со ст. 310 УПК РТ или новой главой».

В соответствии с ч.1 ст.272 УПК РТ «В судебном разбирательстве все доказательства по делу подлежат непосредственному исследованию. Суд, судья должны заслушать показания подсудимого, потерпевшего, свидетелей, заключения экспертов, осмотреть вещественные доказательства, огласить протоколы и иные документы, произвести другие судебные действия по исследованию доказательств». В судебном разбирательстве все доказательства по уголовному делу подлежат непосредственному исследованию, за исключением случаев, предусмотренных статьями и главой настоящего Кодекса. В этой связи в целях соблюдения такого требования юридической техники, как обозначение одного явления только одним термином при изложении тех или

иных статей УПК РТ, предлагается внести соответствующие изменения в УПК РТ и указать на применение «упрощенного порядка судебного производства», как на рассмотрение уголовного дела в порядке, установленном новой главой или статьёй 310 УПК РТ.

Подводя итог изложенного выше, следует заключить, что «упрощенный порядок судебного производства» является новым институтом уголовно-процессуального права и представляет собой упрощённую форму уголовного судопроизводства.

Список литературы:

1. Гуськова А.П. К вопросу об уголовно-процессуальной форме и ее значении в реализации демократических начал российского судопроизводства // Ученые записки: Сб. науч. трудов.– Тюмень: Изд-во Тюм. гос. ун-та, 2002.– Вып.3.– С.9.
2. Жигулич В.С. Сокращенный порядок судебного следствия в системе упрощенных производств // Вестник Омского ун-та. Серия «Право».– 2008.– №1(14).– С.220–226.
3. Зайцева Л.Л. Сокращенное судебное следствие в уголовном процессе Республики Беларусь / Л.Л Зайцева, В.С. Жигулич.– Минск: Пересвет, 2013.– С.12.
4. Зудилова Л.А. К вопросу кодификации норм, регламентирующих особый порядок уголовного судопроизводства // Теория и практика общественного развития.– 2015.– №1.– С.55–56.
5. Качалова О.В. Виды ускоренного производства в российском уголовном процессе: монография.– М.: Юрлитинформ, 2016.– С.6–9.
6. Кищенков А.В. Упрощенные производства: проблемы теории, законодательного регулирования и правоприменения: автореф. дис. канд. юрид. наук.– Владивосток, 2010.– 30 с.
7. Манова Н.С. Досудебное (предварительное) производство: сущность и проблемы дифференциации процессуальных форм / Под ред. В.М. Коркунова.– Саратов: Саратов. гос. акад. права, 2003.– С.54.
8. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой.– М.: ИТИ Технологии, 2008.– С.144.
9. Рыбалов К.А. Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации.– М.: Юрлитинформ, 2004.– С.14, 21.
10. Рябинина Т.К. Особый порядок судебного разбирательства как одна из сокращенных форм уголовного судопроизводства // Российский судья.– 2004.– № 9.– С.20.
11. Сативалдыев Р.Ш. Теория государства и права: учебник для вузов.– Душанбе: Империал-Групп, 2009.– С.247–248.
12. Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс: учебник для вузов / Под общ. ред. А.В. Смирнова.– СПб.: Питер, 2004.– 697 с.
13. Трубникова Т.В. Упрощенные судебные производства в уголовном процессе России: дисс. канд. юрид. наук.– Томск, 1998.– С.14.
14. Уголовно-процессуальное право: учебник для бакалавриата и магистратуры / Под общ. ред. В.М. Лебедева.– 2-е изд., перераб. и доп.– М.: Юрайт, 2015.– 1060 с. (Серия: Бакалавр и магистр. Академический курс).– С.734.
15. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 03 декабря 2009 г. №564 (в ред. Законов РТ от 21.07.2010 г. №618; от 25.03.2011 г. №692; от 02.08.2011 г. №755; от 16.04.2012 г. №809; от 03.07.2012 г. №844; от 01.08.2012 г. №878; от 28.12.2012 г. №927; от 28.12.2012 г. №932) // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан.– 2009.– №12(1409).– Ст.816.
16. Философский энциклопедический словарь.– М.: Инфра-М, 2007.– 568 с.

Аннотация

Табиати ҳуқуқӣ ва маҳсусияти тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар мурофиаи судии чиноятӣ

Дар мақола баъзе масъалаҳои проблемавии падидай тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ таҳлил карда шудааст. Мағҳумҳои алоҳидай тартиби соддакардашуда, маҳсусан пешбурди судии ихтисоркардашуда ва суръатнок, ҳамчунин тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ чун падидай мустақили мурофиаи чиноятӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Аз ҷониби муаллиф як қатор таклифу пешниҳодҳо ба мақсади такмили падидай тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, аз ҷумла имконияти дар оянда баррасӣ намудани парвандаҳои чиноятии категорияи алоҳида, пешниҳод гардидааст.

Аннотация

Правовая природа и особенности упрощенного порядка судебного следствия в уголовном судопроизводстве

В статье рассматриваются некоторые проблемные вопросы института упрощённого порядка судебного следствия. Исследованы отдельные понятия упрощённого порядка, в частности, такие определения, как сокращенное и ускоренное судопроизводство, а также упрощенный порядок судебного следствия как самостоятельный институт уголовного процесса. Автором сформулирован ряд предложений по дальнейшему совершенствованию института упрощённого порядка судебного следствия, в том числе о возможности рассмотрения отдельных категорий уголовных дел.

Annotation

legal nature and features of simplified order of judicial investigation in criminal proceedings

In this article, some of the problematic issues of the institution on simplified order of the judicial investigation is discussed. Researched the concept of a simplified procedure, in particular, such definitions as shortened and accelerated legal proceedings as well as a simplified procedure of judicial investigation as an independent institution of the criminal process. The author has formulated some proposals for the further improvement of the institute of a simplified judicial investigation procedure, including the possibility of considering certain categories of criminal cases.

**12.00.10 – ҲУҚУҚИ БАЙНАЛМИЛАЙ; ҲУҚУҚИ АВРУПО
12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО; ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО**

Содиқзода X. Ч.,

унvonчӯйи шуъбаи сиёсатшиносии

Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи
ба номи А. Баҳоваддинови Академияи илмҳои
Ҷумҳурии Тоҷикистон

**СИЁСАТИ ГЕНДЕРӢ: ҶАНБАИ ҲУҚУҚИИ БАЙНАЛМИЛАЙ
ВА ВАЗӢИ ВО҆ЕИИ ТАТБИҚИ ОН ДАР ТО҆ЦИКИСТОН**

Калидвожаҳо: сиёсати гендерӣ; ҷанбаи ҳуқуқӣ; ҷанбаи ҳуқуқи байналмилалӣ; вазъи воқеӣ; татбиқи меъёрҳои байналмилалӣ; санаҷои ҳуқуқии байналмилалӣ; намояндагии занон; парламент; мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ.

Ключевые слова: гендерная политика; правовой аспект; международный правовой аспект; реальное состояние; осуществление международных норм; международные правовые акты; представительство женщин; парламент; местные и центральные органы государственной власти.

Keywords: gender policy; legal aspect; international legal aspect; real state; implementation of international norms; international legal acts; women's representation; parliament; local and central government bodies.

Раванди ташаккули сиёсати баробархуқуқӣ байни мардон ва занон дар тамаддуни инсонӣ бо муваффақиятҳо ва нобарориҳо, мураккабиҳо ва дастовардҳо тавсиф мейбад. Вале моҳият ва маҳсусияти он аз он иборат аст, ки то ҳанӯз ин масъала дар сатҳе, ки зан орзу дорад, ҳаллу фасли худро наёфтааст.

Нақшҳои гендерӣ, муносибатҳои гендерӣ, табъизи гендерӣ, баробарии гендерӣ, адолати гендерӣ, таҳлили гендерӣ, тавозуни гендерӣ, омори гендерӣ, маблағузории гендерӣ ба истилоҳҳое мубаддал гардианд, ки дар сиёсати иҷтимои давлатҳо ба таври васеъ истифода мешаванд. Баландравии тадриции таваҷҷуҳ ба ин масъала аз он гувоҳӣ медиҳад, ки масъалаи мазкур на танҳо ҳамчун масъалаи ҳусусияти иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ мавриди баррасӣ қарор гирифт, балки инчунин дар бораи таваҷҷуҳи умумӣ ба он, ҳамчун масъалаи ҳусусияти сиёсӣ, маънавӣ ва фарҳангидошта гувоҳӣ медод. Бозхост дар ташаккули биниши умумӣ нисбати нақши зан дар ҷомеа ва оила, арзёбии имкониятҳо ва нерӯи инсонии зехни он, муносибати ҷомеаҳо дар масъалаҳои тавсеаи имкониятҳои фазогии онҳо барои амалисозии донишҳо ва нерӯи худ манфиатнокии байналмилалиро дар муайянсозии муносибати мушаххас ба ин масъала ба миён овард. Маҳз

мубранияти масъала ба он мусоидат намуд, ки кишварҳо новобаста аз низоми иҷтимоию сиёсии худ, ҳусусиятҳои меъёрҳои иҷтимоию фарҳангӣ ба зохир кардани таваҷҷуҳи маҳсус ба масъалаҳои таъмини ҳуқуқҳои инсонии занон шурӯъ намуданд.

Ин шаҳодати он аст, ки ҷомеаҳо ба дарки пайдадҳои идомаи нобаробарии ҷинсҳо оғоз карданд, ки дар таъмини рушди мӯътадили иҷтимоию иқтисодии кишварҳо инъкос мейфт. Маҳз лаҳзаҳои табъизи дар низоми қонунгузории кишварҳо мавҷудбуда ба занон имкон намедод ба маҷрои умумии кувваҳои истеҳсолотӣ фаъолона ворид шаванд, ки дар натиҷа масъалаҳои ҷидии ҳусусияти иҷтимоию иқтисодидоштаро ба миён овард.

Сиёсати иҷтимоӣ, ки ҳамчун фаъолияти давлат – ҷомеа бо мақсади мувоғикаткуни манфиатҳои гурӯҳи мухталифи иҷтимоӣ аз тариқи азnavtaқисмкуни захираҳои ҷомеа дар қарда мешавад, шакли универсалии таъсирот ба соҳаи иҷтимоӣ ва ё муносибатҳои иҷтимоӣ дар ҷомеа буд ва мебошад [1]. Дар ҳамин асос, маҳз таъмини ҳуқуқҳо ва имкониятҳои баробари занон ва мардон ба сифати омили муҳими муайянсозии муносибатҳои иҷтимоӣ дар ҷомеа хизмат мекунад. Маҳз дар ҳамин асос равандҳои

сиёсӣ метавонанд ба таври такомулӣ ё инқилобӣ рушд ёбанд. Динамикӣ будани равандҳои иҷтимоӣ то дараҷаи зиёд аз хусусияти муносибатҳои мавҷудаи иҷтимоӣ дар ҷомеа вобаста мебошад. Дар ҳамин асос, дар баробари омилҳои дигар, таваҷҷуҳи маҳсус ба масъалаи баробарии ҷинсҳо низ бояд зоҳир карда шавад, дар ин зимн на танҳо дар баробари аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ, балки инҷунин аз нуқтаи назари баробарии имкониятҳо.

Таҳти ҷанбаҳои гендерии сиёсати иҷтимоӣ аксар вақт муносибатеро мефаҳманд, ки дар амалияҳои зиддитабъизи сиёсӣ нисбати занон, ё муносибате фаҳмида мешавад, ки вазъи занонро дар ҷаҳорҷӯби сиёсати оилавӣ мавриди таҳлил қарор медиҳад. Ин маъни онро дорад, ки таҳти муносибати гендерӣ дар сиёсати иҷтимоӣ асосан таҳлили қарорҳои амалии сиёсӣ ва паёмадҳои қабули онҳо барои ғурӯҳҳои гуногуни иҷтимоии занон бо фарзандони ноболиг фаҳмида мешавад. Вале мафҳуми «гендер» ҷенаки бунёдии муносибатҳои иҷтимоӣ ба мисли синну сол, миллат, мансубияти синғӣ ва ғ. мавҷуд будани ба ҳадди ақал ду гендер – мардона ва занонаро тақозо менамояд [2]. Маҳз ҳамин омил ташаккули истилоҳи сиёсати гендер – меҳвари сиёсати иҷтимоиро муайян соҳт.

Баробарии аслии ҳуқуқҳо ва озодиҳоро танҳо дар асоси эътирофи арзиши ҳар як шахсият, эҷоди шароити устуворро барои ҳудрушдииҳи зеҳни инсон, татбиқи комилтари нерӯи созанда ва қобилиятҳои эҷодӣ, кушодани ҳамаҷонибаи қувваҳо ва истеъдодҳои моҳиятӣ ба даст овардан мумкин аст, ки имкон медиҳад саҳми пурарзиши ҳар як нафар ба рушди ҷомеа таъмин карда шавад.

Барои ҷалби таваҷҷуҳи ҷомеаи байналмилалӣ ба масъалаи ҳуқуқҳои занон СММ солҳои 1975–1984-ро Даҳсолаи занон эълон намуд. Ҳуди ҳамин ҳадафро ҷор Конференсияҳои умумиҷаҳонии СММ доир ба вазъи занон пайгирӣ намуданд. Аввалини онҳо дар Мехико дар соли 1975 дар Мехико, дуюмӣ дар соли 1980 дар Копенгаген баргузор гардид. Дар соли 1985 дар Найроби Конференсияи III умумиҷаҳонӣ барои баррасӣ ва арзёбии дастоварҳои Даҳсолаи занон: баробарӣ, рушд ва сулҳӣ баргузор гардид. Дар ин конференсия Стратегияҳои дурнамои Найробӣ дар соҳаи беҳтарсозии вазъи занон то соли 2000 (The Nairobi Forward-Looking

Strategies for the Advancement of Women) қабул карда шуданд.

Азбаски Даҳсолаи занон нишон дод, ки дар роҳи баробаркунии ҳуқуқҳои занон ва мардон монеаҳои зиёд мавҷуданд, Стратегияҳои Найробӣ самтҳои асосии фаъолиятро доир ба беҳтарсозии вазъият бо ҳуқуқҳои инсон дар пои дарки амиқтари ҳуди баробарӣ муайян намуданд. Агар то ин вақт дар амалияи байналмилалӣ – ҳуқуқӣ баробарӣ ба таври истисноӣ ҳамчун мафҳуми ҳуқуқӣ фаҳмида мешуд, дар Стратегияҳои дурнамои Найробӣ қайд карда мешавад, ки баробарии де-юре хусусияти маҳдуд дорад. Баробарии аслий де-факто баробарии ҳуқуқҳо, уҳдадориҳо ва имкониятҳоро барои занон пешбинӣ мекунад. Стратегияҳои Найробӣ роҳҳо, усуљҳо ва механизмҳои ноилшавӣ ба баробарии гендериро амалан дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёт, бо назардошти фарқиятҳо дар ин зимн байни занон аз рӯи мансубияти нажодӣ ва этникий ва макоми иҷтимоӣ муайян месозанд.

Дар соли 1995 дар Пекин Конференсияи IV умумиҷаҳонии СММ доир ба вазъи занон баргузор гардид. Конференсия ҳуҷҷатҳои сиёсӣ, Эъломия ва Платформаи амалро қабул кард, ки гузаришро дар сиёсати СММ аз таъқид ба зарурати беҳтарсозии вазъи занон ва рафъи табъиз ба ғояи баробарии гендериро муайян соҳтанд. Фаъолияти СММ баъди Конференсияи Пекин маҳз бо ҳамин соҳаҳои масъалагузорӣ муайян карда мешуд.

Ба шумори ҳуҷҷатҳои муҳимтарини байналмилалӣ дар соҳаи баробарии гендерӣ инҷунин Эъломияи Вена ва Барномаи амалҳо мансубанд. Ин ҳуҷҷатҳо дар соли 1993 дар Конференсияи умумиҷаҳонӣ оид ба ҳуқуқҳои инсон қабул шуданд. Дар онҳо таъқид карда мешавад, ки ҳуқуқҳои зан қисми ҷудонашавандай таркиби ҳуқуқҳои инсон мебошад. Ва таъқиди маҳсус ба аҳамияти фаъолияти ҷомеаи байналмилалӣ оид ба пешгирии зӯроварӣ нисбати занон карда мешавад. Дар онҳо, аз ҷумла, дар бораи муҳимиҷаҳонӣ кор доир ба қатъ намудани зӯроварӣ нисбати занон дар ҳаётӣ ҷамъиятӣ ва хусусӣ, оид ба барҳамдииҳи ҳамаи шаклҳои иддаоҳои ҷинсӣ, алайҳи баҳрабардорӣ ва савдои занон, оид ба барҳамдииҳи табъиз аз рӯи нишонаи ҷинс зимни гузаронидани адолати судӣ сухан меравад.

Чорикунии муносибатҳои гендерӣ масъалаи адолати иҷтимоӣ буда, барои таъмини рушди баробархуқӯк ва рушди

устувори инсонӣ бо роҳи корбости чораҳои натиҷаноктар ва самараноктар зарур аст.

Дар Эъломияи ҳазорсолаи СММ, ки ба он дар соли 2000 аксарияти кишварҳои ҷаҳон имзо гузоштанд, ҳавасмандсозии баробарии мардон ва занон ба сифати ҳадафҳои асосии рушди инсоният дар ҳазорсолаи сеюм муайян карда шудаанд.

Стереотипҳо дар бораи мавҷудияти бартарият ё гайрипурарзишӣ, ки ба таври органикӣ бо мансубияти ҷинсӣ марбутианд ва ба ном «таъйиноти ҷинсҳо», ба ибораи дигар таассуботи гендерӣ; табъиз аз рӯи нишонаи ҷинс ҳар ғуна маҳдудият ё поймолкуни хуқуқҳо ва озодиҳои инсон, инчунин паст задани шаъну шарафи онҳо аз рӯи нишонаи ҷинс; табъиз аз рӯи нишонаи ҷинс гуногуни аз ҳама пахншудаи табъиз буда, ба ҷунин намудҳо: бевосита, бавосита, мусбат, ниҳонӣ ва гайра тақсим мешаванд.

Табъизи бевосита мушаххасан ба мансубияти ҷинсӣ бо мақсади истифодаи ин дар амалҳо ишора мекунад. Табъизи бавосита бошад, дар фарқгузорӣ (маҳдудсозӣ, истииснокунӣ)-и гайриформалӣ аз рӯи ҷинс асос ёфтааст, вале таъсири гуногунро ба шаҳсони ҷинси муҳталиф аз нуқтаи назари истифодаи хуқуқҳо ва озодиҳо аз ҷониби онҳо мерасонад. Инчунин табъизи мусбатро фарқ мегузоранд, ки дар имконияти ҷорикуни ҷораҳои маҳсус ифода ёфта, ба суръатбахшии муқаррарсозии баробарии воқеӣ байни мардон ва занон нигаронида шудааст. Ва ниҳоят, аз ҳама паҳншудатарин – ин табъизи ниҳонӣ мебошад, ки дар ишораи мақсадноки бавосита ба мансубияти ҷинсӣ ифода мейбад, вале боиси натиҷаи гуногун барои шаҳсони ҷинсҳои гуногун мешавад. Мисолхое, ки дар ҷомеаи мо дучор шуда, мустаҳкам қарор гирифтаанд, то ҳанӯз ҷой доранд: аз пешниҳоди афзалиятҳо то болоравӣ дар вазифаи хизматӣ, пешбарӣ ба мақомоти интихобии ҳокимият, таъминкунӣ бо ҷойи кор, гирифтани таҳсилот аз ҷониби намояндагони гурӯҳҳо, ки ба таври анъанавӣ аз рӯи нишонаи ҷинс мавриди табъиз қарор мегиранд ва то зӯроварии хонагӣ.

Вале рушди муносибатҳои нави ҷамъиятӣ, ташаккули назарҳои нав ба зиндагӣ, бозбинии баъзе меъёрҳои иҷтимоию фарҳангӣ дар натиҷаи таъсири мутақобилаи арзишҳо боис шуданд, ки зан ҷойгоҳ ва таъйиноти ҳуд дар ҷомеааро дарк қунад. Ӯ ҷаъзи табъизии ҳудро дарк карда, фаҳмид, ки бояд дар бораи ҳуд дар

бораи қуввае изҳор қунад, ки асоси ҳама чиз дар ҷомеа мебошад. Маҳз дарки ҷаъзи нобаробари ҳуд ба фаъолнокшавии ғаризаи ҳудхифзкунии иҷтимоӣ имкон дод, ки ба фаъолнокшавии мавқеи иҷтимоию рафткории зан, ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ дар ҷомеа мусоидат намояд.

Дар соли 1998 аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Нақшаи миллии амалҳо доир ба баланд бардоштани нақш ва мақоми занон барои солҳои 1998–2005 қабул карда шуд. Дар Нақшаи миллии амалҳо мазкур андешидани ҷунун ҷораҳо, ба мисли гузаронидани экспертизаи гендерии қонунгузорӣ, ташаккули захираи қадрҳо барои пешбарӣ ба соҳторҳои идоракунӣ дар асоси гендерӣ пешбинӣ шуда буданд.

Қабули Барномаи давлатии «Тарбия, интихоб ва ҷобаҷоузории қадрҳои роҳбарикунандай Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла занони боистеъдод барои солҳои 2007–2016» санади муҳим дар ҳудои ҷонибии гендерӣ гардид, ки донишҳо ва қобилиятаҳои занонро дар мансабҳои роҳбарикунанданд эътироф намекунанд.

Инчунин, 1 апрели соли 2017 аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барномаи давлатии тарбия, интихоб ва ҷобаҷоузории қадрҳои роҳбарикунандай Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумлаи занон ва духтарони боистеъдод барои солҳои 2017–2022» қабул кард шуд. Барнома ба татбики уҳдадориҳои байнамилалии Тоҷикистон доир ба рафъи нобаробарии гендерӣ мутобики принсипҳо ва самти Конвенсияҳо доир ба барҳамдиҳии ҳамаи шаклҳои табъиз нисбати занон, Эъломияи Пекин ва Платформаи амалҳои онҳо, ҳадафҳои рушди усуствор ва иҷро, ҳадафҳо ва вазифаҳои ҳусусияти гендеридошта равона карда шудааст.

Дар соли 2011 «Стратегияи миллии фаъолноксозии нақши зан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011–2020» қабул гардид. Таъйиноти асосии Стратегия эҷоди пешзаминаҳо ва шароити зарурӣ барои татбики пурратари қобилиятаҳои занон дар ҳамаи соҳаҳои ҳаётӣ иҷтимоӣ бо мақсади таъмини рушди усуствори ҷомеа мебошад. Стратегия бо вазифаҳои қалонмиқёс саруқор дорад, ки давлат дар назди ҳуд барои дурнамо мегузорад. Дар он ҳадафҳо, воситаҳои асосӣ барои ноилшавӣ ба онҳо бо мусоидат намудан ба рушди мутавозин ва усуствори ҷомеа ба туфайли ҳамгирии таҳлили гендерӣ дар ҳамаи соҳаҳои ҳаётӣ ифода

ёфтаанд. Стратегия инчунин омодасозии мутахассисонро доир ба масъалаҳои баробархукукии гендер, ки қобиланд корро оид ба таҳияи сиёсати миллӣ аз мавқеи тавозуни гендерӣ баранд, пешбинӣ менамояд.

Ба мақсади татбиқи Стратегияи мазкур бо Қарори Ҳукумат аз 29 августи соли 2015 Нақшай амалҳо барои солҳои 2015–2020 тасдик гардид.

Дар соли 2013 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи пешгирии зӯроварӣ дар оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул карда шуд. Ҳадафи асосии қонун ҳимояи ҳуқуқҳои аъзои оила мебошад. Дар Қонун роҳҳои расонидани кумаки ҳуқуқӣ, тиббӣ ва психологӣ ба заардидағон аз зӯроварӣ муайян карда шудаанд. Дар соли 2014 аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барномаи давлатӣ доир ба пешгирии зӯроварӣ дар оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014–2023» қабул карда шуд.

Дар маҷмӯъ, масъалаи баробарии гендерӣ ва вазъи кунунии сиёсати гендерии Ҷумҳурии Тоҷикистонро мавриди таҳлил ва омӯзиш қарор дода гуфтан мумкин аст, ки дар асоси кори анҷомдодашуда доир ба барҳамдиҳии табъизи занон, сиёсати гендерии мамлакат тибки тамоюлоти ҷаҳони мусоир кунонидашуда, пояи кофии ҳуқуқӣ доир ба ҷанбаҳои муҳими баланд бардоштани ҳузури занон дар соҳторҳои ҷамъиятию сиёсӣ ва дар сатҳи қабули қарорҳо эҷод карда шуд. Бояд қайд кард, ки чунин пояи васеи сиёсӣ ва ҳуқуқӣ дар соҳаи баробарии гендерӣ дар бораи ҷонибдории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз татбиқи муқаррароти Эъломияи Пекин ва Платформаи амалҳо ва истиқрори асоси ҳуқуқӣ дар кишвар барои татбиқи баробарии гендерӣ дар амалия гувоҳӣ медиҳад.

Мубрамияти ташаккул ва татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мураккабии афзоишёбанди ҳаллу фасли вазифаҳои иҷтимоию иқтисодӣ муайян мешавад, ки самаранокии онҳо аз нерӯи инсонӣ, рушди он, дар асоси баробарии гендерӣ ҳамчун ҳадаф, захира, омили рушди устувири чомеа вобаста мебошад.

Имрӯз 20,6%-и вакilonи Парламенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагон), 18%-и вакilonи Маҷlisҳои вилоятӣ ва маҳаллии ҳалқиро занон ташкил медиҳанд. Аз се ду ҳиссаи кумитаҳои Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро занон сарварӣ

мекунанд. Занон бештар дар мақомоти маҳаллии ҳокимият ва идоракунӣ пешбарӣ шудаанд: 21,3% – роҳбарони шаҳрҳо ва ноҳияҳо, 4,1%-и муовинони раисони шаҳрҳо ва ноҳияҳо, 32,5% раисони ҷамоатҳоро занон ташкил медиҳанд.

Дар Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 13 зан интиҳоб шудаанд, ки аз онҳо 1 нафар муовини раис, 2 нафар – раисони кумитаҳо мебошанд.

Дар соҳторҳои ҳукуматӣ, вазоратҳо, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, чун қоида, яке аз ҷонишинони роҳбар зан мебошад.

Аз шумораи умумии 369 судяҳо 56 нафар ё 15%-ро занон ташкил медиҳанд. Аз ҷумлаи онҳо 1 нафар зан Раиси Суди Олии иқтисодӣ, 5 нафар – раисон ва 6 нафар зан – муовинони раисони судҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ мебошанд. Дар Суди Олий аз шумораи умумии 39 судя 10 нафар занон мебошанд, ки 25,6%-ро ташкил медиҳад. Дар маҷмӯъ, дар Суди конституцисионӣ ва мақомоти судӣ 90 зан, дар мақомоти корҳои дохилӣ дар вазифаҳои роҳбарӣ фаъолияти худро 745 нафар зан бурда истодаанд.

Дар ҳамаи соҳторҳои ҳокимият, ҳам дар мақомоти марказӣ, ҳам дар мақомоти маҳаллӣ 4441 зан кор карда, аз онҳо 1041 нафар мансабҳои роҳбариро ишғол намуда, 3 нафар зан роҳбарони ноҳияҳо, 67 нафар зан – ҷонишинони раисони ноҳияҳо мебошанд. Инчунин, шумораи занон дар хизмати давлатӣ то 1 январи соли 2019 дар мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ 4441 нафар ё 23,2%-ро ташкил медиҳад. Шумораи кадрҳои роҳбариқунанда аз ҷумлаи занон дар мақомоти маҳаллӣ ва соҳторҳои онҳо 511 нафар ё 16,4%, дар мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ 982 нафар ё 25,9%, дар мақомоти худидоракунии шаҳракҳо ва дехот 536 нафар ё 16,0%-ро ташкил медиҳад. Шумораи занон – роҳбарон дар вазифаҳои ҷонишинони роҳбарони вазоратҳо ва идораҳо (категорияи олий) 93 нафар, дар вазифаҳои сардорони сарраёсат, раёсат 84 нафар, дар вазифаҳои ҷонишинони сардори раёсат 126 нафар, дар вазифаи сардори шуъба 482 нафар ва дар вазифаи мудири бахш 323 нафар занро ташкил медиҳад. Дар муқоиса бо соли 2014 афзоиши шумораи онҳо ба 67 нафар қайд карда мешавад.

Қайд кардан зарур аст, ки афзоиши шумораи заноне, ки дар низоми хизмати давлатӣ кор мекунанд, на танҳо дар шаҳрҳо,

балки инчунин дар нохияҳо ба мушоҳида мерасад, ки ин таҳлили маълумоти оморӣ гувоҳӣ медиҳанд: дар ВМКБ – 209 нафар зан, дар вилояти Суғд – 520 нафар, дар вилояти Хатлон – 436 нафар ва дар нохияҳои тобеи ҷумҳурӣ – 239 нафар зан дар мақомоти маҳаллии ҳокимиюти давлатӣ кор мекунанд.

Ниҳоят, Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияҳои мусбати созмонҳои байналмилалӣ, аз ҷумла СММ-ро пайгирӣ намуда, ба ҳамаи лоиҳаҳо ҷузъи гендериро шомил кардааст. Ҳамин тарик, равандҳои рушди Тоҷикистон бе амалисозии лоиҳаҳо ва барномаҳо дар бораи

рушди гендерӣ имконнозазир аст. Самтҳои асосӣ бо назардошти ҷолишҳо ва сабақҳои гирифташуда, инчунин векторҳои рушди минбаъда тартиб дода шудаанд.

Рӯйхати адабиёт:

- Гендерные аспекты социальной политики; стратегии и уровни реализации.
- Романов П.В., Гатвинский А.Н. Социальные изменения и социальная политика// Журнал исследований социальной политики.– Т.1.– №1.– 2003.– С.55.

Аннотация

Сиёсати гендерӣ: ҷанбаи ҳуқуқии байналмилалӣ ва вазъи воқеии татбиқи он дар Тоҷикистон

Дар маколаи мазкур ҷанбаи ҳуқуқии байналмилалии масъалаҳои гендерӣ ва вазъи воқеии татбиқи он дар Тоҷикистон мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудааст. Аз он ҷумла, санадҳои байналмилалии дар ин самт қабулшуда мавриди таҳлили ҳаматарафа қарор дода шуда, аҳамияти онҳо дар ташаккули сиёсати гендерии Тоҷикистон муайян карда шудааст. Вобаста ба ин муаллиф ба акиде меояд, ки риояи муқаррароти санадҳои байналмилалӣ дар самти мазкур дар сатҳи қонунгузорӣ ва соҳторӣ дар Тоҷикистон пурра риоя гашта, дар ин замине сиёсати гендерии давлат ташаккул ва рушд ёфта истодааст.

Annotation

Гендерная политика: международный правовой аспект и реальное состояние его реализации в Таджикистане

В данной статье рассматриваются международный правовой аспект и реальное состояние его реализации в Таджикистане в сфере гендерных отношений. В том числе, всесторонне анализируются правовые акты, принятые в этом направлении и выявляется их значение в формировании гендерной политики Республики Таджикистан. В связи с этим автор приходит к выводу о том, что соблюдение норм международных правовых актов наблюдается как в законодательстве, так и в структурном отношении, что оказывает определяющее влияние на развитие гендерной политики в Таджикистане.

Annotation

Gender policy: international legal aspect and the real state of its implementation in Tajikistan

This article discusses the international legal aspect and the real state of its implementation in Tajikistan in the field of gender relations. In particular, the legal acts adopted in this direction are comprehensively analyzed and their importance in shaping the gender policy of the Republic of Tajikistan is revealed. In this regard, the author will come to the conclusion that compliance with the norms of international legal acts is observed both in legislation and structurally, which has a decisive influence on the development of gender policy in Tajikistan.

**12.00.11 – ФАҶОЛИЯТИ СУДӢ; ФАҶОЛИЯТИ ПРОКУРОРӢ;
ФАҶОЛИЯТИ ҲУҚУҚҲИМОЯВӢ ВА ҲИФЗИ ҲУҚУҚ
12.00.11 – СУДЕБНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ; ПРОКУРОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ;
ПРАВОЗАЩИТНАЯ И ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ**

Маҳмудов Изатулло Тешаевич,
мудири кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати
прокурории факултети ҳуқуқшиносии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент.
E-mail: 1978_mahmudov@mail.ru

МАФҲУМ ВА МОҲИЯТИ НАЗОРАТИ ПРОКУРОРӢ

Калидвожаҳо: назорати прокурорӣ; мафҳум ва моҳияти назорати прокурорӣ; обеспечени верховенство закона; шакли фаъолияти давлатӣ; ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд; ошкор ва бартараф намудани қонуншиканӣ.

Ключевые слова: прокурорский надзор; понятие и сущность прокурорского надзора; обеспечение верховенства закона; форма государственной деятельности; защита прав и свобод человека и гражданина; выявление и устранение правонарушений.

Key words: prosecutor's supervision; notion and essence of prosecutor's supervision; ensuring the rule of law; form of state activity; protection of human and civil rights and freedoms; identification and elimination of offenses.

Ибораи «назорати прокурорӣ» одатан аз чанд нуктаи назар мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор дода мешавад: назорати прокурорӣ ҳамчун функцияи асосии мақомоти прокуратура ва шакли мустақили фаъолияти давлатӣ; назорати прокурорӣ – ҳамчун фанни таълимӣ; назорати прокурорӣ – ҳамчун илми ҳуқуқшиносӣ.

Лозим ба ёддоварист, ки дар адабиётҳои ҳуқуқӣ ҳамчунин масъалаи ҳамчун соҳаи мустақили ҳуқуқ будани назорати прокурорӣ низ баррасӣ мешавад.

Масалан, ба андешаи профессор Искандаров З.Х. таҳти мафҳуми назорати прокурорӣ соҳаи ҳуқуқ низ фаҳмида мешавад. Ба назари ўчомеа ва давлат дар навбати худ ба речай қонуният, волоияти қонун, тартиботи ҳуқуқӣ, орому муътадил ҷорӣ гаштани муносибатҳо ҳавасманд буда, прокуратураво чун мақомот ташкил намуда, ба зиммаи он функцияи назорати риояи дақиқ ва иҷрои якхелai қонунҳоро voguzor намудааст. Барои дуруст ва саривақт иҷро намудани он миёни прокурор ва объектҳои назорат муносибатҳои ҷамъиятие ба вукуъ мепайванданд, ки ниёз ба танзимарои ҳуқуқӣ доранд. Ана ҳамин муносибатҳои ҷамъиятиро ҳуқуқи прокурорӣ ба танзим медарорад [1, саҳ.63].

Мавсуф чунин нишонаҳои асосии соҳаи ҳуқуқи прокурорӣ эътироф намудани маҷмӯӣ

меъёрҳои ҳуқуқие, ки муносибатҳои муайяни ҷамъиятиро ба танзим медарорад, нишон додааст: матлаби батанзимдарории ҳуқуқӣ; усули танзими ҳуқуқӣ; низоми қонунгузории назорати прокурорӣ.

Дар ҳусуси мазмуну моҳияти назорати прокурорӣ ҳамчун шакли муҳим ва мустақили назорати прокурорӣ ва саҳми назарраси мақомоти прокуратура дар ҷодаи таъмини қонуният дар адабиётҳои илмӣ андешаву назарҳои гуногуни олимони ватанӣ ва хориҷӣ баён шудаанд.

Профессор Мелкумов В.Г. ҳанӯз дар марҳилаи рушди илму амалияи назорати прокурорӣ дар даврони Шӯравӣ назорати олии прокурориро ҳамчун шакли мустақили фаъолияти давлатӣ эътироф намуда буд [2, саҳ.8].

Дар пайвандӣ ба мавзӯи баррасишавандა аз ҷониби олимони рус низ андешаҳои созгор баён шудаанд.

Масалан, мувофиқи назари Маршунов М.Н. дар зери мафҳуми назорати прокурорӣ ба амал баровардани фаъолияти прокурор бо мақсади ошкор намудан ва бартараф кардани ҳолатҳои қонуншиканӣ фаҳмида мешавад [3, саҳ.47].

Ба андешаи Назаров С.Н. дар зери мафҳуми назорат ин «аз номи давлат ба амал баровардани

фаъолияти шахсони ваколатдори мансабдор – прокурорҳо бо мақсади таъмини ичрои аниқ ва татбиқи яхелай қонунҳо бо роҳи ошкор кардан ва саривакт бартараф кардани ҳолатҳои қонуншиканий, ба ҷавобгарӣ қашидани шахсони масабдор фахмида мешавад» [4, саҳ.8–9].

Ба андешаи Шалумов М.С. назорати прокурорӣ ҳамчун функсияи асосии мақомоти прокуратура – ин мувофиқи қонунгузории амалкунанда уҳдадории умумии аз номи давлат ба амал баровардани мушоҳидан пайваста ҷиҳати ичрои қонунҳо аз ҷониби кулли мақомоти шоҳаи ҳокимиюти ичроия (ба истиснои Ҳукумат), мақомоти қонунгузории ҳокимиюти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, инчунин тамоми дигар ташкилотҳо бо роҳи ба амал баровардани санчиши ба қонунгузорӣ мутобик будани фаъолияти мақомоти болозикр ва санадҳои ҳуқуқии интишордодаи онҳо, андешидани ҷораҳо ба мақсади бартараф кардани қонуншиканиҳои ошкоршуда, сабаб ва шароитҳои ба онҳо мусоидаткунанда, ба ҷавобгарӣ қашидани шахсони гунаҳкор, бо истифода аз ваколатҳои назоратии дар Қонуни федералӣ оид ба прокуратура ва қонунҳои дигар пешбинишуда мебошад [5, саҳ.118].

Махсусан таҳқиқотҳои илмии олимони тоҷикро дар замони Истиқлолияти давлатӣ дар робита ба мавқеи мақомоти прокуратура дар низоми давлатдории миллӣ зикр кардан мувофиқи мақсад аст.

Прокуратура ҳамчун яке аз руқнҳои муҳими давлатдорӣ дар шароити мусоир дар самти таъмини волоияти қонун, ҳифзи арзишҳои истиқлолияти давлатӣ, таъмини мустақилият ва соҳибихтиёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳми бориз дорад [6, саҳ.22–29].

Дар иртибот ба ин масъала профессор Исқандаров З.Х. қайд менамояд, ки прокуратура ҳамчун мақомоти давлатӣ ба гурӯҳи институти давлатии ҳимояи ғайрисудии ҳуқуқи инсон шомил буда, дар ҷодаи ҳимояи ҳуқуқи инсон ва таъмини қонуният дар кишвар саҳми назаррас дорад [7, саҳ.122–125].

Профессор Раҳимзода М.З. (Раҳимов М.З.) дар робита ба инкишофи қонунгузорӣ оид ба прокуратура қайд менамояд, ки дар замони истиқлолияти давлатӣ прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба як мақомоти мустақили ҳокимиюти давлатие табдил ёфт, ки ба ягон шоҳаи ҳокимиюти давлатӣ, яъне қонунгузор, ичроия ва судӣ тааллуқ надорад. Ба назари ӯ

дар шароити Тоҷикистон прокуратура ба ягон низоми ҳокимиюти давлатӣ дохил нашуда, яке аз функсияҳои низоми худнигоҳдорӣ ва баробарвазниро бо роҳи татбиқ намудани ҷораҳои рафъозандай вайронкуни қонун фаъолияти ҳар яке аз шоҳаҳои ҳокимиюти давлатӣ дар доираи фазои конституционӣ таъмин менамояд. Мавсуф прокуратураро дар шароити имрӯз яке аз аввалин ва самараноктарин ташкилоти ҳифзкунандаи ҳукуқ эътироф менамояд [8, саҳ.27].

Танзими ҳуқуқии фаъолияти мақомоти прокуратураи Тоҷикистон дар замони истиқлолияти давлатӣ аз ҷониби профессор Исқандаров З.Х. ва асистент Шоқуловагӣ С.И. мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода шудааст [9, саҳ.90–95].

Ҳамзамон ҳонандагони гиромӣ метавонанд барои пайдо намудани маълумоти муфассал аз роҳи сипаринамудаи мақомоти прокуратураи Тоҷикистон дар солҳои соҳибихтиёрии давлатӣ ва фаъолияти рангину ибратомӯзи кормандони мақомоти прокуратура дар роҳи ҳифзу мустаҳкам намудани дастовардҳои Истиқлолияти давлатӣ ва манфиатҳои миллӣ, таъмини речай қонуният, ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, манфиатҳои ҷомеаву давлат, мубориза бо ҷинояткорӣ аз як қатор сарчашмаҳои мұътамади илмӣ, ки бо қалами кормандони мақомоти прокуратураи Тоҷикистон иншо шудаанд, фаровон истифода баранд [10].

Назорати прокурорӣ дар солҳои истиқлолияти давлатӣ ба як фишинги муҳими таъмини қонуният ва фазои ягонаи ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон табдил ёфтааст. Махз дар ҳамин давра, заминаҳои боэътиҳоди ҳуқуқӣ ва ташкилӣ барои рушду инкишофи фаъолияти мақомоти прокуратура фароҳам оварда шудаанд. Танҳо дар солҳои истиқлолияти давлатӣ бо дарназардошти зарурат ва тағиیرёбии муносибатҳои ҷамъияти се маротиба (солҳои 1992, 1996 ва 2005) оид ба фаъолияти мақомоти прокуратура қонунҳои алоҳида қабул карда шуданд.

Дар фармони Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 феврали соли 2016, №5 «Дар бораи вазифаҳои мақомоти прокуратура оид ба таъмини волоияти қонун, таҳқими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ» омадааст, ки дар марҳилаи ҳозира, бинобар ташаккули муносибатҳои ҷамъияти, вазъи сиёсиву иқтисодии ҷаҳони имрӯза, ба вучӯд омадани хатару таҳдидҳои нав, дар сатҳи зарурӣ

ташкил намудани назорати прокурорӣ ва баланд бардоштани самаранокии он аҳамияти аввалиндарачаро касб намуда, фаъолияти мақомоти прокуратура, пеш аз ҳама бояд ба ҳифзи мустақилият ва соҳибхтиёрии кишвар, ҳуқуқҳои иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ ва дигар ҳуқуку озодиҳои инсон ва шаҳрванд, асосҳои демократии фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ равона карда шавад [11].

Дар иртибот ба ин масъала, маврид ба қайд аст, ки фаъолияти мақомоти прокуратураи кишвар дар маркази таваҷҷӯҳи ҳамешагии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад. Иштироки бевосита ва суханронии Сарвари давлат дар воҳӯрӣ бо кормадони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ баҳшида ба ҷашни 80 -солагии мақомоти прокуратураи Тоҷикистон аз 24 декабря соли 2004, ҷаласаи васеи ҳайати мушовараи Прокуратураи Генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10 июля соли 2014, ҷаласаи Шӯрои амнияти кишвар аз 17 февраля соли 2015 шаҳодати равшани ин гуфтаҳоянд. Зимни баргузории ин воҳӯриҳо Президенти кишвар фаъолияти мақомоти прокуратураваро ҳаматарафа мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода, ҷиҳати бартараф кардан камбуҷиҳои ҷойдоштаи ин низом ва беҳ соҳтани фаъолияти он дар самти назорати иҷрои қонунҳо дар оянда дастуру супориҷҳои мушаҳҳас дода буданд.

Дар мулоқот бо кормадони мақомоти прокуратура Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар арафаи таҷлили иди – Рӯзи кормадони прокуратура таъқид доштанд, ки мақомоти прокуратура яке аз ниҳодҳои муҳими давлатдорӣ мебошанд, ки фаъолияти онҳо ба ҳифзи арзишҳои ҷомеаи демократӣ, қонуният, тартиботи ҷамъияти, ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳранд, манфиатҳои давлат ва ҷомеа, ошкору пешгирий намудани ҳуқуқвайронкунҳо ва мубориза бо ҷинояткорӣ равона гардидааст. Конститусиияи Ҷумҳурии Тоҷикистон назорати риояи дақиқ ва иҷрои якхелai қонунҳоро аз ҷониби вазорату идораҳо, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, худидоракунии маҳаллӣ, дигар мақомоти давлатӣ, иттиҳодияву созмонҳои ҷамъияти ва ташкилотҳои ғаридавлатӣ ҳамчун салоҳияти истисноии прокуратура муқаррар кардааст. Ягон мақом ё шахси мансабдори дигар ҷунин салоҳиятҳои васеъро надорад. Аз ин рӯ, таъмини қонунияту адолат, амният, сулҳу субот ва ризоият дар

ҷомеа аз фаъолияти самараноки прокуратура вобаста мебошад [12].

Ҳамзамон бояд зикр намуд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъзе ниҳоду соҳторҳо мавҷуданд, ки онҳо низ ба назорати иҷрои қонунҳо масъулият доранд. Масалан метавон дар ин ҷода мақомоти назорат дар соҳаи меҳнат ва шуғли аҳолӣ, Ҳадамоти назорати давлатии санитарию эпидемиологӣ, Ҳадамоти назорати давлатии фаъолияти фармасевтӣ, Ҳадамоти назорати давлатии фаъолияти тиббӣ, Мақомоти назорати истифода ва ҳифзи муҳити зист, Мақомоти назорати истифода ва ҳифзи муҳити зист Мақомоти назорати бехатарии корҳо дар саноат ва соҳаи кӯҳкорӣ, Мақомоти назорати энергетикӣ, Мақомоти назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияро ном бурд, ки дар боби 9-и Кодекси мурофиаи ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 июля соли 2013, №975 тобеяти парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурий ва тартиби баррасии онҳо аз ҷониби ин соҳторҳо пешбинӣ шудаанд. Вале фаъолияти онҳо пурра мазмуни фаъолияти назоратиеро, ки мақомоти прокуратура анҷом медиҳад, фаро гирифта наметавонад. Зоро ба амал баровардани назорати иҷрои қонунҳо дар ҳудуди Тоҷикистон ин ваколати мустасноии прокуратура аст.

Ба назари мо назорати прокурорӣ аз дигар шаклҳои фаъолияти мақомоти назорати идоравӣ бо ҷунин нишонаҳои худ фарқ мекунад:

1. Мақомоти амалисозандай назорати идоравӣ ба низоми шоҳаи ҳокимияти иҷроия дохил мешаванд. Назорати прокурорӣ бошад аз ҷониби мақомоти мустақили давлатӣ – прокуратура, ки ба ягон шоҳаи ҳокимияти давлатӣ мансуб нест, амалӣ карда мешавад.

2. Назорати прокурорӣ нисбат ба мақомоти назорати идоравӣ ҳамеша аз берун амалӣ карда мешавад. Назорати идоравӣ бошад ҳамеша дар дохили низом амалӣ карда мешавад.

3. Назорати идоравӣ на танҳо ба масъалаи риояи режими қонуният, инҷунин ба мақсаднокии фаъолияти низ татбиқ карда мешавад. Мақсади назорати прокурорӣ бошад, танҳо таъмини қонуният аст.

4. Назорати прокурорӣ дар фарқият аз мақомоти назорати идоравӣ бидуни даҳолат ба фаъолияти ҳочагӣ ва иваз намудани вазифаи мақомоти тобеи идора ва мақомоти назорат амалӣ карда мешавад. Назорати идоравӣ ба ҳокимияти иҷроия мансубият доранд, онҳо ба фаъолияти оперативӣ-ҳочагӣ даҳолат мекунанд,

бо истифода аз ҳокимияти худ қонуншиканиҳои ошкоршударо бевосита бартарф мекунанд, инчунин ҷазои маъмурӣ татбиқ менамоянд. Ба прокурорҳо бошад ичрои чунин амалҳо хос набуда он хилофи моҳияти назорати прокурорист.

5. Ба мақсади бартарф кардани қонуншиканӣ ва татбиқи ҷазо нисбати шахсони гунахкор мақомоти назорати идоравӣ дорои ваколатҳои маъмурӣ буда, ҳуқуки мустақилона татбиқи ҷазои маъмуриро доранд. Барои назорати прокурорӣ бошад чунин ваколатҳо хос набуда, прокурорҳо ҳуқуки татбиқи ҷазоҳои маъмуриро надоранд.

6. Назорати прокурорӣ дар ҳама ҳолат нисбат ба санчиши ҳолатҳои мушаххаси фаъолияти соҳторҳои зериназоратӣ паҳн гашта, ҳудуди назорати идоравӣ бошад бе-сарҳад аст.

7. Фаъолияти мақомоти амалисозандай назорати идоравӣ ба мавзӯи назорати прокурорӣ дохил шуда, ҳолати барҳақи он имкон-напазир аст.

8. Мақомоти амалисозандай назорати идоравӣ ҳолатҳои қонуншиканиро бо истифода аз ҳокимияти худ бартараф карда метавонанд.

9. Ҳудуди назорати прокурорӣ дар муқоиса нисбат ба назорати идоравӣ васеътар аст, зоро он аз номи давлат амалӣ карда шуда фаъолияти тамоми соҳторҳои назорати идоравиро ҳамоҳанг месозад [13, саҳ. 143–144].

Ҳамзамон бояд таъкид намуд, ки дар фарқият аз дигар мақомоте, ки ваколати назорати ичрои қонунҳоро ба дӯш доранд, фаъолияти мақомоти прокуратура бо нишонаҳои зерин фарқ мекунад:

– Прокурорҳо – мутахассисони соҳаи ҳуқуқшиносӣ мебошанд Тамоми вазифаҳои фаврии мақомоти прокуратураго ҳуқуқшиносон ишғол менамоянд. Дар баробари дигар таъботҳое, ки барои ба кор даромадан ба мақомоти прокуратура пешниҳод мешванд, доштани таҳсилоти олии ҳуқуқшиносӣ шарти зарурӣ ба ҳисоб меравад (моддаи 53 ҚҚ ҶТ «Дар бораи прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон»).

Дар дигар мақомоти назорати давлатӣ бошанд асосан мутахассисони соҳаҳои дигар аз қабили иқтисодчиҳо, духтурҳо, муҳандисон, мутахассисони бахши молия, биологҳо ва ғайра. фаъолият менамоянд.

– Дар муқоиса нисбат ба мақомоти маҳсус-гардонидашудаи назорати идоравӣ прокурорҳо дорои ваколатҳои васеи универсалӣ мебошанд. Онҳо ҳуқуқ доранд санчиши ичрои

қонунҳоро дар дилҳоҳ объектҳои назоратие, ки дар моддаи 23 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» пешбинӣ шудаанд, амалӣ намоянд.

– Оид ба тамоми зуҳурот ва ҳодисаҳои ҳаёти ҷамъиятий прокурор танҳо аз нуқтаи назари қонун баҳогузорӣ менамояд. Мавзуи фаъолияти прокурорро қонунӣ будани фаъолияти шахсони мансабдор, роҳбарони ташкилотҳои тиҷоратӣ ва ғайритичоратӣ ва санадҳои ҳуқуқӣ ташкил медиҳад. Прокурор қонунијатро ҳамчун арзиши маҳсуси иҷтимоӣ, асоси интизоми ҷамъиятий, ки ба мустаҳкамшавии ризоияти тамоми қиширҳои ҷомеа мусоидат менамояд, хифз менамояд.

Дар умум бояд қайд намуд, ки назорати прокурорӣ ва назорати идоравӣ дар маҷмӯй барои таъмини қонуният дар кишвар мусоидат менамоянд.

Таъиноти конституционии мақомоти прокуратура, ин ба амал баровардани назорати ичрои қонунҳо дар ҳудуди Тоҷикистон аст. Фаъолияти мақомоти прокуратура дар умум баҳри ошкор кардан, бартараф намудан ва огоҳонидани қонуншиканӣ равона карда шудааст. Назорати прокурорӣ ҳамчун шакли мустақили фаъолияти давлатӣ бо як катор нишонаҳои худ аз дигар шаклҳои фаъолияти давлатӣ фарқ мекунад:

– *Назорати прокурорӣ аз номи давлат амалӣ мешавад.* Ин фаъолияти давлатиест, ки аз тарафи низоми ягона ва марказонидашудаи мақомоти прокуратура ба мақсади назорати ичрои аниқ ва якхелай қонунҳо дар ҳудуди Тоҷикистон ба амал бароварда мешавад.

– *Назорати прокурорӣ аз ҷониби субъектони маҳсуси ба ин амал ваколатдориӯда – прокурорҳо ба амал бароварда мешавад.* Прокурорҳо намояндаи ҳокимияти давлатӣ ваколатҳои худро дар доираи қонунгузории амалкунандай қишивар амалӣ менамоянд.

– *Маҳсусияти назорати прокурорӣ.* Назорати прокурорӣ ин фаъолияти расмии оммавӣ-ҳокимияти аз ҷониби давлат муқарраршудае мебошад, ки дар асоси шаклу усулҳои бо қонун муайяншуда ба роҳ монда мешавад. Ин фаъолият аз дигар шаклҳои фаъолияти давлатӣ бо он фарқ мекунад, ки таъмини назорати ичроиши қонунҳо ваколати истисноии мақомоти прокуратура ба ҳисоб меравад. Фаъолияти баъзе мақомотҳои давлатӣ, ки ҳу-сусияти назоратиро доранд, танҳо ҷиҳати таъмини назорати он қонунҳое равона шуда-

анд, ки соҳаи алоҳидаи фаъолияти идоравиро танзим мекунанд. Ягон мақомоти ҳокимиияти давлатӣ, мақомоти назорати идоравӣ ва ғайриидоравӣ қудрату салоҳияти назоратии прокуратуаро оид ба санчиши иҷроӣ қонун дар Тоҷикистон надорад.

— *Назорати прокурорӣ доираи васеи таъсиррасонӣ дорад.* Назорати прокурорӣ ба доираи васеи объектҳои назоратӣ, аз ҷумла вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ ва дигар идораҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти маҳаллии ҳокимиияти давлатӣ, мақомоти худидоракуни маҳаллӣ, мақомоти идораи ҳарбӣ, мақомоти назорат, бонкҳо, корхонаҳо, муассисаҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва динӣ, ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои дигар, сарфи назар аз тобеият, мансубият ва шакли моликияти онҳо, инчунин шахсони мансабдор паҳн мешавад.

— *Надоштани ваколатҳои маъмурӣ аз ҷониби прокуророн.* Прокурорҳо ҳуқуқӣ даҳолат кардан ба фаъолияти ҳочагӣ ва иваз намудани вазифаи мақомоти тобеи идора ва мақомоти назоратро надоранд. Прокурорҳо ба мисли намояндагони шоҳаи ҳокимиияти иҷроия ваколати бевосита бекор кардани қарорҳои ғайриқонунӣ ва ё очилан бартараф намудани қонуншиканиҳоро надоранд. Дар аксари мавриҷҳо ҳангоми ошкор намудани қонуншиканий прокурор шахсан онҳоро бартараф накарда, танҳо дикқати мақомоти даҳлдори давлатӣ ва шахсони мансабдорро, ки барои бартараф намудани ин қонуншиканиҳо масъуланд, ҷалб менамояд.

— *Мустақил будани назорати прокурорӣ.* Назорати прокурорӣ шакли маҳсуси фаъолияти давлатӣ буда бе даҳолати дигар мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдор мустақилона дар асоси қонун аз ҷониби прокурорҳо амалӣ карда мешавад.

Дар заминай нишонаҳои болозикр чунин таърифи назорати прокурориро ҳамчун шакли мустақили фаъолияти давлатӣ пешниҳод менамоем: «Назорати прокурорӣ – шакли маҳсуси фаъолияти аз номи давлат амалишавандай шахсони мансабдори низоми ягона ва мутамарказии мақомоти прокуратура – прокурорҳо буда, ба мақсади назорати иҷроӣ аниқ ва якхелай қонунҳо, ба қонунҳо мутобиқат намудани саидҳои ҳуқуқии шахсони мансабдор, таъмини волоияти қонун, таҳқими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, манфиатҳои қонунии чомеа ва давлат бо роҳи ошкор намудан, бартараф намудан, огоҳонидани қонуншиканий ва ба ҷавобгарӣ

кашидани шахсони гунаҳкор роҳандозӣ карда мешавад.

Рӯйхати адабиёт:

1. Искандаров З.Ҳ. Ҳуқуқи прокурорӣ чун соҳаи ҳуқуқ: матлаб ва усули батанзимдарории он // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон.– №2(10).– 2018.
2. Мелкумов В.Г. Советская прокуратура и проблемы общего надзора. Автореферат на соис. уч. степени докт. юрид. наук.– Душанбе, 1971.
3. Маршунов М.Н. Прокурорско-надзорное право.– СПб., 1991.– С.47.
4. Назаров С.Н. Прокурорский надзор.– М., 1998.– С.8–9.
5. Шалумов М.С. Проблемы функционирования прокуратура Российской Федерации в условиях формирования демократического правового государства. Дисс. на соис. уч. степени доктора юридических наук.– Екатеринбург, 2002.– С.118.
6. Маҳмудов И.Т. Роҳҳои такмили самаранокии назорати прокурорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Қонуният (маҷаллаи илмию-амалӣ ва назариявии Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон).– Душанбе, 2015.– С.22–29.
7. Искандаров З.Ҳ. Ҳуқуқи инсон ва механизми миллии ҳимояи он.– Душанбе: «Эҷод», 2007.– С.122–125.
8. Раҳимов М.З. Инкишофи қонунгузорӣ оид ба прокуратура дар даврони истиқлолият // Қонуният (маҷаллаи илмию амалӣ ва назариявии Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон).– Душанбе, 2012.– №3 (нашри маҳсус).– С.27.
9. Искандаров З.Ҳ., Шоқулов С.И. Танзими ҳуқуқии фаъолияти мақомоти прокуратура дар замони Истиқлолияти давлатӣ // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон.– №7(07).– 2017.– С.90–95.
10. Бобоҳонов Б., Исоев М. Прокуратура дар давраи Истиқлолияти давлатӣ.– Душанбе: «Сарпараст», 2007.– 303 с.; Нақши мақомоти прокуратураи Тоҷикистон дар давраи соҳибиистиқолии кишвар.– Душанбе: «ҶДММ Орбит», 2017.– 294 с. / Зери таҳрири Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, генерал-полковники адлия Раҳмон Юсуф Аҳмадзод бахшида ба ҷашни 26-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷол расидааст. Дар китобҳои мазкур оид ба фаъолияти мақомоти прокуратураи Тоҷикистон дар давраи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии

Тоҷикистон солҳои 1991–2017 мъълумоти мухтасар гирд оварда шудаанд.

11. Фармони Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 феврали соли 2016, №5 «Дар бораи вазифаҳои мақомоти прокуратура оид ба таъмини волоияти қонун, таҳқими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ».

12. Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мулоқот бо кормандони

мақомоти прокуратура аз 13.03.2018 / www.president.tj (санаи муроҷиат 13.03.2018).

13. Махмудов И.Т. Прокурорский надзор за исполнением законов в оперативно-розыскной деятельности: проблемы теории, практики и законодательной регламентации.– Душанбе: «Ирфон», 2010.

Аннотатсия

Мағҳум ва моҳияти назорати прокурорӣ

Дар умум муаллиф қайд менамояд, ки назорати прокурорӣ шакли маҳсуси фаъолияти аз номи давлат амалишаванди шаҳсони мансабдори низоми ягона ва мутамарказии мақомоти прокуратура - прокурорҳо буда, ба мақсади назорати иҷрои аниқ ва якхелай қонунҳо, ба қонунҳо мутобиқат намудани санадҳои ҳуқуқии шаҳсони мансабдор, таъмини волоияти қонун, таҳқими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, манфиатҳои қонунии чомеа ва давлат бо роҳи ошкор намудан, бартараф намудан, огоҳонидани қонуншиканӣ ва ба ҷавобгарӣ қашидани шаҳсони гунаҳкор роҳандозӣ карда мешавад.

Аннотация

Понятие и сущность прокурорского надзора

В целом автор отмечает, что прокурорский надзор это осуществляемая от имени государства особая форма деятельности должностных лиц единой и централизованной системы органов прокуратуры - прокурорами в целях надзора за точным и единообразным исполнением законов, соответствие законам правовых актов должностных лиц, обеспечение верховенства закона, укрепление законности и правопорядка, защита прав и свобод человека и гражданина, законные интересы общества и государства, путём выявления, устранения, предупреждения правонарушений и привлечения к ответственности виновных.

Annotation

Notion and essence of prosecutor's supervision

On the whole, the author notes that prosecutor supervision is a special form of activity of officials of the unified and centralized system of prosecution bodies - prosecutors on behalf of the state in order to supervise the exact and uniform implementation of laws, compliance with the laws of legal acts of officials, ensuring the rule of law, strengthening the rule of law and legality, the protection of human and civil rights and freedoms, the legitimate interests of society and the state, by identifying, eliminating, warning offenses those responsible to justice.

Усмонов Фирдавс Нуруллоевич,
старший преподаватель Таджикского
государственного университета коммерции,
соискатель Института философии,
политологии и права АН РТ

К ВОПРОСУ О МЕТОДАХ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Калидвоҷаҳо: усулҳо; татбиқ; субъект; ҳимоя; тартиботи ҳуқуқӣ; мақомоти ҳифзи ҳуқуқ; фаъолияти ҳифзи ҳуқуқ; маҷбуркунӣ; бовариқунонӣ; вазифа.

Ключевые слова: методы; реализация; субъект; охрана; правопорядок; правоохранительный орган; правоохранительная деятельность; принуждение; убеждение; функция.

Keywords: methods, implementation, subject, security, law and order, law enforcement organ, law activity, coercion, trusting, function.

Правоохранительная деятельность представляет собой действия по борьбе с правонарушениями и более опасной ее формой проявления – преступности.

Правоохранительная деятельность – это правовая форма реализации функций государства, осуществляемая уполномоченными государственными органами, по охране конституционного строя Республики Таджикистан, прав и свобод человека и гражданина, всех форм собственности и общественного порядка от преступных посягательств и иных правонарушений, а также предупреждению (профилактике) преступлений и правонарушений, присущими государственным органам способами, формами и методами.

Как обычно законность и правопорядок, борьба с преступностью, а также защиту прав и свобод человека и гражданина относят к правоохранительной деятельности [1].

В качестве методов правоохранительной деятельностью выступают те приемы и способы воздействия на общественные отношения, которые предназначены для обеспечения правового порядка.

В специальной юридической литературе различают общие и специальные методы, такие как, императивные, поощрительные, организационные, воспитательные, экономические, административные, морально-идеологические, социально-политические и т.д. Перечисленные методы в той или иной мере содержат в себе элементы принуждения

и убеждения в определенном сочетании, в связи с этим метод принуждения и метод убеждения являются универсальными в деятельности правоохранительных органов.

Любое современное государство, для решения своих задач обращает особое внимание выбором состава методов правоохранительной деятельности и механизмов их осуществления. Однако выбор этих методов определяется следующими обстоятельствами.

1. Цели и задачи деятельности правоохранительных органов. Можно согласиться с мнением А.П. Коренева, который пишет: «цель обуславливает специфику использования методов, выбор методов в известной степени определяет реальность достижения поставленных целей»[2]. Методы управления показывают пути достижения поставленных целей, их наиболее оптимальные варианты.

2. Сфера деятельности. Например, социально-культурная сфера требует в большей мере применения средств косвенного, экономического воздействия в то время, как в административно-политической сфере (оборона, безопасность, внутренние дела и др.) широко используются средства прямого, административного воздействия, и в особенности меры административного принуждения.

3. Профессионализм должностных лиц государственной власти, в том числе руководителей органов государственной власти. Именно руководящий состав органов государственной власти имеет широкие полномочия

по применению методов государственного управления.

Вышеизложенные факторы будут учитываться при выборе методов реализации своих функций со стороны правоохранительных органов. Наиболее действенным и широко применяемым в правоохранительной сфере методом, обеспечивающим реализацию государственных задач, является государственное принуждение.

Правоохранительная деятельность, т.е. властная, оперативная и правоприменительная деятельность по охране правопорядка, прав и свобод граждан и т.д., включает в себя принятие мер по предупреждению правонарушений, разрешение юридических дел, привлечение к юридической ответственности и др. В этом случае, при применении метода принуждения в качестве основного этапа ее реализации, можно выделить следующее:

1. формально-юридическое закрепление общественно опасных деяний в качестве правонарушений;

2. установление юридических запретов на совершение противоправных действий;

3. установление юридических санкций за совершение правонарушения;

4. определение вида, меры и объема юридической ответственности в отношении субъекта правонарушения, т.е. правонарушителя;

5. привлечение к юридической ответственности.

Трудно не согласиться с мнением, что «лучше было бы обойтись без насильственных мер, но в современных условиях это утопическая идея» [3], однако вряд ли оправданно отвергать саму идею избавления человечества от насилия, в том числе и насилия государственного, пусть и облаченного в правовую оболочку. В современном обществе должны создаваться такие условия, что применение насильственных мер пользуется поддержкой населения всей страны, а сферы применения таких мер должны постоянно ограничиваться. Подобное возможно в том случае, когда принуждение будет опосредовано правом, будет опираться на идеи человеческой свободы и справедливости. В юридической науке имеются различные подходы относительно определения понятия государственного принуждения [4].

В самом общем виде, государственное принуждение – это физическое, психическое или иное воздействие уполномоченных органов государственной власти на определенную

категорию лиц, в целях подчинения их воли правовым предписаниям, посредством возложения на них отрицательных правовых последствий или угрозы такого возложения. В более узком смысле, принуждение представляет собой деятельность уполномоченных государственных органов и их должностных лиц, выражющуюся в применении особых мер воздействия, установленных правовыми нормами.

Кроме того, принуждение понимается как воздействие, с целью заставить управляемый объект подчиниться, выполнить требуемое в любом случае, независимо от желания принуждаемого. Более того, часто при этом предполагается, что внутренние желания не совпадают, а напротив, противоречат отдаваемым приказам. Целесообразность принуждения, его ценность оправдывается конечной целью, достижением результата.

Общим для всех подходов является взгляд на принуждение как на негативный инструментарий государства, как элемент или средство реализации охранительных правоотношений.

Если принуждение применяется правоохранительными органами в рамках и в соответствии с законом, зачастую бывает необходимым для предотвращения или прекращения негативных последствий конфликта, а также наказания виновных в его развязывании. Важно лишь, чтобы принуждение, являясь необходимой и оправданной мерой наведения порядка, не превращалось в орудие произвола и нарушения прав граждан.

Среди многообразия функций государства возможно выделение однородных, которые осуществляются преимущественно принудительными средствами и основаны на использовании принудительных методов. Разумеется, наиболее наглядно можно представить принуждение в аспекте охранительной функции (но это отнюдь не означает, что в других оно не проявляется или менее значимо). Однако выбор сделан не произвольно и обусловлен, прежде всего, тем, что у охранительной функции государства и государственного принуждения имеются совпадающие цели.

Обобщая точки зрения большинства ученых, можно прийти к выводу, что в Республике Таджикистан правоохранительные органы используют следующие виды принуждения:

- а) превентивные (предупредительные) меры;
- б) меры пресечения;

- в) правовосстановительные меры;
- г) юридическую ответственность.

В рамках представленных видов государственного принуждения используются возможные правовые способы обеспечения правопорядка: предупреждение правонарушений и иных нежелательных последствий, их пресечение, восстановление нарушенных правовых состояний, наказание правонарушителей.

В цивилизованном обществе встречаются объективные условия, которые обосновывают необходимость государственной власти и придают ей определенную легитимность. Ясно, что каждый акт насилия со стороны государства наносит урон такой легитимности, провоцирует зарождение сомнений в законности существования этой власти и установленного ею порядка в стране. Хотя государство можно рассматривать как единственную организацию, имеющую право на легальное принуждение, тем не менее, любое государство в принципе, при осуществлении своих функций стремится использовать, прежде всего, убеждения, а обращается к принуждению лишь в крайних необходимых случаях. Использование принуждения, особенно во внеправовых формах – есть, по сути, проявление не могущества, а бессилия государственной власти.

В современном обществе применение мер принудительного характера нуждается в поддержке со стороны населения, а сфера применения таких мер постепенно должна сокращаться.

Следует отметить, что на сегодняшний день часть общества в Таджикистане выступает за отмену моратория на смертную казнь, который был предусмотрен Указом Президента РТ от 24.07.2004 г. [5], и желают ужесточения уголовного наказания для особо тяжких преступлений.

Новый Уголовный кодекс РТ значительно более жесток по сравнению с последним кодексом 1960-го года. По Уголовному кодексу 1960 г. максимальная продолжительность лишения свободы составляла 15 лет, безотносительно к тому, назначалось ли наказание за единичное преступление, по совокупности ли преступлений или по совокупности приговоров. По Уголовному кодексу РТ от 21.05.1998 г., лишение свободы за отдельные преступления устанавливается на срок от шести месяцев до двадцати лет. В случае частичного или полного сложения сроков лишения

свободы при назначении наказания по совокупности преступлений, максимальный срок лишения свободы установлен в двадцать пять лет, а при совокупности приговоров в тридцать лет (ст. 56 УК РТ). Таким образом, можно констатировать ужесточение уголовного законодательства, по крайней мере, почти в два раза.

На наш взгляд, точнее было бы утверждать, что в процессе формирования правовой государственности должен быть сужен круг субъектов, обладающих правом применять принуждение. Само же государственное принуждение должно осуществляться исключительно на правовой основе, т.е. в строгом соответствии с требованиями правовых законов. Оно должно быть соразмерно тяжести совершенного правонарушения, соответствовать международным стандартам прав и основных свобод человека. Государственное принуждение всегда связано в той или иной степени, с ограничением некоторых прав и свобод человека, но не должно ассоциироваться с их нарушением.

Государственное принуждение разнообразно по своим видам: различают психическое и физическое принуждение, средства предупреждения, защиты и наказания, юридические санкции и государственно-необходимые, профилактика.

Всех специальных методов деятельности по характеру воздействия на общественные отношения можно разделить на три группы:

- предупредительно-надзорные, административный надзор, прямое административное принуждение, административная юрисдикция, милиционская (полицейская) помощь;

- разрешительные – классическое разрешение (например, на визу в пограничную зону), государственная регистрация, лицензирование, паспортизация и регистрация населения;

- информационные – сбор информации.

Как отмечают специалисты, методы деятельности объединяют общие признаки: они являются способами охраны объектов, имеющих важное значение для общества и государства; все они, в конечном счете, имеют принудительный характер; использование их государство доверяет не всем органам исполнительной власти, а только четко указанным в законе. При этом последний признак показывает, что: а) сами методы устанавливаются законом; б) применяются субъекта-

ми, указанными в законе; в) направлены на охрану объектов, обозначенных в законодательстве [6].

Материальное и моральное поощрение, справедливое налогообложение, финансово-бюджетная политика, льготное кредитование, государственное финансирование, защита потребителей, лицензирование, запрещение, убеждение, принуждение. Количество методов реализации функции государства неограниченно [7].

Одним из важнейших методов правоохранительных органов является метод убеждения, который не в полной мере реализуется на практике со стороны правоохранительных органов.

Убеждение – это использование различных разъяснительных, организационных, поощрительных мер, для преобразования воли подвластных в волю властующего [8].

Методика государственного убеждения представляет собой совокупность особых приемов, требующих учета индивидуальной и массовой психологии. Последовательность действий или способов такого воздействия имеет ряд закономерностей, однако общим правилом является психологическая совместимость и соразмерность используемых средств и, что не менее важно, наличие позитивного результата.

Так многие проблемы, связанные с охраной правопорядка, могут быть решены путем «проведения разъяснительной работы среди населения; введения в воспитательные и образовательные программы обеспечения охраны правопорядка».

В литературе проанализирована диалектика убеждения и принуждения при реализации функций государства на современном этапе, их сочетания при осуществлении функций: использование только одного метода, использование двух методов, замена одного метода другим, сложное комбинирование (принуждение к убеждению, принуждение к поощрению, убеждение, предшествующее использованию метода принуждения, поощрение как способ использования принуждения, ограничение метода убеждения).

Несмотря на существующие различия, между убеждением и принуждением немало общего, что обнаруживается при обращении к этимологии данных слов: принудить – значит «заставить что-нибудь сделать», убедить – «склонить к чему-либо, уговорить» [9].

Таким образом, целью убеждения и принуждения является воздействие на управляемый объект с тем, чтобы добиться от него желаемого результата. Следовательно, как принуждение, так и убеждение имманентно присущи государственной власти. При этом убеждение, в отличие от принуждения, представляет собой такое воздействие, при котором управляемый (подвластный) объект выполняет требуемое от него добровольно, в силу внутреннего стремления. Достигается это посредством осуществления информационной, агитационно-пропагандистской и поощрительной деятельности.

К сожалению, государством нередко забывается и не используется глубокий потенциал метода убеждения. Необходимо помнить азбучную истину массовой психологии: установки (мысли, суждения) побуждают к действию, а действия оказывают влияние на установки. Если субъект поверил в идею и принял ее, то приняв эту идею уже как свою, он будет поддерживать и распространять ее далее.

Таким образом, методы осуществления правоохранительной функции имеют тенденцию к минимизации принудительности и активизации средств, непосредственно связанных с поощрением позитивного правового поведения граждан, стимулирования деятельности государственных органов, в том числе, сотрудников системы правоохраны в рамках законов, характерных для демократического, правового государства.

Список литературы:

1. Сутирина М.Н. Правоохранительная система государства: теоретико-правовой аспект. Автореф. дисс. канд. юрид. наук.– Санкт-Петербург, 2008.– 6 с.
2. Основы управления в органах внутренних дел.– М., 1996.– 68 с.
3. Чиркин В.Е. Власть, насилие и социальная справедливость // Сов. государство и право.– 1991.– №9.– 103 с.
4. Сарсенов К.М. Государственное принуждение и его реализация в деятельности органов внутренних дел: Автореф. дисс. канд. юрид. наук.– Санкт-Петербург, 1996.– 12 с.
5. Указ Президента Республики Таджикистан об объявлении моратория на смертную казнь от 24 июля 2004 // Уголовный кодекс Республики Таджикистан.– Душанбе: «Конунгият», 2004.
6. Базылев Б.Т. Юридическая ответственность.– Красноярск, 1985.– 40 с.

7. Козулин А.И. Правовое принуждение (Правовые начала государственного принуждения в советском обществе): Автореф. Дисс. канд. юрид. наук.– Свердловск, 1986.– 16 с.
8. Белский К.С., Елисеев Б.П., Кучеров И.И. О системе специальных методов полицейской деятельности // Государство и право.– 2003.– №4.– 18 с.
9. Сотиволдиев С.Ш. Проблемы теории государства и права. Учебное пособие.– Том 1.– Душанбе, 2010.– 428 с.
10. Бахрах Д.Н. Советское законодательство об административной ответственности.– Пермь, 1969.– С.6.
11. Ожегов С.И. Словарь русского языка.– М., 1987.– 669 с.

Аннотация

Оид ба масоили татбиқи методҳои фаъолияти ҳифзи ҳуқук

Дар мақолаи мазкур фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқук ҳамчун мақомоти ҳокимиятӣ, оперативӣ, ва ҳукуқтатбиқкунанда оид ба ҳифзи тартиботи ҳуқуқӣ, ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд баррасӣ гардида, ҳамчунин қабули тадбирҳо оид ба пешгирии ҳукуқвайронкуй, ҳалли парвандаҳои ҳуқуқӣ, масъалаи ба ҷавобгарии ҳуқуқӣ кашидан ва дигар масъалаҳоро дарбар мегирад. Ҳамчунин омӯзиш ва татбиқи методҳои фаъолияти ҳифзи ҳуқук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил гардидааст. Моҳияти мақолаи мазкур дар он зоҳир мегардад, ки дар он усулҳои асосии амалишавии мақомоти давлатӣ таҳлил гардидаанд, ки фаъолияти ҳифзи ҳуқуқро амалӣ менамоянд. Ҳамчунин дар мақола таҳлили муҳтасари усулҳои императивӣ, ҳавасмандгардонӣ, ташкилӣ, тарбиявӣ, маънавӣ-идеологӣ, иҷтимоӣ-сиёсӣ ва механизмҳои амалишавии онҳо оварда шудааст. Дар кори мазкур масъалаи тафриқасозии он усулҳои мачбурсозӣ ва боварикунӣ баррасӣ гардидаанд, ки нисбат ба фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқук хислати универсалӣ доранд.

Annotation

To the question of the methods of implementation of law-enforcement activities

В данной статье рассматривается деятельность правоохранительных органов какластную, оперативную и правоприменительную по охране правопорядка, прав и свобод человека и гражданина и включает в себя принятие мер по предупреждению правонарушений, разрешение юридических дел, привлечение к юридической ответственности и др. Также проведен анализ методов изучения и реализации правоохранительной деятельности в Республике Таджикистан. Особенностью статьи является то, что в ней рассмотрены основные методы реализации органов государства, осуществляющих правоохранительную деятельность. В статье проведён краткий анализ и состав императивных, поощрительных, организационных, воспитательных, морально-идеологических, социально-политических, методов правоохранительной деятельности и механизмов их осуществления. В работе была рассмотрена проблема дифференциации тех методов принуждения и убеждения, которые являются универсальными в отношении деятельности правоохранительных органов.

Annotation

On the question of the methods of implementation of law-enforcement activities

This article discusses the activities of law enforcement agencies as the authoritative, operational and law enforcement for the protection of the rule of law, human and civil rights and freedoms and includes taking measures to prevent offenses, resolving legal cases, bringing to legal responsibility, etc. The article also analyzes the methods of studying and implementing law enforcement in the Republic of Tajikistan. The peculiarity of the article is that it examines the main methods of implementing the state bodies carrying out law enforcement. The article contains a brief analysis and composition of imperative, incentive, organizational, educational, moral, ideological, socio-political, law enforcement methods and mechanisms for their implementation. The work addressed the problem of differentiating those methods of coercion and persuasion that are universal in relation to the activities of law enforcement agencies.

Хакимов Мирзовали,
Старший преподаватель, соискатель кафедры
государственно-правовых дисциплин
юридического факультета Российско-Таджикского
(Славянского) Университета

СИСТЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: амният; амнияти милли; сохтори амнияти милли; намудҳои амнияти милли; таснифҳои амнияти милли; стратегия; концепция; терроризм; экстремизм (ифротгарӣ).

Ключевые слова: безопасность; национальная безопасность; система национальной безопасности; виды национальной безопасности; классификация национальной безопасности; стратегия; концепция; терроризм; экстремизм.

Keywords: security; national security; national security system; the types of national security; the classification of national security; strategy; concept; terrorism; extremism.

Вопрос обеспечения национальной безопасности требует тщательного внимания в современном развитии Республики Таджикистан в сложившихся геополитических условиях и на международной арене.

Не случайным является Послание Президента Таджикистана Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 20 апреля 2006 года к соответствующей проблематике «Пятьнадцать лет новой истории нашего государства и нашей нации были трагическим периодом, годами решения вопроса – быть или не быть государству Таджикистан, годами обеспечения мира и стабильности, согласия и национального единства, этапом подготовки основ для перехода от одной политico-экономической и общественно-культурной системы к совершенно новой системе, словом – годами закладывания фундамента независимого государства Таджикистан, новой государственности таджиков и упрочения ее устоев. Несмотря на все суровые и сложные проблемы этого периода, мы смогли обеспечить связь своего общества с современным цивилизованным миром, сутью и основой которого является демократическая, правовая, светская и социально ориентированная система жизнедеятельности» [1].

Учитывая сказанное, обращение к рассмотрению соответствующих нормативных правовых актов в области национальной безопасности Республики Таджикистан, уже само по себе является актуальным. «На самом деле мы должны

признать, что в последние годы четыре внешние угрозы непосредственно начали влиять на национальную и региональную безопасность государств ЦА региона. Первое, незаконный оборот наркотиков, наркоэкспансия или наркоугроза; Второе, незаконные вооруженные формирования, радикальные и террористические организации, идеологическое противостояние и идеологические диверсии; Третье, увеличение незаконного стрелкового оружия (на Среднем и Ближнем Востоке), незаконная торговля оружием, проблема контроля над стрелковым вооружением и боеприпасами и возможность их перевозки в ЦАР; И четвёртое, информационная война и информационно-психологическая обработка молодёжи в РТ и государствах Центральной Азии» [2, с.171]. Однако, практически ценным, прежде всего для субъектов обеспечивающих национальную безопасность Таджикистана, будет являться сравнительно-правовое рассмотрение четырёх основных нормативных правовых актов: Закона Республики Таджикистан «О борьбе с терроризмом» от 16 ноября 1999 года [3], Закона Республики Таджикистан «О борьбе с экстремизмом» от 8 декабря 2003 года [4], «Единой Концепции Республики Таджикистан по борьбе с терроризмом и экстремизмом», утвержденной Указом Президента Республики Таджикистан от 28 марта 2006 года [5] и Закона Республики Таджикистан «О безопасности» от 28 июня 2011 года [6].

В юридической и специальной литературе предопределено наличие сложности и многосторонности феномена национальной безопасности, множества подходов к пониманию природы феномена. Не обращая внимания на имеющиеся многообразия выводов о том, что только системный подход к пониманию феномена национальной безопасности способствует выработке реальных мер повышения эффективности ее обеспечения, является однозначным. Разрозненная, бессистемная обеспечительная деятельность не только малоэффективна, но и может быть даже контрпродуктивной. Следствием ассистентского подхода является профильность, иная дефектность соответствующего правового закрепления, влекущая ошибки в построении системы обеспечения национальной безопасности страны в целом.

В данной статье отправным будет являться аксиоматическое утверждение о том, что национальная безопасность каждого государства является сложным системным явлением, включающим в себя целый ряд элементов, то есть подсистем, состоящих друг с другом в сложных структурно-функциональных связях. Следует согласиться с И.Б. Кардашовой в том, что если система обеспечения безопасности – это организационная система органов, сил, средств, различных организаций, призванных защищать национальные интересы, то система безопасности – это функциональная система, отражающая процесс взаимодействия национальных интересов и угроз [7].

Для всех производных от феномена безопасности, в том числе и национальной безопасности Таджикистана, данное одинаково справедливо.

Таким образом, по мнению Н.А. Трусова «...систему национальной безопасности можно определить, как внутреннее строение национальной безопасности, отражающее диалектику взаимодействия национальных интересов и всевозможных угроз личности, обществу и государству» [8].

Выступая сложным системным образованием дифференцированного общества, государство интегрирует множество подсистем: политическую, экономическую, социальную, экологическую и прочие, в каждой из которых потенциально возможно формирование угроз, как для самой сферы отношений, так и для безопасности страны в целом, образует множество взаимосвязанных функциональных элементов в системе по обеспечению нацио-

нальной безопасности Таджикистана, которые в своей совокупности и формируют единую системную целостность.

В рассматриваемой области многими учеными и специалистами полагается, что национальная безопасность Таджикистана включает в себя следующие разновидности (подсистемы): экономическая безопасность, продовольственная безопасность, общественная безопасность, военная безопасность, экологическая безопасность, информационная безопасность, внешняя безопасность, безопасность государственных институтов и др. [6].

Иные разновидности выделяются многими учеными и специалистами. Данный вопрос так и не получил должной нормативной регламентации и поэтому спор может быть долгим, но безрезультатным.

Обратим внимание к основным нормативным правовым документам регламентирующим и закрепляющим систему по обеспечению национальной безопасности Республики Таджикистан.

Вначале обратимся к документам высшей юридической силы в нашем государстве – Конституции Республики Таджикистан от 6 ноября 1994 года. Сам термин «национальная безопасность» в Конституции Республики Таджикистан отсутствует, однако, она выделяет следующие разновидности безопасности: «обеспечение прав и свобод других», «общественного порядка», «защиты основ конституционного строя», «безопасности государства», «обороны страны», «общественной морали», «здравья населения и территориальной целостности республики» (п.3 ст.1 гл.2.) [9].

С точки зрения действующей Конституции Республики Таджикистан, система обеспечения национальной безопасности Таджикистана включает (должна включать) в себя как минимум семь подсистем: безопасность конституционного строя, государственную безопасность, общественную безопасность, безопасность личности, безопасность здоровья населения, моральную и военную (обороноспособность страны в целом) безопасность.

При таком подходе не приходится говорить о какой-либо системе. Например, А.М. Диноршоев проблему защиты и обеспечения человечества определил следующим образом: «под лозунгом священности жизни пророки пропагандировали новые веры, эмиссары распространяли коренные идеи, намного позже на тяжести авторитета этого права со-

вершались и великие революции эпохи буржуазии и были приняты первые международные документы в области прав человека. Но проблема ее защиты и обеспечения все же остается актуальной по сей день» [10]. Но, при этом отметим, что в текущем законодательстве по вопросам обеспечения национальной безопасности все из названных разновидностей безопасности нашли свою конкретизацию.

Среди разновидностей национальной безопасности, действующий Закон Республики Таджикистан «О безопасности» от 28 июня 2011 года, также называет: – экономическую безопасность; – продовольственную безопасность; – общественную безопасность – политико-правовую, духовно-нравственную и социальную защищенность жизни, здоровья и благополучия граждан Республики Таджикистан, а также ценностей общества от возможных опасностей и угроз, способных нанести им ущерб; – военную безопасность; – экологическую безопасность; – информационную безопасность; – внешнюю безопасность; – внутреннюю безопасность (ст.1) [6].

Вышеназванный нормативный правовой акт был принят с 1999 года по 2011 год (с изменениями и дополнениями). Он, таким образом, не только подтверждает, и в дальнейшем будет развивать соответствующие конституционные положения, но и тем самым отчетливо демонстрирует, что основным критерием дифференциации системы национальной безопасности Республики Таджикистан должен выступать как объект обеспечения.

Отметим, что в отечественной науке и в науке Российской Федерации уже давно сложился подход о триедином объекте обеспечения национальной безопасности Республики Таджикистан и России (личности, общества и государства), который поддерживается законодательством.

Так, в ст.4 Закона РТ «О борьбе с терроризмом» от 16 ноября 1999 года, определяется понятие обеспечения национальной безопасности от терроризма как: «террористическая акция – непосредственное совершение преступления террористического характера в форме взрыва, поджога, применения или угрозы применения ядерных взрывных устройств, радиоактивных, химических, биологических, взрывчатых, токсических, отравляющих, сильнодействующих, ядовитых веществ; уничтожения, повреждения или захвата транспортных

средств или других объектов; посягательства на жизнь государственного или общественного деятеля, представителя национальных, этнических, религиозных или иных групп населения; захвата заложников, похищения человека; создания опасности причинения вреда жизни, здоровью или имуществу неопределённого круга лиц путём создания условий для аварий и катастроф техногенного характера либо реальной угрозы создания такой опасности; распространения угроз в любой форме и любыми средствами; совершение иных действий, создающих опасность гибели людей; причинения значительного имущественного ущерба либо наступления иных общественно опасных последствий...» [3]. Так, ст.1 действующего Закона РТ «О безопасности» определяет понятие национальной безопасности «национальная безопасность – состояние защищенности жизненно важных интересов страны от реальных, потенциальных внутренних и внешних угроз» [6].

Система национальной безопасности Таджикистана, таким образом, включает в себя три подсистемы по объекту обеспечения: безопасность личности, общественную безопасность и государственную безопасность. Система национальной безопасности Таджикистана является закрытой и никаких иных подсистем в себя не включает. В этом контексте, продолжая размышления, следует указать и на то, что, не обеспечив безопасность трех ее основных объектов, нельзя обеспечить национальную безопасность Таджикистана. Обеспечив безопасность личности, общественной и государственной безопасности Таджикистана, можно говорить об обеспечении национальной безопасности Таджикистана в целом.

Указанные разновидности национальной безопасности Таджикистана представляют собой сложные системные формирования, имеющие внутреннюю структуру. В учебной и специальной литературе именно поэтому можно встретить различные подходы к структурированию той или иной разновидности. Детализации чаще всего подвергается государственная безопасность Таджикистана, в систему которой включают экономическую, информационную, продовольственную,ресурсную, правовую, духовно-нравственную и другие виды безопасности, а также территориальную безопасность, включающую в себя военную безопасность, экологическую безопасность и безопасность государственного управ-

ления. От взглядов авторов зависит конкретная дифференциация, его подходов к проблематике и целей проводимого исследования.

В.М. Егоршина, справедливо заметила, что «перечень предметных сфер безопасности не является исчерпывающим и стабильным» [11]. Феномен национальной безопасности с развитием общества и государства включает в себя новые параметры, обрастают новыми характеристики и форматами, при этом традиционные параметры и характеристики претерпевают изменения.

В своих ежегодных Посланиях Президент Таджикистана, Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Эмомали Рахмон неоднократно обращал внимание на расширение спектра угроз и проблем, с которыми приходится сталкиваться нашей стране. Особенно встреча 10.05.2019 года [12] доказывает, что Глава государства обладает полной информацией о ситуации во всех сферах экономики и внушительным компроматом на всех чиновников среднего и высшего звена. Анализируя последнюю встречу Эмомали Рахмона с работниками финансовой, налоговой и таможенной сферы страны, можно резюмировать, что Президент РТ, судя по его выступлению, следит за публикациями в Сети и СМИ о работе своих подчиненных. Глава государства серьезно обеспокоен неисполнением доходной части бюджета в условиях экономического кризиса из-за роста масштабов коррупции во всех эшелонах власти. Так как, при сложившейся ситуации вся проблема влияет на ослабление ветвей национальной безопасности республики, поэтому относительно к власти понижается доверие граждан.

При таком подходе система национальной безопасности Таджикистана является открытой, поскольку априори допускает включение в нее иных подсистем (по предметным сферам). Таким образом, обеспечение безопасности в трех, четырех, пяти, семи и так далее сферах не будет означать обеспечение национальной безопасности Таджикистана в целом.

Отметим главное, хотя национальная безопасность Республики Таджикистана не имеет единой Национальной стратегии, то есть, Стратегии по обеспечению национальной безопасности (в целом), тем самым на примере национальной безопасности Российской Федерации [13], во благо процветания нашей страны, необходимо принять единую Национальную Стратегию по обеспечению нацио-

нальной безопасности Республики Таджикистан, включающую в себя: безопасность защиты основ конституционного строя; безопасность от терроризма (особенно среди подростков и молодёжи) и экстремизма (расизма и сектантства), духовно-религиозную безопасность, безопасность государственной границы (безопасность в пограничной сфере), безопасность в сфере таможенного и налогового контроля (обеспечить и установить в зонах таможенного контроля новейшую аппаратуру), общеполитическая безопасность (внутриполитическая и внешнеполитическая), безопасность государственных институтов, противодействие коррупции (мировая практика доказывает что, одним из методов борьбы по противодействию коррупции, является электронное обращение граждан к ветвям представителей властей, на примере России [14] и Сингапура [15]), экономическая безопасность (макроэкономика, микроэкономика, мировая экономика), информационная безопасность (в том числе кибернетическая), военная безопасность (в том числе безопасность от ядерной, химической, биологической, бактериологической угрозы и от современных средств массового поражения), миграционная безопасность (решать вопросы и контролировать мигрантов внутри государства и за рубежом), экологическая безопасность (охрана окружающей среды, флоры и фауны), продовольственная безопасность, энергетическая безопасность (гидроэлектростанции, водные ресурсы, биоэнергетика, солнечные и ветровые – так как Республика Таджикистан расположена на географической точке, которая имеет 300 солнечных календарных дней и занимает в мире 2-ое место по высоте расположения), технологическая безопасность (принять инновационные нанотехнологии), безопасность ископаемых ресурсов Республики, транспортная безопасность, дорожная (железнодорожная и авиационная) безопасность, пожарная безопасность, безопасность в области защиты населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера, в области обеспечения безопасности жизнедеятельности населения, космическая безопасность (обсерватории и лаборатории), безопасность в сфере производства и строительных отраслей, безопасность в сфере науки и образования (поднять уровень познания и грамотность граждан Таджикистана), безопасность в сфе-

ре культуры, спорта и туризма (горные походы, санатории, целебные источники), безопасность в сфере здравоохранения и укрепления здоровья населения (в области охраны здоровья граждан, в том числе от ВИЧ-СПИДа, наркомании и алкоголизма), безопасность лекарственных средств (поддержание отечественной фармацевтики их производства), демографическая безопасность (рождаемость, смерть и запретить родственные браки), безопасность пищевых продуктов (поддержание сельских и местных продуктов отечественного производства), обеспечение безопасности в области повышения качества жизни граждан Таджикистана.

Как уже было упомянуто выше, Стратегия является необходимым документом, который нужно включить в систему государственной безопасности Республики Таджикистан. Следовательно, обеспечение национальной безопасности Таджикистана возможно лишь при обеспечении безопасности всех входящих в нее территориальных единиц. При этом заметим, что обеспечение национальной безопасности любого государства не может быть равной и в полной мере определяться стандартным сложением безопасности входящих в него территориальных единиц, поскольку представляет собой более сложное синтетическое образование, находящееся под воздействием множества условий и факторов разной природы и характера.

В заключении нужно отметить, что будет целесообразным и правильным изучить политический и социальный опыт и практику Республики Таджикистана, только для того чтобы «дважды» не повторять ошибки, которые были допущены. Также можно отметить, что указанные подсистемы национальной безопасности Таджикистана тесно связаны между собой и находятся в диалектической зависимости. Эффективная организация обеспечения национальной безопасности предполагает не только понятийно- категориальную определенность, наличие сил и средств, соответствующую ресурсную обеспеченность, не меньшее значение имеет четкое системное представление о феномене, что неизменно способствует выработке более точной политики и определению наиболее эффективных мер обеспечения национальной безопасности.

Список литературы:

1. Послание Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан, г. Душанбе, 20 апреля 2006 года. [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://mmk.tj>.
2. Правовые основы обеспечения национальной безопасности, противодействия экстремизму и терроризму Республики Таджикистан: информационно-справочное пособие / Сост.: А.С. Рахмонов, О.В. Кравченко, Д.С. Насков, Д.А. Рахмонзода.— Душанбе, РТСУ, 2018.— 195 с.; Издательство РТСУ, ст.171.
3. Закон Республики Таджикистан «О борьбе с терроризмом» от 16 ноября 1999 года № 845 (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://mmk.tj>.
4. Закон Республики Таджикистан «О борьбе с экстремизмом» от 8 декабря 2003 года № 69 (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://mmk.tj>.
5. Единая Концепция Республики Таджикистан по борьбе с терроризмом и экстремизмом от 28 марта 2006 года №1717. / [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://www.adlia.tj>.
6. Закон Республики Таджикистан «О безопасности» от 28 июня 2011 года № 721 (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://mmk.tj>.
7. Кардашова И.Б. МВД России в системе обеспечения национальной безопасности Российской Федерации.— М., 2006 г.— 25 с.
8. Трусов Н.А. к.ю.н., доцент, Система национальной безопасности России. // Вестник Нижегородской академии МВД России, 2016 год, №3(35).
9. Конституция Республики Таджикистан от 6 ноября 1994 г. (с изменениями и дополнениями). / [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://mmk.tj>.
10. Диноршоев А.М., Актуальные вопросы начала жизни: проблемы теории и законодательного регулирования. Журнал «Законодательство» — издание Национального центра законодательства при Президенте Республики Таджикистан.— №4, 2011, октябрь–декабрь (стр.4). [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://mmk.tj>.
11. Егоршин В.М. Экономическая преступность и безопасность современной России: автореф. дисс. д-ра юрид. наук.— СПб., 2000.— С.117.

12. Встреча Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Раҳмона, от 10 мая 2019 года в здании «Кохи Борбад» с работниками финансовых, налоговых, таможенных, инвестиционных органов и банков Республики Таджикистан. [Информационный ресурс]. Режим доступа: <http://www.toptj.com>.

13. О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации: указ Президента РФ от 31 декабря 2015 г. №683 // Собрание законодательства РФ.– 2016.– №1.

14. Деятельность МФЦ (многофункциональный центр предоставления государствен-

ных и муниципальных услуг – категория государственных учреждений в России) – осуществляется на основе Федерального закона Российской Федерации от 27 июля 2010 г. №210-ФЗ «Об организации предоставления государственных и муниципальных услуг» [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.scrf.gov.ru>.

15. Марченко И.К. «Мировой финансовый центр Сингапур» /Электронный вестник/ Ростовского социально-экономического института.– Выпуск №4 (октябрь–декабрь), 2014.– 312 с.

Аннотация

Низоми таъмини амнияти миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур асосҳои назарияйӣ-методологии мағҳумҳои низомҳои амнияти миллии Тоҷикистон дида баромада мешаванд, асосҳои гуногун ва тафриқавии онҳо таҳқиқ карда мешаванд, заминаҳои ҳуқуқии муосири мустаҳкамкунии онҳо таҳлил карда мешаванд, дар асоси санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, оид ба таъминоти амнияти миллии Тоҷикистон то соли 2019 таҳлили нисбӣ-ҳуқуқӣ дода мешавад.

Аннотация

Система обеспечения национальной безопасности в Республике Таджикистан

В статье рассматриваются теоретико-методологические основы понимания системы национальной безопасности Таджикистана, исследуются различные основания ее дифференциации, анализируются современные правовые начала ее закрепления,дается сравнительно-правовой анализ нормативно-правовой базы по обеспечению национальной безопасности Таджикистана до 2019 года.

Annotation

The system of Republic of Tajikistan national security

The article presents the theoretical and methodological fundamentals of the understanding of national security system in Tajikistan and the grounds for the classification of its differentiation. The author also analyzes modern basics of its legislative consolidation, given the comparative legal analysis of strategies of national security of Tajikistan before 2019.

**12.00.13 – ҲУҚУҚИ ИТТИЛООТ
12.00.13 – ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРАВО**

Манучехр Ҳамидзод,
муовини сардори шуъбаи иттилооти ҳуқуқӣ ва
мураттабсозии Маркази милии қонунгузории
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

**ОИД БА МАСЪАЛАҲОИ ИТТИЛООТ ВА ТАЪСИРИ ОН
БА МАФКУРАВУ АХЛОҚИ АҲОЛӢ ДАР ҶОМЕАИ МУОСИР**

Калидвожаҳо: Қонун; иттилоот; ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот; мафкура; ахлоқ; аҳолӣ; ҷомеа.

Ключевые слова: Закон; право на доступ к информации; идеология; нравы; население; общество.

Keywords: Law; the right of access to information; ideology; morals; population; society.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд ва кишвари рӯ ба сӯи рушд аз тарафи ҷомеаи ҷаҳон зътироф гардида, ҷониби дастовардҳои бузург устуворона қадам мезанд. Бахусус, дастрасии аҳолии Тоҷикистон ба тамоми фанвариҳои асри навин, аз ҷумла интернет ва моделҳои навтарини технологӣ, иттилоотиву коммуникационӣ пешравиҳои кишварро дар солҳои охир шаҳодат медиҳанд.

Бо вучуди дастовардҳои пурарзиши замони мустақилият ба давлату ҷомеаи мо, ҳусусан ба мафкура ва ахлоқи аҳолӣ омилҳои манғӣ, ба монанди паҳн шудани ҳар гуна маводҳои чопӣ, видеой ва аудиои ҳусусияти террористиу экстремистидошта, маводҳои фаҳш (порнография), бадаҳлоқӣ, амалҳои ба фолбинӣ ва сехру ҷоду алоқаманд, инчунин дигар навъи маводе, ки ба мафкура, ахлоқ ва маданияти милливу шарқиёнаи мо таъсири манғӣ мерасонанд, аз пештара дида бештар таҳдид менамоянд.

Дар ҳусуси хатарҳои терроризму экстремизм, ки аз ибтидои асри 21 авчи бесобиқа пайдо карда, ҷаҳонро ба таҳлука ва сокинони сайёрапо ба тарсу ҳарос фаро гирифтааст, ҷои баҳс нест. Хатари дигар дар он аст, ки намояндагон ва пайравони гурӯҳу ҳаракатҳои ифротгаро бо истифода аз барномаҳои маҳсуси психологӣ ва нозукиҳои мазҳабиву динӣ сафи ҳудро аз ҳисоби ҷавонон ва шахсони заифирода зиёд кардан доранд. Дар ин кор низ аз фанвариҳои навин ва

иттилоот ба таври густурда истифода бурда мешавад.

Дар воқеъ, рушди бесобиқаи технологияи муосир барои дастрасии ҳамагон ба иттилооти фаврӣ доир ба тамоми мавзӯъҳо ва самту соҳаҳо мусоидат намуд. Имрӯзҳо дилҳоҳ нафар метавонад тавассути интернет ё дигар воситаҳо адабиёт, маҳсулоти видеой, аудиой ва файраро озодона дастрас карда, барои қонеъ гардонидани талаботи маънавии ҳуд истифода барад. Вале то кучо дар ин навъи маҳсулот иттилооти воқеӣ, дуруст, боэътиҳод, бехатар ва қонунӣ мавҷуд аст, зери суол мемонад. Чунки ҳастанд бъазе гурӯҳҳо ва афроде, ки бо мақсадҳои ғаразнок, ба вучуд овардани низоъ дар байни мардум, бадаҳлоқ кардани аҳолӣ, ҳусусан ҷавонон, суст кардани иқтидори давлат ва даҳҳо омилҳои дигар бо роҳу воситаҳои гуногун маводу маҳсулоти ҳудро паҳн ва тарғиб намуда, аз мафкура ва ахлоқи аҳолӣ ба манфиати ҳуд сӯиистифода бурдан меҳоҳанд.

Моддаи 37 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» бо мақсади пешгирии сӯиистифода аз ҳуқуқ ба иттилоот пешбинӣ намудааст, ки истифодаи иттилоот ба муқобили асосҳои соҳти конституционӣ ва амнияти давлат, ба муқобили амнияти иттилоотӣ, барои барангехтани кинаю адовати најодӣ, миллӣ, маҳалгарӣ, динӣ, забонӣ, ҷанг, зулму зӯроварӣ, фаъолияти террористӣ ва экстремистӣ, ҳусумати иҷтимоӣ, таҷовуз ба шахсият, ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва

шахрванд, таблиғи фаҳшу фуҷур (порнография) манъ аст [1].

Ба андешаи мо айни замон зарурати васеъ намудани меъёри мазкур бо дарназардошти дигар омилҳои манфӣ ба вучуд омадааст. Чунки дар шароити феълӣ ҳавфҳое, ки ҳамчун иттилоот паҳн мегарданд, бештар шудааст. Аз ин рӯ, бо мақсади пурра ва даққи намудани муқаррароти моддаи мазкур, пешгирий кардани паҳншавии иттилооте, ки ба мафкура ва ахлоқи аҳолӣ таъсири манфӣ расонида метавонанд, инчунин баҳри пурзӯр намудани мубориза бар зидди паҳн намудани ҳама гуна иттилооти хатаровар ва таъсири манфидашта моддаи 37 Қонуни мазкур ниёз ба такмилу таҳрир дорад. Масалан, зимни дар таҳрири нав баён намудани моддаи мазкур муқаррар карда шавад, ки истифода **ва паҳн кардани ҳама гуна** иттилоот ба муқобили асосҳои соҳти конститутсионӣ, амнияти давлат **ва ҷомеа**, барои барангҳехтани қинаю адовати миллӣ, нажодӣ, маҳалгарӣ, динӣ, забонӣ, **низоъ**, ҷанг, зулму зӯроварӣ, фаъолияти терористӣ ва экстремистӣ, ба муқобили амнияти иттилоотӣ, ҳусумати иҷтимоӣ, таҷовуз ба шаҳсият, ҳуқӯқ, **озодӣ ва манфиатҳои инсону шаҳрванд, таблиғи амалҳои ба сехру соҳирӣ алоқаманд, фаҳш (порнография), бадаҳлоқӣ, инчунин дигар навъи иттилоот, ки ба мафкура, ахлоқ ва маданияти ҷомеа таъсири манфӣ мерасонанд, қатъиян манъ аст.**

Боиси таъқид аст, ки яке аз падидаҳои дигари ба мафкураву ахлоқи аҳолӣ таъсири манфӣ расонанда, машғул шудан ба фолбинӣ ва сехру ҷодугарӣ ё истифода аз хизматрасонии чунин шаҳсон мебошад. Таассуфовараш он аст, ки амалҳо ва омилҳои ба соҳирӣ алоқаманд кам набуда, баръакс намудҳои гуногун ва ҳусусиятҳои ба ҳудохоро доранд.

Дар асри 21 соҳирӣ воситае шудааст, ки мизочони зиёд дошта, одамон аз он бо мақсадҳои гуногун, аммо нопоку нодуруст ва ғайриинсонӣ истифода мебаранд. Мутаассифона, вомехӯранд қасоне, ки дар ҳар як кору фаъолияти хеш аз соҳирӣ ба таври васеъ истифода мебаранд [2].

Ба таври васеъ доман паҳн кардани омилҳои хатарзои ҷомеаи қунунӣ, ҳамсони амалҳои ба фолбинӣ ва соҳирӣ алоқаманд низ аз манбаъҳои иттилоотӣ рабт мегиранд. Чунки дар баъзе шабакаҳои телевизионии ҳориҷӣ амалҳои фолбину соҳирон ва «экстрасенсҳо»

ба таври озоду ошкор таблиғ гардида, ВАО ҷун воситаи пешбарандаи кори соҳирон васеъ истифода шуда истодааст. Дар сомона ва шабакаҳои иҷтимоӣ интернетӣ низ кам нестанд чунин ашхос, ки хизматрасониҳои ҳудро бо ҳар ном пешниҳод карда, ба қавле ҳудро табиби кулли дард ва бартарафсозанди ҳама мушкилиҳо нишон медиҳанд. Вале мақсадҳо дигар буда, одатан барои пиёда намудани онҳо аз ҳисоби ашхоси зудбовар, содда, ҳаёлӣ ва ҳам шаҳсоне, ки бадтинату ғараздор ҳастанд, истифода бурда мешаванд.

Бояд эътироф намуд, ки ба зеҳну тафаккури омма ҷо шудани амалҳои ба фолбинӣ ва соҳирӣ алоқаманд низ ба мафкура ва ахлоқи аҳли ҷомеа хатар дошта, боиси ба вучуд омадани ҳар гуна низоъ, иғво ва ё иҳтилофҳо миёни шаҳрвандон шуда метавонанд.

Хушбахтона дар қишвар тайи солҳои охир бар зидди ин омилҳо тадбирҳои саривақтӣ андешида шуда, то ҳадди назаррас аз фолбиниву соҳирӣ ва намояндагони онҳо ҷилавгирий карда шуд. Бо вучуди оне, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои машғул шудан ба фолбинӣ ва сехру ҷоду ҷавобгарии маъмурӣ[3] муқаррар гардидааст, аммо то ҳол сафи соҳирону фолбинҳо ва нафароне, ки ба онҳо боварӣ доранд, зиёд буда, бо ҳар роҳу усулҳои пинҳонӣ кори ҳудро идома дода, мафкура ва ахлоқи аҳолиро ба ҳурофоту аъмоли зишт омехта месозанд. Яке аз сабабҳои асосии боварии аҳолиро ба фолбину соҳирон дар сатҳи пасти шуурнокӣ ва маърифати ҳуқӯқӣ, орзуҳои ботил ва ҷаҳонбинии маҳдуд доштани баъзе аз шаҳрвандон мебинем.

Дастрасии дуруст ва бехатар надоштани аҳолӣ ба иттилооти саривақтӣ, мультамад ва қонунӣ аз омилҳои асосие ба шумор мераҷад, ки ба вайрон гардидани мафкураи шаҳс замина мегузорад. Бинобар ин, иттилооти санҷидашудаи алтернативӣ бояд ҳамеша ба мардум озодона дастрас бошад. Ғайр аз ин, баҳри қотеъона мубориза бурдан бо чунин омилҳои ҳурофотии ҷомеа низ корро пурзӯр намуда, мувофиқи қонунгузории ҷорӣ нақшашаи ҷорабиниҳои фаврӣ ва қарорҳои даҳлдор қабул кардан мувофиқи мақсад аст.

Тибқи талаботи моддаи 374 Кодекси ҳуқӯқвайронкунии маъмурӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон тайёр кардан, нигоҳ доштан, ворид кардан, ҳамлу нақл ва паҳн кардани маҳсулоти воситаҳои ахбори омма, дигар

махсулоти чопӣ, ки дорои маълумот ва маводи таблиғотиву ташвиқотии зўран тафйир додани соҳти конститутсионӣ, халалдор кардани тамомият ва мустақилияти давлат, заиф кардани амнияти давлат, ҷанг, барангехтани ҳусумати иҷтимоӣ, нажодпарастӣ, миллӣ ва мазҳабӣ, таблиғи бераҳмӣ, зўроварӣ ва фиску фуҷур, ҳимояи терроризм ва экстремизм, пахн кардани маълумоти дорои сирри давлатӣ, инчунин намоиши маҳсулоти видео ва синамо, ки дар онҳо фиску фуҷур таблиғ мешавад, инчунин дигар маҳсулоти чопии манъшуда, ҳангоми набудани аломати ҷиноят, ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз ҳафт то даҳ, ба шахсони мансабдор аз сию панҷ то чил нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима ё ҳабси маъмурӣ ба мӯҳлати аз панҷ то даҳ шабонарӯз ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз сесаду панҷоҳ то ҷорсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо бо мусодираи ашёи ҳукуқвайронкунии маъмурӣ ҷарима таъйин карда мешавад [3].

Зимнан, барои дар давоми як соли баъди таъйини ҷазои маъмурӣ такроран содир намудани кирдори пешбининамудаи қисми якуми ҳамин модда, ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз даҳ то дувоздаҳ, ба шахсони мансабдор аз чилу панҷ то панҷоҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима ё ҳабси маъмурӣ ба мӯҳлати аз даҳ то понздаҳ шабонарӯз ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз ҷорсаду панҷоҳ то панҷсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима пешбинӣ гардидааст [3].

Бо мақсади такмили муқаррароти моддаи мазкур пешниҳод мегардад, ки дар қисми якум қалимаҳои «фиску фуҷур» ба қалимаҳои «фаҳш (порнография)» иваз карда шуда, баъди қалимаи «зўроварӣ» аломати вергул «,» ва қалимаҳои «бадаҳлоқӣ, фолбинӣ, сехру ҷодугарӣ» ворид карда шаванд.

Тибқи моддаи 482 Кодекси ҳукуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои машғул шудан ба сехру ҷоду ва фолбинӣ ба шахсони воқеӣ ҷарима ба андозаи аз чил то панҷоҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва дар сурати дар давоми як соли баъди таъйини ҷазои маъмурӣ такроран содир намудани ҳамин кирдор ба андозаи аз шаст то сад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима пешбинӣ гардидааст [3].

Аз мазмуни моддаи мазкур бармеояд, ки ҷавобгарии маъмурӣ танҳо нисбати шахсе татбик карда мешавад, ки ба сехру ҷоду ва фолбинӣ машғул шудааст ва афроди аз ҳизматрасонии онҳо истифодабаранд

бошанд, аз ҷавобгарӣ озод ҳисобида мешаванд.

Ба андешаи мо, зарурати такмил додани муқаррароти моддаи мазкур ҷой дорад. Инчунин, ба шахсоне, ки ба назди соҳирону фолбинҳо рафта, аз ҳизматрасониҳо онҳо истифода мебаранд ё ин ки ба ҳар навъе ба онҳо қӯмаки молиявӣ мерасонанд, ҷавобгарӣ ва ҷазои маъмурӣ муқаррар намудан зарур аст. Масалан, дар ном ва диспозитсияи моддаи 482 Кодекси мазкур пас аз қалимаи «фолбинӣ» қалимаҳои «ё истифода бурдан аз ҷунун ҳизматрасонӣ» илова кардан мувофиқи мақсад аст. Зимнан, дар санксияи қисми якуми модда муайян кардани ҷарима ба андозаи аз чилу панҷ то шаст нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва дар санксияи қисми дуюм бошад, ба андозаи аз шасту панҷ то сад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима ё ҳабси маъмурӣ ба мӯҳлати аз панҷ то понздаҳ шабонарӯз пешбинӣ намудан мувофиқи мақсад мебошад.

Ин тадбирҳо баҳри пешгирий намудани фолбиниву соҳирӣ дар ҷомеа мусоидат карда, илова бар ин, барои аз ҳурофот пок нигоҳ доштани мағкураи аҳолӣ заминаҳои нав ба вучуд меоранд.

Гарчанде ҷомеаи қунунии мо демократӣ ва ҳукуқбунёд аст, вале набояд озодии демократии мо аз ҷаҳорҷӯбаи аҳлоқӣ берун шуда, боиси пастшавии аҳлоқи ҷамъиятиамон гардад.

Ногуфта намонад, ки имрӯзҳо ба бештари сомонаҳои интернетие, ки дар онҳо маводҳои порнографӣ нашр ва пахн мегарданд, ба таври озодона ва бемамониат ворид шуда, тамошо кардан, ҳатто барои ҳуд сабт карда гирифтани онҳо имконпазир аст, ки ин ҳама ба ҷомеаи суннатии тоҷикона ташвишовар маҳсуб мейёбад. Ҷунин дастрасии озод ба манбаъҳои нолозими технологияи иттилоотӣ, ки паҳлӯи манғии он омили мазкур низ ба шумор меравад, ба ташаккули равонӣ, ҷинсӣ ва ҳатто ҷисмонии насли мо бетаъсир намемонад. Аз тарафи дигар, дастрасии озоди насли наврасу ҷавон ба сомонаҳои интернетии тарғибқунандаи фаҳш ба таълиму тарбияи насли оянда хеле таъсири манғӣ расонида, барои бадаҳлоқ шудани аҳолӣ шароити воқеиро муҳайё месозад.

Ба андешаи психотерапевт, психиатр Е. Кулғавчук, тамошо кардани маводҳои порнографӣ аз ҷиҳати равонӣ, эҳсосотӣ ва ҷинсӣ ба одамон зарар дорад, маҳсусан ба наврасон. Шаҳсро вобастаи ҳуд карда, рӯҳан

ба маъюбии чинсӣ оварда мерасонад ва ба муносабатҳои оилавӣ низ хатар дорад [4].

Аз ин лиҳоз, маҳдуд намудани дастрасӣ ба чунин сомонаҳо ва пурзӯр кардани ҷавобгарӣ барои тайёр ва паҳнкунандагони маводҳои порнографӣ аз ҷорхе мебошад, ки татбиқи он дар ҷомеаи мо ногузир арзёбӣ мегардад.

Яке аз хатарҳои дигар, ки на танҳо ба мағкура ва ахлоқи ҷомеа, балки ба ҳаёт, саломатӣ ва амнияти миллӣ низ таҳдид менамояд, ин ба воситаи дастовардҳои навини иттилоотиву коммуникатсионӣ дар байни мардум паҳн кардани ақидаву ғояҳои бегона, дину мазҳаб ва равияҳои бегона, тарғиби идеологияи дигар, ғайриқонунӣ ҷалб кардани шаҳрвандон ба ҳар гуна гурӯҳ, ҳаракату ҳизбҳои ифроғӣ мебошад, ки ба бехатарии давлату ҷомеа мустақиман рабт дорад. Бинобар ин, бар зидди чунин омилҳо аз ҳарвақта диди бештар мубориза бурда, бо дарназардошти манфиатҳои милливи давлатӣ дар ин самт тадбирҳои муассир андешидан зарур аст.

Баҳри ҳамаҷониба пешгирий намудани омилҳои манғии ҷомеа, ки ба мағкура ва ахлоқи аҳолӣ, инчунин ба амнияти давлату ҷамъият таъсири манғӣ мерасонанд, андешидани тадбирҳои зерин мухим арзёбӣ мегарданд:

– таҳия ва қабули Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи андешидани тадбирҳо ҷиҳати пешгирий намудани ҳама гуна омилҳое, ки ба ҳаёт, саломатӣ, мағкура ва ахлоқи аҳолӣ, инчунин амнияти давлату ҷомеа таъсири манғӣ мерасонанд»;

– ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва санадҳои зерқонунии даҳлдор ворид намудани тағириу иловаҳо вобаста ба пурзӯр намудани мубориза бо таҳия, омодасозӣ, истифодабарӣ, таблиғ, намоиш, фурӯш, паҳн ва воридоту содироти маҳсулоти чопӣ, видеой ва аудио, ки ба мағкура ва ахлоқи сокинон бо ҳар роҳу усул таъсири манғӣ ва ҳусусияти ифроғидошта мерасонанд;

– пайғирий ва ба пуррагӣ бастани тамоми сомонаҳои интернетӣ, ки дар онҳо маводҳои видеой, аудиой, адабиёт ва аксоҳи ҳусусияти террористиву экстремистидошта, қуштору муносабати бераҳмона нисбати инсон ва олами набототу ҳайвонот, ба ҳудкушӣ моил намудани шаҳс, маводҳои порнографӣ, фахш, бадаҳлоқӣ, фолбинӣ ва сехру ҷоду алоқаманд, инчунин дигар маводе, ки ба мағкура ва ахлоқу

маданияти милливи шарқиёна таъсири манғӣ мерасонанд, паҳн гардидаанд, инчунин аз дигар сомонаҳои интернетии иҷтимоӣ несту нобуд соҳтани чунин маводҳо;

– аз муомилот баровардани тамоми маводҳои чопӣ, акс, видео ва аудиой, ки амалҳои ҳусусияти террористиву экстремистидошта, қуштору муносабати бераҳмона нисбати инсон ва олами набототу ҳайвонот, ба ҳудкушӣ моил намудани шаҳс, бадаҳлоқӣ, фолбинӣ ва сехру ҷоду ё ин ки дину мазҳаби бегона (будпарастӣ, яҳудӣ, насронӣ, масеҳӣ, равияҳои иртиҷои, ки ба дини Ислом нисбат медиҳанд), дигар равияву гурӯҳ ва ташкилотҳои динӣ ё атеистиро тарғиб мекунанд, ҳамчунин манъ кардани воридоти чунин мавод ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва несту нобуд кардани онҳо ҳангоми дарёфт гардидани чунин маводҳо;

– бештар намудани корҳои профилактикий тавассути семинар-машваратҳо, мақолаҳо дар матбуоти даврӣ, барномаҳои телевизионӣ ва радиоӣ, инчунин паҳн кардани видеороликҳои профилактикий тавассути сомонаҳои интернетӣ;

– пурзӯр намудани ҷазо нисбат ба шаҳсоне, ки ба амалҳои дар боло нишондодашуда қасдона ё тақроран даст мезанданд.

Андешидани тадбирҳои мушахҳас ва роҳандозӣ намудани ҷорхе, ки ба пешгирии омилҳои манғии ҷомеа равона гардидаанд, дар аксар маврид ба тарбияи шаҳрвандон дар рӯҳияи ҳудшиносӣ, ватандӯстиву масъулиятшиносӣ ва дур будани онҳо аз иттилооти бардуруғ ё ҳусусияти ифроғидошта мусоидат карда, баҳри паст намудани ҳавфи сар задани хатарҳо ва тозаву эмин нигоҳ доштани мағкураи аҳолӣ аз ақидаву ғояҳои нодуруст заминаҳои воқеӣ ба вучуд меоранд. Аз ин лиҳоз, тақвият баҳшидани корҳоро дар ин самт ба мақсад мувоғиқ меҳисобем.

Рӯйхати адабиёт:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» [Манбаи электронӣ] Сомонаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон // http://base.mmk.tj/view_sanad.php?showdetail=&sanadID=84.

2. Нашрияи Марказии ҲХДТ «Минбари ҳалқ» №18(1102), Душанбе: 03.05.2017 сол.

3. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ]

Сомонаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Чумхурии Тоҷикистон // http://base.mmk.tj/view_sanad.php?showdetail=&sanadID=4.

4. Манбаи электронӣ // https://life.ru/t/%D0%B7%D0%B2%D1%83%D0%BA/883660/vrach-sieksologh_obiasnil_pochiemu_vriedno_smotriet_porno (санаи муроҷиат: 11.07.2019 сол).

Аннотация

Оид ба масъалаҳои иттилоот ва таъсири он ба мафкураву аҳлоқи аҳолӣ дар ҷомеаи муосир

Дар мақолаи мазкур омилҳо ва хавфҳое, ки тавассути воситаҳои иттилоотӣ паҳн гашта, ба мафкура ва аҳлоқи аҳолӣ таъсири манғӣ мерасонанд, сухан меравад. Бо дарназардошти чунин омилҳо муаллиф зарурати такмил додани моддаи 37 Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» ва пурзӯр намудани ҷавобгариро дар ин самт мувофиқи мақсад донистааст. Инчунин дар мақола ҷиҳати ҳамаҷониба пешгирий намудани омилҳои манғии ҷомеа, ки ба мафкура, маданият, аҳлоқи аҳолӣ ва амнияти давлату ҷомеа таъсири манғӣ доранд, андешидани як зумра ҷорҳо пешбинӣ гардидааст.

Annotation

Вопросы информации и их влияние на идеологию и нравы населения в современном обществе

В статье приводятся факторы и угрозы, которые распространяются через информационные ресурсы и негативно влияют на сознание и нравственность населения. Учитывая эти факторы, автор предлагает усовершенствовать ст.37 Закона Республики Таджикистан «Об информации» и усилить ответственность в этом направлении. В статье также предлагаются меры по предотвращению негативных последствий для сообщества, которые отрицательно влияют на сознание, культуру и благосостояние государства и общества.

Annotation

Information issues and their impact on the ideology and morals of the population in modern society

The article presents the factors and threats that spread through information resources and adversely affect the consciousness and morality of the population. Given these factors, the author proposes to improve art. 37 of the Law of the Republic of Tajikistan "On Information" and strengthen responsibility in this direction. The article also proposes measures to prevent negative consequences for the community, which adversely affect the consciousness, culture and welfare of the state and society.

ТАЧРИБАИ ХОРИЧЙ

ЗАРУБЕЖНАЯ ПРАКТИКА

Д-р Кристофер Свендсен

ОБЗОР СИСТЕМЫ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА В НОРВЕГИИ

В Норвегии, под административным правом понимаются юридические нормы, дающие полномочия государственным органам и ведомствам осуществлять административную власть, и административные решения, принятые при осуществлении государственной власти государственными органами или муниципалитетами, при проведении деятельности, не являющейся законотворческой или обеспечивающей законность. Другими словами, административное право в Норвегии является нормами права, которые определяют, как правительство государства или органы местного самоуправления с подчинёнными им подразделениями, может осуществлять власть и полномочия над своими гражданами.

Наиболее важной административной функцией является поддержание внешней и внутренней безопасности. Она достигается посредством нескольких государственных органов:

- Безопасность поддерживается силами армии, полиции и прокуратуры.
- Взаимодействие с иностранными государствами поддерживает отношения с иностранными государствами.
- Забота о духовном и материальном благосостоянии граждан осуществляется посредством религиозных организаций и образовательной администрации; меры социальной защиты осуществляются социальной службой; финансовыми, налоговыми и коммерческими службами.

Органы административного аппарата созданы для исполнения законов и выпуска нормативно-правовых актов для поддержки правил, по мере необходимости. Части задач государства возложены на муниципалитеты в целях исполнения на местном уровне.

Административное право является частью публичного права, наряду с конституционным правом, налоговым правом, уголовным и процессуальным правом. Правовая система Нор-

вегии делит административное право на две части: правовые нормы общего административного права, содержащие правила, применимые ко всем административным процедурам, и правовые нормы специального административного права, применимые к особым задачам, присущим конкретному ведомству или другому административному органу. Например, право на социальное обеспечение, право в области защиты детства и налоговое право.

Основные нормы, касающиеся принятия административных решений, содержатся в Законе о государственном управлении от 10 февраля 1967 года. Данный закон кодифицирует принципы и нормы принятия административных решений, ранее содержавшиеся в нестатутном праве (прецедентная практика и обычай). В результате, всё ещё существуют принципы и правила, применимые государственными органами при принятии административных решений в нестатутном праве.

В административной системе Норвегии существует три уровня власти, они включают центральные, региональные и местные органы власти. Центральные органы власти могут быть в различных частях страны. Они включают государственные органы, такие как Правительство, министерства, дирекции, агентства, и ведомства.

Региональные и местные административные органы частично являются государственными органами и частично муниципальными. Власти муниципалитетов и губерний имеют определённую автономию на основании закона о муниципалитетах от 25 сентября 1992 года. Они имеют административные органы, которые принимают самостоятельные административные решения по таким вопросам, как налогообложение и выделение средств.

Принцип «муниципальной независимости».

Губернии и муниципалитеты не имеют прямого подчинения государственной администрации, и поэтому, Государственная адми-

нистрация не может давать им указания. Такой принцип и структура называются «муниципальной автономией», поскольку ни Парламент, ни Правительство не могут давать указания муниципалитетам.

Административная система представляет собой иерархию как внутри муниципалитетов, так и в государстве в целом. Каждый административный орган имеет вышестоящий орган, которому он подчиняется. Иерархия имеет структуру пирамиды, и такая организация является фундаментальной для понимания правил, на основании которых административные органы осуществляют руководство и наделяют полномочиями. Главным административным органом государственного управления является Правительство, но Парламент имеет прямое влияние на административные решения посредством своей законодательной власти и утверждения государственного бюджета.

Министерства находятся под Правительством в иерархии. Каждое министерство имеет центральные органы, подчиняющиеся ему, такие как советы, дирекции, и т.д. Некоторые министерства могут иметь также региональные и местные органы, расположенные ниже них в иерархии. В данной иерархии, высшие органы имеют полномочия по управлению повседневной деятельностью подчинённых органов. Руководство может содержать наставления по применению дискреционных полномочий в отдельных областях или в конкретных случаях, по толкованию законов и проведению общих административных процедур.

Контроль над административными органами осуществляется в первую очередь административными органами, стоящими выше в иерархии, а затем институтом омбудсмена, Управлением финансового инспектора Норвегии, Парламентом и судами. В Норвегии не существует административных судов, однако, многие органы имеют полномочия и власть схожие с судебными.

Независимые органы с правом и полномочиями по принятию административных решений.

В последние годы, Парламент Норвегии из аконодательно наделил правоми полномочиями по принятию административных решений независимые комитеты, советы, институт омбудсмена, зачастую в качестве апелляционной инстанции, называемые Апелляционными советами. Советы схожи с судами, и являются независимыми государственными органами.

Это означает, что министерства, за которыми они закреплены, не имеют права указывать советам. Совет зачастую возглавляет юрист или доктор, обладающий углубленными знаниями правил и сфер, в которых принимает решение Совет, иначе говоря, специалист в сфере деятельности Совета. Некоторые примеры существующих Советов:

- Губернские советы по охране детства и социальным вопросам, которые решают вопросы по которым службы охраны детей и родители не согласны. Совет не может возбудить дело, и поэтому, дело должна возбудить одна из сторон. Совет принимает решение по делу исходя из интересов ребёнка.
- Апелляционный совет по вопросам иммиграции, который заслушивает обращения по делам, решения по которым вынесены Управлением по делам иммиграции Норвегии. Дела, которые наиболее часто разбираются в апелляционном совете, касаются выдачи вида на жительство и защиты по гуманитарным основаниям.
- Норвежский совет по рассмотрению жалоб на систему здравоохранения заслушивает множество различных дел, являющихся исками о возмещении ущерба здоровью пациентов в результате недостаточного лечения в системе национального здравоохранения, после принятия решения Советом по рассмотрению жалоб пациентов.

- Комитет по рассмотрению претензий потребителей, который урегулирует споры в отношении приобретении товаров, услуг и прав потребителей в отношении расторжения совершенных сделок. Делом потребителя является любое дело между потребителем, физическим лицом, совершающим покупку для личного пользования, и юридическим лицом, осуществляющим коммерческую деятельность. Комитет также заслушивает споры о приобретении товаров между физическими лицами, не осуществляющими коммерческую деятельность.

Советы и Комитеты находят законные основания для своей деятельности по принятию решений в действующем законодательстве и не получают указов от министерств или правительства. Это связано с их функциями и полномочиями, предоставленными им Парламентом. Поэтому советы и комитеты могут свободно осуществлять свои дискреционные полномочия в соответствии с законом, как в целом, так и по отдельным делам. Тем не ме-

нее, министерства могут выпускать постановления в отношении процедур рассмотрения дел и применения закона в соответствии с конкретными специальными законами и законами, предоставляющими такие полномочия министерствам. Совет и комитеты никогда не выпускают постановления. Закон об иммиграции является хорошим примером для иллюстрации этого вопроса, здесь министерства издают подробные и достаточно частые постановления относительно одной конкретной группы иммиграционных дел для обеспечения принятия административных решений одним способом, с одинаковым результатом в соответствии с политическим пожеланиями.

В соответствии с докладом Агентства государственного управления и электронного правительства за 2014 год, в Норвегии существует 52 крупных и мелких совета и комитета, которые поделены между 14 министерствами, при общем количестве населения в 5 миллионов человек. Их основная задача заключается в заслушивании апелляций против административных решений, вынесенных другим государственным административным органом. Конкретная модель обжалования во всех этих советах и комитетах не существует, поскольку она меняется от одной местности к другой. В 2012 году 10 крупнейших советов и комитетов рассмотрели более 30000 обращений. Количество советов и комитетов часто является предметом обсуждений. Существует политическая воля для объединения советов и комитетов и создания более устойчивых советов и комитетов, а также для лучшего регулирования и надзора посредством указов министерства.

Существуют, также, частные альтернативные органы по урегулированию споров, такие как Норвежский апелляционный совет по финансовым услугам, Трибунал по спорам по аренде, и другие. Они не являются административными органами, и в целом созданы на основании отраслевых договоров. Поэтому, заявитель должен сначала принять компетенцию совета или трибунала на издание решения по его вопросу.

Судебный контроль.

Физические и юридические лица могут получить судебное решение, отменяющее административное решение или постановление. Это называется «судебный контроль». Суды имеют право отменять решения – это право является конституционным обычаем, который

является источником права в Норвегии и может быть изменена лишь конституционной поправкой.

Поэтому, в соответствии с конституцией, задачей судов является контроль над наличием оснований для принятия решений административным аппаратом в законодательстве, контроль над соблюдением процессуальных норм, над принятием решений в соответствии с фактическими обстоятельствами дела, и что решения не несовместимы с источниками права, стоящими выше в иерархии норвежских источников права или международного права – принцип вышестоящего закона.

Право судов на отмену решений всегда начинается с проверки того, насколько решение или постановление принято правильно в соответствии с материальной, процессуальной и личной компетенцией, сформулированной в законе. Это значит, что суды могут решать, соответствующий ли государственный административный орган вынес решение, что решение вынесено в соответствии с процессуальными требованиями, содержащимися в законе, и что решение состоит из существенного содержания, которое соответствует букве закона после толкования правовой основы.

Если решение содержит материальные, процессуальные или личные ошибки, то оно признается недействительным, если ошибка повлияла на решение, в соответствии со статьей 41 Закона о государственном управлении.

Недействительные административные решения.

Норма о недействительности административных решений является общим административно-правовым принципом, основанным на нестатутном праве, гласящим, что процессуальные ошибки, применение закона, и основание компетенции являются отдельными причинами для признания административного решения недействительным, поскольку ошибка повлияла на такое решение. Если решение основано на примере фактической ошибки, решение не будет автоматически признано недействительным, если ошибка не имела значения для содержания административного решения. В решениях нередко встречаются мелкие фактические ошибки. Кроме того, мелкие ошибки в применении правовой основы не ведут автоматически к признанию недействительным административного решения, если суд установит, что результат административного решения правильный. Если

применялось неверное правовое основание и верное правовое основание могло привести к иному результату решения, решение является недействительным. Важным словом здесь является «могла», достаточно того, что ошибка «могла» повлиять на решение. Иными словами, нестатутное право гласит, что решение недействительно только до той степени, которой достигает основание недействительности. Это означает, что решение может быть признано частично недействительным.

Недействительные решения ничтожны. Они не имеют правового значения. Это значит, что одобрение применения признано несостоительным. Заявитель, подавший заявку, на основании которой выпущенное административное решение признано недействительным, имеет право на повторное рассмотрение его заявки. Тем не менее, обычно, суды не имеют права указывать административному аппарату о принятии решения с конкретным содержанием или указывать в судебном решении, какое содержание должно иметь административное решение. Суд может только указать, является ли решение действительным или недействительным в пределах формулировки решения.

Компенсация.

Закон о государственном управлении не содержит каких-либо норм о компенсации за недействительное административное решение или ошибки органа власти. Наиболее частым основанием для иска о компенсации ущерба является ответственность нанимателя или «руководство ответчика». Государственный орган в таком случае является работодателем и несет ответственность без вины за виновные действия своего работника, приведшие к ошибке. Как государственные органы, так и муниципалитеты несут ответственность за свои органы и сотрудников. Тем не менее, компенсация за материальный ущерб не выдаются лишь из-за того, что решение недействительно. Должно присутствовать виновное действие со стороны работника при совершении ошибки, приводящей к недействительности решения, основание для ответственности,

материальный ущерб и причинно-следственная связь между материальным ущербом и основанием ответственности.

Отсутствие административных судов – критиканизм.

Как вам уже известно, в Норвегии не существует специализированных административных судов. Однако существует множество независимых органов с полномочиями и функциями по принятию административных решений, схожими с таковыми у судов.

Вопросу создания отдельных административных судов уделяется повышенное внимание в Норвегии в течение последних 10 лет. Существующая система оспаривания административных решений подвергалась острой критике в Норвегии. Критике подвергались следующие элементы системы: 1) вся система в целом, 2) в судах разбирают мало дел административно-правового характера, 3) отдельные структуры, обжалующие административные решения в апелляционных советах или комитетах стали слишком раздробленными. В центре данной дискуссии по реструктуризации системы обжалования административных решений в Норвегии лежит независимость апелляционных органов. Одно из основных проблем данной структуры является то, что после первого обжалования в совете, затем в апелляционном совете, существует необходимость обращаться в общий суд, если жалоба не принимается во внимание. Эта значительная задержка обращения в общий суд, а также увеличение расходов на прохождение через все инстанции до обращения в суд вызывает обеспокоенность. Комбинация этих двух вопросов является высоким препятствием для обжалования законности административного решения в суде, в основном в связи с высокой стоимостью услуг адвокатов и высокими судебными сборами. В случае проигрыша в суде в Норвегии, проигравшая сторона оплачивает расходы выигравшей суд стороны. Это еще один риск, связанный с обжалованием административного решения в общем суде.

МИНБАРИ ОЛИМОНИ ҶАВОН

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ

Давлатов Бахтиёр Сайдакбарович,
ассисенти кафедраи криминалистика ва
фаъолияти экспертизаи судии факултети
ҳуқуқшиносии ДМТ

БА ҶАМЬИЯТ ХАВФНОКИИ САРКАШӢАЗ СУПОРИДАНИ
АНДОЗҲО ВА ПАРДОХТҲО

Калидвожаҳо: ба ҷамъият хавфнокӣ; андоз; пардохтҳо; саркашӣ; ҷиноят; шахсони ҳуқуқӣ; кирдор; маблаг; бӯҷет.

Ключевые слова: общественная опасность; налоги; сборы; уклонение; преступление; юридическое лицо; действие; деньги; бюджет.

Keywords: public danger; taxes; fees; crime; juridical persons; act; money; budget.

Маълум аст, ки барои инкишофи пешрафти давлат маблағи зиёд ё бучети маҳсус лозим аст. Бучети давлатӣ иқтидори иқтисодии давлатро ташкил дода, боиси дар амал татбиқ шудани вазифа ва функсияҳои он мегардад. Одатан дар шароити имрӯза қисми зиёди маблағҳои буҷаи давлат аз ҳисоби андоз ё дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет ба даст оварда мешаванд.

Тибқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 сентябри соли 2012 андоз – ин пардохти ҳатмии муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба бучет ба ҳисоб рафта, ба андозаи муайян амалӣ гардида, ҳусусияти ҳатмии бебозгашт ва беподошро дорад [1], пардохтҳои ҳатмӣ бошад, – ин ба бучети давлатӣ (минбаъд – бучет), ки онҳо яке аз шартҳои нисбати супорандагон аз ҷониби мақомоти ваколатдор анҷом додани амалҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ муҳим, инчунин пешниҳоди ҳуқуқҳои муайян ё додани иҷозат барои истифодаи захираҳои табии ё дигар захираҳои мавҷуда мебошад [1].

Лозим ба ёдоварист, ки яке аз ҳусусиятҳо, ки ҳатмӣ будани пардохти андозро таъмин мекунад, муқаррароти моддаи 45 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Мутобиқи моддаи мазкур «Супоридани андоз ва пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, ҳатмист» [3].

Дар ҳоле, ки меъёри конституционӣ супоридани андозҳоро ҳатмӣ эълон намудааст, пас ин муносибати ҷамъиятӣ зарурат ба ҳифз

дорад. Дар ин замана дар баробари дигар ҷиноятаҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ дар боби 27 моддаҳои 292–293 КҔ ҶТ саркашӣ кардан аз супоридани андоз ва пардохт ҷиноят эълон шудааст. Масалан, моддаи 292 КҔ ҶТ саркашӣ аз супоридани андозҳо ва пардохтҳоро чунин муайян кардааст: «Саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шаҳси ҳуқуқӣ, ки қонун муқаррар намудааст, бо роҳи дидою дониста ба асноди муҳосибавӣ (бухгалтерӣ) ё деклоратсияи андоз дохил намудани таҳсилоти таҳрифшуда оид ба даромад ва ҳарочот ё бо роҳи дигар пинҳон доштани дигари объектҳои андозбандишаванда, ки ба миқдори калон содир шудааст [7].

Кобили тазаккур аст, ки саркашӣ кардан аз супоридани андозҳо, дар ҳоле ҷиноят эътироф мешавад, ки андозсупорандагон аз супоридани андозҳо ба миқдори калон ва маҳсусан калон саркашӣ карда бошанд. Андозаи ҳаҷми андоз ё пардохтҳои пардохтнашуда яке аз аломатҳои асосии таркиби ҷиноятаҳои пешбинишудаи моддаҳои 292 ва 293 КҔ ҶТ мебошад. Яъне, агар ҳаҷми андоз ё пардохтҳои пардохтнашуда ба бучети давлатӣ ҳаҷми нишондодашудаи меъёҳрои муқаррарнашудаи Кодекси ҷиноятиро ташкил надиҳад чунин кирдор ҷиноят эътироф намешавад. Маҳз ҳаҷми андоз ё пардохтҳои пардохтнашуда аз тарафи андозсупорандагон ба бучети давлатӣ аломати асосии фарқи ҷавобгарии ҷиноятӣ ва дигар намуди ҳуқуқвайронкунӣ дар соҳаи андоз мебошад.

Аз муқаррароти моддаи 17 КҶ ұТ бармеояд, ки он кирдоре чиноят эътироф мешавад, ки ба чамъият хавфнок бошад.

Насупоридани андоз ба микдори кам ва ё начандон калон хавфаш ба чамъият кам буда, чиноят эътироф намешавад. Чи хеле, ки дар қисми 2 моддаи 17 КҶ ұТ муқаррар шудааст, кирдоре (харакат ё бехараракатие), ки зоҳиран аломатҳои яке аз кирдорҳои дар Қисми маҳсуси ҳамин Кодекс пешбинигардидаро дошта бошад ҳам, вали бо сабаби камаҳамиятӣ барои чамъият хавфнок нестанд, чиноят намебошад.

Пеш аз ҳама ба чамъият хафнокии саркашӣ аз супоридани андозҳо ва ё пардохтҳо ин ба буҷаи давлат ворид нагаштани маблағҳои пулӣ мебошад. Пардохтҳои ҳатмие, ки ба давлат ворид мешаванд бештар дар баҳши ҳокимиюти давлатӣ ва идоракунӣ, маориф, тандурустӣ ва ғайраҳо маблағгузорӣ карда мешаванд. Инчунин заминаи асосии инкишофи ҳочагии манзилӣ, таъмини нафақа, ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ ва ҳифзи муҳити зист ба ҳисоб меравад.

Байни олимон атрофи ба чамият хавфнокии саркашӣ намудан аз андоз ва пардохтҳо баҳсу мунозираҳо зиёд мебошанд. Чунончи, Соловёв И.Н. қайд мекунад, ки яке аз ҳусусиятҳои асосии ба чамъият хавфнокии саркашӣ кардан аз супоридани андозҳо ва пардохтҳо минбаъд ба содиршавии дигар намуди чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ ба монанди соҳибкории ғайриқонунӣ, истифодаи ғайриқонуни ҳуҷҷатҳо барои ташкили шахси ҳуқуқӣ, қонунигардонии даромадҳои бо роҳи чиноят бадастовардашуда, фаъолияти ғайриқонуни бонӣ, дидою дониста додани реклами бардуруӯғ, ришвадиҳии тиҷоратӣ ва ғайраҳо замина фароҳам меорад [6, 24;]. Ҳамчунин омили инкишофёбии чиноятҳои муташаккил ва ё чиноятҳои ҳусусияти коррупционидошта шуда метавонад. Содиршавии чиноятҳои коррупционӣ, баҳусус чиноятҳо вобаста ба саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо одатан дар мақомотҳои назораткунанда аз болои пардохти андоз ва дигар пардохтҳо бо мақсади ғаразнок ё дигар манфиати шахсӣ ё гурӯҳӣ ҳангоми иҷро накардани вазифаҳои хеш ба вучуд меояд.

Соловёв И.Н., қайд менамояд, ки паҳншавии ин кирдорҳои зиддиҳуқуқӣ вобаста ба саркашӣ аз пардохти андозҳо ва дигар пардохтҳо, ки уҳдадории конституционии шаҳрвандон мебошад, ба

пайдо шудани муҳити бечазо монондани андозсупорандагоне, ки аз супоридани андоз саркашӣ намудаанд ва ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шудани шаҳрванд аз ҳисоби (бучети) давлат мегардад. Мо низ ин андешаи профессор, Соловёв И.Н.-ро дастгирӣ намуда, чунин мешуморем, ки чинояти саркашӣ намудан аз супоридани андоз ва дигар пардохтҳо заминаи асосии зиёд шудани чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ ва чиноятҳои коррупционӣ мебошад. Ҳамчунин дар ин муҳит як шакли барасмиятдарории нигилизми қонун дида мешавад, ки мақомоти нозироти андозро зарур аст, ки дар ин самт назоратро ҷиддӣ ва пурзӯр ба роҳ монанд.

Ба чамъият хафнокии саркашӣ намудан аз супоридани андозҳо ва пардохтҳо ҳусусияти паҳншавӣ дошта, оқибаҳои ноҳубро ба миён меорад.

Саркашӣ аз супоридани андозҳо ва пардохтҳо ҳамчун кирдори ба чамъият хавфнок натанҳо ба бучети давлат зарар мерасонад, балки зарари он ба соҳибкороне, ки андозро дар шакли пурра месупоранд, таъсири худро мегузорад [4, 2–3]. Ташкилотҳои тиҷоратӣ ва соҳибкорони инфиродие, ки ҳама гуна андозҳоро сари вакт дар шакли пурра месупоранд, бо соҳибкороне, ки аз супоридани андозҳо саркашӣ мекунанд, дар бозори фаъолияти озоди иқтисодӣ рақобати озод карда наметавонанд.

Иловатан бояд қайд намуд, ки мунтазам саркашӣ кардан аз супоридани андоз аз як тараф зарари молиявӣ ба бучети давлат расад, аз тарафи дигар падидаест, ки ба фарҳанги андозсупории дигар андозсупорандагон таъсири манғӣ мерасонад. Яъне, шахсоне, ки андозро сари вакт месупоранд, аз таъсири шахсоне, ки аз супоридани андоз саркашӣ мекунанд ва кирдорҳои чинояткоронаи онҳо латентӣ мемонад, мумкин аст аз одати бади онҳо истифода кунанд.

Яковлев А.М. қайд менамояд, ки «Дар ҳолати сари вакт баҳои ҳуқуқӣ надодан ба мазмуни ин кирдорҳои ба чамъият хавфнок, минбаъд бар зидди онҳо натиҷабаҳш мубориза бурда намешавад ва зарари аз онҳо ба чамъият ва давлат расида аз ҳарчи ҷораандешии саривақтӣ хело зиёд мешавад» [5, 186].

Саркашӣ кардан аз супоридани андоз – ин ба ворид нашудани маблағҳо ба буҷаи давлатии ұТ, пайдо шудани зуҳуроти номатлуб дар чамъият; паст шудани фарҳанги

андозсупории чомеа; зиёд шудани содиршавии чиноятҳои дигар баҳусус чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ ва чиноятҳои коррупсионӣ оварда мерасонад.

Хусусиятҳои ба ҷамъият ҳафнокии саркашӣ намудан аз супоридани андозҳо ва пардохтҳоро бояд ба инобат гирифта, барои қабули барномаҳои ҳуқуқӣ вобаста ба решакан намудани чинояти мазкур ҷораандешӣ карда шавад.

Дар асоси таҳлилҳои зиёди амалию назариявӣ ба ҷунин ҳулоса омадан мумкин аст:

— саркашӣ намудан аз супоридани андозҳо ва пардохтҳо ба қасри буҷети давлат оварда мерасонад;

— рақобат намудани соҳибкорони андозсупоранд бо соҳибкороне, ки аз супоридани андозҳо саркашӣ мекунанд, яъне дар бозори гайри озоди иқтисодӣ сурат гирифтани рақобат;

— пайдо шудани зуҳуроти номатлуб дар ҷамъият;

— пасть шудани фарҳанги андозсупории аҳли ҷомеа;

— зиёд шудани содиршавии чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ ва чиноятҳои коррупсионӣ;

— зиёд шудани содиршавии чиноятҳои дигар.

Зиёдшавӣ ва паҳншавии чиноятҳо вобаста ба саркашӣ намудан аз супоридани андозҳо ва

пардохтҳо аз шуури ҳуқуқӣ аҳли ҷомеа вобастагӣ дошта, мақомоти қудратиро водор менамояд, ки баҳри ин зуҳуроти номатлуб муборизаи беамон барад.

Рӯйхати адабиёт:

1. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 сентябри соли 2012 №901 м.7. // www.mmk.tj (санаи муроҷиат 22.11.18 с.)

2. Қонуни ҔТ «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷет» 28 июли соли 2006, № 197 моддаи 2. // www.mmk.tj (санаи муроҷиат 22.11.18 с.)

3. Конститутсияи ҔТ аз 6 ноябри 1994 сол (Бо тағириру иловаҳо аз 1999, 2003 ва 2016 сол) моддаи 45. // www.mmk.tj (санаи муроҷиат 22.11.18 с.)

4. Середа И.М. «Общественная опасность уклонения от уплаты налогов и (или) сборов». // Juris Prudentia.– 2015.– Т #1.– DOI: 10.15727/2411-4898.2015.3.1.3.– С.2–3.

5. Яковлев А.М. Борьба с рецидивной преступностью.– М.: Наука, 1964.– 223 с.

6. Solov'ev I.N. Prestupnye nalogovye skhemy i ikh vyyavlenie [Criminal Tax Evasion Schemes and their Detection].

7. www.mmk.tj // Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон м.м. 292–293. // www.mmk.tj // (санаи муроҷиат 22.11.18 с.)

Аннотация

Ба ҷамъият ҳафнокии саркашӣ аз супоридани андозҳо ва пардохтҳо

Мақола ба масоили ба ҷамъият ҳафнокии саркашӣ намудан аз супоридани андоз ва пардохтҳо баҳшида шудааст. Ақидаҳои олимони соҳаро таҳлил намуда, ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки ба сифати принсипи асоси криминализатсиякунонии ҷинояти мазкур –ин ба ҷамъият ҳафнокии саркашӣ намудан аз супоридани андоз ва пардохтҳо мебошад. Таҳти мағҳуми ба ҷамъият ҳафнокӣ – ин имконияти таъсиррасонии манфии ҷиноят ба шароити иҷтимоии фаъолияти шаҳс, ҷамъият ва давлат фаҳмида мешавад.

Annotation

Общественная опасность уклонения от уплаты налогов и (или) сборов

Статья посвящена вопросам общественной опасности уклонения от уплаты налогов и (или) сборов. Поддерживая позицию большинства ученых, отмечается, что общественная опасность выступает основным принципом криминализации. Под общественной опасностью понимается возможность отрицательного влияния преступлений на социальные условия функционирования человека, общества и государства.

Annotation

Public danger of evading taxes and (or) duties

The paper is devoted to the issues of criminalizing the evasion of taxes and (or) duties. Like most scholars, the author supports the position that public danger is the main principle of criminalization. Public danger is understood as the negative impact that crimes could have on the social conditions in which humans, the society and the state function.

Қудбутинов Фазлиддин Шарофович,
ассистенти кафедраи ҳуқуқи нақлиёт ва ҳуқуқи
истифодаи сарвашои табиии факултети
ҳуқуқшиносии ДМТ

ДАРХОСТ ҲАМЧУН ЗАМИНАИ ШАРТНОМА ОИД БА ТАШКИЛИ ҲАМЛУ НАҚЛИ БОР ДАР НАҚЛИЁТИ РОҲИ ОҲАН

Калидвоожаҳо: қонунгузории гражданӣ; дархост; ҳамлу нақл; бор; шартнома; нақлиёти роҳи оҳан; қонунгузории нақлиёт; боркашон; борфиристанда.

Ключевые слова: гражданское законодательство; запрос; перевозки; груз; договор; железнодорожный транспорт; транспортное законодательство; перевозчик; грузоотправитель.

Keywords: civil law; request; carriage; cargo; contract; railway transport; transport law; carrier; shipper.

Аз рӯи қоидаҳои умумӣ, ҳамлу нақли бор асосан бо иҷроиши уҳдадориҳои нақлиётӣ, ки аз мазмуни шартномаи боркашонӣ бармеояд, ба амал меояд. Вале бастани шартномаи мазкур заминаҳои ташкилӣ низ дорад. Барои бастани шартномаи боркашонӣ заминаҳои муайяни ташкилӣ лозим аст. Иҷрои ҳаракатҳо, ки бо ташкили ҳамлу нақл вобастаанд, бидуни мувоғиқаи пешакӣ имконнозазир аст. Масалан, пеш аз он ки шартномаи боркашонӣ баста шавад, шартҳо вобаста ба мӯҳлат, теъдоди зарурӣ нақлиёт, хислати бор ва ғайра бояд мувоғиқа гардад. Ин заминаҳо дар ҳаракатҳои мутаносиби тарафҳо ифода мейбад: боркашон вазифадор аст, ки воситаҳои нақлиёти коршоям ва барои интиқоли бори даҳлдор муносабро фароҳам орад; борфиристанда бошад, борро барои борбардорӣ ва ҳамлу нақл пешкаш намояд (м.811 КГ ҶТ) [14, с.180].

Барои мувоғиқа робитаи байни борфиристанда ва боркашон ва мувоғиқан ҳалли масъалаҳои ташкилӣ зарур аст. Чунин раванди ташкилӣ дар шаклҳои муайяни ҳуқуқӣ ифода мейбад.

Заминаҳои ташкилии шартномаи ҳамлу нақли бор чунин шаклҳои ҳуқуқӣ доранд [4, с.437]:

1) дархост (фармоиш) дар нақлиёти роҳи оҳан, баҳрӣ, автомобилий ва ҳавоӣ;

2) шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақли бор дар ҳама гуна намуди нақлиёт.

Барои иҷрои уҳдадориҳо оид ба боркашонӣ бо иштироки борфиристанда ва интиқолдиҳанда нақши дархостҳо калон аст.

Дархост воситаи муҳими ташкили ҳамлу нақл бор буда, дар он нишондиҳандаҳо муайян карда мешавад, ки дар натиҷа ҳамлу нақли якдафъяина таъмин карда мешавад. Пешниҳоди дархост дар мӯҳлати муайяншуда (вобаста ба намуди нақлиёт) ҳатмӣ мебошад.

Аз рӯи низоми дархост борфиристанда ба боркашон иттилоотро оид ба талаботи ў дар ҳамлу нақл пешкаш менамояд. Дар радифи интиқоли бор дарҳости борфиристанда ба ҳамлу нақл хусусияти самаранок истифода бурдани имкониятҳоро инъикос менамояд. Вале дарҳости борфиристанда дар ҳамлу нақли бор оферта дониста намешавад. Дар адабиёти ҳуқуқӣ ақидаҳои гуногун вобаста ба аҳамияти дархост дар навъҳои алоҳидаи нақлиёт ва табииати ҳуқуқии он мавҷуд аст. Шакл ва тартиби пешниҳоди дархостнома, тартиби иҷро ва баҳисобгирии дархостномаҳо дар нақлиёти роҳи оҳан бо Қоидаҳои ҳамлу нақли бор муайян карда шудаанд.

Ин ҷо масъалаҳои баҳсталабро мушоҳида менамоем: аз як тараф ба фиристанандаги уҳдадории пардоҳт барои ҳамлу нақли бор voguzoшта мешавад, аз дигар тараф – уҳдадории мазкур, тавре дар боло зикр карда шуд, то лаҳзаи бастани шартнома ё умуман аз ҷониби шахси сеом дар шартнома иҷро карда мешавад. Пешакӣ метавон ҳулосабарорӣ намуд, ки чунин нишонаҳои табииати ҳуқуқии шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти роҳи оҳан – реалӣ ва дутарафа, байни худ муҳолифатро ҳангоми мавҷудияти қоидҳои амалкунанда, ки

тибки қонунгузории амалкунандаи нақлиёті мұқаррар шудааст, ба миён намеорад.

Аз ин лихоз дуруст мегардид, ки тартиби ворид намуданы пардохтро аз чониби борфиристанда тағыйир дода, ухдадории пардохтро барабари пешниходи бор барои ҳамлу нақл мұқаррар намоем. Вокеан, пешниходи бор барои ҳамлу нақл тавассути нақлиёті рохи охан якчоя, барабари пардохти мұзды ҳамлу нақл ба анчом расонида мешавад, ки он ягон оқибати ногуворро ба миён намеорад. Баҳсҳои давомнокро дар назарияи ҳуқуқи граждани масъалаи раванди бастани шартномаи ҳамлу нақли бори мушаххас ба миён меорад, ки он раванди пешниход қабули дархост ё бастани шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақлро пеш мегузарад.

Ба ақидаи Д.А. Медведев ва В.Т. Смирнов бастани шартномаи ҳамлу нақли бор мавчуди-ти заминаҳои ташкилиро талаб менамояд, ки вазифаи асосии онҳо ба созиши оварданы шартҳои асосии ҳамлу нақл мебошад ва дар шаклҳои зерин ба амал бароварда мешавад: а) дархост; б) шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақл; в) санадҳои нақшавай-маъмурй (дар холатҳои маҳсуси пешбининамудай қонунгузорй) [5, с.436–437].

Ҳамзамон дар адабиёти ҳуқуқи масъалахое чой доранд, ки аз доираи соҳаи хусусай-ҳуқуқй берунбұда баррасы қардаст, ки баррасии пурраи масъалаи мазкуррро мөтәббәрдән тағық қардада. Мұқаррапоти муаллифон дар бораи шартномаи ташкили ҳамлу нақл ҳамчун заманаи ташкилии бастани шартномаи ҳамлу нақли бори мушаххас хеле баҳснок ба назар мерасад. КГ ҚТ дар м.817 намуди мазкури шартномаро мустақил, дорой табиати ҳуқуқи ба худ хос ва нишонаҳои асоси әэтироф намудааст. Агар ба андешаи олимон Д.А. Медведев ва В.Т. Смирнов такя намоем, пас ба заминаҳои ташкилии ҳамлу нақли бор тавассути рохи охан метавон шартномаи маҳсулотсупориро низ ворид намуд, ки дар он фурӯшанда ва харидор оид ба шартҳо ба созиши меоянд ва ин омил қисман дар шартномаи ҳамлу нақл (мавзұй, арзиши бор, мол, намуди нақлиёт, мұхлат ва ғайра) амалй карда мешавад.

Корбасти истилохи нав оид ба муносибатхое, ки хусусияти шартномавай доранд, ба ақидаи мо, нодуруст ва барзиёд мебошад, зеро меъёри истифодай ин мағұмхо тибки қонунгузории граждани мұайян карда шудаанд. Дар ин маврид андешаи В.В. Витрянский қобили дастигирист, ки ү қайд намудааст: «шартномаи

хуқуқи гражданий, ки шартҳои мұхимро доро мебошад, ҳеч гоҳ наметавонад ҳамчун заманаи ташкилии дигар шартнома (барои ҳамлу нақли бори мушаххас) баромад намояд» [3, с.263].

В.В. Витрянский ба таври илмій андешаи Г.П. Савичевро, ки шартномаи ташкили ҳамлу нақлро (ба таври пешакй ва мутаносибан асосй) бо шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёті рохи охан алоқаманд медонад, таҳти танқид қарор додааст [1, с.35–36]. Вокеан, тибки м.416 КГ ҚТ тарафҳо дар шартномаи пешакй оид ба шартҳо ба созиши меоянд, ки дар асоси онҳо шартномаи асосиро мебанданд. Шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақл дорой тамоми шартҳои мұхим нест, ки дар асоси онҳо шартномаи ҳамлу нақли бор баста мешавад. Он дорой шартҳои ташкили ҳамлу нақл буда, шартҳои ҳамлу нақл дар доираи он амалй намегардад. Илова бар ин, м.461 КГ ҚТ имкон намедиҳад, ки аз рўйи як шартномаи пешакй тарафҳо якчанд шартномаи асосй банданд, тамоми мазмуни шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақл барои таъмини зарурати баамалбарории ҳамлу нақли низомнок тавассути нақлиёті рохи охан равона гардидаст.

Агар дар интиқоли бор тавассути нақлиёті рохи охан додани дархост ва баррасии он аз чониби интиқолдиҳанда пешакй ба амал бароварда шавад, вазъияти корй то андозае мураккаб мегардад. Барои баамалбарории ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёті рохи охан борфиристанда ба интиқолдиҳанда дархостҳои тибки тартиби дахлдор барасмияттароварда шуда ва дар шумораи лозима барои ҳамлу нақли борро медиҳад [11, с.54].

Дар адабиёти ҳуқуқи ақидае чой дорад, ки ба гүфтаҳои олимон Д.А. Медведев ва В.Т. Смирнов айният дошта, тибки он дархост заманаҳои ташкилиро барои бастани шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёті рохи охан амалй месозад. Назар ба ақидаи В.Т. Смирнов ва К.Ф. Егоров агар дархост ба ҳайси аҳд әэтироф гардад, пас он бояд аҳамияти ҳуқуқи дошта бошад. Вале, нақши бастани он дар ташкили ҳамлу нақли бор, ба андешаи муаллифони зикргардида, хусусияти батанзимдарории фавриро дорад [8, с.43].

Аз таҳлилҳои боло бар меояд, ки В.А. Егизаров низ мұвоғиқат дорад: «Пешниход намуданы дархост аз чониби борфиристанда вокеан имкони ичроиши раванди ҳамлу нақлро медиҳад. Дархост дар чунин ҳолат асос

барои пайвости раванди ҳамлу нақли бор мебошад ва тартиби ичроиши ҳамлу нақли борро дар давраи мазкур аниқ менамояд. Вокеан, ин ҷо метавон оид ба батанзимдарории фаврии дархост сухан ронд, ки тавассути он оқибати бастани шартномаи ҳамлу нақли бор амалӣ карда мешавад» [8, с.43].

Дар адабиёти соҳа асоснок намудани хусусияти шартномавии муносибатҳои аз дархост баамалоянда ба назар мерасад. Масалан, Г.С. Гуревич зикр намуда буд, ки амалҳо оид ба пешниҳод, қабули дархост барои расидан ба созиши байни тарафҳо, яъне мувофиқати иродай тарафҳо, равона гардида, хусусияти шартномавиро доро мебошад [12, с.7]. К.К. Яичков ва С.С. Алексеев дар навбати худ баён намудаанд, ки дархост талаботи мустанқили борфиристанда ба ҳисоб меравад, ва он мутаносибан метавонад ба ҳайси аҳди яктарафа баромад намояд [13, с.23].

Дуруст аст, ки муқаррарот оид ба хусусияти шартномавӣ дикқати маҳсусро талаб менамояд, вале он ба ҳайси аҳди яктарафа эътироф шуда наметавонад, ки дар чунин ҳолат он ҳуқуқ ва уҳдадориҳои шахсони сеюмро (интиқолдиҳанда, соҳибони инфрасоҳтор) бидуни иродай онҳо метавонад ба миён орад. Вале, бе розигии онҳо дар ҳолатҳои пешбинӣ намудаи қонун дархост ба борфиристанда баргардонида мешавад ва ин омил ҳамзамон уҳдадориро оид ба пешниҳоди бор ва супоридани воситаи нақлиёт ба миён намеорад.

Имконияти асоснокнамоии хусусияти шартномавии муносибатҳои аз додани дархост барои ҳамлу нақли бор тавассути нақлиётни роҳи оҳан бавучудоянда дар назарияи ҳуқуки граждани хусусияти ягоаро доро мебошад. Дар ин замина андешаи моҳияти фаврӣ-ташкiliй доштани ин омил мушоҳида гардида, он ҳарчанд аз ҷониби аксарияти олимон ҷонибдорӣ карда шавад ҳам, вале ба низоми маъмурии давраи шӯравӣ такъя менамояд, ки он ба талаботи иқтисодии давраи зикргардида ҷавобӣ буд.

Дар ин маврид то ҳадди имкон метавон ба андешаи Ю.В. Шветсов розӣ шуд, ки ў зикр намудааст: «Табиати ҳуқукии муносибатҳои бо супоридани дархост аз ҷониби борфиристанда ва қабули он аз ҷониби интиқолдиҳанда вобастаро тавассути заминаҳои ташкiliй баррасӣ намудан ва ё ба танзимдарории фаврии дархост нодуруст мебошад, баҳусус аз нуқтаи назари «пайвастқунӣ» раванди ҳамлу нақл, ки он бо табиати ҳуқукии муносибатҳои

баррасиshawанда, ки хусусияти уҳдадорӣ дорад, ягон умумият надорад». Муаллиф баён менамояд, ки дар муносибатҳои баррасиshawанда уҳдадории сетарафаи ҳуқукии граждани мустанқил аз шартномаи ҳамлу нақли бори мушахҳас ба вучуд меояд. Дар ин маврид сарчашмаи уҳдадориҳои интиқолдиҳанда – соҳибони инфрасоҳтор ва борфиристанда, созиши онҳо, ки тавассути пешниҳоди дархост ва қабули он, яъне бастани шартнома амалӣ мешавад, ба ҳисоб меравад.

Андешаи ин муҳаққиқ аз ҷониби Н.С. Ковалевский, ки хусусияти шартномавӣ доштани дархостро баён намудааст, ҷонибдорӣ гардидааст [10, с.306]. Тавре Т.Е. Абовой низ дар ин масъала ҳамрайи муҳаққиқони зикрёфта мебошад. Баробари таҳлил намудани тартиби пешниҳод ва қаблуи дархост дар нақлиётни роҳи оҳан муаллиф зикр менамояд, ки муносибатҳои аз бастани шартнома бавучудоянда уҳдадории мустанқилро ташкил медиҳанд ва аз муносибатҳо мансуб ба шартномаи ҳамлу нақл бо соҳтори мустанқил фарқ мекунад [9, с.29]. Д.А. Медведев ва В.Т. Смирнов дархостро ҳамчун басозишӣ оид ба шартҳои асосии ҳамлу нақл эътироф намуда, мустанқиман зинаи ибтидоии шартномавии онро тасдиқ менамоянд [6, с.436].

Ю.В. Шветсова ба моҳияти масъала бештар даҳл намуда, ба он андеша меояд, ки дархост барои ҳамлу нақли бор тавассути нақлиётни роҳи оҳан дар оянда бастани шартномаи ҳамлу нақли бори мушахҳасро ифода менамояд, агар барои борфиристанда, борқабулкунанда ҳамлу нақли мунтазами бор зарур бошад, пас дарҳости басозишомада асос барои шартномаи дарозмуддати ташкили ҳамлу нақл мегардад. Аз ин рӯ, бармеояд, ки раванди супоридани дархост аз ҷониби борфиристанда барои ҳамлу нақли бор тавассути нақлиётни роҳи оҳан ба шартномаи ташкили ҳамлу нақли бор низ алокамандӣ дорад, ки ин ҷараён дар коргузорӣ моҳиятан мухолифатро ба миён меорад.

Дар бораи хусусияи шартномавии муносибатҳо В.Г. Баукин масъалагузорӣ намуда, ў ба раванди амалҳои мазкур ва ҷараёни бастани шартномаи ҳамлу нақли бор мушахассот ворид намудааст. Дар асоси масъалагузории бомаврид оид ба таркиби амалҳои пешакии тарафҳо, оид ба имконияти таксими муносибатҳои пешакии борфиристандаву интиқолдиҳанда ва муносибати ҳамлу нақли бор; дар хусуси он ки оё пешниҳод ва қабули дархостҳо оферта ва аксепти шартномаи ҳамлу

нақли бори мушаххас ба ҳисоб меравад, муалиф ба хulosae меояд, ки дархост барои ҳамлу нақли бор тамоми шартхой мұқаррарии шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оғанро доро буда, пас аз лаҳзаи басозиши мәтавон вақти бастани шартномаи дахлдорро расман әзтироф намуд. Моҳияти мантиқии ин масъала аз әзтирофи дархост барои ҳамлу нақл ҳамчун оферта, қабули он бошад – аксепт дар шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған далолат медиҳад [2, с.67–72].

Бешубха, мавқеи устувори мұхаққик В.Г. Баукин оид ба ичроиши ухдадориҳои шартномавии борғиристананда барои пешниҳоди бор ва пардохти маблағ заманаи мустаҳкамро дар дарки моҳияти масъалаи баррасишаңданда фароҳам меоварад.

Бо вүчуди ин, дар ин ҷараён масъалаҳои мубрам ба миён меоянд. Аз усули пешниҳодгардидаи шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған бармеояд, ки он новобаста аз соҳтори реалій доштан консенсуалій ба ҳисоб меравад. Пас, шакли шартномаи баррасишаңданаро чй тавр мәтавон баррасы қард? В.Г. Баукин бо дарназардошти он ки дар дархост тамоми шартхой мавҷудаи шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған мавҷуд аст, хуло-сабарорй менамояд, ки борхат наметавонад ба ҳайси шакли шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған баромад намояд, бинобар ин ба сифати шакли шартномаи мазкур мәтавон дархости барои ҳамлу нақли бор қабул гардидаро әзтироф намуд.

Бо вүчуди он ки ақидаи ў дар ин соҳа қобили қабул мебошад, vale дар чунин ҳолат коркарди тамоми қонунгузории мансуб ба рохи оған пеш меояд, ки ҳоло барои ичрои он ҳатто яғон заманаи зарурӣ мавҷуд нест. Аз баррасии корҳои мансуб ба шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған мәтавон хулоса баровард, ки ҷиҳати назариявии ин мавзӯй ҳамоно ниёз ба такмил ва омӯзиш дошта, дар аксари корҳои ба ин соҳаи мухим баҳшидашуда масъала ба таври бояду шояд арзёй нагардидаст.

Лозим ба ёдоварӣ аст, ки дархост барои ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған воситаи ягонаи ташкили ухдадориҳои баррасишаңдана нест. Тавре ки қайд гардид, ғайр аз он шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақл, санадҳои нақшавӣ-маъмурӣ низ ҷой доранд, бинобар ин дархост, ки моҳияти онро созиш барои ҳамлу нақли воситаи нақлиёт ташкил

медиҳад, мазмуни худро аз даст медиҳад ва дар ин замана шартномаро барои ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған дар оянда мәтавон роҳандозӣ намуд. Инчунин, ҳамлу нақл тавассути рохи оған мәтавонад дар шароити имрӯза, бо истифодай воситаҳои нақлиёти оддӣ, ки бо назардошти хусусияти иқтисодии маҳалли муайян, ё давраи муайян (ин ҷо табитаи ҳуқуқии падидаи мазкур ҳамчун шартномаи ҳамроҳшавӣ) амалӣ гардад ва дар ин маврид аз рӯйи мазмуни мавҷуда зарурат ба истифодай дархост нест.

Дар ҳама ҳолатҳои зикргардида шартномаи ҳамлу нақли бори мушаххас тавассути нақлиёти рохи оған хусусияти воқеи худро нигоҳ медорад, шакли шартнома бошад борномаи нақлиёти рохи оған ба ҳисоб меравад. Дар ҳолатҳои азназаргузаронии ҷаравои мувофиқи шартхой ҳамлу нақл тавассути супоридан/қабули дархост бо дарназардошти хусусияти консепсуалии шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути рохи оған истиснои баъзе қоидаҳо баҳсталаб ба назар мерасад.

Қобили қабул будани хусусиятҳои зикрёфтари ба инобат гирифта, бо мақсади роҳандозӣ намудани падидаи мазкур дар доктринаи ҳуқуқӣ-граждании ватани мәтавон соҳтори реалии шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оғанро дар даврони мусосир дар ҳама ҳолат мадди назар гирифт.

Ҳамин тарик, раванде, ки ҳарактери шартномавиро дорад, барои басозишиории шартхой мұқаррарии ҳамлу нақли оғанда равона гардидаст, тибқи қонун дар шакли ҳаттӣ тавассути пешниҳод қабули дархост ба расмият дароварда шудааст, шартномаи пешакӣ ба ҳисоб меравад.

Дар навбати худ шартномаи ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған асосӣ ба ҳисоб рафта, борномаи нақлиёти рохи оған ҳамчун шакли он инъикоси тамоми шартхой мұхимро талаб наменамояд, зеро онҳо аллакай дар дархост, яъне шартномаи пешакӣ мұқаррар гардиданд ва шартномаи асосӣ дар асоси шартномаи пешакӣ муайянгардида баста мешавад (чунин хуло-сабарорӣ аз қ.3 м.461 КГ ҶТ бармеояд). Аз ин рӯ, дархост маҳдудияти ҳуқуқиро бо шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақл ба миён меорад – ҳамчун шартнома падидаҳои мазкур табиати консенсулиро доро мебошанд. Фарқияти асосӣ байни онҳо дар моҳияти мақсадҳои онҳо – дар ташкили якбора ва низомноки ҳамлу нақли бор тавассути нақлиёти рохи оған мебошад.

Рӯйхати адабиёт:

1. Аллахвердов М.А., Савычев Г.П. Договоры о перевозках грузов.– М., 1967.– С.35–40.
2. Баукин В.Г. Правовое регулирование перевозок грузов железнодорожным транспортом: монография.– Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2004.– С.67–78.
3. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая. Общие положения.– М.: ООО «Издательство «СТАТУТ», 2002.– С.263–270.
4. Гражданское право: учеб.: в 3 т. Т.2 / Отв. ред. А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой.– М., ... – С.437–440.
5. Гражданское право: учебник. Том 2. Изд. четв., перераб. и доп. / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого.– М.: Проспект, 2003.– С.436–450.
6. Гражданское право: учебник. Том 2. Изд. четв., перераб. и доп / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого.– М.: Проспект, 2003.– С.436–440.
7. Гуревич Г.С. К вопросу о правовой природе договора перевозки грузов.– Кишинев, 1964.– С.47–50.
8. Егоров К.Ф. Гражданко-правовая ответственность за невыполнение плана грузовых перевозок: Автореф. дисс. канд. юрид. наук.– Л., 1955.– 30 с.
9. Комментарий к Транспортному уставу железных дорог Российской Федерации (посттейный) / Под ред. Т.Е. Абовой и В.Б. Ляндреса.– М., 1998.– С.29–30.
10. Коммерческое право: учебник / Под ред. В.Ф. Попондупло, В.Ф. Яковлевой.– СПб., 1997.– С.306–310.
11. Николишин Р.В. Гражданко-правовое регулирование отношений в сфере перевозки грузов железнодорожным транспортом: дисс. канд. юрид. наук.– Москва, 2008.– С.54–58.
12. Смирнов В.Т. Правовое регулирование грузовых перевозок в СССР: Автореф. дисс. докт. юрид. наук.– Л., 1970.– С.7–10.
13. Яичков К.К. Хамон чо.– С.63; Алексеев С.С. Гражданская ответственность за невыполнение плана железнодорожных перевозок грузов.– М., 1959.– С.23–29.
14. Фафуров А.Д., Бадалов Ш.К., Сафаров Д.Р., Сафаров А.И. Ҳуқуқи нақлиёт: воситай таълимӣ.– Душанбе: Бухоро, 2012.– С.180.

Аннотатсия

Дарҳост ҳамчун заманаи шартнома оид ба ташкили ҳамлу нақли бор дар нақлиёти роҳи оҳан

Дар мақолаи мазкур дарҳост ҳамчун заманаи ташкил дар шартномаи ҳамлу нақли бор тавсуси нақлиёти роҳи оҳан баррасӣ гардидааст. Муаллиф бо дарназардошти таҳлили адабиёти ҳуқуқӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба хулоса меояд, ки дар муносабатҳои мазкур то ба миён омадани шартнома ҳамчун василаи ҳуқуқӣ ҷиҳати ташкил намудани ҳамлу нақли бор дарҳост нақши асосӣ дорад.

Аннотация

Запрос как правовая основа организации перевозки груза на железнодорожном транспорте

В данной статье рассматриваются правовые основы заключения договора железнодорожной перевозки груза.

Автор, анализируя юридическую литературу и нормативные правовые акты, делает вывод о том, что данные правоотношения выступают в качестве правового инструмента для организации грузовых перевозок.

Annotation

Request as a legal basis for the organization of the carriage of goods in rail transport

This article discusses the legal basis for the conclusion of a contract for the carriage of goods by rail.

The author, in the result of analyzing the legal literature and regulatory acts, concludes that these legal relations act as a legal instrument for the organization of freight traffic.

Сайдуллоев Ш.,
ведущий специалист отдела гражданского,
предпринимательского и семейного законодательства
Национального центра законодательства при
Президенте Республики Таджикистан

Бурхонова А. И.,
студентка юридического факультета
Таджикского национального университета

СЕМЕЙНАЯ МЕДИАЦИЯ КАК АЛЬТЕРНАТИВНАЯ ПРОЦЕДУРА РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ

Калидвожаҳо: таъриҳ; медиатсия; баҳс; қонун; компромисс; медиатор; татбиқ; оила; никоҳ; сиёсати давлатии оиласӣ; талоқ.

Ключевые слова: история; медиация; конфликт; закон; компромисс; медиатор; примирение; семья; брак; государственная семейная политика; развод.

Keywords: history; mediation; conflict; law; compromise; mediator; conciliation; family; marriage; the state family policy; divorce.

Медиация одна из технологий направленная на разрешение противоречий между спорящими сторонами с помощью третьей нейтральной стороны, не заинтересованной в данном конфликте. Процедура медиации – это структурированный процесс, а сама медиация – это междисциплинарная область, совместившая в себе такие отрасли знания, как право, психология, лингвистика, социология, конфликтология [4, 1]. Как примирительная процедура, медиация не основана на уступках, а наоборот, на согласии, достигнутом в результате удовлетворения интересов и потребностей сторон спора.

Медиация возникла вместе с появлением в обществе социальных конфликтов и социальной коммуникации. Наибольшее развитие она получила в государствах с развитыми социальными связями и торговлей. Именно поэтому историки находят её корни в Финикской цивилизации (основой которой была морская торговля) и в Древнем Вавилоне. Также в Китае и в Японии данный институт получил широкое распространение. В Китае даже есть свидетельство того, что однажды ученик Конфуция спросил: «Мастер, назови одно слово, которое мо-

жет служить правилом на всю жизнь?» Конфуций ответил: «Это слово – взаимность». В основе конфуцианства лежит «стремление к достижению взаимности», а также «посредничество» как способ, который позже получил распространение во всем мире [8].

Дальнейшее развитие института посредничества происходило в Древней Греции, где медиаторы были известны как «proxenetas», а затем и в Древнем Риме с Дигестом Юстиниана появилось законодательное закрепление положения медиаторов. В римском праве они назывались по-разному: «internuncios», «medium», «intercessor», «philanthropies», «interpolator», «conciliator», «interlocutor», «interprets» и наконец, «mediator». А в современном понимании медиация стала развиваться во второй половине XX столетия, прежде всего, в странах англосаксонского права - США, Австралии, Великобритании, а в дальнейшем в Европе.

Как отмечает О.В. Аллахвердова: «Под медиацией понимается процесс переговоров с участием третьей, нейтральной стороны, которая является заинтересованной лишь в том, чтобы стороны разрешили свой спор максимально выгодно для всех сторон» [1, 31]. Та-

ким образом, медиатор является заинтересованным только в конструктивном разрешении спора, без каких-либо персональных выгод. Его основная задача строить переговоры таким образом, чтобы на первый план вышли именно интересы сторон. А при разрешении споров он должен придерживаться следующих принципов:

- добровольность – все стороны, включая медиатора, должны желать разрешения конфликта добровольно. Медиация – это исключительно добровольный процесс, который направлен на примирение, а не на притеснение двух сторон;
- конфиденциальность – медиатор не должен разглашать содержание конфликта, а также его решение при условии, что обе стороны не дали согласия на это;
- взаимоуважение – на основе, которой стороны достигают компромисса;
- равноправие сторон – отношения между конфликтующими сторонами должны строиться исключительно на их равенстве.

Сфера применения медиации довольно обширна и зависит от законодательства того или иного государства и включает в себя разрешение конфликтов почти во всех сферах общественных отношений. Правовое регулирование семейных споров в наши дни является очень актуальной проблемой. Оно обуславливается, прежде всего, тем, что семья как социальный институт оказывает специфическое влияние на развитие любого человека как личности. И прежде чем говорить о семейной медиации было бы уместным, раскрыть общее понятие семейно-правового спора. Итак, споры в области семейного права – это споры, возникающие между субъектами семейных правоотношений, связанными правами и обязанностями. А семейное посредничество (медиация) – это процесс для разрешения всех видов конфликта, который может возникнуть между членами семьи как: расторжение брака, раздел имущества, содержание родственников и т.д.

Необходимость использования процедуры медиации при разрешении этих семейных споров, предопределется тем, что оно имеет множество положительных моментов. Например, данная процедура проводится при взаимном волеизъявлении сторон и на основе принципов конфиденциальности, добровольности, сотрудничества и равноправия сторон, независимости и беспристрастности медиатора, с од-

новременным активным участием сторон в процессе поиска и выработки соглашения. Все эти положительные моменты, в итоге создают условия для достижения реальных договоренностей, которые будут отражать истинные интересы и потребности сторон.

И.А. Трофимец утверждает: «Задачами посредника при участии в разрешении семейного спора являются анализ конфликтной ситуации, организация процесса переговоров между сторонами, нахождение оптимального решения, а также установка на сотрудничество сторон» [5, 19]. Еще к одной цели медиатора можно отнести то, что после заключения медиативного соглашения ни одна из сторон не должна себя чувствовать проигравшей, супруги должны остаться в добрых отношениях, что будет отвечать прежде всего интересам детей.

Опыт зарубежных стран, подтверждает эффективность разрешения семейных споров посредством медиации. Многие страны воспринимали эту процедуру, как необходимый элемент «зрелого гражданского общества», так как оно содействует обеспечению прав граждан на доступ к правосудию.

В Германии семейная медиация – это один из востребованных процедур примирения. На законодательном уровне даже предусмотрена деятельность медиаторов, занимающихся частной практикой.

Во Франции досудебная процедура развода (медиация) детально регламентирована в законе, что позволяет не только «облегчить» бракоразводный процесс, но и «смягчить» его негативные последствия как для самой разводящейся пары, так и для общества в целом.

В Австрии действует Консультативный совет, который объединяет государственных медиаторов. Как правило, в регулировании семейно-правовых споров участвуют два медиатора: психолог и юрист.

В Великобритании споры семейно-правового характера предварительно разрешаются в обязательном порядке медиатором, имеющим государственную аккредитацию.

В Финляндии медиация названа приоритетным способом разрешения семейно-правовых споров. Специалисты по семейной медиации – это государственные служащие или частнопрактикующие лица. Социально-семейная медиация в Финляндии регламентируется положениями Закона о браке 1987 г. [6]. Данная процедура является добровольной, конфиденциальной и бесплатной.

А в США медиация имеет связь с различными видами арбитражного процесса. В штате Мичиган даже выработана медиация Peeg Evaluation, при которой комиссия из трех человек, один из которых юрист, предлагает сторонам способ решения того или иного конфликта. В случае уклонения одной из сторон от приведения дела к компромиссу, последнему вменяется штраф, что позволяет решить проблему игнорирования внесудебного урегулирования конфликта [9].

Вышеуказанное дает точное понятие того, что данная процедура может осуществляться только при согласии, готовности сторон к компромиссу. Принуждение, даже одной стороны, в медиации не может дать результатов, так как она является добровольной процедурой. Например, попытки США, Великобритании и некоторых других стран англосаксонской правовой семьи, сделать медиацию обязательной процедурой не дали желаемых результатов потому, что участники перестали относиться к медиации как к возможности решить компромисс на добровольных основах, а начали воспринимать это досудебное урегулирование спора, как еще одну ступень для принятия дела к рассмотрению.

Нужно отметить, что право на обращение к семейному медиатору может быть реализовано как до обращения в суд, так и после возбуждения производства по делу. Поэтому институт медиации может развиваться по двум направлениям: судебном и внесудебном.

Как ранее отмечалось в странах англосаксонской правовой системы, институт семейной медиации до обращения в суд имеет обязательный характер, но, по мнению И.А. Трофимец «Наиболее верным видится введение процедуры медиации, не являющейся обязательной до обращения в суд» [5, 17]. Также А.В. Баринов и Е.С. Кирьякова указывают в своем научном труде «Применение примирительного процесса (медиации) при разрешении семейных споров», что «разумно было бы применять процедуру после заключения медиативного соглашения по вопросам: раздела общего имущества, проживания несовершеннолетних детей, порядка и размера выплат средств на их проживание. И тогда рассмотрение этих вопросов в суде будет проходить в упрощенном порядке [3, 52].

Несмотря на все это подход скандинавских стран к применению обязательной медиации было таким успешным, что со стороны миро-

вого сообщества обязательная семейная медиация получила название «скандинавская система семейной медиации». Это показывает, что медиация в обоих случаях, как в добровольном, так и в обязательном порядке дает эффективный результат.

В странах европейского и американского континентов медиация стала частью правовой культуры и правовой системы. Основными характеристиками правового регулирования у них является ориентированность на достижение консенсуса, демократичность, не состязательность, приверженность концепции «мягкого права». В азиатских странах придерживаются довольно консервативного подхода к решению проблем, поэтому данный институт не получил достаточного распространения.

В Республике Таджикистан обеспечение прав человека на создание семьи и воспитание детей провозглашен социальной ценностью. Об этом говорится в статьях 33 и 34 Конституции РТ. Государственная семейная политика, реализуемая в РТ в целях стабилизации общества, возрождения семьи как фундаментальной основы, определяет в качестве приоритета обеспечение государством необходимых условий для реализации семьей ее функций и повышение качества жизни семьи. Основные направления семейной политики РТ – это укрепление и развитие института семьи, сохранение и укрепление традиционных семейных ценностей, улучшение положения семей с несовершеннолетними детьми, защита семьи и оказание ей содействия в осуществлении ее основных функций.

В настоящее время в Республике Таджикистан отдельного акта, содержащего положения о семейной медиации нет. Однако мы выражаем свою уверенность в том, что в последующие годы законодательство заполнит эти пробелы. Подтверждением наших слов является проект Концепции Правовой Политики Республики Таджикистан на 2018–2028 гг. от 4.09.2017 г., в которой закреплено следующее положение: «Правовая политика Республики Таджикистан в области брака и семьи должна осуществляться с широким привлечением институтов гражданского общества. Имеется ввиду привлечение самодеятельных общественных органов (совет махалли, комитета махалли, жилищного комитета) в агитационно-пропагандистскую работу с целью укрепления института семьи. Для урегулирования посреднической деятельности в разрешении

внутрисемейных конфликтов целесообразно принять соответствующий законодательный акт» [7].

Таким образом, семья – это связующее звено между разными поколениями, хранительница духовных и культурных традиций. Независимо, от того где мы живём, на востоке или на западе, неважно какую религию мы проповедуем, на каких языках говорим, у нас всех схожие ценности, которые составляют общечеловеческую ценность. Как полагает правовед О.В. Аллахвердова: «Личность можно представить в виде матрешки. Самая маленькая, которая содержит набор базовых ценностей, сходных для всех людей: уважение близких и друзей, здоровье, ощущение осмысленности жизни. Так, в западной цивилизации формируется приоритет личности, а в восточной – приоритет коллектива. Но важным является то, что конфликтующие стороны нашли для себя такую общую ценность, ради которой они готовы будут принять существующие противоречивые ценности друг друга» [2].

Список литературы:

1. Аллахвердова О.В. Медиация – новая коммуникативная практика в разрешении конфликтов // Журнал социологии и социальной антропологии.– 2006.– Том IX.– №4.– Ст.31.
2. Аллахвердова О.В. Медиация как способ урегулирования ценностных конфликтов //

Аннотация

Медиатсияи оилавӣ ҳамчун расмиёти алтернативии ҳалли баҳсҳо

Дар мақола аҳамияти бештар ба имкониятҳо, бартариятҳо ва дурнамоҳои расмиёти медиатсияи оилавӣ ҳамчун тарзи алтернативии батанзимдарории баҳсҳо дикқат дода шудааст, инчунин таҳқиқот ба хусусиятҳои аҳамияти иҷтимоии падидай медиатсия, ҳамчун яке аз самтҳои пешбарандай сиёсати давлатии оилавӣ равона шудааст.

Аннотация

Семейная медиация как альтернативная процедура разрешения споров

В статье большое значение уделяется возможностям, преимуществам и перспективам процедуры семейной медиации, как альтернативному способу урегулирования конфликтов, а также исследованию особенностей социально значимого института медиации, как одного из ведущих направлений государственной семейной политики.

Annotation

Family mediation as a procedure of alternative dispute resolution.

The article pay more attention to opportunities, benefits and prospects of family mediation as an alternative way of resolving conflicts. As well as investigation the features of socially important institution of mediation as one of the leading direction of the state family policy.

Педагогика психология, Филология и искусствоведение.– 2008.– №1.– Ст.111–113.

3. Баринов А.В., Кирьянова Е.С. Применение примирительного процесса (медиации) при разрешении семейных споров // Юридический мир.– 2016.– №1.– Ст.50–54.

4. Таймазов В. Медиация в России: первые шаги // Расчет.– 2008.– №12.– Ст.1.

5. Трофимец И.А. Медиация и расторжение брака // Российский судья.– 2014.– №10.– Ст.17–19.

6. Закон о браке (234/1929) размещен в Интернете по адресу (на фин. яз.): www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234 [Источник] Министерство Юстиции Финляндии www.oikeus.fi/tu/.

7. Концепция правовой политики Республики Таджикистан на 2018-2028 от 14.09.2017 [Электронный источник] // URL: <http://www.minjust.tj/tu/> (дата подачи заявления: 20.04.2019).

8. Митрофанова С. Медиация – искусство разрешать конфликты [Электронный источник] // URL: <https://www.brainity.moscow/business/review/> (дата подачи заявления: 19.04.2019).

9. Harris D.R Unlocking the learning Potential in Peer Mediation: An Evaluation of Peer Mediator Modeling and Disputing Learning [Electronic resource] // URL <https://doi.org/10.1002/crq.130>.

**Шуъбаи қонунгузории граждани, сохибкорӣ ва
оилавии Маркази миллии қонунгузории назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон**

**ТАҲЛИЛИ МУҶОИСАВӢ-ХУҚУҚИИ ҚОНУНГУЗОРИИ СОҲАИ ХУҚУҚИ МУАЛЛИФ
ВА ХУҚУҚХОИ ВОБАСТА БА ОН ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО
ҚОНУНГУЗОРИИ ИТТИҲОДИ ДАВЛАТҲОИ МУСТАҚИЛ**

Дар замони мусосир истифодаи васеи воситаҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ва дастовардҳои эҷодӣ, тақозои онро дорад, ки ба қонунгузории моликияти зеҳнӣ аҳамияти хоса дода шавад. Ҳусусан барои ҳифзи хуқуқҳои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкии муаллифон меъёрҳое заруранд, ки ҷавобгӯи талаботи замон бошанд.

Қобили зикр аст, ки дар ин самт қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста дар ҷараёни такмил қарор дорад. Танзими муносибатҳои вобаста ба моликияти зеҳнӣ пеш аз ҳама аз моддаи 40 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 6 ноябри соли 1994 қабул гардидааст, сарчашма мегирад. Тавре ки дар моддаи зикршуда дарҷ гардидааст: «Сарватҳои фарҳангӣ ва маънавиро давлат ҳимоя мекунад. Моликияти зеҳнӣ дар ҳимояи қонун аст».

Ҳамзамон, 13 ноября соли 1998 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хуқуқи муаллиф ва хуқуқҳои вобаста ба он» қабул гардид [1]. Баъдан солҳои 1999 ва 2002 се Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи андозаҳои ҳадди ақалли ҳаққи қалами муаллиф қабул шуданд, ки барои танзими муносибатҳои соҳаи мазкур заминаи воқеӣ гузоштанд [2, с.14–15]. Меъёрҳои умумӣ доир ба хуқуқи муаллиф ва хуқуқҳои вобаста ба он дар қисми 3 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон низ инъикос гардидаанд [3].

Инчунин, дар ин самт Тоҷикистон якчанд санадҳои байналмилалиро ба тасвиб расонидааст. Аз ҷумла:

– Конвенсия оид ба ҳифзи манфиатҳои иҷроҷиён, оғарандагони фонограммаҳо ва ташкилотҳои барномаи эфирӣ (Рим, 1981);

– Аҳдномаи Созмони умумиҷаҳонии моликияти зеҳнӣ оид ба хуқуқи муаллиф (Женева, 1966);

– Аҳдномаи Созмони умумиҷаҳонии моликияти зеҳнӣ оид ба иҷро ва фонограммаҳо (Женева, 1966) ва ғайра [4].

Дар баробари санадҳои номбаршуда, инчунин муносибатҳо, ки дар соҳаи хуқуқи муаллифон ва хуқуқҳои вобаста ба он ба вучуд меоянд. Тибқи санадҳои меъёрии хуқуқии гуногун ба танзим дароварда мешаванд. Масалан, дар моддаи 156 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои вайрон намудани хуқуқҳои муаллиф ва хуқуқҳои вобаста ба он пешбинӣ гардидааст.

Инчунин, дар Кодекси хуқуқвайронкунии маъмурӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарии маъмурӣ барои риоя накардани хуқуқҳои муаллиф ва хуқуқҳои вобаста ба он пешбинӣ гардидааст: моддаи 376 – ғайриқонунӣ тайёр намудан, ворид кардан, фурӯхтан, ба кироя додан ва ба таври дигар истифодаи намудани нусҳаи асарҳо ва фонограммаҳо; моддаи 378 – саркашӣ аз пешниҳоди маълумоти зарурӣ ва ё пешниҳоди маълумоти нодуруст дар бораи даромадҳо, ки дар натиҷаи истифодаи объекти хуқуқҳои муаллиф ва хуқуқҳои вобаста ба он ба даст омадаанд; моддаи 379 – иҷро накардани уҳдадории бақайдигирӣ шартнома оид ба истифодаи объектҳои хуқуқи муаллиф ва хуқуқҳои вобаста ба он ва гирифтани шаҳодатномаи намунаи мувоғик; моддаи 380 – риоя ё иҷро накардани талаботи муқарраршуда ҳангоми бастани шартнома барои баромад кардан дар намоишҳои консертҳо ва театрҳо; моддаи 381 – риоя накардани хуқуқи муаллиф барои гирифтани ҳаққи қалам.

Дар Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон якчанд меъёрҳо доир ба пешгирии хуқуқвайронкунихо дар ин самт муқаррар гардидааст: моддаи 361 – пешниҳоди хуччатҳо

барои тасдики арзиши гумрукии арзшуда; моддаи 437 – асос барои боздошти иҷозати мол; моддаи 441(1) – ваколатҳои иловагии мақомоти гумрук оид ба назорати гумрукии молҳои моликияти зеҳнӣ.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» [5] ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи табъу нашр» [6] масъалаҳои истифодаи мавод ва эҷодиёти муаллифон дар ВАО, нигоҳ доштани сирри муаллиф аз ҷониби журналист, нутқҳои муаллиф, ки мустақиман ба мавҷ меравад, ҳифзи ҳуқуки ношир ва дигар масъалаҳои муҳим ба танзим дароварда шудаанд.

Дар байни санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар боло номбаршуда, ҳангоми танзими муносибатҳо доир ба ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он Ҷониши асосири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» мебозад. Қонуни мазкур аз 6 боб 48 модда иборат буда, то имрӯз вобаста ба инкишофи муносибатҳои ҷамъияти ба он 4 маротиба тағйиру иловаҳо ворид карда шудааст (Қонуни ҶТ аз 01.08.2003 с. №27, аз 03.03.2006 с. №162, аз 03.12.2009 с. №573, аз 31.12.2014 с. №1172).

Қонуни мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳои ҳангоми оғаридан ва истифодаи асарҳои илм, адабиёт ва санъат (ҳуқуки муаллиф), фонограмма, ичро, намоиш ва барномаҳои ташкилоти пахши эфирӣ ва кабелий (ҳуқуқҳои вобаста ба он) баамалояндаро танзим менамояд.

Бо дастгирии пайвастаи давлату ҳукумат, баҳусус Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар соҳаи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он корҳои назаррас анҷом дода шудаанд. Ҳамзамон, дар қонунгузории соҳаи мазкур ҳолатҳое мавҷуданд, ки такмили онҳо фаъолияти пурсамар ва ҳамаҷонибаро талаб менамояд. Зоро, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ҳарчанд ба қонуни мазкур вобаста ба талаботи ҳаёти ҷомеа якчанд маротиба тағйиру иловаҳо ворид гардида бошанд ҳам, аммо то ҳол дар он камбудиҳо аз ҷиҳати техникии ҳуқуқҷодкуни дида мешаванд.

Аз ин лиҳоз, бо мақсади дар оянда такмил додани қонуни мазкур хуб мебуд, ки масъалаи мазкур ба назар гирифта шавад. Аз тарафи дигар бо мақсади истифодаи таҷрибаи давлатҳои пешрафта Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон тасмим гирифт, ки тибқи банди 25 нақшай кори худ барои соли 2016 таҳлили қонунгузории соҳаи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба онро бо қонунгузории давлатҳои аъзои ИДМ ба анҷом расонад. Бо ин мақсад шуъбаи қонунгузории гражданий, соҳибкорӣ ва оиласвӣ ҷиҳати иҷрои банди 25 Накшай кории Марказ барои соли 2019 таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории соҳаи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузории соҳаи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар давлатҳои Федератсияи Россия, Қазоқистон, Беларус, Қирғизистон, Молдова, Озарбойҷон, Туркманистон, Ӯзбекистон, Гурҷистон, Украина ва Арманистонро мавриди таҳлил қарор дод.

Бояд қайд кард, ки дар соҳаи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он қонунҳои зерин дар ИДМ амал мекунанд:

1. Кодекси гражданий Федератсияи Россия (қисми 4) [7];
2. Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [8];
3. Қонуни Ҷумҳурии Беларус «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [9];
4. Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [10];
5. Қонуни Ҷумҳурии Молдова «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [11];
6. Қонуни Ҷумҳурии Озарбойҷон «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [12];
7. Қонуни Ҷумҳурии Туркманистон «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он»;
8. Қонуни Ҷумҳурии Ӯзбекистон «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [13];
9. Қонуни Украина «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [14];
10. Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [15].

Танзими муносибатҳои ҷамъияти доир ба ҳуқуки муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар давлатҳои номбурда мувофики таҳлилҳои гузаронида нишон дод, ки файр аз Россия дигар давлатҳо дар доираи як қонуни соҳавӣ танзи-

ми ин соҳаро амалӣ менамоянд. Дар Россия муносибатҳои мазкур дар доираи қонуни алоҳида не, балки дар доираи кодекси гражданий ба роҳ монда шудааст. Дар қисми 4-уми кодекси гражданий Россия фасли алоҳида вобаста ба «Ҳуқуқ ва натиҷаҳои фаъолияти зеҳнӣ ва чораҳои фардиқунонӣ» пешбинӣ гардидааст, ки зиёда аз 9 бобро дарбар гирифта, тамоми муносибатҳои соҳаи мазкур танзими ҳуқуқии худро ёфтаанд.

Қонунҳое, ки дар дигар давлатҳои ИДМ доир ба ҳуқуқи муаллиф қабул шудаанд, аз Қонуни намуниавии ИДМ «Доир ба ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [17] сарчашма гирифта, меъёрҳои бо ҳам монанд доранд. Ҳамзамон, бо рушди чомеа қонунҳои зикршуда такмил дода шудаанд.

Танзими муносибатҳои ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумхурии Қазоқистон, тибқи Қонуни Ҷумхурии Қазоқистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ба амал бароварда мешавад. Дар қонуни мазкур меъёри алоҳида вобаста ба ҳади ақалли ҳаққи қалами муаллиф, баровардани асар ба хориҷа бо мақсадҳои шахсӣ, гузаштани асар ба дастоварди ҷамъиятӣ, гузаштани ҳуқуқҳои муаллиф, ҳади ақалли ҳаққи қалами иҷроқунанда ва истехсолкунанда фонограмма ва ба инҳо монанд, нисбатан мушахҳас танзим шудааст. Масалан, дар қонуни мазкур моддаи алоҳида (моддаи 16-1) доир ба ҳолатҳои муқаррар кардани ҳадди ақалли ҳаққи қалами муаллиф пешбинӣ гардидааст.

Танзими муносибатҳои ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумхурии Қирғизистон, тибқи Қонуни Ҷумхурии Қирғизистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ба амал бароварда мешавад. Дар қонуни мазкур меъёри алоҳида вобаста ба танзими давлатӣ дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он, иҷрои озоди оммавӣ, озод аз нав бавҷӯҷудоварӣ бо мақсадҳои судӣ ва маъмурӣ, дастовардҳои ҷамъиятӣ, чораҳои ҳуқуқи гражданий ва дигар чораҳои ҳифзи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он ва ба инҳо монанд, мушахҳас танзим шудаанд.

Қонуни Ҷумхурии Ӯзбекистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» низ якчанд ҳусусиятҳои хоси худро дорад. Масалан, дар ин қонун меъёри алоҳида вобаста ба муаллифи баромад (интервью), нигоҳдории (депонирование) асарҳо, назорат аз болои

фаъолияти идоракунии дастачамъии ҳуқуқҳои молумулӣ мушахҳас танзим гардидаст.

Таҳлил нишон дод, ки яке аз масъалаҳои асосӣ, ин ҳифзи ҳуқуқи муаллифон мебошад. Дар ҳолате, ки ҳуқуқҳои муаллиф вайрон мешаванд, ў ҳуқуқ дорад барои барқарор намудани ҳуқуқҳои худ даъво карда, талоғии зарари моддию маънавии ба ў расидаро талаб намояд. Дар моддаи 48 Қонуни Ҷумхурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» чораҳои ҳифзи ҳуқуқҳои муаллиф пешбинӣ шудааст. Дар таҷриба баъзе давлатҳо, масалан, Россия, Қирғизистон, Қазоқистон ва ғ. барои ҳифзи ҳуқуқҳои гражданий муаллиф чораҳои нисбатан мушахҳас пешбинӣ шудааст. Масалан, пардоҳти ҷубронпулӣ тибқи қонунгузории Федератсияи Россия аз 10 000 рубл то 5 миллион рубл мебошад. Дар Қирғизистон пардоҳти чунин ҷубронпулӣ ба микдори аз 20 то 50 000 маоши ҳадди ақал муқаррар шудааст. Яъне, ҷабрдида (муаллифе, ки ҳуқуқаш вайрон шудааст) ҳуқуқ дорад интиҳоб кунад, ки қадом ҷораро истифода барад. Дар мавриде, ки қонунгузор маблағи муайянеро барои вайрон кардани ҳуқуқҳои муаллиф муқаррар мекунад, муаллиф ҳангоми ба суд муроҷиат кардан метавонад андозаи маблағи рӯёнидамешударо таҳминан пешбинӣ кунад. Мутаассифона, микдори пардоҳти ҷубронпулӣ дар қонунгузории мо мушахҳас нашудааст ва даровардани чунин тағиироту иловаҳо, бешубҳа, ба манфиати ҳифзи ҳуқуқи муаллиф ҳоҳад буд. Бинобар ин пешниҳод карда мешавад, ки дар моддаи 48 Қонуни Ҷумхурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқи вобаста ба он» андозаи (ҳадди ақал ва ҳадди аксар) ҷубронпулӣ муқаррар карда шавад.

Ҳамзамон, дар қонунгузории Федератсияи Россия истифодаи иҷозатномаҳои озод мушахҳас танзим шудааст, ки он барои дар таҷриба ба амал баровардани ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои ба он вобаста мусоидат карда метавонад [16]. Масалан, дар сатҳи қонунгузории Россия тағиирот вобаста ба иҷозатномаҳои озод ворид шудаанд. Аз ҷумла, моддаи 1286 (1) КГ илова карда шуд ва он ҳусусиятҳои иҷозатномаи озодро фаро мегирад. Дар қисми якуми ҳамин модда пешбинӣ шудааст: «Шартномаи иҷозатдихӣ (литсензионӣ) ки тибқи он муаллиф ё дигар ҳуқуқдор ба истифодабарандаги иҷозатномаи оддӣ (ғайриистисной) барои истифодаи асарҳои илм, адабиёт ё санъат медиҳад, метавонад бо тариқи содда-

кардашуда баста шавад (иҷозатномаи озод). Иҷозатномаи озод шартномаи ҳамроҳшавӣ мебошанд. Ҳамаи шартҳои он бояд ба доираи шахсони номуайян чунон дастрас бошанд, ки истифодабаранд пеш аз истифодабарии асари дахлдор бо он шинос шавад. Дар иҷозатномаи озод метавонад амале пешбинӣ шавад, ки анҷоми он ҳамчун қабули шартҳои чунин иҷозатнома ба ҳисоб меравад. Дар чунин сурат шакли хаттии шартнома риояшуда ҳисобида мешавад».

Умуман, дар натиҷаи таҳлил ва омӯзиш муайян гардид, ки якчанд ҳусусиятҳои қонунҳои зикршударо вобаста ба ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он метавон дар қонунгузории кишвар истифода намуд. Пеш аз ҳама, таҷрибаи қонунгузории Федератсияи Россия қобили таваҷҷӯҳ аст. Зоро, қонунгузории соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар ин кишвар пайваста такмил дода мешавад.

Рӯйхати адабиёт:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» аз 13 ноябри соли 1998. // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1998, №23–24, мод.348.
2. Муқимов Н. Ҳуқуқи муаллиф. Душанбе, «Маориф ва фарҳанг». 2004, 160 с.
3. Қисми 3 Кодекси граждании ҶТ аз 1 марта соли 2005 // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2005, №3, мод.48.
4. Тағсирӣ Кодекси граждании ҶТ. Қисми сеюм. // Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Раҳимов М.З.– Душанбе, 2013; 303 с.
5. Қарори Ҳукумати ҶТ, аз 3 декабри соли 2012, №687 дар бораи Барномаи рушди нерӯ ва моликияти зехнӣ инсон дар давраи то соли 2020.
6. Қонуни ҶТ «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои аҳбори омма» // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2013, №3, мод.201.
7. Кодекси граждании Федератсияи Россия (қисми 4), http://www.consultant.ru/document/cons_dok_Law_64692/ (санаи муроҷиат: 22.05.2016).
8. Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», <http://online.zakon.kz/Dokument/> (санаи муроҷиат 5.05.2016).
9. Қонуни Ҷумҳурии Беларус «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» // [http://kodeksby.com/zakon_rb_obavtorskom_prave_i_smezhnyh_pravah.htm/](http://kodeksby.com/zakon_rb_obavtorskom_prave_i_smezhnyh_pravah.htm) (санаи муроҷиат 10.05.2016).
10. Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» // [http://patent.kg/index.php/legislation/67-laws/kodeksy-i-zakony-Kyrgyskoj-respublik-i-obavtorskom-prave-i-smezhnykh-pravah.htm/](http://patent.kg/index.php/legislation/67-laws/kodeksy-i-zakony-Kyrgyskoj-respublik-i-obavtorskom-prave-i-smezhnykh-pravah.htm) (санаи муроҷиат 10.05.2016).
11. Қонуни Ҷумҳурии Молдава «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» // <http://lex.justice.md/ru/336156/> (санаи муроҷиат 12.05.16).
12. Қонуни Ҷумҳурии Ӯзбекистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» // http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=1023494/ (санаи муроҷиат 12.05.16).
13. Қонуни Ҷумҳурии Ӯзбекистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» // http://m.copyright.ru/site/ru/library/zakonodatelstvo/zarubezhnoe_zakonodatelstvo/ukraina_ob_avtorskom_prave_i_smezhnyh_pravah/ (санаи муроҷиат 05.05.2016).
14. Қонуни Украина «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» // http://m.copyright.ru/site/ru/library/zakonodatelstvo/zarubezhnoe_zakonodatelstvo/ukraina_ob_avtorskom_prave_i_smezhnyh_pravah/ (санаи муроҷиат 05.05.2016).
15. Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» // <http://www.aipa.an/ru/Copyrightlaw/> (санаи муроҷиат 05.05.2016).
16. Қонуни намунавии ИДМ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои ба он вобаста» аз 2 ноябри соли 1996 // <http://www.iacis.ru/>; Меликов У. Creative Commons – ҳамчун воситаи ҳуқуқии истифода аз объектҳои ҳуқуқи муаллиф. // Аҳбори Институти фалсафа, сиёsatшиносӣ ва ҳуқуқ, 2014, №2.

Шуъбаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат, муҳочират ва иҷтимоии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

ТАҲЛИЛИ МУҚОИСАВӢ-ҲУҶУҚИИ ҚОНУНГУЗОРИИ СОҲАИ МУҲОЧИРАТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО ҚОНУНГУЗОРИИ МУҲОЧИРАТИ ДАВЛАТҲОИ АЪЗОИ ИТТИХОДИ ДАВЛАТҲОИ МУСТАҚИЛ

Муқаддима

Масъалаи муҳиме, ки таваҷҷуҳи мақомоти ҳокимияти давлатӣ, маҳсусан мақомоти қонунгузорро ҷалб кардааст таҳлили вазъи муҳочирати меҳнатӣ ва андешидани ҷораҳо барои ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои муҳочирон мебошад. Дар ин раванд баҳри танзими муносабатҳои зикргардида санади мушаххас нақши ҳалкунанда дорад.

Аз замонҳои хеле қадим то қунун дар ҳаёти инсонӣ ҳодисаву амалиётҳои зиёду муҳталифе ба вуқӯъ мепайвастанд ва мепайванданд. Яке аз чунин ҳодисаву амалиёти инсонӣ дар зиндагӣ иваз кардани ҷойю макони сукунат ва вобаста ба шароити ин ё он маҳаллу мавзез дигар шудани шуғли соҳаҳои муҳталифи ҳаёти иҷтимоию иқтисодӣ ва маънавии одамон аст. Аз ҷумлаи шакли ҷойивазқунии одамон муҳочират мебошад. Муҳочират вобаста ба сабабҳои объективию субъективӣ, иқтисодию иҷтимоӣ ва ҳарбиу сиёсӣ шаклҳои зерин дорад: муҳочирати маҷбурий ва ихтиёрии банақшагирифташуда.

Муҳочирати маҷбурий ҳам сабабҳои объективӣ ва ҳам субъективӣ дорад. Ин шакли муҳочират дар натиҷаи чунин сабабу воситаҳо, ба монанди воқеаҳои ноҳуши табӣ – заминларзаҳои саҳту ҳаробиовар, лағжидани барфу обҳезихо, фаромадани кӯҳу теппаҳо, ҳавфи воқеаҳои геодинамикӣ ва ғайра ба вуқӯъ мепайвандад. Инчунин, ба он зиддијатҳои дурудароз ва тезутунди этникӣ, ҷангҳои дохилӣ ва байни давлатҳо, ислоҳоти демографӣ ва ғайра низ сабаб мешаванд.

Шакли дигари муҳочират, яъне ихтиёрии банақшагирифташуда бештар ҳусусияти субъективӣ дошта, ба соҳти ҷамъиитию сиёсӣ ва нақшаҳои демографи ин ё он давлат вобаста аст.

Ҳарду шакли муҳочират ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳам дар тӯли таърихи то инқилобии соли 1917 ва ҳам солҳои ҳукмронии соҳти Шӯравӣ ва Тоҷикистони соҳибистиқлол хостанд. Вале дар ин ҷо бояд таъкид кард, ки нисбат ба шакли муҳочирати маҷбурий бештар

шакли муҳочирати ихтиёрии банақшагирифташуда ба ҳукми анъана даромадааст.

Ҳалқи тоҷик, ҷун дигар сокинони сайёра, дар тӯли садсолаҳо ин ҷараёни ҳаёти ҷамъиятиро аз сар гузаронидааст. Аммо бо амри таъриҳи тоҷикон то Инқилоби октябрисоли 1917 бештар тарзи муҳочирати маҷбуриро аз сармегузарониданд ва он сабабҳое дошт, ки аз ихтиёру иродаи онҳо берун буд. Ин пеш аз ҳама ба тоҳтутози истилогарони ҳориҷӣ вобаста буд. Агар мо танҳо давраи таъриҳии баъди аз тарафи қабилаву ҳалқиятҳои ғайр барҳам додани давлати аввалини тоҷикон Сомониёнро ҷун мисол оварем, мебинем, ки тоҷикон дар зери фишори бодиянишинон дар зарфи қарид 1000 сол аз маҳале ба маҳале, вилояте ба вилояте муҳочират мекарданд. Онҳо бештар дар натиҷаи ҳучуму тоҳтутозҳои бодиянишинон, аз водиҳои сарзамини зарҳез ба мавзеъҳои бехавфи кӯҳу доманакӯҳҳо кӯҷ баста, ба қишоварзию ҳунарҳои мардумӣ шуғл меварзиданд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди он, ки ҷанг шаҳрвандӣ қишварро фаро гирифт, муҳочират як амри табиӣ гардид. Аз замони ба даст овардани истиқлолият ин раванд оҳиста-оҳиста то имрӯз коҳиши мейбад. Мусаллем аст, ки муҳочират танҳо дар Тоҷикистон нест ва он дар ҳама давлатҳо вучуд дорад. Масалан, дар мо қисми зиёди муҳочиронро ҷавонон ташкил мекунанд, ки рӯ меоранд ба давлатҳои ИДМ, Аврупо ва Амрико. Дар даврони истиқлолият нисбат ба давраи пеш аз истиқлолият муҳочират ҳусусияти ихтиёри пайдо намуд. Баҳори ба танзим даровардани раванди муҳочират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи соҳибистиқлолӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳочират» қабул карда шуд, ки муносабатҳоро дар соҳаи муҳочирати аҳолӣ танзим карда, асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии равандҳои муҳочират, инчунин муҳайё соҳтани шароити зарурӣ ҳаётро дар маҳалли нав баҳори шахсони алоҳида ва оилаҳое, ки ба Ватани аҷдодии худ бармегарданд,

муайян менамояд. Махз бо қабули қонуни мазкур аз 11 декабри соли соли 1999 раванди муҳочирати меҳнатии шаҳрвандони Чумхурии Тоҷикистон, муҳочирати шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд ба Тоҷикистон ба танзим давроварда шуда барои ҳифзи ҳуқуқҳои онҳо замина гузашта шуд.

Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии мазкур имконият медиҳад, ки хонанда аз мазмуни меъёрҳои истифодашуда бархурдор гардида, барои пешбурди фаъолияти мақомотҳои давлатие, ки кори онҳо бевосита ба муҳочират алоқаманд аст, заминаҳои илмӣ-муқоисавӣ фароҳам оварда шавад.

Ҳамзамон, бояд қайд намуд, ки бо дастгирӣ пайвастаи давлату Ҳукumat, баҳусус Президенти Чумхурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳо ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар соҳаи муҳочират корҳои назаррас анҷом дода шудаанд. Қайд кардан ба маврид аст, ки бо мурури замон ва пешрафти ҳаёти чомеа дар соҳаи мазкур муносибатҳои нав ба вучуд омаданд, ки онҳо танзими худро талаб менамоянд. Аз ин сабаб ҳанӯз ҳам дар қонунгузории соҳаи мазкур ҳолатҳоеро воҳӯрдан мумкин аст, ки такмили онҳо фаъолияти пурсамар ва ҳамаҷонибаро талаб менамояд.

Аз ин лиҳоз, Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Чумхурии Тоҷикистон тасмим гирифт, ки таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории соҳаи муҳочирати Чумхурии Тоҷикистонро бо қонунгузории соҳаи муҳочирати як катор давлатҳо-аъзои ИДМ омода намояд.

Дар таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқӣ усулҳои умумиилмӣ, таҳлилӣ-ҳуқуқӣ, соҳторӣ-функционалӣ, низомӣ-соҳторӣ ва ғайраҳо истифода гардида, мазмuni байзэ аз қонунҳои муҳочирати амалкунандай давлатҳои ИДМ таҳқиқ гардидаанд.

Бояд қайд намуд, ки ҳатто як таҳлили муқоисавии оддии қонунгузории соҳаи муҳочират дар давлатҳои ИДМ қабулшуда нишон медиҳад, ки онҳо байни худ шабоҳатҳои умумӣ ва тафовут доранд. Боиси шубҳа нест, ки бо дастоварҳои аён ва хеле муваффақ бисёр масъалаҳо дар фаъолияти қонунгузории давлатҳои ИДМ ҳалли худро ёфтаанд. Бинобар ин, таҷрибаҳои ҳамаҷонибаи қонунгузории давлатҳои ИДМ дар фаъолияти қонунҷодкунии ҳам давлати мо ва ҳам дигар давлатҳои собиқ Шӯравӣ, аз он ҷумла, Белорус, Казоқистон, Озарбойҷон, Россия

метавонад моҳият ва сифати қонунгузории соҳаи муҳочирати давлати моро мукаммал гардонад.

Вазъи воқеӣ

Моддаи 1 Конститутсияи Чумхурии Тоҷикистонро ҳамчун давлати иҷтимоӣ муайян намуда, ба ҳар як шаҳрванд шароити ҳуби зиндагӣ ва инкишофи озодонаро таъмин менамояд. Таъминот бо ҷои кор яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат маҳсуб меёбад. Илова бар ин, тибқи моддаи 24 Конститутсияи Чумхурии Тоҷикистон шаҳрванд ба мусофират, интиҳоби озоди маҳалли зист, тарки ҷумҳурий ва бозгашт ба он ҳуқуқ дорад. Моддаи 16 Конститутсияи Чумхурии Тоҷикистон муқаррар менамояд, ки шаҳрванди Тоҷикистон дар хориҷи кишвар таҳти ҳимояи давлат мебошад [1].

Пеш аз оне, ки ба таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории соҳаи муҳочирати Чумхурии Тоҷикистон бо қонунгузории соҳаи муҳочирати давлатҳо-аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил машғул шавем, сараввал мо бояд қонунҳои Чумхурии Тоҷикистонро таҳлил намоем.

Бояд тазаккур дод, ки Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳочират» яке аз сарчашмаҳои муҳими танзимкунандай соҳаи муҳочират ба ҳисоб меравад. Қонуни мазкур 11 декабри соли 1999 қабул карда шуда, аз 27 модда иборат мебошад [3].

Баробари қабул гардидани қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятӣ вобаста ба асосҳои танзими муҳочират, субъектҳои муҳочират, тартиби амалӣ намудани муҳочирати дохилий ва муҳочирати экологӣ, фиристодани коргарони муҳочир барои кор ба хориҷа, тартиби рафту омади коргарони муҳочир, ҳуқуқ ва вазифаҳои муҳочирони хориҷӣ, муҳочирати оиласвии хориҷиён, тартиби ҳичрати муҳочирони хориҷӣ ба Чумхурии Тоҷикистон, асосҳои ба шаҳрванди хориҷӣ ва шаҳси бешаҳрванд рад кардани муҳочират ба Чумхурии Тоҷикистон, тартиби ба расмият даровардан ва маблағгузории муҳочирати эмигрантҳо, асосҳои рад кардани он аз Чумхурии Тоҷикистон, масъулият барои ғайриқонунӣ даромадан ба ҳудуди Чумхурии Тоҷикистон ба таври қонунӣ баромадан аз ҳудуди Чумхурии Тоҷикистон ва ғайра ба роҳ монда шудаанд.

Тавре ки дар дебочаи Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳочират» зикр гардидааст, Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ,

иқтисодӣ ва иҷтимоии муҳоҷирати дохилӣ ва хориҷиро муқаррар намуда, ба танзими раванди муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудааст.

Дар фарқ аз Тоҷикистон дар Россия Қонуни Федеролии Федератсияи Россия «Дар бораи баҳисобигрии муҳоҷирати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Федератсияи Россия» 18 июля соли 2006, таҳти №109-КФ қабул карда шудааст, ки аз 6 боб ва 26 модда иборат мебошад. Баҳисобигрии муҳоҷирати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Федератсияи Россия яке аз шаклҳои батанзимдарории давлатии равандҳои муҳоҷирat мебошад. Он ба таъмин ва иҷрои кафолатҳои риояи хуқуқӣ ҳар як шаҳс, қонунан дар ҳудуди Федератсияи Россия қарор доранд, дар интиҳоби озоди маҳалли зист, чойи иқомат ва истиқомат дар ҳудуди Федератсияи Россия ва дорои дигар хуқуқ ва озодиҳои шаҳсӣ, инчунин ба амалинамоии манфиатҳои миллии Федератсияи Россия дар соҳаи муҳоҷirat, ки Конститутсияи Федератсияи Россия муқаррар намудааст, равона шудааст.

Қонуни Ҷумҳурии Белорус «Дар бораи муҳоҷiratи меҳнатии беруна» 30 декабря соли 2010, №225-З қабул карда шуда, аз 5 боб ва 40 модда иборат мебошад. Қонуни мазкур муносибатҳоро дар соҳаи муҳоҷiratи берунаи аҳолӣ танзим карда, асосҳои хуқуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии равандҳои муҳоҷiratро муайян менамояд. Қонуни мазкур муносибатҳоро дар соҳаи муҳоҷiratи меҳнатии беруна, ки бо бакортаъминкуни берун аз Ҷумҳурии Белорус тибқи шартномаи меҳнатӣ бо корфармои хориҷӣ ва шахсони хориҷie, ки дар Ҷумҳурии Белорус тибқи шартномаи меҳнатӣ фаъолият ва зиндагии доимӣ мекунанд ва ҳамчунин бо бакортаъминкуни меҳнат ва амалӣ намудани муносибати меҳнатӣ дар дохили Ҷумҳурии Белорус тибқи шартномаи меҳнатӣ бо корфармоёни Ҷумҳурии Белорус шахсони хорiҷie, ки барои зиндагии доимӣ дар Ҷумҳурии Белорус иҷозат надоранд, ба танзим медарорad.

Дар Озарбойҷон қонунгузории муҳоҷirat кодификатсия гардида, Кодекси муҳоҷiratи Ҷумҳурии Озарбойҷон аз 2 июля соли 2013, №713 IVQ мавриди амал қарор дода шудааст, ки аз 5 қисм 15 боб ва 95 модда иборат мебошад. Кодекси муҳоҷiratи Ҷумҳурии Озарбойҷон меъёрҳои иҷрои сиёсати давлатиро дар соҳаи муҳоҷirat батанзимдарории равандҳои муҳоҷirat,

инчунин вазъи хуқуқии хориҷien ва шахсони бешаҳrванд дар Ҷумҳурии Озарбойҷон муайян менамояд.

Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи муҳоҷiratи аҳолӣ» аз 22 июля соли 2011, №478 IV аз 13 боб ва 63 модда иборат мебошад. Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро дар соҳаи муҳоҷiratи аҳолӣ ба танзим дароварда асосҳои хуқуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии раванди муҳоҷiratро муайян менамояд.

Ҳамин тавр, вобаста ба муҳоҷiratи аҳолӣ дар Федератсияи Россия қонуни мукаммале, ки тамоми муносибатҳои марбутро ба танзим дароранд, мавҷуд нест. Бояд қайд намуд, ки дар Федератсияи Россия танҳо ба масъалаи бақайдгирӣ, баҳисобигрии муҳоҷironи хориҷӣ ва шахсони бешаҳrванд қонуни алоҳида амал мекунад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, чи тавре қайд гардида, тамоми муносибатҳои муҳоҷiratи дохилӣ ва берунӣ инчунин масъалаи бақайдgiri онҳо ва масъалҳои хуқуқии онҳо ҳаллу фасли ҳудро ба таври муҳтасар дар доираи як қонун ёфтаанд. Аммо новобаста аз ин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳоҷirat» дар масъалаи баҳисобигирӣ ва бақайдgiri муҳоҷiron як қатор масъалаҳои ҳалталаб дорад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба масъалаи бақайдgирӣ ва баҳисобигрии муҳоҷiron якчанд меъёрҳоро пешбинӣ намудaast (б. 6), 8)-и қ.1-и моддаи 7, қ.1-и моддаи 13, 1-и моддаи 15, сарҳати 4 қ.1-и моддаи 22 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳоҷirat»).

Дар моддаи 7 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳоҷirat» пешбинӣ шудааст, ки бақайдgирӣ, баҳисобигрии муҳоҷiron аз ҷониби мақомоти ваколатдор анҷом дода мешавад. Вале вобаста ба принсип, тартиб, ваколатҳои мақомоти ваколатдор, хуқуқ ва уҳдадориҳои тарафҳо оид ба бақайдgирӣ, баҳисобигрии муҳоҷiron ягон меъёр бахшида нашудааст.

Қобили зикр аст, ки соҳтори Қонуни Федератсияи Россия «Дар бораи баҳисobigrii муҳoҷiratи шaҳrvandoni хorijӣ ва shahsoni beshahrvand dар Federatsiyaи Rossiya» аз бобҳо ва моддаҳо иборат мебошад.

Вобаста ба мағҳумҳои асосӣ Қонуни Федератсияи Россия «Дар бораи баҳisobigrii муҳoҷiratи shahrvandoni хorijӣ ва shahsoni beshahrvand dар Federatsiyaи Rossiya» maғҳumxoero peshbinӣ namudaast, kи dar қonunguzorii muҳoҷiratи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба назар намерасанд.

Ба монанди мафхумҳои «баҳисобигирии муҳочирати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд», «мақомотҳои баҳисобигирии муҳочирати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд», «чойи истиқомати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд», «чойи будубоши шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Федератсияи Россия», «бақайдигирии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд вобаста ба чойи истиқомат», «баҳисобигирии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд вобаста ба чойи будубош», «тарафе, ки шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрвандро дар Федератсияи Россия қабул менамояд», «бақайдигирии бардурӯғ вобаста ба чойи истиқомат» ва «бардурӯғ ба қайди маҳалли будубош гузоштан».

Яке аз масъалаҳои муҳимме, ки ҳангоми таҳлили муқоисавӣ бояд ба он таваҷҷуҳ зоҳир намуд, ин масъалаи принсипҳои қонунгузории муҳочират мебошад. Чунки принсипҳо пеш аз ҳама, ин кафолатҳои конститутсионӣ ва таъмини ҳуқуқу озодиҳои инсон дар соҳаи муҳочират мебошад. Вобаста ба ин принсипҳои ҳуқуқиро дар соҳаи муҳочират ба якчанд гурӯҳҳо тақсим намудан мумкин аст: принсипҳои умумӣ (принсипҳои конститутсионӣ), принсипҳои байнисоҳавӣ ва принсипҳои соҳавӣ (принсипҳои маҳсус).

Дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба принсипҳои бақайдигирии муҳочирон ягон меъёр пешбинӣ нигардидааст. Хуб мешуд, ки принсипҳои бақайдигирии муҳочирон низ дар қонунгузории кишвари мопешбинӣ карда шавад.

Дар моддаи 5 Қонуни Федератсияи Россия «Дар бораи баҳисобигирии муҳочирати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Федератсияи Россия» 5 принсипи баҳисобигирии муҳочирон муайян гардидааст, аз ҷумла:

1. принсипҳои озодии ҷойивазкунии шаҳрвандони хориҷӣ ва интиҳоби чойи будубош ва истиқомат дар доираи Федератсияи Россия;
2. ҳимояи давлатии ҳуқуқи шаҳрвандони хориҷӣ дар озодии ҷойивазкунӣ;
3. мутобиқнамоии манфиатҳои шахсӣ, ҷомеа ва давлат;
4. таъмини амнияти давлатӣ ва ҳимояи манфиатҳои миллӣ;
5. дастрасии содир намудани ҳаракат, ки барои амалӣ намудани баҳисобигирии муҳочират зарур аст, ки ягонакунии қоидаҳои баҳисобигирии муҳочиратро муайян намудааст.

Қайд кардан бамаврид аст, ки ҳуқуқ ва уҳдадории шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд ҳангоми бақайдигири дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мушахҳас пешбинӣ нигардидааст. Дар қонунгузории Федератсияи Россия дар соҳаи муҳочират моддаҳои 6 ва 7-и қонуни мазкур баҳшида шудааст. Барои шаҳрвандони хориҷӣ ҳангоми амалӣ намудани баҳисобигирии муҳочирати онҳо ҷунун ҳуқуқҳо дода шудааст:

- 1) ҳуқуқ ба шинос шудан бо маълумотҳои шахсии худ, ки дар низоми иттилооти давлатии бақайдигирии муҳочирон ҷойгир карда шудаанд;
- 2) ҳуқуқ ба ҳимояи маълумотҳои шахсӣ, ки дар низоми иттилооти давлатии бақайдигирии муҳочирон ҷойгир карда шудаанд;
- 3) ҳангоми мушоҳида намудани ҳатогиҳо ҳуқуқ ба ислоҳ намудани маълумотҳои шахсии худ, ки дар низоми иттилооти давлатии бақайдигирии муҳочирон ҷойгир карда шудаанд;
- 4) ҳуқуқ ба ворид намудани тафйиру иловавҳо маълумотҳои шахсии худ, ки дар низоми иттилооти давлатии бақайдигирии муҳочирон ҷойгир карда шудаанд;
- 5) тибқи тартиби мӯқарраргардида ҳуқуқ ба гирифтани маълумотномаи хислати шахсидошта дар мақомотҳои баҳисобигирии муҳочират;
- 6) ба амалӣ намудани дигар ҳуқуқҳое, ки дар қонунгузорӣ зикр карда шудааст.

Ба мисли дигар муносибатҳои ҳуқуқӣ дар муносибати бақайдигирии муҳочирон низ уҳдадориҳои шаҳрвандони хориҷӣ мавҷуд аст. Бинобар ин, дар қонунгузории Федератсияи Россия ҳангоми бақайдигирии муҳочирон шахсони хориҷӣ дорои уҳдадориҳо тибқи моддаи 7 қонуни номбаршуда мебошанд. Ба ғайр аз ин, дар Қонуни Федератсияи Россия «Дар бораи баҳисобигирии муҳочирати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Федератсияи Россия» низ дигар масъалаҳои бақайдигирии онҳо ҳалли ҳудро ёфтаанд. Алалхусус:

- масъалаи амалинамоии баҳисобигирии муҳочират;
- низоми иттилооти давлатии баҳисобигирии муҳочират;
- мақомотҳои баҳисобигирии муҳочират ва ваколатҳои онҳо;
- тартиби бақайдигирии муҳочирон вобаста ба чойи истиқомат ва будубош;
- ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузории бақайдигирии муҳочирон муайян шудааст.

Аммо дар умум ҳарду қонунгузорӣ аз камбудиҳо холӣ нестанд. Зеро дар қонунгузории Федератсияи Россия муҳоҷирати дохилӣ ва беруна ва ҳуқуқу ӯҳдадориҳои муҳоҷирон дар дигар муносабатҳои ҷамъияти танзими аниқи ҳудро наёфтаанд. Дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи бақайдигирӣ бо санади меъёри қонунӣ не, балки бо санади зерқонунӣ ба танзим дароварда шудаанд.

Аз ҷумла, дар Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қоидоҳои иқомати шаҳрвандони хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 15 майи соли 1999, №218 тамоми масъалаҳои будубош ва истиқомати шахсони бешаҳрванд ва шаҳрвандони хориҷӣ пешбинӣ шудаанд.

Дар Ҷумҳурии Белорус оид ба масъалаи муҳоҷирat танҳо муҳоҷirati мехнатии берунаи шаҳrвандon зикр карда шудааст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад баръакс, тамоми муносабатҳои мехнатии муҳоҷiron тибқи Кодекси мехнати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳоҷirat» ба танзим дароварда шудааст.

Вобаста ба мағҳумҳои асосӣ бояд қайд намуд, ки дар қонунгузории муҳоҷirati мехнатии берунаи Ҷумҳурии Белорус танҳо мағҳумҳои ҳуқуқии хусusияти байнalmilalidoshтарo ҷамъ овардааст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин мағҳумҳо қисман дар Кодекси мехнати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд.

Дар сарҳати якуми моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Белорус «Дар бораи муҳоҷirati мехнатии беруна» мағҳуми муҳоҷirati берунаи мехнатiro – баромадан аз Ҷумҳурии Белорус барои бакортаъминшавӣ ва амалӣ намудани фаъoliyati mēhnati wobasta ba шартномai mēhnati dar давлатi bākortā'minshavanda, инчунин дарomadan ba Ҷумҳурии Белорус барои bākortā'minshavӣ va амалӣ намудani faъoliyati mēhnati wobasta ba шартnomai mēhnati va амалӣ намудani чунin faъoliyat dar Ҷumҳuриi Beloruss nōmidaast. Az maғhumi dodašuda barmeoyad, kи дар қонуни мазкур ҳам bākortā'minshavii muҳoҷironi шaҳrvandoni хориҷӣ va ватaniro ба танзим даровардааст, kи az rӯi tehnikaи қonunguzorӣ bo nomi қonun начandon mutobiқ meboшad.

Ҳамчунин, дар қонунгузории муҳоҷirati берuнаi mēhnati Ҷumҳuриi Beloruss дар maғhumҳoи aсосӣ maғhumҳoе, istifoda гардидаанд, kи дар қonunguzorии Ҷumҳuриi

Тоҷikiстон peshbinӣ намudani on ба manfiati kor xoҳad bud. Az ҷumla:

– kormandi balandixtisoc – shaҳrvandni horiҷi ё shaҳsi beshahrvand (minbaъd – agar digar talabot peshbinӣ nashuda boшad – shaҳrvandni horiҷi), kи satxi balandi donish, laёқat va taҷribaи kасbiro dorad, kи dar ҳuchchatҳoи mālumotnokӣ va sobiqai korӣ oид ба ixtisos на камтар az 5 sol darq gardiдаand;

– давлатi bākortā'minkunanda – давлате, kи dar ҳududi on faъoliyati mehnatiro amaliy megardonad;

– korfarmoi хorijj – shaҳsi voқej, kи doimani berun az ҳududi Ҷumҳuриi Beloruss istikomat menamoyad, shaҳsi ҳuқuқii хorijj ё tashkiloti хorijj, kи shaҳsi ҳuқuқii nameboshad, kи tibқi қonunguzorии давлатi bākortā'minkunanda ba onҳo ҳuқuқi bastan va қatъi шartnomai mēhnati bo muҳoҷironi mehnatiro dorand.

Ba bākortā'minkunii berun az ҳududi Ҷumҳuриi Beloruss ba shaҳrvandon va horiҷiёne, kи dar ončo doimiy istikomat mekunand bobu 3 Қonuni Ҷumҳuриi Beloruss «Dar boraи muҳoҷirati mēhnati beruna» bākhsida shudaast. Чунin bākortā'minkunij dār Ҷumҳuриi Toҷikiстон dār se қonun tanzimi ҳudro ёftaast, alalhusus Kodeksi mēhnati Ҷumҳuриi Toҷikiстон, Қonuni Ҷumҳuриi Toҷikiстон «Dar boraи musoидat ba шuғli aҳolij» va Қonuni Ҷumҳuриi Toҷikiстон» Dar boraи muҳoҷirat».

Дар moddaҳoi 14–15 Қonuni Ҷumҳuриi Beloruss «Dar boraи muҳoҷirati mēhnati beruna» ҳuқuk va ӯҳdadoriҳoи muҳoҷironi mēhnati purra muайyan garida, dār Ҷumҳuриi Toҷikiстон чunin mēy়rho mawchud neстанd. Dar Ҷumҳuриi Beloruss қonunguzor ba fāir az chunin mēy়rho boz mēy়rhoero peshbinӣ namudaast, kи dar қonunguzorии Ҷumҳuриi Toҷikiстон dār soҳai muҳoҷirat ba maқsad muvofiқ meboшad. Ba monandi:

– хususiyatҳoи bākortā'minshavӣ berun az ҳududi Ҷumҳuриi Beloruss tibқi barnomaoi donishchӯen;

– iҷozatnomai māxsus;

– radkunii dodani iҷozatnomai māxsus;

– bekor karдан iҷozatnomai māxsus;

– kafolatҳoи aсосии nisbat ba chunin muҳoҷironi;

– choraxo wobasta ba amalnamoii muқarraroti Қonuni Ҷumҳuриi Beloruss «Dar boraи muҳoҷirati mēhnati beruna»;

Дар Чумхурии Қазоқистон танзими ҳуқуқи тамоми муносибатҳои муҳочират дар як қонун, яъне Қонуни Чумхурии Қазоқистон «Дар бораи муҳочирати аҳолӣ» пешбинӣ шудаанд. Қонуни мазкур аз ҷиҳати техникаи қонунгузорӣ нисбат ба қонуни муҳочирати Тоҷикистон фарқ менамояд. Қонунгузории муҳочирати Чумхурии Қазоқистон ба бобҳо ҷудо карда шудааст, ки моддаҳои мазмунан ба ҳам наздики ин санади қонунгузориро дар бар мегиранд. Аммо дар Тоҷикистон бошад, Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳочират» танҳо аз моддаҳо иборат аст, ки мантиқан ва аз ҷиҳати талаботи техникаи қонунгузорӣ пайдарҳамии моддаҳо нодуруст гузошта шудааст.

Дар Қонуни Чумхурии Қазоқистон «Дар бораи муҳочирати аҳолӣ» мағфумхое истифода шудаанд, ки дар қонунгузории муҳочирати Тоҷикистон ба назар намерасанд ва пешбинӣ намудани онҳо баъзе носаҳехиро бартараф менамояд. Ба ақидаи мо пешбинӣ намудани мағфумҳои зерин дар қонунгузории Чумхурии Тоҷикистон бамаврид ҳоҳад буд, аз ҷумла:

1) собиқ ҳамватан – шахсе, ки дар Чумхурии Сотсиалистии Шӯравии Қазоқистон таваллуд ё пештар дар шаҳрвандии Чумхурии Қазоқистон қарор доштанд ва доиман дар хориҷа зиндагӣ менамояд;

2) хизматрасониҳои мувоғиқаткунӣ (адаптасия) ва якҷоякунӣ (интегратсионӣ) – маҷмӯи хизматрасониҳо (иттилоотӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ, тиббӣ ва омӯзиши), ки ба орламанҳо ва аъзои оилаи онҳо бо мақсади мутобиқатнамоӣ ва якҷоякунӣ дар ҷамъият;

3) иҷозат барои рафтуомад (минбаъд – раводид) – қайди мақомоти ваколатдори давлати Қазоқистон дар шаҳодатнома ё ҳуҷҷатҳои онро ивазкунанда, ки ҳуқуқи воридшавӣ ба ҳудуди Чумхурии Қазоқистонро медиҳад, рафтуомад дар ҳудуди он, будубош дар он ва баромадан аз ҳудуди Чумхурии Қазоқистон мувақатан, бо мақсадҳо ва бо шартҳои дар раводид мукарраргардида;

4) муассисай корҳои хориҷии Чумхурии Қазоқистон – муассисаҳои дипломатӣ ва консулгариюи Чумхурии Қазоқистон, ки дар хориҷа қарор дорад;

5) мақомоти ваколатдор оид ба масъалаҳои муҳочирати аҳолӣ – мақомоти марказии иҷроия, ки дар доираи салоҳиятҳои дастурии ҳуд дар соҳаи муҳочирати аҳолӣ,

танзимнамоии равандҳои муҳочират, ҳамоҳангозии кор ва амалинамоии сиёсати давлатиро дар соҳаи муҳочирати аҳолӣ амалӣ менамояд;

6) муҳочирати дохилӣ – кӯчонидани шахсони воқеӣ дар дохили Чумхурии Қазоқистон бо мақсади истиқомати доимӣ ва муваққатӣ;

7) муҳочири дохилӣ – шахсе, ки дар дохили Чумхурии Қазоқистон бо мақсади истиқомати доимӣ ва муваққатӣ мекӯчад.

Ҳамзамон, дар Қонуни муҳочирати Қазоқистон принципҳо, вазифаҳо, ҳуқуқ ва уҳдадориҳои муҳочирон шартҳои умумии рафтуомад ва будубоши муҳочирон, гирифтани иҷозат барои иқомати доимӣ дар Чумхурии Қазоқистон пешбинӣ шудаанд. Дар боби дуюми Қонуни Чумхурии Қазоқистон «Дар бораи муҳочирати аҳолӣ» тамоми низоми давлатии идоракунии ҷараёнҳои муҳочирати аҳолӣ дар Чумхурии Қазоқистон муайян карда шудааст. Дар боби мазкур салоҳияти Ҳукумати Чумхурии Қазоқистон (моддаи 8), салоҳияти мақомоти корҳои дохилӣ (моддаи 9), салоҳияти Вазорати корҳои хориҷии Чумхурии Қазоқистон ва муассисаҳои корҳои хориҷии Чумхурии Қазоқистон (моддаи 10), салоҳияти мақомоти ваколатдор дар соҳаи тандурустӣ ва дар соҳаи маориф (моддаҳои 12, 13), салоҳияти мақомоти амнияти миллӣ (моддаи 14), салоҳияти мақомоти иҷроияи маҳаллӣ (моддаи 15) пешбинӣ шудааст.

Дар Чумхурии Тоҷикистон бошад, ба ғайр аз мақоми ваколатдор, салоҳиятҳои дигар мақомотҳо дар соҳаи муҳочиратро дарҷ накардааст ва танҳо онро тариқи санадҳои зерқонунӣ ҳал намудааст ва ҳангоми татбиқи ин ё он меъёр мушкилиҳо, духӯрагӣ ва носаҳехиро ба вучуд овардааст. Аз ин лиҳоз марказонидани салоҳиятҳои мақомоти гуногун дар соҳаи муҳочират бамаврид мебошад, зеро барои бартараф намудани нофаҳмоӣ, ҳолигӣ ва духӯрагӣ мусоидат менамояд.

Дар Қонуни Чумхурии Қазоқистон «Дар бораи муҳочирати аҳолӣ» вобаста ба таснифоти мақсадҳои ҳичрат боби 3, 4, 5, 6, 7 баҳшида шудааст. Яке аз ҷиҳатҳои мусбии чунин ҷудо намудани намуди муҳочират муайян намудани ҳусусиятҳои хоси ҳичрати шаҳрвандони ҳориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, инчунин шаҳрвандони дохилӣ мебошад. Зоро, бидуни муайян намудани ҳуқуқ ва уҳдадориҳои ашҳоси зикргардида ба

нодуруст ҳал намудани масъалаҳои даҳлдори ҳичрат оварда мерасонад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, ҳичрати шаҳрвандони хориҷӣ, шаҳсони бешаҳрванд, шаҳрвандони ҷумҳурӣ меъёро ба онҳо тааллуқдоштаро пароканда ҷойгир намудааст ва ҳуқуқу уҳдадориҳои онҳоро дар алоҳидагӣ пешбинӣ накардааст. Чи тавре зикр намудем, қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба қонунгузории давлатҳои ИДМ аз ҷиҳати техникаи қонунгузорӣ баъзе ҳолигиҳо дошта муносибатҳои муҳочиратро асосан тарики санадҳои зерқонунӣ танзим намудааст.

Дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон қонунгузор муносибаҳои мазкурро маҷмӯи муносибатҳои ба ҳам хос ҳисобида онро тавассути санади кодификатсионӣ ба танзим даровардааст. Ҷумҳурӣ Озарбойҷон ягона давлате мебошад, ки дар байни дигар давлатҳо-аъзои ИДМ муносибатҳои ҷамъиятии муҳочиратро маҷмӯи муносибатҳо шуморидааст ва онро тарики Кодекс ба танзим даровардааст.

Кодекси муҳочирати Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон тамоми муносибаҳои муҳочиратро фаро гирифта онро ба шаш қисмат чудо намудааст. Дар қисми аввал ду боб бахшида шудааст, ки қонунгузории муҳочирати Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷонро муайян намуда, тартиби бақайдгирии шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрвандро мӯкаррар кардааст. Дар боби яқум мағҳумҳои дар кодекси мазкур истифодашаванда кушода дода шуда, доираи татбиқи Кодекси муҳочирати Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон ва иштирокчиёни муносибати мазкурро муайян намудааст (моддаҳои 3, 4, 5 Кодекси мазкур). Вобаста ба бақайдгирий ва баҳисобигирии муҳочират мақсад, асоси пешбурд ва тартиби пешбурди онро муайян намудааст (моддаҳои 6, 7, 8 Кодекси мазкур).

Қисми дуюми Кодекси муҳочирати Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон ба ворид шудан ба Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон ва баромадан аз ҳудуди он бахшида шудааст. Қисми мазкур аз ду боб иборат мебошад ва тартиби баромадани шаҳрвандони Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон ва ворид шудани онҳо ба ҳудуди ин давлатро муайян намуда (боби 3 Кодекси мазкур), дар боби дигар бошад тартиби даромад ва баромади шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд аз ҳудуди Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон пешбинӣ гардидааст (боби 4 Кодекси мазкур).

Қисми сеюми Кодекси мазкур бошад ба масъалаи ҳуҷҷатҳои лозима барои муҳочирон

бахшида шудааст. Дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон ҳуҷҷати иҷозатдӣӣ барои даромад ва баромад ин раводид мебошад, ки ба шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд барои мақсадҳои гирифтани маълумоти олӣ, илмӣ, меҳнат, табобат, башардӯстона, фарҳанг, варзиш, саёҳат, транзитӣ дода мешавад. Бинобар ҳамин дар Кодекс боби 5 ба раводид бахшида шудааст.

Боиси зикр аст, ки дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон раводид тарики қоидаҳои барасмиятдарорӣ, додани раводид ва раводиди электронии Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон ба шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон аз 25 январи соли 2017, №31 тасдик шудааст ба танзим дароварда шудааст.

Дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон тамоми намуди раводид дар Кодекси муҳочират пешбинӣ гардида, тартиби додани он муайян шудааст. Ҳамзамон тартиби додани иҷозатнома барои иқомати доимӣ ва муввақатӣ дар бобҳои 6, 7, 8-и Кодекси мазкур муайян гардидааст.

Муносибатҳои меҳнатӣ, ки дар муносибатҳои муҳочират заминаи асосиро барои он ташкил медиҳад, қисми 4-и Кодекс аст. Дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон вобаста ба муносибати меҳнатии муҳочирон моддаҳои 8, 8¹, 8², 8³, 8⁴, 9, Қонуни Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон «Дар бораи муҳочират» бахшида шудааст, ки тамоми масъалаҳои муносибатҳои меҳнатии муҳочиронро дар маҷмӯи пешбинӣ накардааст.

Дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон муносибатҳои меҳнатии муҳочирон пурра ба танзим дароварда шудааст ва ба он бобҳои 9, 10, 11 Кодекси мазкур бахшида шудааст.

Қисми дигари Кодекси муҳочирати Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон ба вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон бахшида шудааст. Дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон бошад вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд тарики алоҳида дар Қонуни Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд дар Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон» муайян гардидааст. Дар қисми шашуми Кодекси муҳочирати Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон мӯкаррароти хотимавии муносибатҳои муҳочиратӣ пешбинӣ шудааст. Дар қисми мазкур масъалаҳои рондани шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Ҷумҳурӣ Озарбойҷон (боби 13-и Кодекси мазкур), тартиби ҷойгирнамоии шаҳрвандони хориҷӣ ва шаҳсони бешаҳрванд

дар марказҳои чойгирнамоии муҳочирони гайриқонунӣ ва нигоҳ доштани онҳо дар он ҷо, ҷавобгарӣ барои риоян накардани талаботи қонунгузории муҳочирати Ҷумҳурии Озарбойҷон ҳаллу фасли худро ёфтаанд. Ҷумҳурии Озарбойҷон дар миқёси ИДМ ягона давлате мебошад, ки ба таври мушаҳҳас ин масъалаҳои муҳочиратро пешбинӣ намудааст.

Хулоса, тавре дар натиҷаи таҳлил ва омӯзиш муйян гардид, якчанд ҳусусиятҳои қонунҳои соҳаи муҳочирати ИДМ-ро метавон дар қонунгузории Тоҷикистон истифода намуд. Пеш аз ҳама, таҷрибаи қонунгузории Федератсияи Россия, Ҷумҳурии Озарбойҷон, Ҷумҳурии Қазоқистон. Зоро, қонунгузории соҳаи муҳочирати ин кишварҳо қариб муносибатҳои ҳуқуқиро марбут ба ҷиҳатҳои алоҳида вобаста ба муҳочират танзим менамоянд.

Бинобар ин, барои боз ҳам мукаммал гардонидани қонунгузории муҳочирати Ҷумҳурии Тоҷикистон якчанд тақлифу пешниҳодҳо манзур менамоем:

1. Пешниҳод мешавад, ки тамоми масъалаҳои вобаста ба муҳочират дар як қонуни мукаммал, яъне Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муоҷират» дар таҳрири нав ба танзим дароварда шавад.

2. Дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба баҳисобигарӣ ва бақайдигирии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд меъёрҳои камтар пешбинӣ шудаанд. Аз ин лиҳоз, масъалаҳои бақайдигирии муҳочиронро дар қонунгузорӣ пешбинӣ намудан ба мақсад мувоғиқ мебошад.

3. Расмиёти бақайдигирии муҳочирон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо тавассути бланқаҳои бақайдигири сабт карда мешавад, аммо ба тариқи электронӣ ба роҳ мондани он мавҷуд намебошад. Пешниҳод карда мешавад, ки ба тариқи электронӣ ба роҳ мондани бақайдигири ва баррасии масъалаҳои дигари муҳочиратӣ ба роҳ монда шавад.

4. Ба гайр аз ин, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба бақайдигирии муҳочират якчанд мақомотҳои давлатӣ ваколатдор мебошанд, ки ин барои ягонакунии батанзимдарории муносибатҳо мушкилиҳоро ба вуҷуд меорад. Хуб мешавад, ки мақоми ваколатдор дар соҳаи муҳочират танҳо ба як мақомоти давлатӣ дода шавад ё ваколатҳои мақомоти дигар дар соҳаи муҳочират дар як боб ҷамъ оварда шавад.

5. Дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба меҳнати шаҳрвандони хориҷӣ ва

шахсони бешаҳрванд ва меҳнати шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа танзими мушаҳҳаси худро наёфтаанд ва масъалаҳои вобаста ба меҳнати беруна дар қонунгузорӣ пароканда пешбинӣ шудаанд. Бинобар ин, пешбинӣ намудани ҳуқуқҳои меҳнатии муҳочирон дар қонунгузории муҳочирати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба манфиат мебошад.

6. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чудо намудани намуди муҳочират дар бобҳои алоҳида бо пешбинӣ намудани ҳусусиятҳои онҳо бамаврид мебошад.

7. Ҳамзамон пешниҳод карда мешавад, ки рондани шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон, тартиби чойгирнамоии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар марказҳои нигоҳдории муҳочирони гайриқонунӣ ва нигоҳ доштани онҳо дар он ҷо дар асоси санади меъёрии зерқонунӣ муқаррар карда шавад.

Рӯйхати адабиёт:

1. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳочират». / Зери таҳрири Директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Арбоби илм ва техникаи ҶТ, узви вобастаи АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Раҳимзода Маҳмад Забир.– Душанбе, 2017.– 111 сах.

2. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.– Душанбе: «Нашриёти Ганҷ», 2016.

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳочират» аз 11 декабря соли 1999.

4. Қонуни Федеролии Федератсияи Россия «Дар бораи баҳисобигирии муҳочирати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Федератсияи Россия» 18 июля соли 2006, №109-ҚФ // https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=12289.

5. Қонуни Ҷумҳурии Белорус «Дар бораи муҳочирати беруна» аз 30.12.2010 сол, №225-3 // https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=32475.

6. Кодекси муҳочирати Ҷумҳурии Озарбойҷон аз 2 июля соли 2013 таҳти №713 IVQ // http://cs.mfa.gov.cn/zggmcg/ljmdd/yz_645708/asbj_645896/rjjl_645906/jlrj_645912/W020140827524286216481.pdf.

7. Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи муҳочирати аҳолӣ» аз 22.07.2011 сол, №478 IV // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31038298.

ИТТИЛООТ

ИНФОРМАЦИЯ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ МЕҲНАТ,
МУҲОЧИРАТ ВА ИҶТИМОЙ

Дар нимсолаи якуми соли 2019 вобаста ба талабот ва ба вучуд омадани муносибатҳои нави ҷамъияти дар соҳаи фарҳангӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи берун баровардан ва ворид намудани сарватҳои таърихио фарҳангӣ» дар таҳрири нав аз 4 апрели соли 2019, №1593 қабул гардид, ки он аз 3 боб ва 23 модда иборат аст.

Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии раванди берун баровардан ва ворид намудани сарватҳои таърихио фарҳангиро муайян намуда, ба ҳифзи мероси таърихио фарҳангӣ равона гардидааст. Боби 1 Қонуни мазкур ба муқаррароти умумӣ бахшида шудааст, ки аз 6 модда иборат аст ва масъалаҳои мағҳумҳои асосӣ, қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи берун баровардан ва ворид намудани сарватҳои таърихио фарҳангӣ, доираи амали қонуни мазкур, сарватҳои таърихио фарҳангие, ки берун баровардани онҳо ва ворид намудани онҳо манъ аст, дарбар гирифтааст. Дар боби 2 сухан дар бораи танзими давлатии берун баровардан ва ворид намудани сарватҳои таърихио фарҳангӣ меравад. Боби мазкур масъалаҳои танзими давлатии берун

баровардан ва ворид намудани сарватҳои таърихио фарҳангӣ, таъсиси Шӯро оид ба ҳифз ва мубодилаи байнамилалии сарватҳои таърихио фарҳангӣ, экспертизаи давлатӣ, берун баровардан, муваққат берун баровардан, рад намудани дарҳости муваққатан берун баровардан, муваққат ворид намудан, ҳифз, кафолати ҳифз, фурӯш, транзит ва ирсол намудан сарватҳои таърихио фарҳангӣ, баргардонидан ва тартиби истифодаи сарватҳои таърихио фарҳангии мусодирашуда, бочу пардохтҳо ҳангоми берун баровардан ва ворид намудани сарватҳои таърихио фарҳангӣ, меравад. Боби 3 муқаррароти хотимавиро дар бар гирифта, ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкурро муқаррар намудааст.

Боиси қайд аст, ки бо қабули Қонуни мазкур дар таҳрири нав, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи берун баровардан ва ворид кардани сарватҳои таърихио фарҳангӣ» аз 6 августи соли 2001 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2001, №7, моддаи 511; с.2008, №12, қ.2, 1014; с.2014, №12, мод.8) аз эътибор сокит дониста шуд.

*Шукурова А.,
мутаҳассиси пешбари шуъбаи
қонунгузорӣ оид ба меҳнат,
муҳочират ва иҷтимоӣ*

**КОНФЕРЕНСИЯИ ҶУМҲУРИЯВИИ ИЛМИЮ АМАЛӢ
ДАР МАВЗӮИ «ФАҶОЛИЯТИ ҲУҚУҚЭЧОДКУНӢ
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН: МАСОИЛ ВА ДУРНАМО»**

Мутобики қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марта соли 2019, № 79 «Дар бораи нақшай баргузории чорабинихои илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2019» дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 1 майи соли 2019 Конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар мавзӯи «Фаъолияти ҳуқуқэчодкунӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоил ва дурнамо» бо иштироки намояндагони мақомоти ҳокимияти қонунгузор, икроия, судӣ, муассисаҳои илмӣ ва таҳсилоти олии ҷумҳурӣ баргузор гардид.

Дар кори конференсия олимон ва мутахассисон оид ба паҳлӯҳои гуногуни фаъолияти ҳуқуқэчодкунӣ бо маърӯзаҳо «Дар хусуси омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои ҳуқуқи конститутсионӣ», «Сохтори раванди ҳуқуқэчодкунӣ», «Фаъолияти ҳуқуқэчодкунии озод кардан аз адой ҷазо дар даврони истиқлолият: рушд ва масоили ҳалталаби он», «Масоили такмили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҳудидоракунии маҳаллӣ», «Мавзӯъ ва муҳтавои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи

экспертизаи зиддикоррупционии санадҳои меъёрии ҳукукӣ ва лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳукукӣ», «Роҷеъ ба бაъзе муаммоҳои бақайдигирӣ давлатии санадҳои меъёрии ҳукукӣ ва мавриди амал қарор гирифтани онҳо», «Фаъолияти Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти такмили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд», «Проблемаҳои муқаммалсозии истилоҳоти фаъолияти экстремистӣ ва ҷиноятҳои хусусияти экстремистӣ дошта дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Фаъолияти ҳуқуқэчодкунӣ дар низоми мақомоти икроияи ҳокимияти давлатӣ», «Техника ва принципҳои қонунгузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Фаъолияти ҳуқуқэчодкунӣ – заминаи ташаккулӯбии санадҳои меъёрӣ-ҳуқукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Тафовути ҳуқуқэчодкунӣ ва меъэрҷодкунӣ дар назарияи умумии ҳуқуқ» баромад намуданд.

Дар доираи конференсия вазъи воқеии фаъолияти ҳуқуқэчодкунӣ мавриди баррасии амиқ қарор дода шуда, аз баромадҳо ва мубодилаҳои афкор дар ин самт натиҷагирий карда шуд.

*Шуъбаи қонунгузорӣ
оид ба сохтори давлатӣ,
мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ*

МАҶЛИСИ УМУМИИ ТАШКИЛОТИ ИБТИДОИИ ҲИЗБИИ «ҚОНУНГУЗОРӢ»-И ҲҲДТ

13 июни соли 2019 Маҷлиси умумии Ташкилоти ибтидоии ҳизби «Қонунгузорӣ»-и Ҳизби Ҳалқии Демократии Тоҷикистон дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид, ки дар он роҳбарият ва кормандони Марказ, Узви Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Мехринисо Бобобекова, намояндагони Кумитаи иҷроияи ҲҲДТ дар ноҳияи Шоҳмансури шаҳри Душанбе Муҳаммад Вализода ва Оиша Раҳимова иштирок доштанд.

Сароғоз ба узви нави Ҳизб – сармухтахассиси Бахши таҳлили таъсири танзимкунии Марказ Зарифов Умед бо тантана шаҳодатномаи ҳизбӣ супорида шуд. Пас аз он, бо қарори Ташкилоти ибтидой кормандони Марказ Самадиён Баҳриёر, Қурбонзода Шоҳруз, Абдуллоев Раббонӣ ва Назаров Наврӯзшоҳ ба сафи ҲҲДТ қабул гардиданд.

Дар идома Узви Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Бобобекова Мехринисо ба сухан баромада, оид ба ҳифзи Ватан, химояи манфиатҳои давлат, марзу буми кишвар, таҳқими Истиқлолияти давлатӣ, Ваҳдати миллӣ, тарбияи насли ҷавон дар руҳияи ватандӯстиву хештаншиносӣ, инчунин

нақши ҲҲДТ дар пешрафти ҷумҳурӣ ва фаъолияти ҳукуқҷодкунӣ ибрози андеша намуд. Зикр гардид, ки Ватан гаҳвораи иқболи мост, ки роҳи саодати моро мекушояд. Гар Ватан аз даст рафт, мо чизе надорем. Зимнан тарбияи ватандӯстии ҷавонон ва инсондӯстии онҳо пеш аз ҳама бояд аз оила таҳқим бахшида шавад.

Ҳамчунин Вализода Муҳаммад – намояндаи Кумитаи иҷроияи ҲҲДТ дар ноҳияи Шоҳмансур оид ба татбиқи бахши тарбияи ватандӯстии Барномаи ҲҲДТ ибрози сухан карда, тарбияи меҳанпарастии ҷавонон, тақвият бахшидани раванди ҳудшиносии миллӣ дар ниҳоди онҳо ва тарғиби идеологияи солими миллиро дар ҷомеа хеле зарур ва саривақтӣ арзёбӣ намуд.

Дар ҳусуси тақвияти ҳамкориҳои Маркази миллии қонунгузорӣ бо Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва соҳторҳои Ҳизби Ҳалқии Демократии Тоҷикистон дар самти фаъолияти ҳукуқҷодкунӣ, таҳқими пояҳои давлатдорӣ, ҳифзи манфиатҳои милливу давлатӣ изҳори ҳавасмандӣ карда шуд.

Маҷlis бо садо додани Суруди миллӣ ҷамъбаст гардид.

*Манучехр Ҳамидзод,
муовини раиси Ташкилоти ибтидоии
ҳизби «Қонунгузорӣ»-и ҲҲДТ дар ММҚ*

ТАЛАБОТ БАРОИ МУАЛЛИФОН	ТРЕБОВАНИЯ ДЛЯ АВТОРОВ
1. МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФОН <ul style="list-style-type: none"> – насаб, ном ва номи падари муаллиф/ муаллифон (бо забони тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ); – номи пурраи мақомот – вазифа, рутба, унвони илмӣ, агар хориҷӣ бошад – қайди давлат, шаҳр (бо се забон); – почтаи электронии муаллиф/муаллифон (телефон барои тамоси мухаррирон); – акси муаллиф дар формати JPEG. 	1. СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ <ul style="list-style-type: none"> – фамилия, имя, отчество автора/авторов (на таджикском, русском и английском языках); – полное название организации – должность, звание, ученая степень, если иностранец/иностранцы – указать страну, город (на трех языках); – электронная почта автора/авторов (телефон для связи редакторов); – фотография в формате JPEG.
2. НОМИ МАҚОЛА <p>Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешавад.</p>	2. НАЗВАНИЕ СТАТЬИ <p>Приводится на таджикском, русском и английском языках.</p>
3. КАЛИДВОЖАҲО <p>Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешаванд. Калидвожаҳо ё ибораҳо аз яқдигар бо аломати нуқтавергул (;) чудо карда мешаванд.</p>	3. КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА <p>Приводятся на таджикском, русском и английском языках. Ключевые слова или словосочетания отделяются друг от друга знаком точки с запятой (;)</p>
4. АННОТАЦИЯ <p>Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешавад.</p>	4. АННОТАЦИЯ <p>Приводится на таджикском, русском и английском языках.</p>
5. БАҲШҲОИ МАВЗӔЙ <p>Нишон додани рамзи «КУД» ё «КОА» (тибқи талаботи амалкунандаи таҳассусии кормандони илмӣ).</p>	5. ТЕМАТИЧЕСКИЕ РУБРИКИ <p>Указывается код УДК или ВАК (согласно действующей номенклатуре специальностей научных работников).</p>
6. ОРОИШИ МАТН <p><i>Доираи саҳифа:</i> 3 см. аз чап, 1 см. аз рост, 2 см. аз боло ва 2 см. аз поён. <i>Шрифт:</i> Times New Roman TJ 14 кгл; Times New Roman 14 кгл (барои матни русӣ). <i>Фосила:</i> 1.5. <i>Сарҳат:</i> 1.25 см.</p>	6. ОФОРМЛЕНИЕ ТЕКСТА <p><i>Поля:</i> 3 см. слева, 1 см. справа, 2 см. сверху и 2 см. снизу. <i>Шрифт:</i> Times New Roman 14 кгл; Times New Roman TJ 14 кгл (для таджикского текста). <i>Интервал:</i> 1.5. <i>Абзацный отступ:</i> 1.25 см.</p>
<p><i>Ориентатсия:</i> «книжная», бе гузоштани саҳифа, бе кӯчонидан аз сатр ба сатр, истиноди библиографӣ ба сарчашма дар доҳили матн, бо ишораи рақамҳо дар доҳили қавси кунҷӣ: «[1]». Агар саҳифа дошта бошад: «[1, с.12]». Такрори истинод бо ишораи рақами истиноди қаблӣ ва рақами саҳифаи нав меояд.</p> <p><i>Барномаи таҳрирӣ:</i> бастаи Microsoft Office - Word 2003 ё Word 2007.</p> <p><i>Номи мақола:</i> дар маркази сатр, бе сарҳат, бо ҳарфҳои калон.</p> <p><i>Матн:</i> баробаркунӣ – «по ширине».</p> <p><i>Ҳаҷми саҳифа:</i> на камтар аз 7 саҳифа (барои мақолаи илмӣ).</p>	<p><i>Ориентация:</i> книжная, без простановки страниц, без переносов, библиографическая ссылка на источник внутри текста, обозначается цифрами внутри квадратных скобок: «[1]». Если имеется страница: «[1, с.12]». Повтор ссылки с указанием номера прежней ссылки и новой цифрой страницы.</p> <p><i>Редактор формул:</i> пакет Microsoft Office - Word 2003 или Word 2007.</p> <p><i>Название статьи:</i> по центру, без отступа, прописными буквами.</p> <p><i>Текст:</i> выравнивание «по ширине».</p> <p><i>Объем страниц:</i> не менее 7 страниц (для научной статьи).</p>

<p>Шакли намунавии барасмиятдарории рӯйхатҳои библиографӣ</p> <p>МАҶОЛА АЗ МАҶАЛЛАҲО ВА МАҶМӮАҲО Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумӯрии Тоҷикистон, с.2004, №12, қ.1, мод.699. Баҳриддинов С.Э. Доир ба бъязе масъалаҳои назарияи пешгирии ҷинояткорӣ // Қонунгузорӣ.– 2011.– №1.– С.68–72.</p> <p>МОНОГРАФИЯХО Тарасова В.И. Политическая история Латинской Америки: учебник для вузов.– 2-е изд.– М.: Проспект, 2006.– С.305–412.</p> <p>АВТОРЕФЕРАТҲО Глухов В.А. Исследование, разработка и построение системы электронной доставки документов в библиотеке: Автореф. дисс. канд. техн. наук.– Новосибирск, 2000.– 18 с.</p> <p>ДИССЕРТАЦИЯХО Фенухин В.И. Этнополитические конфликты в современной России: на примере Северо-Кавказского региона: Дисс. канд. полит. наук.– М., 2002.– С.54–55.</p> <p>ШАРҲҲОИ ТАҲЛИЛИЙ Экономика и политика России и государств ближнего зарубежья: аналит. обзор, апр. 2007 / Росс. акад. наук, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений.– М.: ИМЭМО, 2007.– 39 с.</p> <p>МАВОДҲОИ КОНФЕРЕНСИЯХО Археология: история и перспективы: сб. ст. Первой межрегион. конф., Ярославль, 2003.– 350 с.</p> <p>ХУЧЧАТҲО АЗ ИНТЕРНЕТ Смертина П. Исламский банкинг пришел в Россию [Манбаи электронӣ] // URL: http://www.banki.ru/news/bankpress/ (санаи муроҷиат: 12.09.2016). Қонуни Ҷумӯрии Тоҷикистон «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш» аз 5 марта соли 2007 [Манбаи электронӣ] // URL: http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/2007/ (санаи муроҷиат: 12.10.2016).</p>	<p>Примерный формат оформления библиографических списков</p> <p>СТАТЬИ ИЗ ЖУРНАЛОВ И СБОРНИКОВ Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2004 г., №12, ч.1, ст.699. Баҳриддинов С.Э. Доир ба бъязе масъалаҳои назарияи пешгирии ҷинояткорӣ // Законодательство.– 2011.– №1.– С.68–72.</p> <p>МОНОГРАФИИ Тарасова В.И. Политическая история Латинской Америки: учебник для вузов.– 2-е изд.– М.: Проспект, 2006.– С.305–412.</p> <p>АВТОРЕФЕРАТЫ Глухов В.А. Исследование, разработка и построение системы электронной доставки документов в библиотеке: Автореф. дисс. канд. техн. наук.– Новосибирск, 2000.– 18 с.</p> <p>ДИССЕРТАЦИИ Фенухин В.И. Этнополитические конфликты в современной России: на примере Северо-Кавказского региона: Дисс. канд. полит. наук.– М., 2002.– С.54–55.</p> <p>АНАЛИТИЧЕСКИЕ ОБЗОРЫ Экономика и политика России и государств ближнего зарубежья: аналит. обзор, апр. 2007 / Росс. акад. наук, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений.– М.: ИМЭМО, 2007.– 39 с.</p> <p>МАТЕРИАЛЫ КОНФЕРЕНЦИЙ Археология: история и перспективы: сб. ст. Первой межрегион. конф., Ярославль, 2003.– 350 с.</p> <p>ИНТЕРНЕТ-ДОКУМЕНТЫ Смертина П. Исламский банкинг пришел в Россию [Электронный ресурс] // URL: http://www.banki.ru/news/bankpress/ (дата обращения: 12.09.2016). Закон Республики Таджикистан «О физической культуре и спорте» от 5 марта 2007 года [Электронный ресурс] // URL: http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/2007/ (дата обращения: 12.10.2016).</p>
--	---

Мачаллаи «Қонунгузорӣ» бо мақсади мусоидат ба инкишофи илми хуқуқ, низоми давлатии иттилооти хуқуқӣ, фаҳмондадиҳии муқаррароти асосии қонунгузорӣ, интишори тафсири илмию амалии санадҳои меъёрии хуқуқӣ, маводи хуқуқӣ ва иттилоотию таҳлилӣ дар як сол чор маротиба нашр мегардад.

Шумораи маҳдуди мачалла ба фурӯши чакана бароварда мешавад.

Роҳи дастрас намудани мачалла обуна мебошад.

Обуна ба мачаллаи «Қонунгузорӣ» тавассути шуъбаҳои Хадамоти алоқаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат мегирад.

Индекси обуна: 77710.

Нархи солонаи обуна – 200 сомонӣ.

Реквизитҳои бонкӣ:

Ташкилоти дастраскунанда: Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Бонк: Сарраёсати Ҳазинадории марказии Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе

Суратҳисоб: 20204972712010100002

С/муросилотӣ: 22402972000002

БИК: 350101800

РМА: 010082702

Суроға: шаҳри Душанбе, кӯчаи академик А. Адҳамов, 13.

Телефон: 227-47-71; 227-45-53; 227-08-07

Суроғай электронӣ: info@mmk.tj

В целях содействия развитию юридической науки и государственной информационно-правовой системы, разъяснения основных положений действующего законодательства, публикации комментариев нормативных правовых актов, правовых и информационно-аналитических материалов Журнал «Законодательство» издается четыре раза в год.

В розничную продажу журнал поступает в ограниченном количестве.

Оптимальным условием ознакомления с его содержанием является подписка на него.

Подписка на журнал «Законодательство» осуществляется в отделениях Службы связи при Правительстве Республики Таджикистан.

Подписной индекс: 77710.

Цена на годовую подписку – 200 сомони.

Банковские реквизиты:

Получатель: Национальный центр законодательства при Президенте Республики Таджикистан

Банк: Главное управление центрального казначейства Министерства финансов Республики Таджикистан, город Душанбе

Расчетный счет: 20204972712010100002

К/счет: 22402972000002

МФО: 350101800

ИНН: 010082702

Адрес: город Душанбе, улица академика А. Адҳамова, 13.

Телефоны: 227-47-71; 227-45-53; 227-08-07

Электронный адрес: info@mmk.tj

**Мураттиб
Манучехр Ҳамидзод**

**Масъули чоп
Искандар Шамсиддинзода**

Мачалла дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардида, дар матбааи ҶДММ «Контраст» бо тарзи рақамий ба табъ расидааст.

Ба матбаа 15.07.2019 супорида шуд. Ба чопаш 20.07.2019 иҷозат дода шуд. Коғази оғсетии № 1. Андозаи 60x84¹/₈. Ҳуруфи Times New Roman Тj. Ҷузъи чопии шартӣ 10,0. Адади нашр 200 нусха.

**Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон**

734024. иш. Душанбе, кӯчаи А.Адҳамов, 13, телефон/факс 227-63-64

**Составитель
Манучехр Ҳамидзод**

**Ответственный за выпуск
Искандар Шамсиддинзода**

Журнал подготовлен к печати в Национальном центре законодательства при Президенте Республики Таджикистан. Напечатан цифровым способом в типографии ООО «Контраст».

Сдано в печать 15.07.2019. Разрешен к печати 20.07.2019. Бумага оғсетная №1. Формат 60x84¹/₈. Шрифт Times New Roman Тj. Условный печатный лист 10,0. Тираж 200 экз.

**Национальный центр законодательства при Президенте Республики
Таджикистан**

734024. г. Душанбе, улица А.Адхамова, 13, телефон/факс 227-63-64

МАРКАЗИ МИЛЛИИ
КОНУНГУРИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ЧТ

БАХШИДА БА 10-СОЛАГИ ТАЪСИСЁБИИ МАРКАЗИ МИЛЛИИ КОНУНГУЗОРИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ЧУМХУРИИ ТОЧИКИСТОН

Сабаки-мадди ба сарбозӣ, бознишондӣ
дӯшиносӣ мебарандуҷа рӯз Ҷӯ邓小ӣ
ЭМОМАЛИ РАХМОН

ТОДДОРИ СОЛОГИ

АСОСӢ

ДАР БОРДИ МАРКАЗ
МАСЛОНДИ ШОҲӢ
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Шӯравӣ
Дар Конституционӣ

КОНФЕДОҲОН ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН

Дар ин оғозӣ таъсисати Маркази Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷонӯро ба низомномаҳои худро (онд ба вории наъмдани Гардишори тоҷикӣ ба қонунгузории давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷонӯро ба низомномаҳои дар бораи ӯро мавзудии маълумотӣ дар ӯрӯ оидӣ шаҳаронда ҷироӣ наимед.

Гӯзинадонд Шӯрои дар фарҳонсигарӣ ин оид ба мурдагӣ наъмуниҷӯро истиқбали ҷӯзи шивава.

Номуз наҷабӣ:

Сурʼони электронӣ:

Номи сурʼи ва санаси ҳарбуҷ:

Матриқашро:

Иҷтимоотӣ:

Иҷтимоотӣ: